ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ
ИНСТИТУТЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ КЕҢЕСТЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ ҰЛТТЫҚ БАЯНДАМА – 2023

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД
О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННЫХ СОВЕТОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН – 2023

NATIONAL REPORT
ON THE ACTIVITIES OF PUBLIC COUNCILS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN – 2023

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ КЕҢЕСТЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ ҰЛТТЫҚ БАЯНДАМА – 2023

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННЫХ СОВЕТОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН – 2023

NATIONAL REPORT ON THE ACTIVITIES OF PUBLIC COUNCILS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN – 2023

Астана, 2023

УДК 351/354 (574)
ББК 67.401.21 (5Каз)
Қ35

ISBN 978-601-7638-75-7

Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама – 2023.
Национальный доклад о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023.
National Report on the Activities of Public Councils in the Republic of Kazakhstan - 2023.

Авторлар ұжымы: А.Б.Мирманова, А.Е.Чеботарёв, Е.Б.Тоқтаров, О.Т.Бейсенбаев, Р.Б.Тасым, Е.Т.Кушалиев. – 300 б.
Рецензенттер: М.М.Шибутов, А.С.Жолдыбалина, Н.П.Калашникова, М.Ю.Онучко, Н.С.Пұсырманов.

ISBN 978-601-7638-75-7

«Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2023» ұлттық баяндамасы «Қоғамдық кеңестер туралы» Қазақстан Республикасының Заңын орындау аясында ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің тапсырысы бойынша дайындалды.

Баяндамада Қазақстандағы қоғамдық кеңес қызметінің мән-маңызына жан-жақты талдау жасалған. Сонымен қоса қоғамдық кеңестер жұмысының тиімділігін анықтайтын бағыттарға ерекше назар аударылды. Мемлекеттік органдардың айқындығын, тиімділігін және ашықтығын арттыру мақсатында Қазақстанда қоғамдық бақылау шараларын жақсарту қажеттілігі мен перспективалары қарастырылды. Биліктің азаматтар алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз ету, азамат-қоғам-мемлекет арасындағы өзара іс-қимылды нығайту мақсатында қоғамдық кеңестердің рөлін одан әрі дамыту және күшейту жолдары зерттелді. Баяндаманы дайындау барысында мемлекеттік органдардың тың статистикалық және талдау деректері, республикалық және жергілікті деңгейдегі қоғамдық кеңес мүшелері арасында жүргізілген әлеуметтанулық зерттеулер мен тереңдетілген сұхбат нәтижелері пайдаланылды. Зерттеу қорытындысы бойынша қоғамдық кеңестердің қызметін жетілдіру бойынша ұсыныстар берілді. Ұлттық баяндама қоғамдық кеңестерге, орталық мемлекеттік, жергілікті атқарушы және өкілді органдарға, сондай-ақ барлық мүдделі тарапқа арналған.

«Национальный доклад о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023» был подготовлен по заказу Министерства культуры и информации РК в рамках исполнения Закона Республики Казахстан «Об общественных советах».

В докладе представлен всесторонний анализ деятельности общественных советов в Казахстане. В рамках доклада особое внимание уделено ключевым направлениям, которые обуславливают эффективность работы общественных советов. Рассматривается необходимость и перспективы улучшения процедур общественного контроля в Казахстане с целью повышения прозрачности, эффективности и открытости государственных органов. Также исследуются перспективы дальнейшего развития и усиления роли общественных советов в Казахстане, чтобы улучшить взаимодействие между гражданами, обществом и государством. При подготовке доклада использованы актуальные статистические и аналитические данные государственных органов, результаты социологических исследований и глубинных интервью, проведенных среди членов общественных советов республиканского и местного уровня. По итогам исследований даны рекомендации по дальнейшему совершенствованию и усилению деятельности общественных советов. Национальный доклад адресован общественным советам, центральным государственным органам, исполнительным и местным представительным органам, а также всем заинтересованным лицам.

The National Report «On the Activity of Public Councils in the Republic of Kazakhstan – 2023» was prepared by the order of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan within the framework of implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils».

The report presents a comprehensive analysis of the activity of public councils in Kazakhstan. The report pays special attention to the key areas that determine the effectiveness of the work of public councils. Necessity and prospects of improvement of procedures of public control in Kazakhstan are considered to increase transparency, efficiency and openness of state bodies. The report displays the prospects of further development and strengthening of the role of public councils in Kazakhstan to improve the interaction between citizens, society and the state. The present statistical and analytical data of state bodies, results of sociological research and in-depth interviews conducted among members of public councils of Republican and local levels were used. It is indicated in the report, based on the results of the studies, recommendations to improve and strengthen the activities of public councils. The National report is designed for public councils, central state bodies, local executive and local representative bodies, as well as to all interested parties.

© «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КЕАҚ, 2023
© НАО «Казахстанский институт общественного развития», 2023
© NJSC Kazakhstan Institute of Public Development, 2023

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ 4

КІРІСПЕ 6

1-тарау. Қоғамдық кеңес қызметінің негізгі бағыттары 9

1.1. Қоғамдық кеңес қызметінің тиімділігін БАҚ және әлеуметтік желіде жариялау арқылы бағалау 10

1.2. Қоғамдық кеңес қызметінің тиімділігін «халықтың көзқарасымен» бағалау 18

1.3. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алудағы қоғамдық кеңестің рөлін күшейту 23

1.4. Азаматтарды қоғамдық кеңестің жұмысына жұмылдыру: құралы мен тәжірибесі 28

1.5. Қоғамдық кеңес қызметінің тиімділігін бағалау критерийі 30

1.6. Шешілген кейстер арқылы қоғамдық кеңес қызметінің тренді мен табысты тәжірибесін анықтау 33

2-тарау. Республикалық және өңірлік деңгейдегі қоғамдық бақылау: іске асуын талдау 41

2.1. Қоғамдық мониторингті қарастыру және бағалау: проблема мен сын-қатерді талдау 42

2.2. Қоғамдық сараптама жүргізу ерекшеліктері 48

2.3. Қоғамдық тыңдаулар бақылау нысаны ретінде 53

2.4. Қазақстандағы мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілері жұмыс нәтижесі туралы ұсынатын есептерді тыңдау және талдау процесін зерделеу 59

3-тарау. Қоғамдық кеңестің даму перспективасы және оның рөлін арттыру 66

3.1. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңес институтының қазіргі заманғы үрдістерін талдау 66

3.2. Қазақстан Республикасында демократия мен азаматтық қоғамды нығайтудағы қоғамдық кеңестің рөлі 74

3.3. Республикалық және жергілікті деңгейдегі қоғамдық кеңестер құрамындағы жастар үшін квотаны ұлғайтудың әсері 81

3.4. Қоғамдық кеңестердің мемлекеттік саясатқа әсерін арттыру мүмкіндіктері 84

ҚОРЫТЫНДЫ 92

ЖАЛПЫ ҰСЫНЫСТАР 95

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ 99

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

АҚ	Акционерлік қоғам
АҚШ	Америка Құрама Штаттары
БАҚ	Бұқаралық ақпарат құралдары
БҰҰ	Біріккен Ұлттар Ұйымы
ЕО	Еуропалық Одақ
ЖАО	Жергілікті атқарушы орган
ЖИ	Жасанды интеллект
ЖК	Жеке кәсіпкер
ЖШС	Жауапкершілігі шектеулі серіктестік
ЗТБ	Заңды тұлғалар бірлестігі
КЕҰ	Коммерциялық емес ұйым
КЕАҚ	Коммерциялық емес акционерлік қоғам
ҚАА	Қазақстанның азаматтық альянсы
ҚБ	Қоғамдық бірлестік
ҚК	Қоғамдық кеңес
ҚҚ	Қоғамдық қор
ҚҚДИ	Қазақстандық қоғамдық даму институты
ҚМГ	ҚазМұнайГаз
ҚР	Қазақстан Республикасы
ҚТЖ	Қазақстан темір жолы
МИБ	Мүлік иелерінің бірлестігі
МЖӘ	Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік
ММ	Мемлекеттік мекеме
НҚА	Нормативтік-құқықтық акт
ОМО	Орталық мемлекеттік орган
ПИК	Пәтер иелерінің кооперативі

ТҮКШ	Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы
ҰАК	Ұлттық атом компаниясы
ҰӘҚ	Ұлттық әл-ауқат қоры
ХӘОТ	Халықтың әлеуметтік осал топтары
ҰБХ	Ұлттық басқарушы холдинг
ҮЕҰ	Үкіметтік емес ұйым
ҰК	Ұлттық компания
ҰХ	Ұлттық холдинг
ШОБ	Шағын және орта бизнес
ЭТД	Экономикалық тергеу департаменті

КІРІСПЕ

«Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама – 2023» жедел әлеуметтік-саяси өзгерістер мен азаматтар шешім қабылдауға белсенді қатысып жатқан кезеңде қоғамдық кеңестің қызметіне қатысты тың көзқарас ұсынады. Бүгінде қоғамдық кеңестер (бұдан әрі – ҚК) «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасымен үйлесіп, азаматтық қоғам құрылымына еніп үлгерді. Әлеуметтік бетбұрыс пен саяси трансформация қарапайым азаматтардың өміріне айтарлықтай әсер етеді. Азаматтық қоғамды қалыптастыру және қазіргі әлеуметтік-мәдени қағидаларды пысықтау үшін осы үрдіс арасындағы байланысты толыққанды түсінген маңызды. Қоғамның ауқымды мәселелерін шешу кешенді зерттеуді және қалыптасқан саяси-экономикалық және әлеуметтік салалардағы реформаны ғылыми негіздеуді талап етеді.

Бүгінгі сын-қатерлерге лайықты жауап беру үшін терең талдамалық зерттеу, сондай-ақ елдің саяси, экономикалық және әлеуметтік ландшафтын реформалаудың ғылыми тұрғыдағы стратегиясы қажет. Осы орайда қоғамдық кеңес институты мемлекет пен қоғамның мүддесін тікелей байланыстырушы көпір ретінде қаралады.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты халыққа Жолдауында ҚК-нің үдемелі және жан-жақты дамуына қатысты жаңа серпін берілген. Президент жергілікті өзін-өзі басқару мәселелеріне ерекше назар аударып, сондай-ақ ҚК қызметін қайта форматтаудың маңыздылығы туралы айтты. Мемлекет басшысының Жолдауын іске асыру аясында ҚК III Республикалық мәжілісі өткізілді. Іс-шараға еліміздің барлық өңірлерінен 200-ден астам делегат қатысты және мәжіліс жұмысының қорытындысы бойынша ҚК институтының қызметін одан әрі жетілдіру жөніндегі ұсыным әзірленді. Сонымен қоса, ҚК құрамының сапасын күшейту мақсатында оның өкілеттігін кеңейту, «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қоғамдық бақылау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасына сәйкес жұмыс топтары мен ҚК мүшелерін іріктеу рәсімін регламенттеу туралы ұсыныс берілді.

Қазақстандық қоғамдық даму институты (бұдан әрі – ҚҚДИ) қоғамдық кеңестердің қызметін зерттеу жұмысын «Қоғамдық кеңестердің қызметі туралы кешенді баяндама – 2020» шығарылымынан бастады. Бұл құжат ҚҚДИ-дың Қазақстанның әлеуметтік-саяси өміріне ҚК қосқан үлесін талдауға және бағалауға арналған алғашқы баяндамаларының бірі болды. «Қоғамдық кеңестердің қызметі туралы кешенді баяндама – 2020» жарыққа шыққаннан кейін баяндама атауының стандарты қайта қарастырылды.

Енді 2021 жылдан бастап ол «Ұлттық баяндама» деп аталады. Баяндама атауы және оның бағдарының қайта өзгеруі – қоғамдық кеңестердің мемлекеттік деңгейде маңыздылығының барған сайын өсуі мен таныла бастағандығын көрсетеді. 2023 жылы дайындалған «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама – 2023» ұлттық баяндама (бұдан әрі – Баяндама) ретінде үшінші рет жарияланып отыр.

«Қоғамдық кеңестердің қызметі туралы кешенді баяндама – 2020» 2015 жылы басталған бес институционалдық реформа аясындағы ҚК рөліне талдау жүргізеді. Бұл баяндама Қазақстан Республикасындағы (бұдан әрі – ҚР) қоғамдық кеңестердің прогресі мен орнына мән беріп, оның елдің әлеуметтік-саяси ландшафтындағы шешуші рөліне назар аударады.

«Қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама – 2021» тақырыпты әрі қарай дамытып, мемлекеттік басқарудағы қоғамдық бақылаудың маңызын көрсетеді. Баяндама азаматтар мүддесінің артикуляциясы және мемлекеттік орган әрекетінің ашықтығына ықпалдасудағы ҚК рөліне ерекше басымдық береді. ҚК өкілеттігін кеңейтіп, оны халық пен мемлекет арасындағы кері байланыстың тиімді құралына айналдыратын заңнамадағы жаңашылдықтар да нысанаға алынды.

«Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама – 2022» құжатында қоғамдық институттар қызметінің трендтері мен табысты тәжірибелері, өзекті мәселелері зерделеніп, республикалық және жергілікті деңгейдегі ҚК сандық және сапалық құрамына талдау жүргізілді. Сонымен қатар ҚК қызметінің әртүрлі аспектісі, соның ішінде квазимемлекеттік сектордағы рөлі және ұлттық компаниялармен өзара іс-қимыл тетіктері баяндалған.

«Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама – 2023» демократиялық құндылықтарды нығайту мен азаматтық белсенділікті күшейтудегі ҚК рөлін егжей-тегжейлі қарастырады. Баяндаманың мақсаты – ҚК қызметінің маңызды тұстарын талдау, әртүрлі деңгейдегі шешім қабылдаудағы оның рөлі мен үлесін бағалау. Баяндама нақты кейстерді қарастыру арқылы ҚК жұмысын ұштайтын оңтайлы тәсілдерді анықтайды және ары қарай жетілдіру жолдарын ұсынады.

Ахуалды толық түсіну үшін әлеуметтанулық зерттеу барысында 1200 респондентті қамтитын жаппай сауалнама, ҚК-нің әртүрлі деңгейдегі 20 өкілімен тереңдетілген сұхбат ұйымдастырылды. ҚК өкілдері арасындағы сауалнама құнды ақпаратты жинақтап, әртүрлі көзқарасты ескеруге септігін тигізді.

ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі заңнама деңгейінде ҚК қызметі жөніндегі уәкілетті орган болып бекітілді. Мемлекет басшысына Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндаманы дайындауды және енгізуді аталған уәкілетті орган іске асырады.

ҚК қызметінің негізгі қағидаты ақпараттың ашықтығы мен қолжетімділігі болып отыр. Баяндама кеңестердің өз қызметін БАҚ және әлеуметтік желі арқылы азаматтарға жеткізе алуы және оны қоғамның қабылдауын зерттейді. Сонымен қатар кеңестердің сыбайлас жемқорлықтың алдын алудағы рөліне назар аударылады.

Баяндама сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестегі ҚК маңыздылығын көрсетіп, олардың сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне қатысты іс-әрекетін, жемқорлыққа қарсы бастамаларға қатысу деңгейін жан-жақты талқылайды. Бұл талдау ҚК-нің осы саладағы жұмысы қаншалықты тиімді екенін бағалауға көмектеседі.

Азаматтарды жұмылдыруға қатысты айтар болсақ, баяндамада олардың ҚК-пен белсенді іс-қимылына ықпал ететін әдіс-тәсілдер қарастырылған. Оған қоса баяндамада осы тәсілдер азаматтардың шешім қабылдауға қатысты шынайы ықпалы қаншалықты сәтті болғандығы да талданады.

ҚК тиімділігін бағалау критерийлері басты назарға алынып отыр. Бұл критерийлер ҚК жұмысының дамытатын жақтарын айқындап, оны бағалаудың көп қырлы тәсілін ұсынады.

Баяндамада қоғамдық бақылау нысаны және оның шешім қабылдау үрдісіне әсерін талданып, әртүрлі деңгейдегі қоғамдық бақылау сұрақтары да қарастырылды. Қоғамдық тыңдаудың рөлі, оның демократиялық үрдістегі маңыздылығына да ерекше назар аударылды.

Баяндама қорытындысында қоғамдық кеңестердің болашақ басымдықтары, олардың азаматтық қоғамды қалыптастыру және демократиялық қағидаттарды дамытудағы рөлі туралы айтылады. Азамат, қоғам және мемлекет арасындағы өзара іс-қимылды нығайтудағы Қазақстандағы ҚК рөлін одан әрі дамыту және күшейту жолдары көрсетілді. Барлық талдаудың нәтижесі шығарылып, негізгі қорытындылар мен ұсыныстарға жалпылама шолу жасалады.

1-ТАРАУ

ҚОҒАМДЫҚ КЕҢЕС ҚЫЗМЕТІНІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Қоғамдық кеңестердің қазіргі кезеңде басқарудың ашық және жауапты жүйесін қалыптастыруда мемлекеттік органдармен және жұртшылықпен өзара белсенді іс-қимыл жасауы маңызды. Бұл тарауда ҚК қызметінің маңыздылығы мен мемлекеттік құрылымдарды жаңғыртуға әсерін айқындайтын негізгі бағыттары қарастырылады.

ҚК қызметі мәселелері жөніндегі уәкілетті орган білім беру бастамаларын үйлестіре отырып, олардың мүшелерінің біліктілігін арттыру мақсатында үкіметтік емес ұйымдармен (бұдан әрі – ҮЕҰ) ынтымақтастықты дамытуда шешуші рөл атқарады. Ол ҚК-дің Республикалық мәжілісі сияқты диалог алаңдарын ұйымдастырады, ҚК нығайтуға бағытталған заңнамалық реформаларды белсенді қолдап, олардың қызметіне талдау жасайды, сондай-ақ kazkenes.kz интернет порталы мен БАҚ арқылы медиакеңістікте ақпаратпен алмасуды қамтамасыз етеді.

ҚК-тің негізгі міндеттерінің бірі – өзекті тенденцияларға қатысты мониторинг жүргізу және өз құзыреті аясында озық тәжірибелерді анықтау болып есептеледі. Жүзеге асырылған жобаларды кешенді талдау жинақталған тәжірибені жүйелеуге, іс-әрекеттің әмбебап әдістемелерін анықтауға және механизмдерді одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді.

ҚК жұмысының нәтижелілігін сыни тұрғыдан бағалауда олардың БАҚ пен цифрлық коммуникациялық платформалардағы репрезентациясы зор маңызға ие. Жетістіктерді жүйелі және ашық жариялау, өзекті мәселелер бойынша пікірталас жүргізу және жұртшылықпен интерактивті байланыс орнату сенімді қарым-қатынасты нығайтуға және азаматтардың белсенді қатысуына негіз болады.

ҚК-тің нәтижелілігін талдаудың маңызды аспектісі – жұртшылықтың ауқымды қабылдауы. Әлеуметтік сауалнама және сұрақ-сауалдарды қолдану тұрғындардың пікірін пайымдауға, ҚК қызметін қатысты қанағаттанушылық деңгейін бағалауға және оңтайландырудың әлеуетті векторларын анықтауға мүмкіндік береді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-шаралар контексінде ҚК-тің рөлі ерекше өзектілікке ие. Қоғамдық бақылаудың айқындығын қамтамасыз ету және жүзеге асыру сыбайлас жемқорлыққа қатысты сын-қатерді төмендетуге ықпал етеді, сондай-ақ мемлекеттік аппараттардың жауапкершілігі мен нәтижелігін арттыруға себеп болады.

ҚК-тің жұмысын оңтайландыру үшін азаматтарды барынша жұмылдыруға назар аудару қажет. ҚК процестерінде қатысушыларды кең ауқымда жұмыл-

дыруға бағытталған құралдар мен әдістерді қолдану шешім қабылдау кезінде кешенді талдау мен көпқырлылыққа кепілдік береді.

ҚК жұмысының маңызды элементі – олардың тиімділігін бағалаудың объективті критерийлерін қалыптастыру. Бағалаудың нақты негізделген тетіктерін әзірлеу – нәтижелерді сандық және сапалық тұрғыдан талдау мүмкіндігін, сондай-ақ ҚК қызметін одан әрі жетілдіру бойынша ұсынымдарды жасауды қамтамасыз етеді.

ҚК қызметінің негізгі бағыттарын талдау оның қоғам мен мемлекеттің дамуындағы маңыздылығын бағалауға, сондай-ақ жұмысының тиімділігін арттыру жолдарын қарастыруға мүмкіндік береді.

Тараудың қолданбалы бөлігі шешілген кейстер арқылы ҚК қызметінің трендтері мен табысты тәжірибелерін анықтауды қамтиды.

1.1. Қоғамдық кеңес қызметінің тиімділігін БАҚ және әлеуметтік желіде жариялау арқылы бағалау

Қазақстанда көптеген демократиялық институттар, сан қырлы азаматтық қоғаммен бірге түрленіп, әлі де қалыптасу процесінде. ҚК азаматтар мен мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимылдың негізгі тетігі ретіндегі институттың біріне айналды.

Қазіргі уақытта ҚК-тің жоғары даму әлеуеті болса да, түрлі тәуелсіз зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей қазақстандықтар өзекті мәселелерді шешуде бірінші кезекте ҚК мүшелеріне жүгінбейді және соған сәйкес ҚК белсенділігі қалыптасу кезеңінде деуге болады.

Қазіргі қоғамда азаматтардың шешім қабылдауға қатысуы барған сайын маңызды болуда және ҚК-тің демократиялық ұстанымдарды қамтамасыз етіп, азаматтарды басқару үрдістеріне жұмылдырылуы маңызды мәселеге айналуда. Осы орайда, ҚР Президентінің мемлекеттік институттар алдына қойған «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» міндеттері тұрғысынан азаматтарды ҚК жұмысы туралы хабардар ету маңызды мәселе. Халықтың хабардар болуы мемлекеттік органдар мен институттарға деген сенімді нығайтуға ықпал ететін негізгі фактор болып табылады.

Ең маңызды аспектілердің бірі ретінде атап өтетін жайт - азаматтардың ҚК арқылы шешім қабылдау процестеріне белсенді қатысу мүмкіндігі. Ақпарат алған азаматтарда ҚК миссиясы, мақсаттары мен қызметі туралы толық түсінік бар, бұл оларға өздерінің ұсыныстарын, пікірлерін тиімді жеткізуге және сараптама жасауға мүмкіндік береді.

Аталған өзара әрекет үрдісі ҚК ұсынатын шешімдердің сапалы және ұсынымдардың релевантты болуына әкеліп, қатар қоғамдық игілікке бағытталған саясат пен бағдарламаларды жақсартуға ықпал етеді.

Сондай-ақ азаматтардың ҚК-тің жұмысы туралы хабардар болуы олардың мемлекеттік институттарға деген сенімін қалыптастыруға әсерін тигізеді. ҚК қызметінің үрдістері мен нәтижелері туралы хабардар азаматтар қабылданған шешімдерде олардың мүдделері мен қажеттіліктері ескерілгенін жан-жақты түсінуге мүмкіндік алады.

Бұл өз кезегінде демократияландырудың үрдісі ретінде мемлекет пен қоғам арасындағы байланысты нығайтуға ықпал жасайды. ҚК жұмысын терең түсіну мен оның айқындылығы ашық және жауапты саяси мәдениеттің дамуына не-

гіз болады, сол арқылы азаматтар өздерін тек дайын шешімді алушы ғана емес, елдегі басқару үрдісінің белсенді қатысушысы және ықпалды субъектісі ретінде көреді.

Осы тарауда Қазақстандағы ҚК қызметінің негізгі бағыттарына талдау жасалған. Олардың қызметін зерттеу ҚК қоғамдағы әділеттілікті, экономикалық және саяси тұрақтылықты қамтамасыз етудегі рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

2023 жылғы ҚК қызметінің тиімділігін талдау «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестерді қабылдау туралы» ҚҚДИ зерттеуіне, сонымен қатар «Еркіндік қанаты» ҚҚ деректеріне, Қазақстанның азаматтық альянсы (бұдан әрі – ҚАА) ҚК мүшелерінің қажеттіліктерін бағалау туралы талдаулық есебіне және «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2023» ұлттық баяндаманы дайындау барысында ҚК мүшелері арасында жүргізілген сауалнамаға негізделген.

2023 жылы ҚҚДИ жүргізген ҚК қабылдау бойынша зерттеу[1] Қазақстанның барлық өңірлеріндегі тұрғындарды қамтыды. ҚҚДИ зерттеуінде респонденттер келесідей бөлінді: қала тұрғындары 62,7 % және ауыл тұрғындары 37,3 %. Бұл ауылдық жерлердегі ҚК тиімділігін бағалауды зерттеуге де мүмкіндік берді. Сондай-ақ зерттеу жасы, этносы, білімі және әлеуметтік статусына қарай әртүрлі топтағы азаматтарды тең қамтыды. Сондықтан осы баяндамада ұсынылған тұжырымдар ҚҚДИ мәліметтеріне негізделген.

Зерттеуде ұсынылған ҚК қызметі туралы ақпарат көздеріне қатысты деректер ерекше қызығушылық тудырады.

ҚК қызметі туралы ақпараттандыруда жетекші орынды, атап айтқанда ұлттық және жергілікті теледидар (47,2 %), сондай-ақ Instagram желісінің аккаунттарында ұсынылған ақпарат (32,8 %) алса, ҚК жұмысы туралы ақпараттың таралуына ықпалдың жоғары деңгейін көбінесе туыстары мен достары қамтиды – әрбір үшінші респондент оларды ақпарат көзі ретінде ұсынды (29,6 %), интернет-басылым респонденттердің төрттен бір бөлігі үшін дереккөз (25,8 %) болған.

Осылайша, ҚҚДИ зерттеуі азаматтарды негізінен жергілікті мәселелерді шешу үшін азаматтық қоғаммен жұмыс істейтін институт ретінде ақпараттандырудың ең тиімді жолдарын анықтады.Егер Қазақстанда саяси маңызды мәселелерді шешу үшін Facebook әлеуметтік желісі пайдаланылса, ал жергілікті мәселелерді және ҚК жұмыс қызметі туралы ақпаратты талқылау үшін Instagram желісі тиімдірек болып отыр. ҚК жұмысы туралы ақпарат таратудағы теледидардың жетекші рөлін реттеуші тарапынан қолдау, ҚК және БАҚ өзара іс-қимылын ынталандыру арқылы одан әрі жақсартуға болады. Бұл екі жағдайда да әрекет етуші ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі екендігін атап өтеміз.

Ескерту: Мемлекет басшысының 2023 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» Жарлығымен ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі болып қайта құрылды. Алайда, «Қоғамдық кеңестердің қызметі туралы ұлттық баяндаманың – 2023» зерттеу бөлігі 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында жүзеге асқандықтан, министрліктің атауы «ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі» деп қолданылады.

ҚК қызметі туралы туыстары мен достары арқылы хабар алудың жоғары деңгейі осы бағытта ҚК мүшелерінің жұмысы күшейтілген жағдайда азаматтар тарапынан ҚК институтына деген сенімді арттыратынын көрсетеді.

[1] *«Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестерді қабылдау туралы» зерттеу. - Қазақстандық қоғамдық даму институты, 2023 ж.*

1-кесте.

ҚК туралы ақпарат көздері

ҚК қызметі туралы ақпаратты қайдан білдіңіз?

Жауабы	Пайыз
Қажетті мәселелер бойынша ҚК-ке жеке өтініш білдіру	8,8 %
ҚК қолдауымен өткізілетін іс-шараларға қатысу	16,7 %
ҚК жеке мүшелерімен қарым-қатынас жүргізу	14,4 %
Туыстарынан және/немесе достарынан алынған ақпарат	29,6 %
Көршілерден естіген ақпарат	17,0 %
Мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдардың ресми сайттары	10,9 %
Теледидар	47,2 %
Газеттер	11,1 %
Интернет-басылымдар	25,8 %
ВКонтакте	2,1 %
Инстаграм	32,8 %
Фейсбук	14,4 %
Телеграмм	6,7 %
Твиттер	0,6 %
Одноклассники	2,3 %
Мой мир	1,2 %
ҚК-те мүшелікте болған	0,9 %
Әріптестерден түскен ақпарат	0,6 %
Әлеуметтік желілер	0,3 %
Жауап беруге қиналамын	0,3 %

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» ҚеАҚ

ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасының қорытынды деректері[2] бойынша респонденттердің жартысынан көбі (56,1 %) айына 5-тен астам өтініш алады. 6-дан 20-ға дейін өтінішті ҚК мүшелерінің 38,83 %, 21-ден 50-ге дейін өтінішті 1 %, ал 50-ден астам өтінішті 3,88% алады. ҚК мүшелерінің белсенділігінің бірдей болмауы, азаматтардың өтініш берудегі белсенділігі жергілікті жерлерде ҚК жұмысының танымалдығы мен тиімділігін анықтайтын әртүрлі факторларға байланысты екенін көрсетеді.

2-кесте.

Айына ҚК-ке келіп түсетін өтініштер саны

Өтініш бергендер саны	Пайыз
1-ден 5-ке дейін өтініш	56,1 %
6-дан 20-ға дейін өтініш	38,83 %
21-ден 50-ге дейін өтініш	1 %
50-ден астам өтініш	3,88 %

Дереккөз: Ұлттық баяндама – 2023 үшін ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасы

ҚҚДИ жүргізген зерттеу деректеріне сүйенсек, респонденттердің жартысынан көбі (56,8 %) Қазақстанда ҚК-тің жұмыс істейтіні туралы хабарсыз болып шықты. Респонденттердің жартысынан астамы (49,9 %) ҚК міндеттері мен қызметі туралы

[2] *Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңес мүшелерінің сауалнамасы. – «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2023» Ұлттық баяндамасын дайындаудың сарапшылық тобы, 2023 ж.*

қарапайым ақпаратты ғана біледі. Бұл ретте халықтың бестен бір бөлігі (19,9 %) ҚК қызметі туралы ештеңе білмейді. Сауалнамаға қатысқандардың 82,1 %-ы маңызды әлеуметтік мәселелерді талқылау үшін әртүрлі деңгейдегі ҚК-ке мүлдем жүгінбеген. Азаматтардың тек 15,8 %-ы ғана әлеуметтік маңызды мәселелерді шешу үшін өз елді мекендерінде ҚК-пен жұмыс жасайды. ҚҚДИ мәліметтеріне сәйкес, ҚК жұмысы туралы білетіндердің 65,8 %-ы ҚК қызметімен тікелей таныс. Бұл ретте қалалық ҚК ең танымал, өйткені олардың жұмысы респонденттердің 49,3 %-на белгілі болып отыр.

3-кесте.

Қазақстанда ҚК бар екендігі туралы ҚР азаматтарының хабардар болуы

Сіз біздің елде ҚК жұмыс істейтіні туралы біліп пе едіңіз?

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

4-кесте.

ҚР азаматтарының Қазақстандағы ҚК жұмысы туралы хабардар болуы

Сіз ҚК қызметімен таныссыз ба?

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

5-кесте.

ҚР азаматтарының Қазақстандағы ҚК деңгейі бойынша хабардар болуы

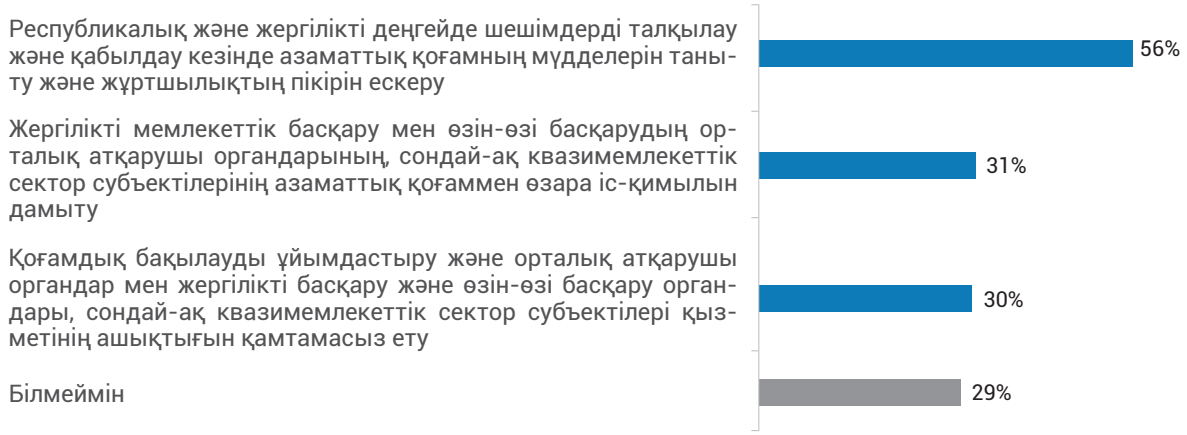
ҚК қандай деңгейдегі қызметі туралы белгілі?

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

ҚК тиімділігіне жеке зерттеу жүргізген «Еркіндік қанаты» ҚК деректері[3] ҚК үшін неғұрлым қолайлы нәтижені көрсетеді: олардың сауалнамасына қатысқан респонденттердің үштен бірі ғана (29 %) ҚК міндеттері не екенін білмейді. Бұл ретте, респонденттердің 56 %-ы ҚК негізгі міндеті азаматтық қоғамның мүдделерін білдіру, республикалық және жергілікті деңгейлерде шешімдерді талқылау мен қабылдау кезінде жұртшылықтың пікірін ескеру екенін айтты.

Қоғамдық кеңестердің міндеттері қандай деп ойлайсыз?

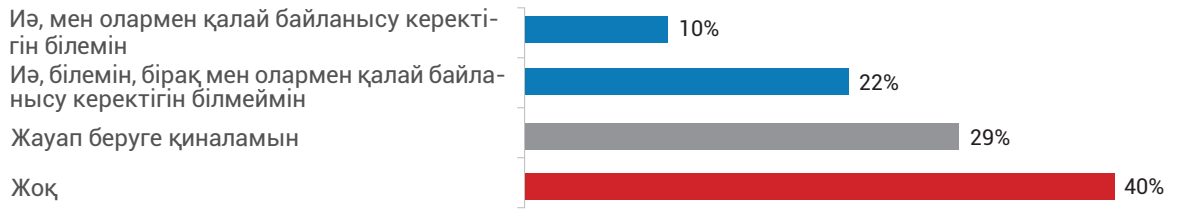
1-сурет. ҚК міндеттері туралы ҚР азаматтарын хабардар ету

Дереккөз: «Еркіндік қанаты» ҚҚ

Респонденттердің үштен бірі (31 %) жауаптарында «Орталық атқарушы органдардың (бұдан әрі – ОАО) және жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектілерінің азаматтық қоғаммен өзара іс-қимылын дамыту» міндеті деп атап өтті. Респонденттердің үштен бірі (30 %) «Қоғамдық бақылауды ұйымдастыру және ОАО мен жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдары, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектілері қызметінің ашықтығын қамтамасыз ету» міндеті деп көрсетті.

Сонымен қатар осы зерттеудің нәтижесіне сәйкес, сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі өз қалаларында ҚК жоқ деп есептейді (40 %) немесе өзінің қаласында ҚК бар-жоғын білмейді (29 %). Тек 10 %-ы қалалық ҚК-пен қалай байланысуға болатындығын біледі.

Сіз қалаңызда қоғамдық кеңестің бар екендігі туралы білесіз бе?

2-сурет. ҚР азаматтарын тұрғылықты жеріндегі ҚК жұмысы туралы хабардар ету

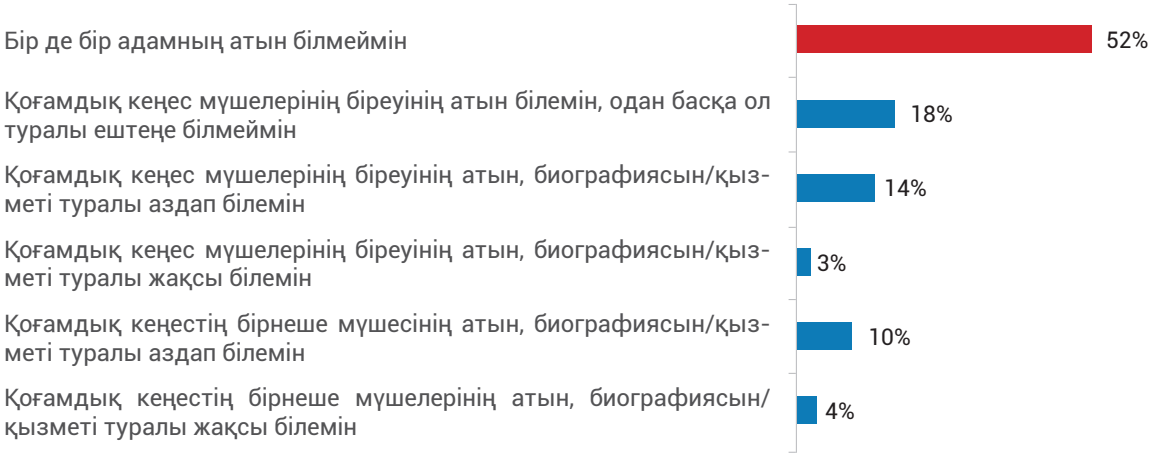
Дереккөз: «Еркіндік қанаты» ҚҚ

Ірі қалалар арасындағы ара қатынастағы айырмашылықты салыстыратын болсақ, айырмашылық айтарлықтай: егер Алматыда респонденттердің 71 %-ы

[3] *Қоғамдық кеңестер қызметінің тиімділігін зерттеу. – «Еркіндік қанаты» ҚҚ, 2023 ж.*

өз қаласында ҚК жоқ деп есептесе, онда Ақтөбеде респонденттердің 52 %-ы ҚК ағымдағы қызметі және оның мүшелерімен байланыс тәсілдері туралы біледі.

Қазіргі уақытта сіздің қалалық қоғамдық кеңес мүшелерінің құрамына кім кіретінін білесіз бе?

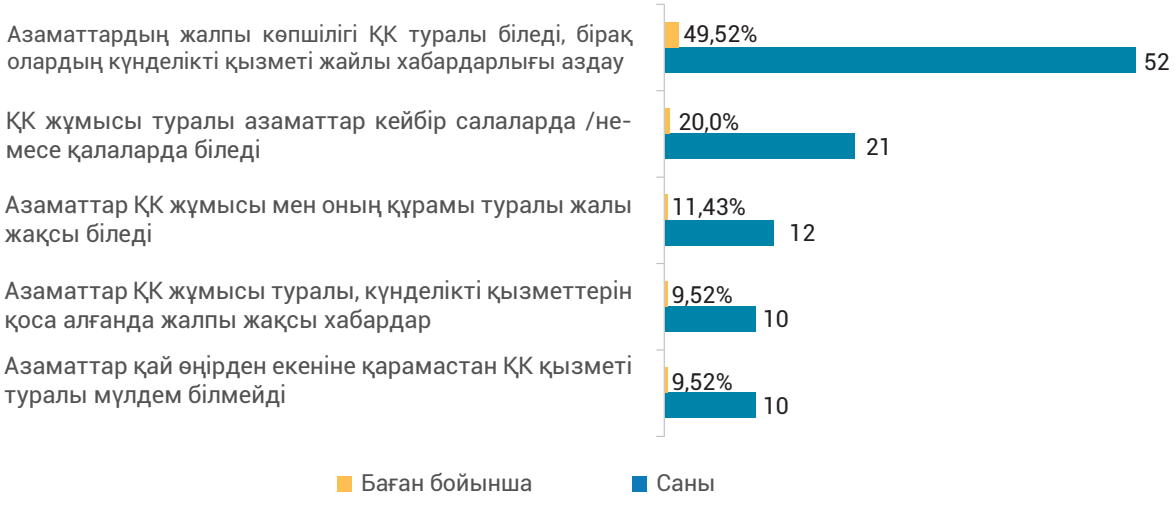

3-сурет. Халықтың ҚК құрамы туралы хабардар болуы

Дереккөз: «Еркіндік қанаты» ҚҚ

Азаматтардың ҚК-нің мүшелері туралы хабардар болуына қатысты мәліметтер де қызықты. «Еркіндік қанаты» ҚҚ деректеріне сәйкес, барлық респонденттердің жартысынан көбі (52 %) кем дегенде ҚК-тің бір мүшесін атауға қиналды. «Мен кем дегенде бір ҚК мүшесінің атын ғана білемін, бірақ олар туралы мүлдем ештеңе білмеймін» деген жауап нұсқасын респонденттердің 18 %-ы таңдады, респонденттердің 10 %-ы есімдерін біледі және бірнеше ҚК мүшелерінің қызметімен аздап болсын таныс екен. Тек 4 %-ы есімдерін біледі және бірнеше ҚК мүшелерінің қызметімен өте жақсы таныс. Астана (84 %) және Алматы қалаларында (69 %) азаматтар бір де бір ҚК мүшесінің аты-жөнін білмейді, ал танымалдылықтың ең жоғары көрсеткіші Ақтөбеде, яғни азаматтардың 36 %-ы кем дегенде ҚК бір мүшесін аты-жөні бойынша біледі.

Азаматтардың ҚК қызметі туралы хабардар болу деңгейін бағалауды сұраймыз

4-сурет. Халықтың ҚК қызметі туралы хабардар болуы

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

ҚК мүшелерінің жартысы (49,52 %) азаматтар ҚК бар екенін білсе де, олардың күнделікті қызметі туралы хабардарлығы аз деп санайды. Баяндаманы дайындау барысында жүргізілген сауалнамаға сүйенсек[4], азаматтардың хабардар болуы туралы пікірлер арасында алшақтық бар екендігі көрінеді. Тек әрбір оныншы ҚК мүшесінің (9,52 %) ойынша, азаматтар тұратын аймағына немесе жұмыс жасайтын саласына қарамастан, ҚК қызметі туралы білмейді. ҚК мүшелерінің 11,43 %-ы азаматтар ҚК қызметі туралы жақсы біледі және 20 %-ы азаматтар ҚК жұмысы туралы тек кейбір қалаларда ғана біледі деп санайды. Нәтижесінде, ҚК мүшелерінің 90,48 %-ы азаматтардың әртүрлі дәрежеде ҚК қызметі туралы хабары бар деп есептейді.

6-кесте.

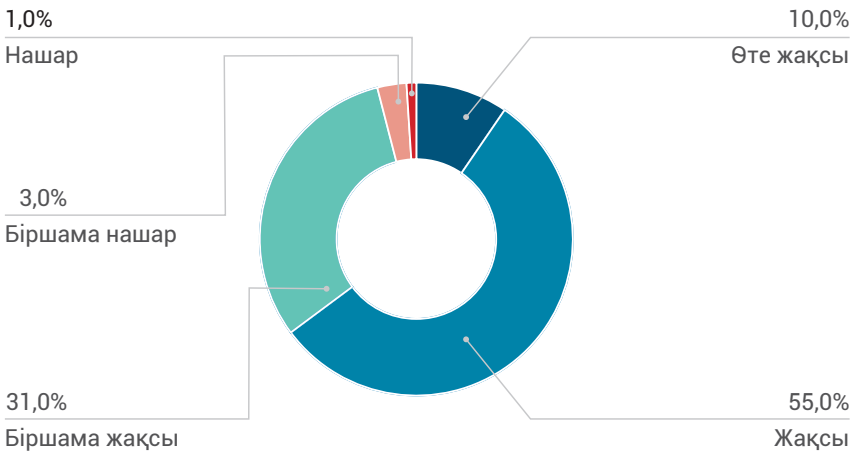
ҚР азаматтарының ҚК туралы хабардар болуы

Азаматтар ҚК туралы біле ме?

Дереккөз	Иә	Нет
ҚҚДИ	43,2 %	56,8 %
ЕҚ	32 %	40 %
ҚК мүшелерінің сауалнамасы	90,48 %	9,52 %

Тараптардың ҚК қызметі туралы азаматтардың хабардар болуын бағалаудағы алшақтықты ҚАА өткізген ҚК мүшелерінің сауалнамасы растайды, оның деректері, халықты ақпараттандыру бойынша нәтижелілікті объективті қабылдаудың жоқтығын көрсетеді. ***«Сіз ҚК жөнінде халықты ақпараттандыру әдістерінің тиімділігін қалай бағалайсыз?»*** деген сұраққа сауалнамаға қатысқан ҚК мүшелерінің 95,5 %-ы өз ҚК ақпараттық жұмысының тиімділігін оң бағалады. Тек 4 %-ы теріс баға берді.

ҚК халықты ақпараттандыру әдістерінің тиімділігін қалай бағалайсыз?

5-сурет. ҚК ақпараттандыру тиімділігін бағалау

Дереккөз: «Қазақстанның Азаматтық Альянсы» ЗТБ

Сонымен қатар ҚАА-ның зерттеу нәтижелеріне сәйкес, сауалнамаға қатысқан ҚК мүшелерінің 73 %-ы халықты хабардар ету қажет деп есептейді, қалған 27 %-ы бұл сұраққа теріс жауап берді немесе жауап беруге қиналды[5].

[4] *Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңес мүшелерінің сауалнамасы. – «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2023» Ұлттық баяндамасын дайындаудың сарапшылық тобы, 2023 ж.*

[5] *Қоғамдық кеңес мүшелерінің қажеттіліктерін бағалау туралы талдамалық есеп. — Қазақстанның азаматтық альянсы, 2023.*

Айта кететін жайт, «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңы ҚК мүшелерін жұртшылықты өз жұмысы туралы хабардар етуге міндеттейді.

ҚАА деректеріне сәйкес, Қазақстандағы ҚК мүшелері азаматтарды өз қызметі туралы хабардар етудің төмендегі құралдарын пайдаланады:

7-кесте.

ҚК ақпараттандыру құралдары

Құралдар	Пайыз
ҚК-тің жеке өз сайты бар	17 %
Әлеуметтік желілерде жеке парақшасы бар	83 %
Ақпаратты мемлекеттік органның сайтында орналастырады	70 %
Ақпаратты жергілікті БАҚ-та жариялайды	23 %
Ақпаратты электрондық пошта арқылы таратады	14 %
Буклет пен үндеухат таратылады	2 %
Жоғарыда айтылғандардың ешқайсысы жоқ	3 %

Дереккөз: «Қазақстанның Азаматтық Альянсы» ЗТБ

ҚК мүшелерінің тек 45 %-ы әлеуметтік желілердегі парақшаларын белсенді түрде қолданады, бұл ақпараттың қолжетімділігін және халықпен өзара әрекеттесуді шектеуі мүмкін. Сонымен қатар ҚК мүшелерінің 12 %-ы үнемі электрондық пошта арқылы ақпарат таратады, бірақ мұндай тәжірибе қаншалықты жиі және жүйелі түрде орындалатыны анықталмаған күйде қалды. Үштен бірінен астамы, атап айтқанда 32 %-ы, аталған коммуникация әдістерінің ешқайсысын қолданбайды, бұл азаматтардың ҚК қызметі туралы ақпараттың шектеулі екендігін дәлелдейді.

«Еркіндік қанаты» ҚҚ деректеріне сәйкес, сауалнамаға қатысқан азаматтардың жартысынан жуығы (53 %) әлеуметтік желілерде ҚК бар екенін біледі, 20 %-ы оларға жазылған, респонденттердің 43 %-ы «білмеймін» деген жауапты таңдады, ал 4 %-ы «жоқ» деп сенімді жауап берді.

8-кесте.

Әлеуметтік желілердегі ҚК ақпараттандыру құралдары

Сіздің қалалық ҚК әлеуметтік желілерде парақшалары/арналары бар ма?

Жауап	Пайыз
Иә, мен оларға жазылғанмын	20 %
Иә, мен оларға жазылмағанмын	33 %
Білмеймін	43 %
Жоқ	4 %

Дереккөз: «Еркіндік қанаты» ҚҚ

Нәтижесінде, ҚК тәжірибесін талдау маңызды проблеманы, яғни халықпен қарым-қатынастың әлсіз екендігін анықтады. ҚК-ке қатысты халықтың сенімін арттыру және оны қабылдауын жақсарту үшін олардың қызметіне оқыту әдістері мен құралдарды белсенді түрде енгізу қажет.

Бір-бірінен тәуелсіз зерттеулердің деректері негізінде азаматтарды ҚК қызметі туралы ақпараттандыру міндеттерін қалыптастыру үшін азаматтардың жартысы ғана ҚК бар екендігі мен негізгі міндеттері туралы біледі деп санауға болады.

1.2. Қоғамдық кеңес қызметінің тиімділігін «халықтың көзқарасымен» бағалау

Баяндаманың бұл тарауы толығымен ҚҚДИ жүргізген жаппай және сарапшылық сауалнамаға сүйенеді. ҚҚДИ мәліметтеріне сәйкес азаматтардың 71,3 %-ы жалпы ҚК қызметіне деген оң көзқараста, респонденттердің жартысы (50,1 %) ҚК-ге деген көзқарасы жақсы жаққа қарай өзгерді деуге болады. Бұл ретте респонденттердің 47,5 %-ы олардың ҚК-ге деген қарым-қатынасы өзгермегенін, ал 2,3 %-ы ҚК-ге деген көзқарасының нашарлағанын хабарлады.

Саяси шешім қабылдау туралы мәселеге азаматтардың үштен бірі (27,3 %) үлкен әсер етеді, жартысына жуығы (49,6 %) ҚК ішінара саяси шешім қабылдауға әсер ете алады, ал азаматтардың 23,2 %-ы ҚК саяси шешімге әсер ете алмайды деп санайды. Сонымен қатар ҚК пайдасы туралы айтатын болсақ, респонденттердің көпшілігі (84,2 %) ҚК-тің қызметін жалпы пайдалы деп есептейді.

9-кесте.

ҚК пайдасын бағалау

Сіз ҚК қызметінің пайдасы бар деп есептейсіз бе?

Жауап	Пайыз
Иә, пайдасы зор	37,0 %
Пайдасы аздау, бірақ әлі де бар	47,2 %
Ешқандай пайдасы жоқ	15,8 %

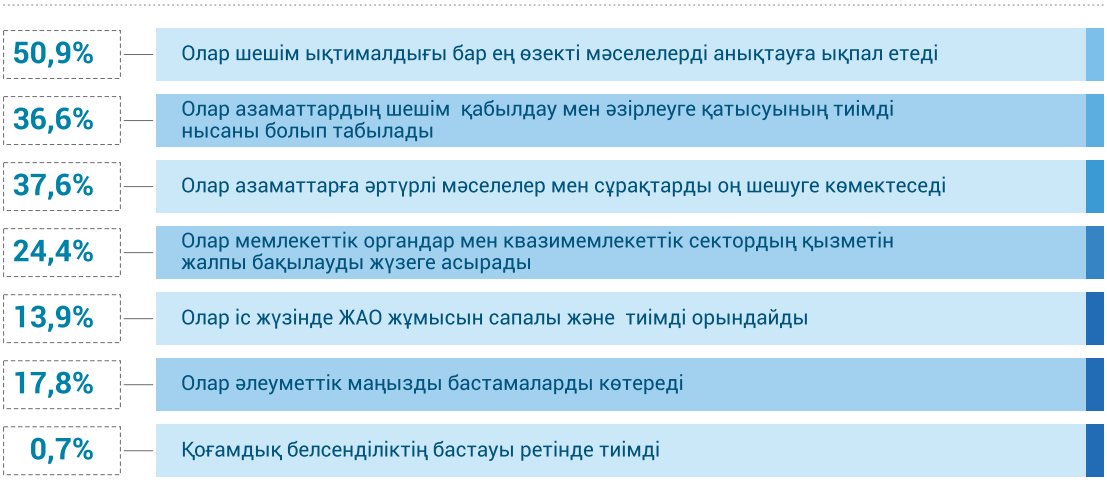
Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Респонденттер ҚК қызметін келесі критерийлер негізінде пайдалы деп есептейді:

10-кесте.

ҚК-ті оң бағалау критерийлері

Сіз ҚК қызметін неліктен пайдалы деп санайсыз?

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Сонымен қатар ҚК қызметін пайдасыз деп санайтын респонденттер өз ұстанымдарын келесі тұжырымдармен дәлелдеді:

11-кесте.

ҚК теріс бағалау критерийлері

Пайыз	Мәліметтер
21,7 %	ҚК қызметі формалды сипатқа ие (2022 жылы – 43,8 %, көрсеткіштің жылына екі есе төмендеуі)
18,2 %	ҚК ықпалы мемлекетпен және оның органдарымен шектеледі (2022 жылы – 25,4 %)
20,8 %	ҚК қызметі органдардың ұйымдастыру және материалдық-техникалық қолдауына байланысты (17,2 %)
31,4 %	ҚК қызметі азаматтардың көпшілігіне белгісіз және көзге көрінбейді (2022 жылы – 34,9 %)
19,1 %	ҚК қызметі іс жүзінде БАҚ-та жарияланбайды (2022 жылы – сауалнамада бұл тармақ болған жоқ)
16,4 %	ҚК құрамында өз мәселелерін шешумен айналысатын адамдар басым (2022 жылы – 14,8 %)
15,2 %	Мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдар олардың ұсыныстарын жүзеге асыруға міндетті емес (2022 жылы – 10,7 %)
10,6 %	ҚК іс жүзінде Парламент және мәслихат депутаттарының жұмысын орындайды (2022 жылы – 16,0 %)
5,3 %	Ұлттық холдингтер мен ұлттық компаниялардағы ҚК іс жүзінде директорлар кеңесінің жұмысын орындайды – 5,9 %)

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

ҚК жүгінудің нәтижелілігі туралы сұраққа респонденттердің басым көпшілігі (87,8 %) оң жауап берді, бұл Қазақстанда ҚК жобасын іске асырудың тиімді екендігін көрсетеді деген сөз.

12-кесте.

ҚК пайдасын бағалау

Сіз аймағыңыздағы/қалаңыздағы ҚК-ке жүгінгенде олардың көмегі сізге тиді ме?

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

«Еркіндік қанаты» ҚҚ зерттеу барысында тұрғындардан қалалардағы ҚК қызметінің тиімділігі 5 балдық шкала арқылы деректерді жинады. Алынған нәтижелерге сәйкес, қалалық ҚК жұмысын бағалау жоғары деңгейде емес екендігі белгілі болды, яғни қолжетімді 5-тен тек 2,0 балл ғана болған.

Осы тұрғыда сауалнамаға қатысқан респонденттердің 65 %-ы ҚК-тің қызметінің тиімсіздігіне сенімді түрде жауап берді. Негізінен мұндай төмен баға беру халыққа осы органдардың қазіргі жағдайы мен жетістіктері туралы берілген ақпараттың шектеулілігіне байланысты болып отыр деп есептейміз. ҚК қызметінің практикалық нәтижелері мен маңыздылығы туралы ақпараттың болмауына байланысты респонденттер олардың жұмысының тиімділігінің төмен екендігіне қорытынды жасауға тиіс болды.

Сарапшылардың пікірінше, «Еркіндік қанаты» ҚҚ жүргізген зерттеуде ҚК тиімділігінің төмендігін ағымдағы жүйе мен модельдің Қазақстанның ерекшелігіне сәйкес келмейтіндігімен түсіндіруге болады. Қордың мәліметтеріне сәйкес, кейбір сарапшылар бастапқыда ҚК құру пайдасыз идея деп есептеген немесе олардың

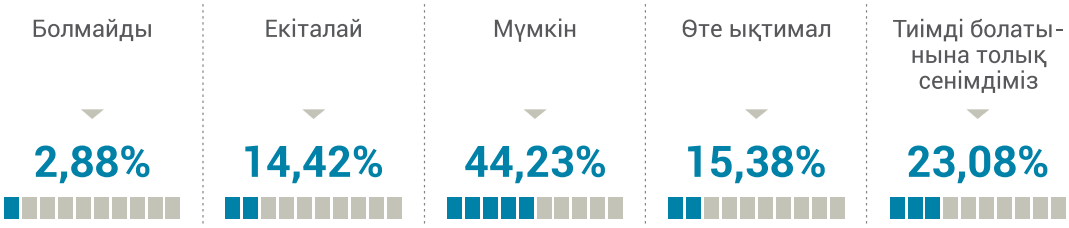
қызметі туралы толыққанды түсінік болмаған. Зерттеу нәтижелері қазіргі уақытта ҚК-те әлеуметтік процестерге оң өзгерістер енгізуге бағытталған белсенділердің саны айтарлықтай өскендігін растайды.

ҚҚ мүшелерінің өздерінің тиімділік туралы бағасы қандай деген қызығушылық туындайды. Баяндаманы дайындау барысында жасалған сарапшылық сауалнаманың деректеріне сәйкес, ҚК мүшелерінің 44,23 %-ы қоғамдық-саяси өмірдің басқа салаларында өзгерістер болған жағдайда ҚК жұмысының тиімді болуы ықтимал деп санайды. Одан да позитивті перспективаны ҚК мүшелерінің арасынан респонденттердің 38,46 % атады: 23,08 %-ы алдағы 1-2 жылда ҚК жұмысы тиімдірек болатынына сенімді, ал 15,38 %-ы мұндай өзгерістердің ықтималдығы жоғары деп санайды. Алдағы жылдардағы ҚК жұмысының тиімділігіне қатысты респонденттердің 17,3 %-ы пессимистік көзқараста: яғни, мүлде болмайды – 2,88%, болуы екіталай – 14, 42 % деп санайды.

13-кесте.

ҚК тиімділігін арттыру перспективалары

СІЗДІҢ ӨМІРЛІК ТӘЖІРИБЕҢІЗ БЕН ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ШЫНДЫҚҚА СҮЙЕНЕ ОТЫРЫП, АЛДАҒЫ 1-2 ЖЫЛДА ҚК ЖҰМЫСЫ ТИІМДІРЕК БОЛА МА?

Дереккөз: Баяндама үшін ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасы

Бұл ретте, ҚК мүшелерінің үштен бірінен астамы (36,11 %) ҚК мүшесі ретінде азаматтарды мүлдем қабылдамайды. Халықпен жұмыс істейтіндері өткен жылы азаматтардың ауызша және жазбаша өтініштері бойынша шешімдердің нәтижелілігін оң деп бағалайды – 69 %. Ал ҚК қызметінің нәтижелері бойынша тұтастай алғанда екі есе төмен – 31 %.

ҚК мүшелері өздерінің тиімділігі туралы мәліметтерді жоғары деп бағалайды. Алынған мәліметтерге сәйкес, ҚК азық-түліктік және азық-түліктік емес тауарлардың бағасын реттеуге (9,16 %), тұрғын үймен қамтамасыз етуге (7,28 %), жол құрылысы мен жөндеуге және қала құрылысына (6,74 %) әсер етуі мүмкін. Бұл ретте ҚК мүшелері халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтарын қолдауды (10,55 %), ТҮКШ мәселелерін (8,72 %), елді мекендерді абаттандырудың жалпы мәселелерін (8,52 %) неғұрлым табысты салалар деп атады. «Сіздің аймағыңыздағы/қалаңыздағы өмірдің қай салаларында ҚК қызметінің арқасында белгілі бір жетістіктерді атап өтуге болады?» деген сауалға ҚК мүшелерінің пікірі келесідей бөлінді:

14-кесте.

ҚК тиімді салалары

Жауап	Пайыз
Басқа (өндірістік мәселелер, мемлекеттік қызметтердің сапасын жақсарту)	2,03 %
Әлеуметтік құрылымға қарсы құбылыстарды жою (нашақорлық, маскүнемдік, қаңғыбастық)	2,23 %
Қала құрылысы	3,04 %
Этносаралық және конфессияаралық келісімді қолдау	3,25 %

14-кестенің жалғасы

Тұрғын үймен қамтамасыз ету	4,06 %
Мәдениет және демалыс	4,26 %
Шағын және орта бизнес	4,67 %
Құқықтық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету	4,67 %
Азық-түліктік және азық-түліктік емес тауарлардың бағасын реттеу	5,07 %
Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау	5,48 %
Қоршаған ортаны қорғау	5,68 %
Жұмыспен қамту мәселелерін шешу	6,09 %
Денсаулық сақтау	6,49 %
Жолдарды салу және жөндеу	7,51 %
Білім беру	7,71 %
Елді мекендерді абаттандыру	8,52 %
Тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық	8,72 %
Халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтарын қолдау	10,55 %

Дереккөз: баяндама үшін ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасы

«Сіздің ойыңызша, ҚК өмірдің қай салаларында онша тиімді емес?» деген сұраққа ҚК мүшелерінің пікірі былайша бөлінді:

15-кесте.

ҚК тиімділігі төмен салалар

Жауап	Пайыз
Басқа (қала тұрғындары өмірінің барлық салалары)	2,16 %
Мәдениет және демалыс	3,23 %
Қоршаған ортаны қорғау	3,77 %
Этносаралық және конфессияаралық келісімді қолдау	4,58 %
Елді мекендерді абаттандыру	4,58 %
Құқықтық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету	4,85 %
Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау	5,12 %
Шағын және орта бизнес	5,12 %
Денсаулық сақтау	5,66 %
Халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтарын қолдау	5,93 %
Жұмыспен қамту мәселелерін шешу	6,20 %
Әлеуметтік құрылымға қарсы құбылыстарды жою (нашақорлық, маскүнемдік, қаңғыбастық)	6,20 %
Білім беру	6,20 %
Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық	6,47 %
Қала құрылысы	6,74 %
Жолдарды салу және жөндеу	6,74 %
Тұрғын үймен қамтамасыз ету	7,28 %
Азық-түліктік және азық-түліктік емес тауарлардың бағасын реттеу	9,16 %

Дереккөз: баяндама үшін ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасы

Бірқатар салалардағы тиімділіктің төмендігі себептерін анықтау туралы өтініш жасағанда ҚК мүшелері келесідей жауапты таңдады:

16-кесте.

ҚК тиімділігі төмен салалар

Жауап	Пайыз
Әртүрлі әлеуметтік маңызды мәселелерді шешу үшін ҚК басқа мүшелерінен қолдаудың болмауы	0,66 %
ҚК мүшелерінің ротациясының болмауы	2,99 %
Жаңа және бұрынғы ҚК мүшелері арасындағы институционалдық байланыс механизмінің болмауы	2,99 %
ҚК-тің БАҚ-пен өзара іс-қимылының тиімді тетігінің болмауы	4,32 %
Азаматтардың іс-шаралары мен қабылдауларын өткізу үшін ҚК-те тұрақты кеңсенің болмауы	7,64 %
ҚК мүшелерінің өз қызметін жүзеге асыру процесінде белгілі бір шығындарға өздерінің жеке ақшалай қаражатын пайдалануы	8,64 %
Жұмыс отырыстары форматында ҚК ұсынымдарына орган тарапынан назардың жеткіліксіздігі	10,30 %
Сатып алуды ұйымдастыру және өткізу процесінде араласу және/немесе шешім қабылдау тұрғысынан заңды өкілеттіктерінің болмауы	14,62 %
Сатып алу бюджетін жоспарлау кезінде нақты биліктің болмауы	15,28 %
Сатып алуды, тапсырмаларды, KPI жетістіктерін орындау бойынша ҚК тарапынан нақты бақылау мүмкіндіктерінің болмауы	15,95 %
Алдағы уақытқа бақылаушы орган ретінде ҚК шешімдерін іске асырудың жолға қойылған механизмдерінің болмауы	16,61 %

Дереккөз: баяндама үшін ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасы

ҚҚДИ мәліметтеріне сәйкес, респонденттердің 62,5 %-ы ҚК қызметі туралы көбірек ақпарат алғысы келуі, азаматтардың аймақтағы жағдайы туралы тәуелсіз институттардан хабар алуға деген қызығушылығын растайды. Халықтың бұл қажеттілігі Қазақстанды демократияландыру және оның институттары мен мемлекет және азаматтар арасындағы байланысты нығайту құралы ретінде ҚК-ті дамытудың жоғары әлеуетін көздейді.

Бұл ретте сауалнама алынған азаматтардың 64,1 %-ның қандай да бір дәрежеде ҚК құрамына сенетінін атап өту қажет.

17-кесте.

ҚК сенім деңгейі

Сіз өзіңіздің аймағыңыздағы/қалаңыздағы ҚК құрамына сенімдісіз бе?

Барлық құрамға сенемін
35,9%

Тек жеке ҚК мүшелеріне ғана сенемін
28,2%

Ешкімге сенбеймін
17,2%

ҚК құрамы мен мүшелері туралы ештеңе білмеймін
18,7%

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Сонымен қатар азаматтардың көзқарасымен ҚК тиімділігінің деңгейі анағұрлым динамикалық бағалауды қажет ететінін атап өткен жөн, өйткені ҚК тиімділігі бірқатар факторларға байланысты сараланады. Сондықтан ҚК әртүрлі тиімділік деңгейін бақылау үшін бірқатар параметрлер бойынша kazkenes.kz сайтында бағалау жүргізу керек. Әртүрлі зерттеулерді салыстырмалы талдау негізінде ҚК қызметін өсу әлеуеті жоғары (ҚҚДИ деректері негізінде) 50,1 % мақұлдау бағасын қабылдау ұсынылады.

1.3. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алудағы қоғамдық кеңестің рөлін күшейту

Қазақстан үшін тендер мен сатып алуды өткізу процесінің айқындылығын арттыру арқылы сыбайлас жемқорлық және сыбайлас жемқорлық сын-қатерін төмендету тақырыбы өзекті болып қала береді. Сондықтан ҚК мүшелері сауалнама аясында ҚК жұмысының тиімділігінің төмен болу себептеріне келесідей жауап берді: сатып алуды ұйымдастыру және өткізу процесінде араласуға немесе шешім қабылдауға заңды өкілеттіліктердің болмауы (14,62 %), сатып алуға байланысты бюджетті жоспарлау кезінде нақты биліктің болмауы (15,28 %), ҚК тарапынан сатып алуларды, тапсырыстарды, KPI орындау бойынша нақты бақылау мүмкіндіктерінің болмауы (15,95 %) басты себеп екен.

«Қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндама» аясында 2022 жылы[6] әзірлеушілер 2023 жылы терең сұхбат барысында ҚК мүшелері белгілеген мәселелерді шешуге қатысты ұсынымдарды жасаған болатын:

- «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңын бұзғаны үшін мемлекеттік органдар басшыларының ҚК ұсынымдарына және азаматтардың өтініштеріне ақпарат пен уәжді жауап беру бөлігінде жауапкершілікті енгізу мүмкіндігін қарастыру;
- сыбайлас жемқорлық фактілерін және мүдделер қақтығысын болдырмау мақсатында ҚК мүшелеріне сатып алу рәсімін өткізу барысында заңнамалық белгіленген өкілеттіктерді іске асыру үшін мүмкіндік беру;
- қоғамдық құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету және сыбайлас жемқорлықты болдырмау мақсатында ҚК-пен бірлесіп, жергілікті деңгейде құқық қорғау органдарының басшыларын тыңдау жұмысын ұйымдастыру жөнінде шаралар қабылдау, тыңдаулардың қорытындылары бойынша құқық бұзушылықтар мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске бағытталған шешімдер мен ұсынымдарды қабылдау;
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органға және ҚК қызметі мәселелері жөніндегі уәкілетті органға тиісті салада немесе өңірде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу жөніндегі міндеттерді іске асыруда барлық деңгейдегі ҚК-ке көмек көрсету;
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органға нормативтік-құқықтық актілер (әрі қарай – НҚА) жобаларына сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама жүргізу процесіне ҚК мүшелерін жұмылдыру практикасын қолдану мәселесін қарастыру.

ҚК мүшелерінің пікірінше, ҚК қызметін реттейтін заңнаманы жетілдіру оның қызметін жақсартудың маңызды шарты болып табылады. Баяндама аясында дайындалған сауалнамада бұл фактор ҚК мүшелерінің өздері көрсеткен барлық қажеттіліктер арасындағы ең негізгі болып отыр.

[6] *Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2022: Ұлттық баяндама. — Қазақстандық қоғамдық даму институты, 2022 ж.*

18-кесте.

ҚК тиімділігін арттыру құралдары

Сіздің ойыңызша, ҚК қызметін жақсарту үшін қандай шаралар қабылдау керек?

Жауап	Пайыз
Өңірлер мен қалаларда ҚК мүшелерін мәслихаттармен сайлау	1,27 %
Барлық деңгейдегі ҚК отырыстары мен өзге де іс-шараларының онлайн трансляциясын жүзеге асыру	5,32 %
ҚК мүшелеріне олардың тиісті мәртебесін куәландыратын құжаттарды беру	6,08 %
Өңірді/қаланы дамытудың өзекті мәселелері бойынша қоғамдық тыңдаулар мен ҚК-тің басқа да өткізілетін іс-шаралардың санын көбейту	6,33 %
Ақпаратты үнемі жаңартып отыратын барлық деңгейдегі ҚК сайттарын құру	6,58 %
Баспасөз хабарламаларын тарату, әлеуметтік желілерді жүргізу, ҚК мүшелерінің әлеуметтік желілерді жүргізуі арқылы барлық деңгейдегі ҚК қызметін ақпараттық тұрғыдан сүйемелдеуді жақсарту	7,09 %
ЖАО басшылары мен оларға ведомстволық бағынысты ұйымдардың басшыларының өз қызметінің негізгі бағыттары мен өзекті мәселелері бойынша ҚК алдындағы есептілік деңгейін арттыру	7,85 %
ҚР Президентінің Республикалық және өңірлік деңгейдегі ҚК басшыларымен жыл сайынғы республикалық кеңесін өткізу	7,85 %
Өңірлердің және қалалардың ҚК мүшелерін халықпен сайлануы	10,38 %
Ұйымдастыру шығыстары бөлігінде ҚК қызметін қаржыландыруды қамтамасыз ету	11,90 %
ЖАО орындау үшін ҚК ұсынымдары мен ұсыныстарына міндетті сипат беру	12,41 %
ҚК қызметін реттейтін заңнаманы жетілдіру	16,96 %

Дереккөз: баяндама үшін ҚК мүшелерінің сарапшылық сауалнамасы

Сондықтан сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайту мақсатында ҚК рөлі мемлекеттік органдармен және квазимемлекеттік ұйымдармен өзара іс-қимыл қызметін және процесін реттейтін нормативтік актілер тұрғысынан күшейтілуге тиіс.

ҚК қабылдайтын шешімдердің негізгі формасы ұсынымдар болып табылады. ҚК-тің консультативтік-кеңесші органдар ретіндегі мәртебесін ескере отырып, олардың шешімдері ұсынымдар сипатында болады. 2015 жылғы 2 қарашадағы «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңына сәйкес ҚК ұсынымдары мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қарастыру үшін міндетті (Заңның 1-тармағы, 1-бабы)[7]. Осы ұсынымдарға сәйкес мемлекеттік органдар заңнамада көзделген шешімдерді қабылдайды және/немесе тиісті мемлекеттік органның бірінші басшысы немесе оның уәкілетті тұлғасы қол қойылған уәжді жауапты ұсынады.

Атап айтқанда, егер бюджеттік бағдарламалардың жобалары, стратегиялық жоспарлар немесе аумақтарды дамыту бағдарламалары қарастырылатын болса, мемлекеттік органның жауабы ҚК-ке 10 жұмыс күні ішінде берілуі тиіс. Сонымен қатар заң «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңының тиісті баптарында көзделген өз өкілеттілігін орындау аясында жіберілген ҚК ұсынымдарына мемлекеттік органдардың дәлелді жауабын ұсыну үшін бір ай мерзімді көздейді.

Қазіргі кезде заңнамада мемлекеттік органдар немесе олардың басшылары үшін ҚК ұсыныстарын орындамағаны немесе негізді жауап бермегендері үшін жауапкершілік көзделмеген.

[7] *Қоғамдық кеңестер туралы: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 2 қарашадағы Заңы № 383-V ҚРЗ. — Қолжетімділік режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000383 Жүгінген күні: 21.08.2023*

Айта кететін жайт, 2021 жылғы 1 шілдеден бастап мемлекеттік органдардың ішкі әкімшілік рәсімдерін реттейтін және оларды орындау үшін стандарттарды белгілейтін ҚР Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі қолданысқа енді.

ҚР «Қоғамдық кеңестер туралы» Заңына сәйкес з**аң шығарушы қоғамдық бақылаудың төрт нысанын ұсынады:**

1. Қоғамдық мониторинг мемлекеттік органдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметіне қоғамдық бақылау субъектілері тарапынан қоғамдық бақылау рәсімі болып табылады.

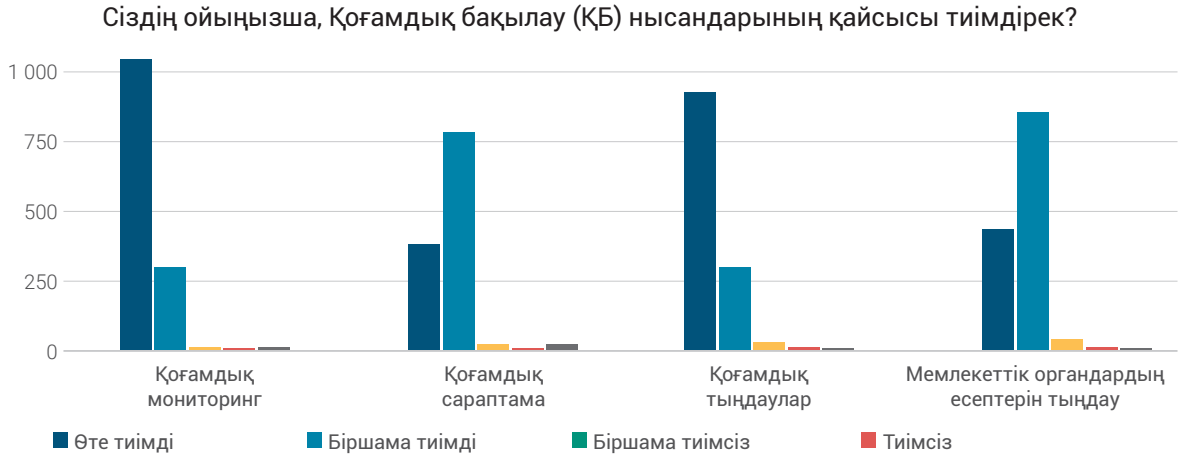
2. Қоғамдық тыңдау – мемлекеттік органдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қоғамдық маңызы бар шешімдерін олардың қоғамдық мүдделерге сәйкестігі мәселесі бойынша жария талқылау үшін жиналыс өткізу арқылы жүзеге асырылатын қоғамдық бақылау рәсімі.

3. Қоғамдық сараптама – азаматтардың өмірі мен денсаулығы үшін қолайлы қоршаған ортаны сақтау, сондай-ақ жеке тұлғалардың, елді мекендердің және өндірістік объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге жағымсыз факторларды болғызбау жөніндегі қоғамдық мүдделерді сақтау тұрғысынан зерттеу, талдау және бағалау үшін арнайы білімді және (немесе) тәжірибені қоғамдық бақылау субъектілерінің пайдалануына негізделген қоғамдық бақылау рәсімі.

4. Мемлекеттік орган, квазимемлекеттік сектор субъектісі жұмысының нәтижелері туралы есепті тыңдау қоғамдық бақылау рәсімі болып табылады және қоғамдық кеңестің отырысында мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының және олардың лауазымды адамдарының нәтижелерін жария талқылауды білдіреді.

Қоғамдық бақылауды жүзеге асыру тұрғысынан ҚК қызметі қызығушылық тудырады. ҚАА есебінің деректеріне сәйкес, сауалнамаға қатысушылар өздерінің ҚК жұмысында қоғамдық бақылаудың әртүрлі нысандарын қолдану туралы сұраққа жауап ретінде қоғамдық бақылаудың барлық төрт түрін белсенді қолданатынын атап өтті. Алайда ұсынылған барлық нысандардың ішінде қоғамдық сараптама онша танымал емес болды, тек 57 % құрады. Сонымен бірге қоғамдық бақылаудың қалған түрлері 76 %-дан 88 %-ға дейінгі өзгермелі түрде қолданылады.

Қоғамдық бақылау нысандарын пайдалану жиілігіне қатысты нәтижелер мынаны көрсетті: респонденттердің 13 %-ы ешқашан аталған нысанның ешқайсысын қолданбаған, 26 %-ы олардың біреуін ғана пайдаланған, 36 %-ы үш ретке дейін, ал 26 %-ы үш-бес рет қолданылған.

6-сурет. Қоғамдық бақылау құралдарын пайдалану

Дереккөз: «Қазақстанның Азаматтық Альянсы» ЗТБ

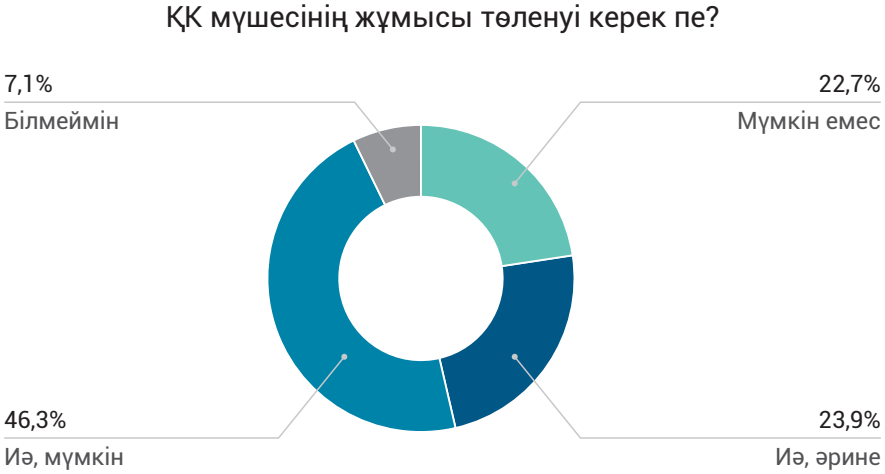
Респонденттердің ұстанымына сәйкес қоғамдық бақылаудың неғұрлым нәтижелі нысандары қоғамдық мониторинг және қоғамдық тыңдаулар өткізу болып саналады. Қоғамдық сараптама мен мемлекеттік органдардың есептерін талдау-

ды респонденттер «тиімділігі төмен» деп бағалайды және оларды «біршама тиімді» деп те сипаттайды.

Республикалық және жергілікті деңгейлерде шешімдер қабылдау кезінде азаматтық қоғамның мүддесін білдіруде ҚК міндеттерін сапалы іске асыру, сондай-ақ орталық мемлекеттік органдар мен жергілікті мемлекеттік басқару органдары, квазимемлекеттік сектор субъектілері қызметінің айқындылығын арттыру көп жағдайда ҚК мүшелерінің өз қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық базаны түсінуіне негізделеді.

Тәуелсіз зерттеулердің нәтижесіне сәйкес ҚК мүшелерінің едәуір бөлігі «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңымен және ҚК жұмысының ережелерімен таныс емес.

ҚАА жүргізген зерттеу нәтижесінде алынған қорытындыларға сәйкес сауалнамаға қатысқан ҚК мүшелерінің төрттен бір бөлігі (23,9 %) қоғамдық игіліктің пайдасына байланысты жеке немесе корпоративтік мүдделерді еңсеру қағидаттарын ұстана отырып, тәуелсіз және бейтарап жұмыс істеу қажеттілігін түсінеді.

7-сурет. ҚК мүшелерін қаржылық тұрғыдан ынталандыру

Дереккөз:«Қазақстанның Азаматтық Альянсы» ЗТБ

Берілген жауаптардың статистикасы ҚК мүшелерінің көпшілігі олардың қызметі қоғамдық сипатта және ақы төленбейтіндігін әлі толық түсінбейтінін анық көрсетті. ҚК мүшелеріне олардың негізгі миссиясы қоғамның қажеттіліктерін ескере отырып, халықпен өзара әрекеттесуді және мемлекеттік немесе бизнес мүдделеріне тәуелді емес тәуелсіз қоғамдық бақылауды жүзеге асыру олардың қызметі екендігін түсіну маңызды. ҚК мүшелері, әсіресе егер олардың негізгі қызметі болса, мемлекеттен немесе басқа жерлерден ешқандай сыйақы алмауы керек. Өкінішке орай, респонденттердің төрттен үш бөлігі ҚК құрамындағы қоғам өкілдері ретіндегі миссияларын дұрыс түсінбейтіндігі белгілі жайт.

ҚАА жүргізген ҚК мүшелерінің сауалнамасында берілген жауаптар ҚК мүшелерінің негізінен бюджеттік мәселелермен, әлеуметтік аспектілермен, аграрлық сектормен, тұрғын үй-коммуналдық қызметтерімен, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес және құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-әрекеттерімен байланысты комиссиялардың қызмет салалары туралы жақсы білетіндігін анық көрсетеді. Дегенмен сауалнамаға қатысқандардың жартысына жуығында өз комиссияларының қызметі туралы толық түсінік қалыптаспаған, бұл осы мүшелердің өз ҚК жұмысындағы белсенділіктің шектеулі екендігін немесе басқа ҚК комиссияларындағы қызметке қатысты ақпараттың болмауын көрсетуі мүмкін. ҚК комиссиялардың жалпы құрылымы мен бағыты біртұтас сипатқа ие емес екендігін және бұл аумақтық және институционалдық ерекшеліктердің әртүрлі болуымен түсіндіріледі. Әртүрлі аймақтар мен мекемелерде қоғамдық жұмыстар

әртүрлі мәселеге бағытталған. Комиссия жұмысының бағыттары мен тақырыптарын неғұрлым егжей-тегжейлі қарастыру кезінде олардың мемлекеттік органдардың құрылымымен өзара байланысын анықтауға болады. Бұл ҚК аймақ пен олар ұсынатын қоғамның нақты проблемаларының орнына мемлекеттік органдарға қатысты мәселеге неғұрлым күшті бағытталғанын көрсетуі мүмкін.

Қазақстан аумағында сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы іс-қимылды жандандыру мақсатында түрлі мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың бірлескен жұмысына ерекше назар аударылады.

Алматы қаласында Antikor ortalygy алаңында ҚК кездесуі өтті, онда сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің инновациялық әдістері талқыланды. Бұл жерде сыбайлас жемқорлыққа қарсы волонтерлермен және жастармен ынтымақтастықты жандандыру ұсынылды. Осы саладағы сараптамалық қоғамдастықты кеңейтудің маңыздылығы атап өтілді. Сондай-ақ мемлекеттік активтер басқармасының жүйелі түрде жасалатын ереже бұзушылықтарды көрсететін мониторинг нәтижелері айтылды. Бұл ретте сыбайлас жемқорлыққа қарсы органдар мен азаматтық қоғамның тиімді өзара іс-қимылының қажеттілігіне үлкен назар аударылды.

Өскемен қаласының ҚК отырысында қалалық әкімшіліктің түрлі бөлімдерінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі қызмет мәселесі белсенді түрде талқыланды. Басты назар ТҮКШ, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімінің жұмысына аударылды, өйткені осы салаларда ескертулер көп екендігі анықталды. Осы мәселені талқылау барысында мердігер ұйымдардың орындалған жұмыстардың сапасына және кепілдік міндеттемелердің сақталуына бақылауды күшейту жөнінде ұсыныстар айтылды.

Павлодар облысының ҚК отырысында, азаматтардың құқықтарын, заңды мүдделерін қамтамасыз ету және облыстық ҚК, Павлодар, Ақсу қалалары, Успен және Шарбақты аудандарының сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы іс-қимыл мәселелері жөніндегі комиссия мүшелерінің қатысуымен басқармалар мен әкімдіктердің сыбайлас жемқорлық тәуекелдері қарастырылды. Іс-шара барысында ауыл шаруашылығы, жұмыспен қамту, қоғамдық даму, қоршаған орта, ветеринария, құрылысты бақылау және экономикалық жоспарлауға жауапты басқармалардың басшылары қатысты. Отырыс нәтижелері бойынша анықталған сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін есепке алу және жою бойынша ұсынымдар берілді.

Бұдан әрі 2023 жылғы 14 маусымда Ақтоғай, Железинск, Ертіс, Май және Павлодар облыстық және аудандық ҚК комиссияларының бірлескен отырысы өтті. Кездесу барысында аудандық басқармалар мен әкімдіктердің сыбайлас жемқорлық тәуекелдері қарастырылды. Сәулет, денсаулық сақтау, білім және жол шаруашылығы басқармалары басшыларының пікірлері тыңдалды. Жүргізілген талдау негізінде тәуекелдерді есепке алу және олардың алдын алу жөніндегі шараларды іске асыру үшін ұсыныстар реттелді.

2023 жылғы 11 шілдеде Екібастұз қаласы, Баянауыл, Аққулы және Тереңкөл аудандары облыстық ҚК комиссияларының бірлескен отырысы өтті. Күн тәртібінде азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етуге, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы іс-қимылға қатысты мәселелер тұрды. Отырыс аясында аталған аудандардың басқармалары мен әкімдіктері жүргізген сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау нәтижелері қаралды. Отырыс қорытындысы бойынша аудан басшылығы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл бойынша өз ұсыныстарын облыс әкімдігіне жіберуді ұсынды. Сол жерден бұл материалдарды тиісті саладағы министрлікке беру үшін бастама жоспарланды.

Нәтижесінде Қазақстанның қалалары мен аудандарының алаңдарында сыбайлас жемқорлық тәуекелдері белсенді талқылануда, мұның бәрі мемлекеттік және қоғамдық деңгейлердегі өзекті мәселелер басты назарда екендігін көрсетеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске волонтерлер мен жастар тобын жұмылдыру бастамасына ерекше назар аударылады, бұл азаматтардың хабардар болуына және белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Бұл ретте мәселені неғұрлым тиімді шешу үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы сарапшы-

лар санын көбейтудің ажырамас маңыздылығы туралы пікір айтылады. Кейбір нақты бөлімшелер мен мекемелер, атап айтқанда ТҮКШ және жолаушылар көлігі сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ерекше ұшырайтындар қатарына жатады. Талқылау қорытындысы бойынша әртүрлі деңгейлерде сыбайлас жемқорлық көріністерін есепке алуға және оларға қарсы тұруға бағытталған ұсынымдар белсенді түрде қалыптастырады.

1.4. Азаматтарды қоғамдық кеңестің жұмысына жұмылдыру: құралы мен тәжірибесі

ҚК қалыптасуы мен қызметі азаматтардың әлеуметтік-саяси белсенділігін арттыра отырып, мемлекет істерін басқаруға қатысуға конституциялық құқықтың қажеттілігін және белсенді іске асырылуын қамтамасыз етеді. Азаматтық қоғам институттары өкілдерінің қатысуы мемлекет саясатының айқындылығын арттырып қана қоймай, қазақстандық қоғам өмірінің түрлі салаларында «төменнен» бастап бастамаларды талқылау және іске асыру үшін алғышарттарын жүзеге асырады.

ҚК мемлекеттік аппараттың құрылымдық бөлімшесі болмай-ақ, азаматтық қоғамның ұстанымы тиімді, салмақты бөлігі болып саналуы мүмкін. Демек, азаматтарды ҚК жұмысына жұмылдыру және азаматтық бастамаларды дамыту маңызды болып табылады. Азаматтық бастама азаматтық қоғамның «алғашқы ұяшығы» бола отырып, азаматтар қойған талаптарды қарастырып, қысқа мерзімде әлеуметтік және басқа мәселелерді шешудің оңтайлы жолдарын таба алады. Проблемаларды жедел түрде шешуге бюрократиялық кідірістердің болмауы және азаматтық белсенділердің ынта-жігері ықпал етеді.

Мемлекеттік және жергілікті басқаруға қоғамның қатысуын белсенді ету азаматтық қоғам үшін де, мемлекеттік билік үшін де басым міндет екенін атап өткен жөн. Әзірленетін және қабылданатын саяси шешімдердің сапасын, сондай-ақ мемлекеттің де, қоғамның да белсенді қатысуына байланысты мемлекеттік және өңірлік басқарудың тиімділігін арттыру қажет.

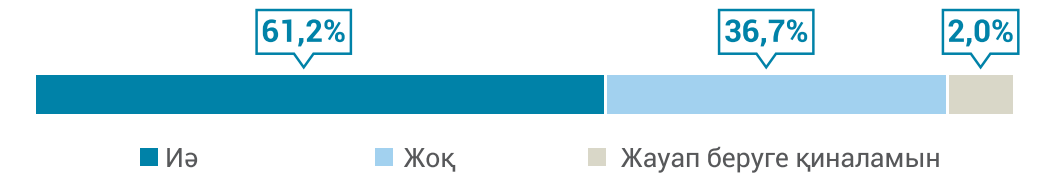
Азаматтық қоғамды дамыту және азаматтық белсенділік дәрежесін арттыру мәселелері қазақстандық саясаттану дискурсында маңызды орын алады. Өмірдегі азаматтық пассивтілікке қатысты скептицизм мәселесіне қарамастан, азаматтардың ҚК қызметіне қатысуға жоғары қызығушылық білдіруі туралы деректер басты назарда.

ҚҚДИ зерттеуіне сәйкес, «Сіз өзіңіздің аймағыңыздың/қалаңыздың ҚК мүшесі болғыңыз келе ме және оның қызметіне жеке өзіңіз қатысқыңыз келе ме?» деген сұрағына респонденттердің 61,2 %-ы оң жауап берсе, ал 36,7 %-ы теріс жауап берді, 2 %-ы жауап беруге қиналды.

19-кесте.

ҚК деген қызығушылық

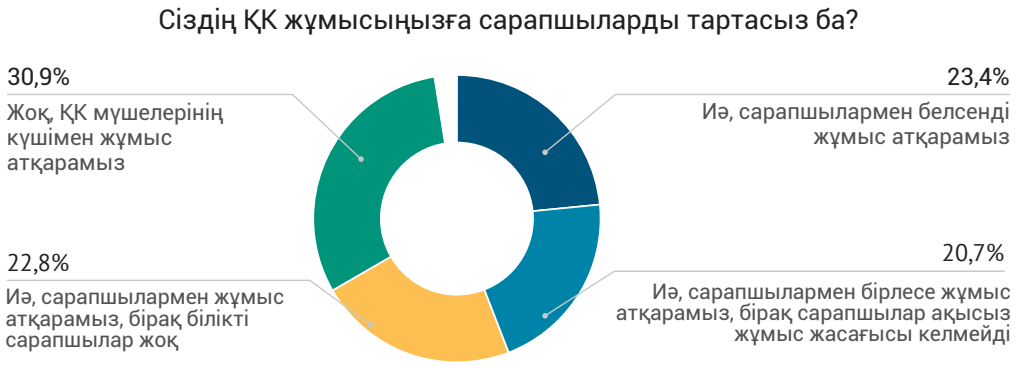
Сіз өзіңіздің аймағыңыздың/қалаңыздың ҚК мүшесі болғыңыз келе ме және оның қызметіне өзіңіз жеке қатысқыңыз келе ме?

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

ҚАА жүргізген ҚК мүшелерінің сауалнамасында ұсынылған деректер ҚК-дағы жұмысқа қаржылық өтемақы қарастырылмағандықтан, ҚК мүшелерінде қажетті ресурстармен қамтамасыз ету қажеттілігі туындайтынын хабарлайды. Респонденттердің жауаптарына сәйкес, олардың көпшілігі сарапшыларды жұмылдыру үшін бюджеттік қаражаттың маңыздылығын атап өтті. Бұл жауаптар сарапшылардың жұмысына қатысты оған дейін қойылған сұрақтарға сәйкес келеді, өйткені кейбір ҚК мүшелері төлемдерді ҚК-ке сарапшыларды тартудың жалғыз стимулы деп есептейді. Осыған байланысты, ҚК кеңесшілері ретінде сараптамалық білімі бар белсенді азаматтарды жұмылдыруда қиындықтар туындайды.

ҚАА ұсынған мәліметтеріне сүйенетін болсақ, респонденттердің тек 23 %-ы сарапшылармен белсенді жұмыс істейді деген қорытынды жасауға болады. Тағы 23 %-ы сарапшылармен өзара әрекеттесіп қызмет етеді, бірақ олардың ішінде жоғары білікті мамандардың жоқтығын көрсетті. 21 %-ы да сарапшылармен жұмыс істейтінін, бірақ олардың ақысыз жұмыс жасауға дайын емес екендігін атап өтті. Сонымен қатар респонденттердің 31 %-ы сырттан сарапшыларды тартпай, ҚК мүшелерінің өз күшімен тапсырмаларды орындайтынын айтты. Респонденттердің аз ғана бөлігі қосымша ресурстарды қамтамасыз ету үшін техникалық және әкімшілік персоналдың қосымша штатын тарту қажет деген қорытындыға келді.

8-сурет. ҚК сарапшыларды жұмылдыру

Дереккөз:«Қазақстанның Азаматтық Альянсы» ЗТБ

Бұл нәтижелерге сүйенсек, ҚК мүшелерінің сарапшыларды жұмылдырудың және олармен ынтымақтастықтың әртүрлі тәсілдері туралы хабардар болуының жеткіліксіздігін көрсетеді. ҮЕҰ және басқа да ресурстармен ынтымақтастық мүмкіндіктері туралы түсініктің болмауы да маңызды аспект болып табылады. Осы мәліметтерге сүйене отырып, ҮЕҰ ынтымақтастықты қоса алғанда, ҚК жұмысына сарапшыларды тарту әдістері мен әлеуеті туралы ҚК мүшелерінің хабардарлығын жақсарту қажет деген қорытынды жасаймыз.

ҚК қоғамдық сараптамасы аясында кеңес беру мен толыққанды серіктестік ұйымдастыру үшін ҮЕҰ, ғылыми ұйымдарды, жекелеген сарапшыларды жұмылдыруға болады. Қазақстанда ынтымақтастық жүргізудің бұл форматы жеткілікті дәрежеде жүзеге асырылмайды және ҚК аясында өсу әлеуеті жоғары екендігін көрсетеді.

Азаматтық қатысудың ұсынылатын практика кодексіне сәйкес серіктестіктің ең ұтымды қатысу түрі[8] екендігін және ҚК жұмысының тиімділігі мен ашықтығын арттырудың маңызды құралы ретінде пайдаланылуын назарға алған жөн.

ҮЕҰ өз мүшелері мен жалпы жергілікті қоғам тарапынан ие сенім деңгейін ескере отырып, маңызды қоғамдық мәселелер мен мүдделер туралы білетін негізгі өкілдерге айналуда. Бұл ҮЕҰ тиімді қорытынды шешімдер қабылдауға ықпал етуге және ҚК қорытынды міндеттерін іске асыруға бағытталған қоғамдық сарап-

[8] *Азаматтық қатысудың ұсынылатын практика кодексі. — Қолжетімділік режимі: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://rm.coe.int/16802eedd4 Жүгінген күні: 21.09.2023*

тама процестеріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. ҮЕҰ үлесі тұрақты және теңгерімді дамуды қамтамасыз етуде маңызды факторға айналады, сондай-ақ ҚК шеңберінде неғұрлым әділ және жауапты ортаны қалыптастыруға ықпал етеді.

Осы орайда ҮЕҰ өздерінің жинақтаған білімі мен тәуелсіз сараптамасының арқасында шешім қабылдаудың тиімді процесіне өз ықпалын тигізеді. Бұл үлес әртүрлі деңгейдегі басқару органдарынаң атап айтқанда жергілікті және аймақтық, ұлттық, сондай-ақ халықаралық ұйымдарға әсер етеді. Басқару органдары саясатты әзірлеу және іске асыру үшін ҮЕҰ тәжірибесі мен құзыреттерін қолданады.

Сондықтан ҚК мен оның комиссияларының құрамына әртүрлі тақырыптық салалар бойынша тұрақты, дамыған ҮЕҰ мен қоғамдық сарапшыларды жұмылдыру ҚК деңгейі мен әлеуетін едәуір арттыра алады. Өзіндік практикалық тәжірибесін жинақтау, халықаралық тәжірибелерді зерделеу және бейімдеу қажет. Қоғамдық сараптама мен бақылау жүргізу жергілікті мемлекеттік басқару тәжірибесінде пайдалануға бағытталуы тиіс. Өкінішке орай, тіпті бағдарлама әкімшілерінің тарапынан өзіндік оң көзқарасқа ие болса да қоғамдық сараптаманың нәтижелері көбінесе «қағаз жүзінде ғана қалады». Нәтижесінде логикалық, ұйымдастырушылық немесе басқа тұжырымдар жасалмай, осы қызметтің дамуына айтарлықтай кедергі келтіретіні анық. Сараптама нәтижелері әкімдікке ұсынылғаннан соң оларға талдау жасалып, талқылануы тиіс. Әрі қарай қоғамдық сарапшылар берген ұсыныстар жан-жақты қарастырылып, тиісті басқарушылық шешімдер қабылданады. Шешім қабылдау нәтижесін ҚК жүргізетін қоғамдық бақылау мен сараптама процедурасының қисынды аяқталуы деп санауға болады. Бұл ретте қаржыландырудың бір көзіне тәуелді болмау мақсатында мониторингтік және сараптамалық жұмыстарды жүргізу үшін қауымдастық пен ҮЕҰ салымы арқылы қаржыландыру көздерін әртараптандыру және ресурстарды жұмылдыру қажет.

Азаматтарды ҚК-тің жұмысына жұмылдыру және оларға қатысты тиісті жағдайлар жасау дегеніміз - алдымен мемлекеттік органдардың қолдауы арқылы ҚК-пен ҮЕҰ ресурстары мен әлеуеттерін тығыз өзара іс-қимылдарын біріктіруді көздейді.

ҚК ұсынымдарды жасау мерзімдері қолданыстағы заңнамамен реттелмейтіндігін ескерген жөн, яғни олар тұрақты түрде ұсыныстарды жасап шығаруға мүмкіндік алуда. Сондықтан ҚК институтының әлеуетін толыққанды пайдалану үшін халық қоғамдық бақылау қызметіне белсенді түрде қатысуы қажет.

Сонымен ҚК ағымдағы дамуының осы кезеңінде қоғамдық қатысу нысандарын іске асыру және азаматтарды мемлекеттік шешім қабылдау процесіне жұмылдыру үшін қолайлы жағдай жасау жөніндегі жұмысты әрі қарай жалғастыру қажет. ҚК аясында алға қойылған кез келген азаматтық бастама ең алдымен азаматтардың өз өмірін ғана емес, сонымен бірге қоғамның өмірін де жақсартуға деген ұмтылысына негізделуі керек. Азаматтардың құндылыққа қатысты ұстанымдары бұл мәселеде шешуші рөл атқарады. Мемлекеттің міндеті – қоғамда болып жатқан толқуларды реттеуге және қоғамның барлық мүшелерінің белсенді азаматтық ұстанымын насихаттау болып табылады. Немқұрайлық пен бейжайлық сезімдері қоғамда сынға алынып, реттелуі тиіс, ал белсенділік пен бастамашылықты барлық жағынан қолдау көрсетілуі қажет. Бұған қоғамның өзі де, мемлекет те мүдделі, өйткені мемлекет пен қоғамды модернизациялау жауапты және бастамашыл азаматтарсыз, сондай-ақ өзінің азаматтық қоғамының пікірін қолдайтын және ескеретін мемлекеттік құрылымдарсыз мүмкін емес.

1.5. Қоғамдық кеңес қызметінің тиімділігін бағалау критерийі

ҚР «Қоғамдық кеңестер туралы» Заңына сәйкес, ҚК қызметінің негізгі мақсаты – азаматтық қоғамның маңызды мәселелер бойынша өз пікірлерін білдіру.

ҚК міндеттеріне мыналар жатады:

1) азаматтық қоғамның мүддесін білдіру және республикалық және жергілікті деңгейлерде шешімдерді талқылау мен қабылдау кезінде жұртшылықтың пікірін ескеру;

2) орталық атқарушы органдар мен жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектілерінің азаматтық қоғаммен өзара іс-қимыл жасауын дамыту;

3) қоғамдық бақылауды ұйымдастыру және орталық атқарушы органдар мен жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдары, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектілері қызметінің ашықтығын қамтамасыз ету болып табылады.

Бұл ретте ҚК қызметінің тиімділік критерийлері бұлыңғыр болып қалады. ҚК тиімділігін формальды түрде БАҚ пен әлеуметтік желілердегі жарияланымдар саны немесе қаралған өтініштер саны бойынша ресми түрде бағалауға болады.

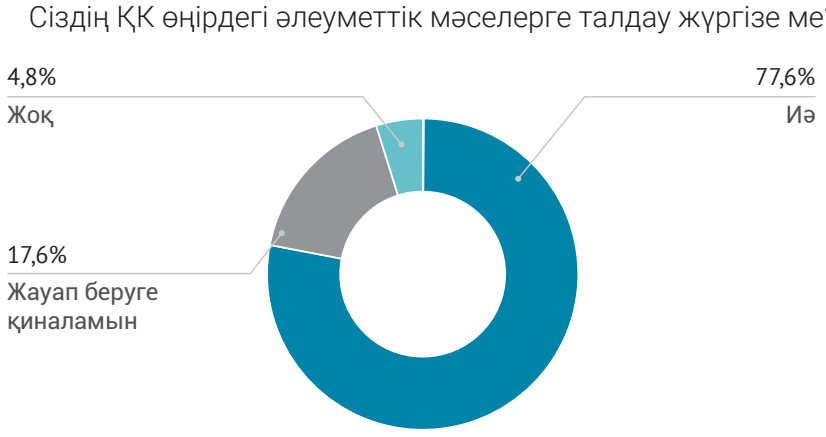
ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің деректеріне сәйкес 2023 жылғы 1 жартыжылдықта ҚК өтініштердің жалпы саны – 788 құрады. Оның ішінде мемлекеттік органдарға 463 өтініш, қанағаттандырылған өтініштер саны – 432.

Өтініштердің ресми саны бойынша бағалау жалпы ҚК мүшелерінің белсенділігінің айырмашылығын көрсетуі мүмкін: мәселен, I жартыжылдықта Павлодар облысында 220 өтініш тіркелді, ал көршілес Солтүстік Қазақстан облысында барлығы 3 өтініш тіркелген. Алайда, әлеуметтік желілерде өзіндік парақшалары бар ҚК санына келсек, Солтүстік Қазақстан облысында ел бойынша есептегенде ең көбі – 15, ал Павлодар облысында – белгісіз, мүлдем жоқ болуы да мүмкін.

Мұндай диссонансты ҚК мүшелерінің өздерінің әлеуметтік желілердегі аккаунттарындағы белсенді түрде қызмет етуімен түсіндіруге болады, бірақ Павлодар облысы бойынша жарты жыл ішінде тек 26 жазба жарияланды.

Сондықтан ҚК жұмысының стандарттары болмағандықтан (Солтүстік Қазақстан облысының мысалына сүйенсек), тиімділік бойынша ол бір мезгілде көшбасшы да аутсайдер де бола алады.

Сондай-ақ қоғамдық маңызы бар мәселелерді анықтау үшін ҚК-нің бастамашыл жұмысы маңызды рөл атқарады.

9-сурет. Қоғамдық мәселелерді талдау

Дереккөз:«Қазақстанның Азаматтық Альянсы» ЗТБ

Ұсынылған диаграммаға сәйкес, сауалнамаға қатысушылардың 78 %-ы қажеттіліктерді бағалайды. Қалған 22 %-ы не теріс жауап берді, не жауап беру оларға қиынға түсті. Алайда, бағалау әдісі талқыланған кезде кейбір оптимистік тенденция анықталды. Мысалы, респонденттердің 19 %-ы мемлекеттік органдардан қа-

жеттілік бойынша бағалауды алатынын, 65 %-ы жеке зерттеулер жүргізетінін және 73 %-ы жағдайды өз бетінше зерделейтіні туралы айтты.

Дегенмен, бұл нәтижелер зерттеушілердің тарапынан олардың дұрыстығына күмән тудыратынына назар аударған жөн. ҚАА есебінде қажеттіліктерді дұрыс бағалауды жүзеге асыру мүмкіндіктерін тежейтін факторлар да көрсетілген. Респонденттер жеке іс-шаралар үшін қажетті ресурстардың жоқтығына қынжылады, сонымен қатар олардың арасында сарапшылар мен кәсіби мамандардың жетіспеушілігіне, сондай-ақ шектеулі қоғамдық мониторингке және басқа факторларға алаңдаушылық білдіреді. Бұл іс жүзінде сауалнамадағы оптимистік жауаптарға қарамастан, қажеттіліктерді дұрыс тәуелсіз бағалау мүмкіндіктері өте шектеулі деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

ҚАА есебіне сәйкес ҚК аймақтағы қажеттіліктері мен проблемаларына тиісті баға берілмейтіндігін, соның салдарынан ҚК мүшелері мұндай жұмысты жүргізуге болатын әдістерді атауға қиналатыны белгілі болды. Осы бағыт бойынша бұл ҚК мүшелерінің білімі мен құзыретінің жеткіліксіздігін көрсетеді.

Деректерді талдау барысында неге басты назар аудару керек екендігіне қатысты қиындық туындайтыны белгілі болды. Сондықтан шығатын нәтиже ҚК мүшелерінің өз аймақтары мен аумақтық бірліктердегі тұрғындарға қатысты нақты мәселелерді шешу процесіне жұмылдыру мәселесі төмен деңгейде екендігін, сонымен қатар ҚК мүшелері осы мәселелерді өз деңгейінде ғана көріп, қажеттіліктерді бағалауға қатысты сұрақтарды қозғайды.

ҚАА зерттеу нәтижелері бойынша, ҚК мүшелерінің жұмысы жағдаятқа байланысты көрінеді, яғни олардың жұмысы тек тұрғындардан келіп түскен өтініштерді шешумен шектеліп, бұл ретте олардың өңірі немесе аумақтық органы аясындағы қажеттіліктерді бағалау бойынша жұмыстың жүйелігі мүлдем жоқ екендігі көрінеді.

ҚАА деректеріне сәйкес сауалнамаға қатысқандардың 49,2 %-ы жаңадан сайланған және ҚК құрамына бірінші жыл кіргендер, 40,3 %-ы 3 жылдан астам сол құрамда болса, 10,5 %-ы 5 жылдан астам болғандар болып табылады.

Бұл ретте, ҚК мүшелерінің 38,2 %-ы ешқандай оқытудан өтпеген. Яғни бұл 2023 жылғы ҚК құрамының жұмыс тәжірибесінің аздығын көрсетеді және ҚК тиімділігін арттыру үшін мамандандырылған оқытуды қажет ететіндігін көрсетеді. Ол үшін ҚК жұмыс істеу ережелерін анықтайтын жалпы жеңілдетілген стандарттар мен процедураларды әзірлеу қажет. Бұл ҚК жұмысында әртүрлі деңгейдегі біркелкілік пен тиімділікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

Сондай-ақ, стандартар ҚК қызметін бағалау және бақылау құралы ретінде пайдаланылуы мүмкін. Алайда, бұл жағдайда масштабқа (облыс, қала, аудан) және аймақтағы жағдайдың күрделілігіне байланысты ҚК тиімділігін бағалауға икемді тәсілдің маңыздылығын түсіну қажет.

ҚК мүшелеріне арналған жұмыс стандарттары ҚК процестеріне байланысты құқықтық негіздерге, коммуникациялық дағдыларға, қарастырылған өтініштер саны арқылы ҚК мүшесінің тиімділігін бағалау критерийлеріне, сондай-ақ комитет аясында бастаманы жасаған өңірдің қоғамдық маңызы бар проблемаларын шешу, ЖАО және ОМО-мен құжат айналымы негіздеріне міндетті оқытуды қамтуы тиіс.

Бұл ұсыныс қоғамдық кеңестердің жұмыс істеу тәжірибесін зерттеуге негізделіп, зерттеушілерге ҚК қызметіне тән типтік мәселелерді анықтауға мүмкіндік берді.

ҚК көптеген мүшелері ҚК-тің рөлі мен мәртебесін және ҚК аясындағы өздерінің құқықтары мен міндеттерін толық түсінбейді, сондықтан олардың «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңын жетік білуін тексеру қажет. Бұл шара

жергілікті ҚК мүшелері үшін де, ОМО ҚК мүшелері үшін де қажет. ҚК біршама мүшелерінің біліміне аздығы, көбінесе білім беру бағдарламаларының болмауымен түсіндіріледі, сондықтан осының барлығы ҚК жұмысының тиімділігін төмендетеді.

Барлық қоғамдық кеңестердің әлсіз тұстары ретінде құжат айналымын айтуға болады, бұл көптеген іс-шаралардың жеткілікті түрде тұжырымдалмағанын көрсетеді. Бұл уақыттың шектеулі болуына, қоғамдық кеңес пен хатшылық мүшелері біліктілігінің жеткіліксіз екеніне де байланысты болады. Сонымен қатар, ҚК-тің заңды мәртебенің болмауы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады, бұл жағдай жеке мөр мен электрондық цифрлық қолтаңбаның болуына кедергі болады. Ұйымның бұл аспектісі заңнамада нақты көрініс таппаған.

ҚАА оқытуда келесідей ұсыныс бар:

1) қоғамдық бақылау нысандарын тәжірибе жүзінде қолдануды, сондай-ақ тиісті мемлекеттік органның (және/немесе қоғамдық бақылау нысанының) шешімдер қабылдау процесінде қоғамдық бақылау нәтижелерін пайдалану;

2) мемлекеттік органдарға ҚК ұсынымдарының тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін ҚК жұмысына сарапшыларды тарту бойынша формалар мен әдістерді енгізу;

3) қажеттіліктерді және оларды бағалау бойынша білім модулі;

4) тұлғааралық қарым-қатынас элементтерін, эмоционалды интеллектіні, күйзелісі пен жанжалды басқару;

5) халықаралық және қоғамдық қатысудың ұлттық нормалары бойынша теория мен практиканы енгізу;

6) ҚК мүшелерінің қоғамдық жұмыстың рөлі мен мәнін түсінуі, құқықтары мен міндеттерін білуі және өз жұмысына ресурстарды тарта алуы үшін «ҚК мүшесінің портреті» модулі.

Нәтижесінде, бір жағынан ҚК жұмысының оңтайландырылған базалық стандарттарын енгізу ҚК жұмысының сапасын тікелей арттыруға мүмкіндік берсе, бір жағынан ҚК мүшелігінде ең мүдделі азаматтарды қалдырады.

Баяндама аясындағы сауалнама деректері бойынша, ҚК-тің әрбір оныншы мүшесі (10,38 %) өңірлер мен қалалардың ҚК мүшелері жергілікті халық немесе нұсқа ретінде ҮЕҰ ортасынан сайлануы керек деп есептейді.

Коммерциялық емес ұйымдар өкілдерінің пікірінше, ең маңыздысы азаматтық қоғам секторы (ҮЕҰ, КЕҰ) өкілдерінің ҚК қатысуы болып табылады, бұны сауалнама жүргізілгендердің 67 %-ы қолдайды. Сонымен қатар 64 %-ы ҚК құрамына қоғамның қалалық деңгейдегі ықпалды өкілдерді қосуды маңызды деп есептейді.

Қорытындылай келсек, өзінің қалыптасу кезеңінде әрбір қоғамдық кеңес жұмыстың жеке концепциясын әзірлеуі қажет екендігі туралы ұйғарым жасауға болады. Заңда көрсетілген жұмыстың барлық көлемін қамтудың қажеттілігі жоқ, өзінің ресурстары мен әлеуетіне байланысты сатылы, дербес қозғалып, нақты жұмысты орындағаны абзал.

1.6. Шешілген кейстер арқылы қоғамдық кеңес қызметінің тренді мен табысты тәжірибесін анықтау

Қазіргі таңда ҚК жұмысын зерделеу мен талдау барысында белгілі бір кейстерді қарастырмау мүмкін емес, өйткені ҚК құралдарын практикалық тұрғыдан қолдану мемлекеттік билікті қоғамдық бақылау тетігі ретінде қоғам-

дық кеңестердің барлық күшті жақтарын толықтай ашуға оңтайлы жағдай жасайды, шығыны аз болатын ұсыныстарды әзірлеудегі маңызды фактор болып саналады.

Бұл тараушада әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешу кезінде әртүрлі салалардағы 2023 жылғы ҚК тәжірибелері қарастырылады. Қарастырылып отырған жұмыстар тәжірибе алмасуға, ең тиімді әдістер мен тәсілдерді талқылауға және осы жұмысты әрі қарай дамытуға арналған.

Ақтөбе облысы ҚК-нің кейсі. Осы баяндама аясында табысты тәжірибелерді зерделеу үшін Ақтөбе облысы ҚК кейсі қызығушылық тудырады.«Еркіндік қанаты» ҚҚ деректері Ақтөбе қаласының облыстық орталығында әлеуметтік маңызы бар мәселелерді шешу үшін ҚК-ке респонденттердің 22 %-ы жүгінгенін растайды, бұл Алматы қаласымен салыстырғанда 7 есе (3 %) және Қазақстан бойынша орташа көрсеткіштен 5,5 есе (4 %) артық болып отыр.

Бірнеше қалалар бойынша деректерді талдай отырып, Ақтөбе қаласында басқа қалаларға қарағанда тұрғындар едәуір көп екенін және елдің қоғамдық өміріне қатысу мүмкіндіктері айтарлықтай кеңейгенін атап өткен жөн. Бұл критерий бойынша азаматтардың өтініштерінің саны ескеріліп, жұмыстың тиімділігін бағалау барысында басымды деп есептеу ұсынылады. Мұндай тәжірибе өңірдегі осындай жас институт бола тұра өте табысты екендігін көрсетеді.

Ақтөбе облысының ҚК-нің жұмысы бойынша деректерді басқа өңірлермен салыстыра отырып, Ақтөбе облысының ҚК белсенділігі елдегі ең жоғары көрсеткіштердің бірі болып табылады. Жылдың бірінші жартыжылдығында облыста 64 отырыс өткізілді, онда мемлекеттік органдар мен ұйымдарға қатысты 90 ұсыныс шығарылды, 13 қорытынды ұсынысы бар 10 қоғамдық тыңдау, 50 қорытынды ұсынысы бар 55 қоғамдық мониторинг өткізілді, 91 НҚА қарастырылды, барлық деңгейдегі 96 әкімнің баяндамасы тыңдалды. Келіп түскен 12 өтініштің барлығы өз бетінше, яғни мемлекеттік органдардың шешімін күтпей-ақ қаралғандығына назар аударған жөн. Әлеуметтік желілерде ҚК қызметі туралы әртүрлі мазмұндағы 136 материал жарияланды.

Ақтөбе облысы ҚК тәжірибелерінің белсенділігін зерделеу - азаматтармен сапалы интеракция стратегиясын тұжырымдауға мүмкіндік берді, бұл өз кезегінде халықтың ҚК сенім тудыратын институт ретінде қорытынды қабылдауына әсер етті деуге болады. Қоғамдық кеңес мүшелерін әлеуметтік желілерде азаматтарды сынға алатын мәселелерді жедел шешуге белсенді түрде жұмылдыру, сондай-ақ мемлекеттік органдардан жауап алуға қатысты табандылық көрсетуі нәтижесінде азаматтардың қанағаттану дәрежесін арттыруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ Ақтөбе облысының ҚК жалпы жоғары нәтижеге жетуі тиімді жұмыс істейтін ҚК-тің пайда болуымен түсіндірілетінін атап өткен жөн, ол өз кезегінде барлық әлеуметтік институттар үшін бағдар болады, да, азаматтардың адалдығы үшін бәсекелестіктің деңгейі артуға мүмкіндік береді.

Алматы қаласындағы ҚК-тің кейсі «Халықтың әлеуметтік осал топтары санатындағы халықты мемлекеттік қолдау бағдарламаларының (бұдан әрі – ХӘОТ) тиімділігін талдау және мониторингілеу. Әлеуметтік тәуелділік». Алматы қ. ҚК-і әлеуметтік тәуелділік феноменінін пайда болу себептері мен әлеуметтік-экономикалық салдарлары бойынша көп қырлы проблема ретінде қарастырады. ҚК мүшелерінің пікірінше, халықты мемлекеттік қолдау бағдарламаларын іске асыру сапасына мониторинг пен бақылау, сондай-ақ әлеуметтік тәуелділікті төмендетуге бағытталған ұсынымдар әзірлеу қажет.

Нәтижесінде ҚК ұсыныстарында атаулы әлеуметтік көмекті есептеу туралы ережеге түзетулер енгізу туралы ұсыныс берілді, онда қосымша жылжымайтын мүлігі бар ең аз ақша аударымдары бар зейнеткерлер мемлекеттік көмек ала алады делінген. Сондай-ақ, отбасының жеке таңдауы бойынша атаулы

әлеуметтік көмек аясында мемлекеттік әлеуметтік пакетті енгізу ұсынылады. Көп балалы аналар үшін балаларды балабақшаға жеңілдікпен орналастыру ұсынылады. Сонымен қатар отбасы проблемаларына жан-жақты қарауға мүмкіндік беретін ХӘОТ санатындағы отбасылар үшін ID картасын жасау ұсынылады. Тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету мақсатында 18 жасқа дейінгі балаларға бірыңғай жәрдемақы жасау қарастырылуда. Сондай-ақ мәселені тез және заңды түрде шешу үшін мемлекеттік қайтарымды алимент қорын құру ұсынылды. Алматы қаласы әкімінің орынбасарымен және әлеуметтік мәселелер жөніндегі жұмыс тобымен кездесу өткізу ұсынылды. Негізсіз көмек алудың алдын алу үшін уақытша тіркелген адамдарға атаулы әлеуметтік көмекті есептеуді қайта қарастыру ұсынылды.

Сондай-ақ ҚК мүшелері ХӘОТ отбасыларының жеке қажеттіліктері бойынша көмек беруге, бақылауға және уақытылы көмек көрсетуге, оның ішінде барлық мемлекеттік ведомстволардың өкілдері үшін қолжетімді және сапалы ведомствоаралық өзара іс-қимыл жасай отырып, бірыңғай интеграцияланған деректер базасын құруға бағытталған басқа да ұсынымдар енгізді.

«Алматы қаласының құрылыс мәселелері жөніндегі тұрақты ведомствоаралық комиссия құру туралы» кейсі. Азаматтардың мемлекеттік органдарға және Алматы қ. ҚК-ке түсетін көптеген өтініштері құрылыс салуға байланысты реттелмеген өзекті мәселелерге байланысты. Азаматтардың қолдарында қала құрылысын бақылау органдарының немесе соттардың шешімдері жиі болады. Соған қарамастан олар жүзеге асырылмайды, бұл азаматтардың, мемлекеттік органдар мен соттардың оған дейін жасалған барлық жұмыстарын жоққа шығарады дегенді білдіреді.

Көп жағдайда өзекті мәселе қазіргі заңнамадағы кемшіліктерге немесе құқық қолдану практикасының болмауына байланысты шешімін таппайды.

Қоғамдық мониторингті жүзеге асыру аясында Алматы қ. ҚК бұл мәселені ҚК алаңында тұрақты жұмыс істейтін ведомствоаралық комиссия құру арқылы шешуді ұсынды, оның мақсаты:

1) мемлекеттік және сот органдары шешімдерінің орындалуына мониторинг жүргізу;

2) проблемалық сұрақтарды шешуде тәжірибе қалыптастыру;

3) заңнамадағы өзгерістер бойынша ұсыныстар дайындау.

ҚК әртүрлі бағыттағы міндеттерді шеше алады, яғни олардың тиімділігін арттыру үшін мемлекеттік бағдарламаларға түзетулер енгізу ұсынылады. Сондай-ақ Алматы қаласының мысалында ҚК мүшелерінің өз қаласына қатысты мәселелерді шешуге қатысу деңгейі үлкен маңызға ие болып отыр, атап айтсақ, қала құрылысы экологиялық қана емес, сонымен қатар жоғары әлеуметтік тәуекелдерге әкеледі.

Сондықтан құрылыс ережесі бұзылған жағдайда қалалық ортаның тұрақты дамуы мен сақталуын қамтамасыз етуде ҚК маңызды рөл атқарады. Азаматтық қоғам өкілдерінен тұратын ҚК қазіргі құрылыс жобаларын бақылауға және оларды қала құрылысы, сәулет стандарттары мен аймақтарға бөлу тұрғысынан бағалауға мүмкіндік алады. Мұндай ереже бұзушылықтар мен сәйкессіздіктерді анықтауға, сондай-ақ қоршаған ортаға жағымсыз әсерлерден және тұрғындардың жайлы өмір сүруіне кедергі болатын жағдайлардан сақтандыруға мүмкіндік береді.

Сәтпаев қаласы, Ұлытау облысының ҚК «Абаттандыру және көгалдандыру бойынша мониторинг жұмыстары» кейсі[9] . ҚК мүшелері қаланы абаттанды-

[9] *KazKENES интернет-порталы. Қолжетімділік режимі: www.kazkenes.kz*

ру мен көгалдандыруға қатысты мониторинг жүргізді. Олар Жеңіс саябағында, қала алаңдарында жасыл желектерді суару және күтіп ұстау, орталық көшелердегі ағаштарды қию және үй аулаларында қураған жерлерді тазарту жұмыстарын тексерді.

Мониторингке «Жас Ұрпақ» ҚБ мердігерлік ұйымының және «Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімі» ММ өкілдері қатысты.

Сәтпаев қаласы үшін негізгі проблемалардың бірі – қала тұрғындарының негізгі көшелері мен учаскелерін суармалы сумен қамтамасыз ету. Шарттар мен техникалық пайдалану қағидаларына сәйкес, суды босатуды «Kazakhmys Distribution» ЖШС, ал оны тасымалдауды және тоқсандық желілерге беруді «Сәтпаев жылумен жабдықтау кәсіпорны» ЖШС жүзеге асырады.

Алайда мониторинг жасалған күні суармалы су беру кестесі бұзылып, Жеңіс саябағына ол мүлдем берілмеді, ал Ұлытау көшесіне кестеде берілген уақыттан кешіктіріліп берілді. «Жас Ұрпақ» ҚБ негізінен жасыл желектерді сумен қамтамасыз ету суару машинасымен іске асырылады.

ҚК мүшелері анықталған барлық кемшіліктер туралы қала әкімдігі мен кәсіпорындар әкімшілігінің тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімдерінің басшыларына бұзушылықтарды жою жөнінде қажетті шаралар қабылдау үшін хабарлады.

Тараз қаласындағы ҚК «Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына бағаны тұрақтандыру мониторингі» кейсі. Тараз қалалық ҚК қызметі аясында 2023 жылғы сәуір-мамыр айларында негізгі азық-түлік тауарлары бағасының үрдістеріне қаысты қоғамдық мониторинг және зерттеу жүргізілді, сондай-ақ ««Тараз» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы» АҚ қызметіне мониторинг жүргізілді.

Негізгі назар үш аспектіге аударылды: өндірушілерден өнім сатып алынған бағам, оның сапасы мен оны сақтау шарттары, әлеуметтік дүкендердегі тауарлардың бағасы. Процесс бүкіл тізбекті, яғни қоймалардан бастап мамандандырылған дүкен сөрелеріне дейінгі үрдісті қамтиды.

Қоғамдық мониторинг барысында Тараз қаласының ҚК азық-түлік саласындағы бірқатар проблемалар анықталды. Ең маңызды мәселелердің бірі ретінде мыналарды атап өткен жөн: жеткізілген өнімнің көлемі өндірушілердің жер учаскелеріне сәйкес келмейді, жерге қатысты құжаттар жоқ, азық-түлік қоймалары мен оларды сақтайтын орындардың жай-күйіне тиісті бақылау жүргізілмейді, әлеуметтік дүкендерді негізгі азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз ету үшін «Әлеуметтік павильондарға» бөлінген қаражат толық қайтарылмаған, аталған компанияны қаржыландырудың жалғасуына қарамастан, компанияда сұрыптамда кейбір негізгі тауарлар жоқ. Сондай-ақ дүкендердің орналасуы дұрыс емес және бағаны бақылау әдістемесі жетілдіруді қажет ететіндігі атап өтілді. Талқылау қорытындысы бойынша Тараз қ. ҚК мүшелері анықталған кемшіліктерді жою бойынша ұсыныстар жолдады.

Астана қ. ҚК «Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына бағаны тұрақтандыру жөніндегі шаралардың тиімділігі» кейсі. Астанада қалалық ҚК мониторинг жүргізді. Ол 4 сауда нысанына баруды қамтыды және әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандыруды қамтамасыз етуде «Астана қаласының инвестициялар және кәсіпкерлікті дамыту басқармасы» ММ қызметін қоғамдық бақылау өкілеттіктеріне сәйкес жүзеге асырылды.

Қоғамдық мониторинг барысында ««Astana» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы» АҚ-мен шарттарға қатысушыларды қоса алғанда, Астана қаласының сауда ұйымдарында әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына ағымдағы бағалар тіркелді.

Айта кететін жағдай, 2022 жылдың тамызы мен қыркүйегінде жүргізілген қоғамдық мониторинг кезінде бағалардың сәйкессіздігі анықталды. Мысалы, «Магнум» желісінде күнбағыс майының «№ 1 май зауыты» бағасы белгіленген бағадан 26 %-ға асып кеткен, дегенмен рұқсат етілген сауда үстемесі тек 15 % құрайды. Тексеру барысында ҚК сапасыз тауарларды сатудан шығаруды талап етті және ««Astana» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы» АҚ-ға ескертулер жіберді. Сонымен қатар сауда орталықтарының бірінде оны жеткізуге келісімшарт болғанына қарамастан қант болмады. ҚК ескертулерінен кейін қант сатылымға шығарылды.

2023 жылғы маусымда Астанадағы ҚК әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының ағымдағы бағаларын белгілеу, ҚК-тің алдыңғы ескертулері мен ұсынымдарына қатысты қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау және қала тұрғындарының мүдделерін қорғауды күшейту үшін сауда нысандарына кезекті мониторинг жүргізді.

««Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ ҚК кейсі. ««Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ қорының ҚК отырысы барысында «Қазақтелеком» қызметінің нәтижелерімен танысты. Елдің ең ірі интернет-провайдері мен операторы 2022 жылғы қызметінің нәтижелері туралы есеп берді. Қаржы-шаруашылық көрсеткіштерінен басқа, «Қазақтелеком» өкілдері іске асырылған және жоспарланған жобалар, халықты телекоммуникациялық қызметтермен және сервистермен қамтамасыз ету, қалалар мен ауылдық жерлердің тұрғындары арасындағы цифрлық теңсіздікті төмендету бойынша қабылданып жатқан шаралар туралы айтып берді.

Жалпы қазақстандықтарды заманауи телекоммуникациялық қызметтермен қамтамасыз ету үшін өз инфрақұрылымын дамытуға таяудағы бірнеше жылда «Қазақтелеком» компаниялар тобы шамамен 370 млрд теңге инвестициялауға ниет білдіруде. Ағымдағы жылдың бірінші жартыжылдығында компаниялар тобы бесінші буынның байланыс стандартын енгізу жөніндегі жобаға 160 млрд теңге инвестиция салуды жоспарлап отыр.

Отырысты қорытындылай келе, ҚК төрағасы байланыс операторы нарықтың мықты ойыншылары ғана емес, сонымен қатар корпоративтік басқару саласындағы елдегі ең үздік компания бола алатынын атап өтті.

Отырыс нәтижелері бойынша байланыс операторына ұсынымдар жіберіледі және олардың іске асырылуын бақылау қамтамасыз етіледі.

ҚР қаржылық мониторинг агенттігінің ҚК кейсі. ҚР Қаржы мониторингі агенттігінің ҚК алғашқылардың бірі болып жергілікті жерлерде есептерді тыңдай отырып, жылжымалы отырыстар тәжірибесін енгізді. Кезекті жылжымалы отырыс мынандай мәселелерді қамтыды:

1) «Заңсыз сатып алынған активтерді мемлекетке қайтару туралы» заңын іске асыру тетіктері туралы;

2) Алматы облысы бойынша экономикалық тергеу департаменті (бұдан әрі – ЭТД) басшысының есебі.

Бірінші мәселе бойынша олар іске асырудың құқықтық параметрлерін талқылады, ҚК және ЭТД оларды жұмыстағы маңызды басымдық ретінде анықтады.

Алматы облысы бойынша ЭТД басшысының есебіне сәйкес ҚК департаментінің жұмысына оң баға берді. Аймақ бойынша жүйелі проблемалар және жер тапшылығы бойынша әлеуметтік наразылықтың ықтимал ошақтары анықталды. Департамент жер қорының тапшылығына ықпал ететін схеманы анықтады: бастапқыда шаруа қожалығын жүргізу үшін жалға берілген кең жерлер жеке қосалқы шаруашылықты жүргізу үшін кішігірім учаскелерге бөлінеді және кейіннен жеке меншікке беріледі. Бұл ретте кадастрлық құнды міндетті түрде төлеу жүргізілмеді, ал мемлекетке келтірілген залалдың алдын ала сомасы шамамен жар-

ты миллиард теңгені құрады. Алматы облысы әкімдігінің лауазымдық өкілеттіктерін теріс пайдаланған фактісі анықталды, яғни шетелдік қатысуы бар компания қызметкерлеріне ауданы 400 га жер учаскесі заңсыз берілген. Алматы облысы ауыл шаруашылығы басқармасының лауазымды адамдарының елдің агроөнеркәсіптік кешенін дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарлама шеңберінде субсидияларды заңсыз беру фактілерінің жүйелілігі анықталды. Мемлекет кірісіне 5,3 млрд теңгеден астам сомаға «Eurotransit Nur Zholy» ЖШС активтері аударылды. «Жайлы мектеп» Ұлттық жобасының және жалпы білім берудің іске асырылуына жүргізіліп жатқан жүйелі бақылау осы саладағы елеулі бұзушылықтарды анықтады. Нәтижесінде білім басқармасының қызметкерлеріне қатысты сотқа дейінгі бірқатар тергеулер басталды.

Жалпы қоғамдық кеңес ҚР Қаржы мониторингі агенттігінің Алматы облыстық департаментінің Мемлекет басшысының тапсырмаларын орындау, басым міндеттер мен жүйелі мәселелерді шешу жөніндегі жұмысына оң баға берді. ҚК департаменттің өңірдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайға оң әсерін, сондай-ақ қаржы мониторингі жөніндегі органдардың жеке құрамы арасында сыбайлас жемқорлық көріністерінің алдын алу жөніндегі жұмысты атап өтті.

Азаматтық қорғау органдарының қызметі мәселелері бойынша ҚК кейсі (ҚР Төтенше жағдайлар министрлігі жанындағы). 2023 жылғы маусымда ҚК азаматтық қорғау органдарының қызметі мәселелері бойынша (ҚР Төтенше жағдайлар министрлігі жанынан) қоғамдық тыңдаулар өткізілді.

Отырыста азаматтық қорғау саласындағы ОАО (ҚР Төтенше жағдайлар министрлігі) бөлімшелерінің басшылары: ҚР Төтенше жағдайлар министрлігінің табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алу жөніндегі жұмысы және осы бағыттағы даму жоспарлары туралы; ҚР Төтенше жағдайлар министрлігінің 2023 жылға арналған республикалық бюджеті және оның 2022 жылы орындалуы туралы мәселелер бойынша тыңдалды.

ҚК отырысының нәтижелері бойынша ҚР Төтенше жағдайлар министрлігіне ұсыныстар берілді. «Darmen» мобильдік қосымшасындағы төтенше жағдайлар туралы ескерту функциялары мемлекеттік органға жүктеліп, сондай-ақ республика аумағында жер сілкінісі кезіндегі іс-қимылдар бойынша халықты және мемлекеттік органдардың, ұйымдардың басшыларын оқытуды қайта бастау ұсынысы берілді.

Азаматтық қорғаныстың әскери бөлімдерін дамытуға қаржы бөлу ұсынылады, өйткені олар ірі азаматтық қорғау күштері құрамындағы төтенше жағдайларға алғашқылардың бірі болып барады және министрліктегі сыбайлас жемқорлық туралы ақпаратты жинау және талдау үшін ведомстволық сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің ақпараттық-цифрлық базасын құру туралы мәселені пысықтайды. Ол үшін 2024 жылғы республикалық бюджетке тиісті өзгерістер енгізуді көздейді.

Жалпы, ҚК өзекті әлеуметтік-экономикалық мәселелерді зерттеумен және талдаумен белсенді айналысады, өз кезегінде бұл негізделген ұсынымдар мен ұсыныстарды тұжырымдауға мүмкіндік береді. Алайда ҚК тек талдаумен ғана айналыспайды, сонымен бірге кездесулер, талқылаулар мен кеңестер өткізу арқылы қоғаммен белсенді қарым-қатынас жасайды. Сондай-ақ ҚК қызметінің жағдайларын талдағаннан кейін бағдарламалар мен бастамалардың іске асырылуына тұрақты мониторинг пен бақылау жүргізу мемлекеттік органдардың іс-әрекеттерінде ашықтық пен жауапкершілікті қамсыздандыруға мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады. Осылайша ҚК қызметі азаматтардың негізгі шешімдерді қабылдауға белсенді қатысуын қамтамасыз ете отырып, мемлекеттік органдар мен қоғам арасындағы көпірді құруға бағытталған.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, Қазақстанда ҚК институтының дамуы қарқынды жүріп жатыр деп сеніммен айтуға болады. Бұл үрдісті Қазақстанның азаматтық қоғамының барлық деңгейдегі шешімдер қабылдау процестеріне белсенді қатысуға дайындығы ретінде түсіндіру қажет. Алайда, бұл мәселеде назар аударуды және түзетуді қажет ететін белгілі бір кемшіліктер бар екенін атап өткен жөн.

Әлеуметтік сауалнамалар азаматтардың ҚК қызметіне қатысуға жоғары қызығушылығын растады. Осылайша, ҚК-тің ағымдағы дамуының осы кезеңінде қоғамдық қатысу нысандарын іске асыру және азаматтарды мемлекеттік шешімдер қабылдау процесіне тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау жөніндегі жұмысты жалғастыру қажет.

Ең алдымен, ҚК пен билік арасындағы өзара әрекеттесу механизмдерін жақсарту бойынша жұмысты жалғастыру маңызды. Ол үшін шешім қабылдау кезінде ашық өзара әрекет жасау және ҚК ұсыныстарын ескеру қажет. Сондай-ақ әртүрлі топқа жататын тұрғындардың мүдделері мен пікірлерін толық түсінуді қамтамасыз ету үшін әртүрлі ҚК арасындағы тығыз өзара әрекеттесу тетіктері жүзеге асырылуы керек.

Негізгі кемшіліктердің бірі – ҚК пен азаматтар арасындағы кері байланыс механизмдерін күшейту қажеттілігі. Қоғамдық пікірдің неғұрлым дәл және өзекті көрінісін қамтамасыз ету үшін азаматтардың ҚК қызметінен хабардарлығы мен жұмылдырылуын ұлғайту қажет. Бұл тұрғыда ҚК жұмыс істеуі туралы ақпаратты арттыру және азаматтардың негізгі мәселелерді талқылауға белсенді қатысуын ынталандыруға бағытталған бағдарламалар мен бастамаларды әзірлеу маңызды.

2023 жылы ҚК бірқатар ұйымдастырушылық және сапаға қатысты мәселелермен бетпе-бет кезікті. Талдау көрсеткендей, ҚК мүшелерінің үштен бірінен астамының (38,2 %) оқу тәжірибесі жоқ. Бұл факт тәсілдерді қайта қарастыруды және олардың тиімділігін арттыру үшін арнайы оқытуды ұйымдастыруды талап етеді.

ҚК жұмысын талдау олардың мүшелерінің ҚК рөлі мен мәртебесін түсінбеуі сияқты типтік мәселелерді анықтады. Бұл соңғылардың жұмыс тиімділігін арттыру үшін ҚР «Қоғамдық кеңестер туралы» Заңын қаншалықты білетіндігін тексеру қажеттігін білдіреді.

ҚК-тің тағы бір әлсіз жағы – құжат айналымын ресімдеудің жеткіліксіздігі, бұл уақыттың шектеулі екендігімен және ҚК мүшелері мен хатшылықтың біліктілігіне байланысты болуы. Заңды мәртебенің болмауы да осы ұйымдардың қызметін шектейді.

ҚК мүшелерінің сауалнамасы респонденттердің едәуір бөлігі (10,38 %) олардың белсенділігі мен қатысуы туралы мәліметтерге негізделген ҚК мүшелерін халық арасында немесе ҮЕҰ ортасынан сайлау идеясын қолдайтынын көрсетеді.

ҚК азаматтық қоғам секторының өкілдерінің ҚК-ке қатысуы маңызды болып табылады, сауалнамаға қатысқандардың 67 %-ы қалалық деңгейдегі ықпалды тұлғалардың ҚК қосылуы ерекше маңызға ие (64 %) дегенді қолдайды.

Сайып келгенде, кейбір кемшіліктерге қарамастан, Қазақстандағы ҚК институтының даму процесі оның қоғамдық тұрғыдан мақсат қоя білгендігі мен оның тиімділігіне деген сенімділікті тудырады. Оң кейстерді және анықталған проблемаларды еңсеру бойынша дәйекті, табанды күш-жігерді ескере отырып, ҚК одан әрі демократиялық қайта құруларға және азаматтардың Қазақстанның болашағын қалыптастыруға белсенді қатысуына жәрдемдесетін болады.

Бұл тұрғыда ҚК-ті оң түрде қабылдауға әртүрлі сыбайлас жемқорлық сын-қатерін белсенді талқылау ықпал етеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске волонтерлер мен жастар топтарын тарту бастамасына ерекше назар аударылады, бұл азаматтардың хабардарлығы мен белсенділігін арттыруға көмектеседі. Талқылау қорытындысы бойынша әртүрлі деңгейлерде сыбайлас жемқорлық көріністерін есепке алуға және оларға қарсы тұруға бағытталған ұсынымдар белсенді түрде қалыптастырады.

Айқындалған стандарттар мен ұсыныстар ҚК қызметінің тиімділігін арттыруға және олардың әртүрлі деңгейдегі қоғамдық мәселелерді шешуге белсенді жағдай жасауға бағытталған.

2-ТАРАУ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӨҢІРЛІК ДЕҢГЕЙДЕГІ ҚОҒАМДЫҚ БАҚЫЛАУ: ІСКЕ АСУЫН ТАЛДАУ

Қоғамдық бақылау дегеніміз – барлық деңгейдегі ҚК қызметінің негізгі бағыттарының бірі. Оны жүзеге асыру өз кезегінде мүдделі азаматтар мен азаматтық қоғам институттарына ҚК-ке тиісті өтініштер білдіру арқылы және/немесе олар жүргізетін іс-шараларға қатысу арқылы мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің шешім қабылдау процесіне белгілі бір ықпал етуге мүмкіндік береді.

2015 жылғы 2 қарашадағы «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңына сәйкес қоғамдық бақылаудың міндеттері:

1) мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары және квазимемлекеттік сектор субъектілері қызметінің тиімділігін, айқындылығы мен ашықтығын арттыру;

2) қоғамдық мүдделерді қорғауға бағытталған азаматтық бастамаларды іске асыру;

3) азаматтардың мемлекет пен оның органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметіне деген сенім деңгейін арттыру, қоғам мен мемлекет арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету, әлеуметтік жанжалдардың алдын алу және оларды шешу;

4) халықты сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл процесіне жұмылдыру.

Қоғамдық бақылауды тек ҚК-ке ғана емес, сонымен қатар олардың тапсырмасы бойынша жекелеген азаматтар және/немесе коммерциялық емес ұйымдар да жүзеге асыра алады.

Әлеуметтік сауалнама нәтижелеріне сүйенсек, респонденттердің төрттен бір бөлігі ғана (24,4 %) қоғамдық бақылауды ҚК қызметін қоғам үшін пайдалы деп бағалайтын критерий ретінде қарастырады. Өңірлік талдау жасау барысында бұл көзқарасты Ұлытау (100 %), Ақмола (66,7 %) және Қостанай (57,1 %) облыстарында қолдайтыны белгілі болды. Сонымен бұл жағдай барлық санаттағы ҚК қызметінің қарастырылып отырылған бағыты туралы азаматтарды хабардар етудің жеткіліксіз деңгейде екенін көрсетеді.

Әртүрлі ҚК мүшелері отандастарға қарағанда жүргізілген сауалнама нәтижелеріне сәйкес, жергілікті атқарушы органдардың (бұдан әрі – ЖАО) қызметіне қоғамдық бақылауды жүзеге асыру жөніндегі мүмкіндіктердің ұлғаюын оларды тиісті ҚК-де жұмыс істеуге тартқан негізгі фактор ретінде атап өтеді (41,67 %).

10-сурет. ҚК жұмысының тартымдылығының негізгі факторлары

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Сондай-ақ ҚАА-ның барлық деңгейлеріндегі ҚК мүшелері арасында жүргізілген сауалнама нәтижелерін атап өткен жөн. Респонденттер тиісті ҚК қызметі аясында қоғамдық бақылаудың барлық нысандарының келесі ара қатынаста қолданылуын атап өтті:

1. Жұмыс қорытындысы туралы есепті тыңдау – 88,4 %.
2. Қоғамдық мониторинг – 76,7 %.
3. Қоғамдық тыңдау – 76 %.
4. Қоғамдық сараптама – 57,4 %[10].

2.1. Қоғамдық мониторингті қарастыру және бағалау: проблема мен сын-қатерді талдау

Қоғамдық мониторинг азаматтар үшін жағымсыз салдарды және қоғамдық мүдделерге нұқсан келтіретін фактілерді анықтау кезіндегі мемлекеттік қызметтер көрсету, мемлекеттік бағдарламаларды, стратегиялық жоспарларды, бюджеттік бағдарламаларды, аумақтарды дамыту бағдарламаларын жүзеге асыруды мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік секторлар субъектілері қызметі арқылы жүзеге асырылады. Ол үшін ҚК мүшелері тиісті мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардан мониторингке қатысты қажетті ақпаратты сұрауға құқылы.

Қоғамдық мониторингтің нәтижесі оны жүргізетін тұлғалар жасаған қорытынды болып табылады. Оның ішінде:

1) азаматтар үшін анықталған жағымсыз салдар туралы және мемлекеттік қызметтер көрсету нәтижесінде қоғамдық мүдделерге нұқсан келтіру туралы ақпарат;

2) ҚР заңнамасына қайшы келетін қоғамдық мониторинг барысында анықталған себептер мен жағдайларды жою бойынша ұсынымдар;

[10] *Қоғамдық кеңес мүшелерінің қажеттіліктерін бағалау туралы талдамалық есеп. — Қазақстанның азаматтық альянсы, 2023. — Б.3.*

3) бақыланатын нысандардың тиімділігін арттыру жөніндегі ұсыныстар;

4) квазимемлекеттік сектор субъектілерінің нормативтік құқықтық актілеріне, ішкі құжаттарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі ұсыныстарды қамтиды.

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында әртүрлі санаттағы ҚК қоғамдық көлік, ауызсумен қамтамасыз ету, су құбырларының жай-күйі, тұрғын үй құрылысы, құрылыс салуға жер бөлу, жолдарды жөндеу, мүлік иелері бірлестіктерін (бұдан әрі – МИБ) құру және олардың қызметі, бірінші қажеттіліктегі тауарлар бағасының мониторингі және т.б. мәселелері бойынша 404 мониторингтік іс-шара жүргізілді.

Қоғамдық мониторинг қорытындысы бойынша тиісті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілеріне 303 ұсынымдар әзірленіп, талқылауға ұсынылды. Қоғамдық бақылаудың бұл нысанын өз қызметінде жергілікті деңгейдегі ҚК мүшелері пайдаланады (384).

20-кесте

2023 жылғы қаңтар-маусымдағы қоғамдық мониторинг нәтижелері[11]

№	Қоғамдық кеңестер	Қоғамдық мониторинг	
		Іс-шара саны	Ұсыныстар саны
Республикалық деңгей (орталық мемлекеттік органдар)			
1.	Ішкі істер министрлігі	1	–
2.	Денсаулық сақтау министрлігі	1	1
3.	Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	2	1
4.	Мәдениет және спорт министрлігі	1	–
5.	Ауыл шаруашылығы министрлігі	2	–
6.	Төтенше жағдайлар министрлігі	2	2
7.	Әділет министрлігі	3	8
8.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі	6	6
Республикалық деңгей (квазимемлекеттік сектор субъектілері)			
1.	«Бәйтерек» ҰБХ	1	–
Жергілікті деңгей			
1.	Ақмола облысы	24	28
2.	Ақтөбе облысы	55	50
3.	Алматы облысы	7	12
4.	Атырау облысы	34	40
5.	Шығыс Қазақстан облысы	115	35
6.	Жамбыл облысы	11	9
7.	Жетісу облысы	6	12
8.	Батыс Қазақстан облысы	18	23
9.	Қарағанды облысы	3	3
10.	Қызылорда облысы	11	–
11.	Қостанай облысы	27	13
12.	Маңғыстау облысы	37	37
13.	Павлодар облысы	17	19

[11] Қоғамдық кеңестер туралы ақпарат 23 орталық мемлекеттік органның 8-і, 12 квазимемлекеттік құрылымның 2-і және Қазақстанның 20 өңірінің 16-сы бойынша берілген.

20-кестенің жалғасы

14.	Түркістан облысы	12	–
15.	Астана	4	4
16.	Алматы	3	–

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Әртүрлі санаттағы ҚК қоғамдық мониторингін жүргізудің нақты бағыттары мен мысалдары негізінен олардың жұмысының жылдық жоспарларында, отырыстардың хаттамаларында және тиісті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ресми сайттарында жарияланған өзге де ресми құжаттарда, сондай-ақ kazkenes.kz интернет-порталының жаңалықтар ақпаратында және әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарында көрсетіледі.

Атап айтқанда, ішкі істер органдары қызметінің 2023 жылға арналған ҚК жұмыс жоспары қоғамдық мониторинг жүргізудің екі бағытын көздейді:

1. Ішкі істер органдарының қызметін және олардың халықпен және азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимылының жай-күйін зерделеу және бақылау үшін ҚК мүшелерінің өңірлерге, оның ішінде полиция департаменттерінің бөлімшелеріне баруы.

2. Ішкі істер органдары қызметінің мәселелері бойынша БАҚ және әлеуметтік желілердегі жарияланымдарға қатысты мониторингті жүзеге асыру[12].

Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі ҚК жұмысының 2023 жылға арналған жоспарына сәйкес ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің қызметіне байланысты қоғамдық мониторинг ҚК мүшелерінің осы органның алқаларына, кеңестері мен отырыстарына қатысу тәсілімен жүргізіледі[13].

Азаматтық қорғау органдары қызметінің 2023 жылға арналған ҚК жұмыс жоспарында Қазақстан Республикасы Президентінің ҚР Төтенше жағдайлар министрлігін жарақтандыру және дамыту мәселелері жөніндегі тапсырмаларының орындалуына қатысты қоғамдық мониторинг жүргізу көзделген. Сонымен қатар, осы рәсім арқылы ҚК ең алдымен ҚР Төтенше жағдайлар министрлігі мен оның құрылымдық бөлімшелерінің өз шешімдерінің орындалуын бақылауды жүзеге асыруға құқылы[14].

2023 жылғы 22 маусымда өткен ҚР Сыртқы істер министрлігінің қызметі мәселелері жөніндегі ҚК отырысының қорытындысы бойынша ҚР Сыртқы істер министрлігінің консулдық қызмет департаментінің шетелдегі азаматтармен жұмысына мониторинг жүргізу туралы шешім қабылданды. Қоғамдық мониторинг жүргізу жоспары ҚК мүшелері мен осы департамент қызметкерлерінің бірлескен күш-жігерімен әзірленетін болады[15].

Сонымен бірге кейбір орталық мемлекеттік органдарда іс жүзінде қоғамдық мониторингтің қайталануы орын алады, яғни қоғамдық бақылаудың басқа рәсімі белгілі бір кезеңдегі және/немесе белгілі бір бағыттар бойынша осы органдардың жұмыс нәтижелері туралы есептерді тыңдаумен ғана алмасады.

Мәселен, ҚР Қаржы министрлігінің қызметіне қатысты қоғамдық мониторингті жүзеге асыру мемлекеттік қаржы туралы ҚР Қаржы министрлігінің жұмыс

[12] Ішкі істер органдары қызметінің мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңестің 2023 жылға арналған жұмыс жоспары. // Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/425324?lang=kk

[13] 2023 жылға арналған Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі Қоғамдық кеңесінің жұмыс жоспары // Қазақстан Республикасы еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/490979?lang=kk

[14] Азаматтық қорғау органдары қызметінің мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңестің 2023 жылға арналған жұмыс жоспары// Қазақстан Республикасы төтенше жағдайлар министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/emer/documents/details/417451?lang=kk

[15] Комитеттердің қызметін оңтайландыру және қоғамдық бақылауды күшейту ҚР СІМ қызметі мәселелері жөніндегі Қоғамдық кеңестің назарында (23.06.2023 г.) // Қазақстан Республикасы сыртқы істер министрлігінің ресми сайты. — Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/579248?lang=kk

нәтижелері туралы» есебі бойынша Премьер-министр орынбасарының есебін, ҚР Қаржы министрінің және ҚК төрағасының қосымша баяндамасын ҚК тыңдау дегенді көрсетеді[16].

ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің 2024 жылға дейінгі жұмыс жоспарына сәйкес қоғамдық мониторинг осы мемлекеттік органның лауазымды адамдарының 2022 жылы «Әрбір азамат үшін сапалы және қолжетімді денсаулық сақтау» ұлттық жобасын, сондай-ақ ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің даму жоспары мен денсаулық сақтау саласында мемлекеттік қызметтер көрсетуді іске асыру жөніндегі есептері арқылы жүзеге асырылады[17].

Алайда мұндай тәжірибе, біріншіден, қоғамдық мониторингті ұйымдастыру мен жүргізудің мәні мен тәртібін нақты айқындайтын «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңының ережелеріне қайшы келеді. Екіншіден, жоғарыда аталған ҚК және ҚК-пен қарым-қатынаста балама тәсілді ұстанатын басқа да мемлекеттік органдардың мүшелеріне олардың қызметіне тиімді қоғамдық бақылау жүргізуге мүмкіндік бермейді. Сондықтан ҚК жүзеге асыратын қоғамдық бақылаудың екі түрінің қайталануынан бас тарту керек.

Жергілікті деңгейде қоғамдық мониторинг жүргізудің мысалдары ретінде мыналарды атап өтуге болады:

1. Денисов ауданының (Қостанай облысы) ҚК мүшелерінің тобымен Денисовка ауылындағы боранна кейін жолдарды қардан тазарту мониторингін жүргізу. Бұл жұмысты «Трэк-3» ЖК (Қостанай қ.) мердігері жүргізді (24.02.2023 ж.).

2. Астана қаласы ҚК мүшелерінің тобымен «Астана қаласының қоғамдық денсаулық сақтау басқармасы» ММ-нің республика астанасында медициналық қызмет көрсету және медицина қызметкерлеріне әлеуметтік қолдау көрсету сапасына мониторинг жүргізу. Мониторинг барысында олар № 1, № 2 қалалық көпсалалы ауруханаларға және № 2 көпсалалы балалар ауруханасына барды. Мониторинг ауруханалардың жай-күйін, жабдықталуын және қамтамасыз етілуін визуалды түрде тексеруді, сондай-ақ қызметкерлермен және науқастармен әңгімелесуді қамтыды (26.05.2023 ж.).

3. Сәтпаев қаласы (Ұлытау облысы) ҚК мүшелерінің тобымен қаланы абаттандыру және санитарлық тазарту мәселелері бойынша мониторинг жүргізу. Атап айтқанда, «Сәтті Тазалық» ЖШС-нің тұрмыстық қатты қалдықтарды жинау және шығару бойынша және «Ерстрой» ЖШС-нің автобус аялдамаларын ұстау жағдайы бойынша (26.05.2023 ж.) қызметін тексеру жүзеге асырылды.

4. Алматы қаласының қоғамдық даму, мәдениет, спорт және жастар жөніндегі комиссия мүшелерінің мегаполистің орталық кітапхана жүйесіне көшпелі мониторинг жүргізуі. Мониторинг барысында № 14 кітапхана-филиалының, № 39 кітапхана-филиалының және С. Бегалин атындағы орталық қалалық балалар кітапханасының қызметі зерделенді, яғни қала тұрғындары үшін олардың қолжетімділігі, материалдық-техникалық қамтамасыз етілуі, кадрлар құрамы, қызметкерлердің құқықтарын қорғау және т.б. тұрғысынан қаралды (13.07.2023 ж.).

5. Бәйтерек ауданы (Батыс Қазақстан облысы) ҚК мүшелерінің тобымен Рубежка ауылындағы балалар және спорт алаңдарының жай-күйін тексеру бойынша көшпелі мониторинг (рейд) жүргізу. Рейд қорытындысы бойынша олардың кемшіліктері анықталып, балаларға қауіп төндіретін сапасы нашар алаңдар табылды. Мердігерлер мен жергілікті әкімдікке кемшіліктерді түзету үшін үш күндік мерзім берілді (22.06.2023 ж).

---

[16] Мемлекеттік қаржы жөніндегі қоғамдық кеңесінің 2023 жылдың I жартыжылдығына арналған жұмыс жоспары// Қазақстан Республикасы қаржы министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/446990?lang=kk

[17] Комитеттердің қызметін оңтайландыру және қоғамдық бақылауды күшейту ҚР СІМ қызметі мәселелері жөніндегі Қоғамдық кеңестің назарында (23.06.2023 г.) // Қазақстан Республикасы сыртқы істер министрлігінің ресми сайты. — Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/579248?lang=kk

6. Павлодар облысы ҚК мүшелерінің тобымен Павлодар қаласының № 86, 96 және 111 балабақшалар қызметіне мониторинг жүргізу. Мониторинг барысында әр балабақшаның аумағы, бейнебақылау камерасы және бейнежазбалардың болуы тексерілді, қоғам белсенділері ас блогының, медициналық персоналдың жұмысымен танысты, түрлі құжаттар зерделенді. Жұмыс қорытындысы бойынша балабақша қызметкерлерінің жалақысын ұлғайту туралы мәселені шешу және оларға қажетті жөндеу жұмыстарын жүргізу ұсынылды (10.07.2023 ж).

7. Шымкент қаласы ҚК мүшелерінің тобымен Тұран шағын ауданында және Бозарық тұрғын алабында көп қабатты тұрғын үйлер мен әлеуметтік нысандардың аяқталған құрылысының сапасына мониторинг жүргізу. Мониторинг барысында оның қатысушылары мүмкіндігі шектеулі азаматтар үшін абаттандыру және оларға жағдай жасау бойынша жұмыстардың барысымен танысты (18.07.2023 ж).

Тереңдетілген сұхбатқа қатысқан әртүрлі санаттағы ҚК мүшелері тиісті ҚК қызметінде қарастырылып отырған қоғамдық бақылау нысанын пайдалануға қатысты әртүрлі баға береді.

Қоғамдық мониторинг жүргізудің оң тұстарының бірі - оны ҚК және/немесе республикалық немесе жергілікті маңызы бар нақты мәселелер қаралатын тиісті мемлекеттік органдардың белгілі бір іс-шараларын (отырыстар, кеңестер, қоғамдық тыңдаулар және т.б.) өткізу. Осы іс-шараларда ҚК мүшелері анықталған мәселелерге баса назар аудара отырып, белгілі бір салалардағы істердің нақты жағдайы туралы ақпарат және оларды шешу бойынша кеңес бере алады. Бұл тәсіл орталық немесе жергілікті мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғалары айтқан ақпаратты толықтыруға және тиісті салалардағы сындарлы сәттерді жою жөнінде ортақ пікірге келуге мүмкіндік береді. Қоғамдық мониторинг нәтижелері негізінде әзірленген ҚК ұсынымдары мен ұсыныстары тиісті мәселелерді шешу бойынша белгілі бір мемлекеттік органдар қызметінің негізіне алынады.

Сонымен қатар ҚК мүшелері қоғамдық мониторинг жүргізудің төмендегідей жағымсыз тұстарын атап өтеді:

1. Жалпы тәсілдерді, құралдар мен технологияларды көрсететін, сондай-ақ нақты салалар мен кәсіптерде қолдануға жарамды қоғамдық мониторинг жүргізу әдістемелерінің болмауы. Бұл өз кезегінде түрлі мониторингтік іс-шараларды тиімсіз жүргізуге әкеледі.

2. Әртүрлі орталық және жергілікті мемлекеттік органдар басшыларының және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің олардың құрылымдық бөлімшелері және/немесе ведомстволық бағыныстағы ұйымдары қызметінің белгілі бір бағыттарына қоғамдық мониторинг жүргізу (әртүрлі себептермен) мүддесінің болмауы. Осыған байланысты ҚК-тің мониторинг іс-шараларына олардың тарапынан қандай да бір тиісті қолдау болмайды

3. Мониторинг нысанасына қатысты белгілі бір мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдар тарапынан ҚК мүшелеріне қажетті ақпаратты уақытылы ұсынбауы, сапасыз мазмұнда ұсыну не мүлде ұсынбау мәселесі байқалады.

4. Әртүрлі себептерге байланысты (қажетті бюджет қаражатының болмауы, белгілі бір заңнамалық шектеулердің болуы, әртүрлі мемлекеттік органдар арасындағы келіспеушіліктер және т.б.) мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың қоғамдық мониторинг жүргізу негізінде әзірленген ҚК-тің белгілі бір ұсыныстары мен ұсынымдарының жүзеге асырылмауы.

Бұл позициямен сауалнама арқылы анықталған әртүрлі ҚК басқа мүшелері бөліседі. Олардың 10,3 %-ы мемлекеттік органдар тарапынан ҚК ұсынымдарына жеткіліксіз көңіл бөлінетінін атап өтті.

5. ҚК мүшелерінің мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдарға жататын объектілерге қоғамдық мониторинг жүргізу жөніндегі өкілеттіктерінің құқықтық жағынан шектелуі. Ал жеке коммерциялық құрылымдарға олар іс жүзінде қол жеткізе алмайды. Өз кезегінде, бұл ҚК-ке, атап айтқанда, әртүрлі тауарлардың

бағасына, сондай-ақ мемлекеттік сатып алу желісі бойынша жеке құрылымдардың қызметіне мониторинг жүргізуге мүмкіндік бермейді.

Бұл жағдайды олардың сауалнамадан өткен әріптестері де растайды, олар ҚК қызметін азық-түліктік және азық-түліктік емес тауарлардың бағасын реттеу саласында ең тиімсіз деп санайды (9,16 %). ҚК жұмысының тиімсіздігінің негізгі себептерінің ішінде олар осы органдарда мемлекеттік сатып алу шеңберінде жұмыстар мен қызметтердің орындалуын бақылау үшін мүмкіндіктердің жоқтығын атап өтті (15,95 %).

Алдыңғы сұрақта сіз көрсеткен салаларда ҚК қандай себептерге байланысты тиімді емес деп ойлайсыз?

11-сурет. ҚК жұмысының тиімсіздігінің негізгі себептері

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

6. Қоғамдық мониторингті жүргізудің мәні болып табылатын мәселелерге байланысты кейбір ҚК мүшелері арасында белгілі бір салаларда құзыретті мамандардың болмауы. Сондықтан бұл жағдай осы процедураның тиімділік деңгейін төмендетеді.

7. Белгілі бір мониторингтік іс-шараларды жүргізу үшін ҚК-те қажетті материалдық-техникалық ресурстардың болмауы. Бұл әсіресе төмендегі қызметте байқалады:

- Аумақтық құрылымдардың қызметіне дербес мониторинг жүргізумен шектелген орталық мемлекеттік органдардың ҚК;

- Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің елдің әртүрлі өңірлерінде жұмыс істейтін еншілес құрылымдарының қызметіне дербес мониторинг жүргізумен шектелген ҚК;

- Осы өңірлердің жалпы аумағында ЖАО және олардың ведомстволық бағыныстағы ұйымдарының қызметіне дербес мониторинг жүргізумен шектелген облыстардың ҚК.

8. Белгілі бір ҚК мүшелерінің салыстырмалы түрде қоғамдық мониторинг жүргізуге аз қатысуы. Бұл көбінесе ҚК-тің көптеген мүшелерінің негізгі еңбек қызметі аясында және одан тыс жерлерде жұмыс істеуіне байланысты.

Сондай-ақ ОМО ҚК мүшелерінің арасында Алматы қаласында және Қазақстанның басқа өңірлерінде тұратын азаматтар бар екенін атап өткен жөн. Осыған байланысты негізінен Астана қаласында өткізілетін ҚК мониторинг іс-шараларына қатысу мүмкіндігі шектелген.

9. ҚК-тің мониторингтік іс-шараларын, сондай-ақ олардың барлық қызметін ақпараттық қолдау деңгейінің төмендігі. Оның ішінде бұл орталық мемлекеттік органдардың, облыстық, аудандық және қалалық мәслихаттардың және квазимемлекеттік құрылымдардың ресми сайттарында тиісті ақпараттың болмауынан көрінеді.

Осылайша, қоғамдық мониторинг жүргізу желісі бойынша барлық деңгейдегі ҚК қызметі оны жақсартуды талап етеді. Әкімшілік және басқару қызметінің нормативтік белгіленген параметрлерден ауытқуларын анықтау және жою қоғамдық мониторинг пен бақылауға жатады. Осыған байланысты қоғамдық бақылау тетіктерін нығайту мен дамытудың кең ауқымды міндеттерін іске асырған маңызды.

2.2. Қоғамдық сараптама жүргізу ерекшеліктері

Қоғамдық сараптама мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтау, азаматтардың өмірі мен денсаулығы үшін қолайлы қоршаған ортаны құру, сондай-ақ азаматтардың, елдімекендер мен өндірістік объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге теріс әсер ететін факторларды болдырмау тұрғысынан қабылданатын шешімдерге қатысты жүргізіледі. Бұл процедура зерттеу, талдау және бағалау әдістері мен құралдарын қолдануды қамтиды.

Мүдделі азаматтар мен азаматтық қоғам институттарын әлеуметтік маңызды мәселе бойынша шешім дайындау және қабылдау процесіне тарту тұрғысынан қоғамдық сараптама бастамашылары ретінде Қазақстанның жеке тұлғалары және/немесе коммерциялық емес ұйымдары бола алатыны маңызды. ҚК өз кезегінде оны өткізу туралы шешім қабылдайды және олардың орындалуын қоғамдық бірлестіктер құратын сараптамалық комиссияларға тапсырады.

Сонымен қатар тәжірибе жүзінде қоғамдық сараптаманың неғұрлым кең тараған нысаны негізінен ҚК мүшелерінің тиісті орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың бастамасы бойынша нормативтік құқықтық актілердің жобаларына сараптама жүргізуі және талқылауы болып есептеледі.

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында әртүрлі санаттағы ҚК-те 3615 НҚА жобасы, оның ішінде 1851-і ЖАО деңгейінде және 1764-і орталық мемлекеттік орган шеңберінде қаралды. Осы қызметтің нәтижелері бойынша дайындалған ұсынымдардың жалпы саны 3413 болды. Оның 2903-і толығымен, 510-ы белгілі бір ескертулермен мақұлданды.

21-кесте

2023 жылғы қаңтар-маусымда НҚА жобаларын қарастыру нәтижелері[18]

№	Қоғамдық кеңестер	НҚА жобаларын қарау		
		НҚА жобаларының саны	Мақұлданған ұсыныстар саны	Ескертулері бар ұсынымдар саны
Республикалық деңгей (орталық мемлекеттік органдар)				
1.	Ішкі істер министрлігі	120	–	–
2.	Денсаулық сақтау министрлігі	174	174	13
3.	Сыртқы істер министрлігі	47	47	–
4.	Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	302	288	14
5.	Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	42	40	10
6.	Мәдениет және спорт министрлігі	81	70	–
7.	Ғылым және жоғары білім министрлігі	3	–	–
8.	Ұлттық экономика министрлігі	52	–	–
9.	Оқу-ағарту министрлігі	133	133	3
10.	Ауыл шаруашылығы министрлігі	107	–	–
11.	Сауда және интеграция министрлігі	54	–	–
12.	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі	118	118	2
13.	Қаржы министрлігі	125	125	–
14.	Төтенше жағдайлар министрлігі	46	–	–
15.	Энергетика министрлігі	92	92	-
16.	Экология және табиғи ресурстар министрлігі	120	65	15
17.	Әділет министрлігі	37	34	14
18.	Мемлекеттік қызмет істері агенттігі	30	30	–
19.	Бәсекелестікті қорғау және дамыту агенттігі	8	–	–
20.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі	11	11	–
21.	Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі	32	–	–
22.	Қаржы мониторингі агенттігі	30	–	–
Жергілікті деңгей				
1.	Абай облысы	39	–	41
2.	Ақмола облысы	158	146	2

[18] *Қоғамдық кеңестер туралы ақпарат орталық мемлекеттік органның 23-нен 22-сі бойынша берілген.*

21-кестенің жалғасы

3.	Ақтөбе облысы	91	94	45
4.	Алматы облысы	69	–	73
5.	Атырау облысы	220	220	
6.	Шығыс Қазақстан облысы	96	96	4
7.	Жамбыл облысы	111	119	64
8.	Жетісу облысы	48	–	14
9.	Батыс Қазақстан облысы	139	173	54
10.	Қарағанды облысы	81	81	12
11.	Қызылорда облысы	56	39	3
12.	Қостанай облысы	226	226	4
13.	Маңғыстау облысы	36		30
14.	Павлодар облысы	98	171	76
15.	Солтүстік Қазақстан облысы	182	182	17
16.	Түркістан облысы	54	54	–
17.	Ұлытау облысы	25	–	–
18.	Астана	36		
19.	Алматы	32	32	–
20.	Шымкент	54	54	–

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Осылайша, НҚА жобаларының ең көбі Қостанай (226), Атырау (220), Солтүстік Қазақстан (182) және Ақмола (158) облыстарын қоса алғанда жергілікті деңгейде қарастырылды. Бұл жағдайда республикалық деңгейде Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің (302), Денсаулық сақтау министрлігінің (174), Оқу-ағарту министрлігінің (133), Қаржы министрлігінің (125), Ішкі істер министрлігінің және Экология және табиғи ресурстар министрлігінің (120) ҚК табысты болды.

ОМО ҚК НҚА жобаларын қарастырудың маңызды сәті бұл көбінесе осы органдардың ресми құжаттарының жобалары ғана емес, сонымен қатар олар әзірлеген заңдардың, ҚР Президентінің жарлықтары мен ҚР Үкіметінің қаулыларының жобалары болып табылады. Нәтижесінде тиісті ҚК мүшелері жалпыұлттық сипаттағы шешімдерді дайындау және қабылдау процесіне қатысады.

Сондай-ақ НҚА жобаларын қарау тек ҚК отырыстарында ғана емес, сонымен қатар олардың мүшелеріне осы құжаттармен танысу және олар бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін жіберу арқылы жүзеге асырылатынын атап өткен жөн. Осы ретте, бұл қызмет кез келген ҚК барлық мүшелері үшін міндетті емес. Осыған байланысты НҚА-ның осы немесе өзге жобалары бойынша өз ұсынымдарын осы жағдайда белгілі бір қызығушылық танытатындар ғана әзірлейді және тиісті мемлекеттік органдарға жібереді.

22-кесте

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында жекелеген орталық мемлекеттік органдардың ҚК-де қарастырылған НҚА жобалары

№	Орталық мемлекеттік органдар	НҚА жобаларының атауы	Қарастырылған күні
1.	Денсаулық сақтау министрлігі	«Қазақстан Республикасында онкологиялық аурулармен күрес жөніндегі 2023-2025 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы» ҚР Үкіметінің қаулысы	16.03.2023 ж.

		■ Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы арасындағы Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы Еуропалық өңірлік комитетінің Астанадағы (Қазақстан Республикасы) жетпіс үшінші сессиясын ұйымдастыру туралы келісімді ратификациялау туралы «Қазақстан Республикасы Заңының жобасы туралы» ҚР Үкіметінің қаулысы	19.06.2023 ж.
		■ ҚР Денсаулық сақтау министрінің «Денсаулық сақтау саласындағы әлеуметтік қызметкер» кәсіби стандартын бекіту туралы бұйрығы	26.06.2023 ж.
2.	Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	■ ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрінің «Жұмыс істейтін жастарға сатып алу құқығынсыз жалға берілетін тұрғын үй беру қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы	22.02.2023 ж.
		■ ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрінің «Жастар еңбек жасақтарын құру, ұйымдастыру, қамтамасыз ету, сондай-ақ олардың қызметіне мониторинг жүргізу қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы	28.02.2023 ж.
		■ ҚР «Масс-медиа туралы» Заңы	28.03.2023 ж.
3.	Қаржы министрлігі	■ 2023-2025 жылдарға арналған республикалық бюджеті туралы «Қазақстан Республикасының Заңына өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңы	1.03.2023 ж.
4.	Экология және табиғи ресурстар министрлігі	■ «Қазақстан Республикасының ұлттық деңгейде айқындалатын жаңартылған салымдарын бекіту туралы» ҚР Үкіметінің қаулысы	23.02.2023 ж.
		■ «Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 29 шілдедегі № 479 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Экология және табиғи ресурстар министрінің қаулысы	02.03.2023 ж.
		■ «Қазақстан Республикасының су ресурстарын басқару жүйесін дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» ҚР Үкіметінің қаулысы	30.06.2023 ж.
5.	Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі	■ Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің кейбір мәселелері туралы «Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 5 қазандағы № 427 Жарлығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Президентінің Жарлығы	04.05.2023 ж.
		■ «ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Төрағасының 2022 жылғы 11 ақпандағы № 2 «Мемлекеттік статистика саласындағы мемлекеттік монополия субъектісінің тауарларын, жұмыстарын, қызметтерін өндіру мен технологиялық байланысты қызмет түрлерінің тізбесін бекіту туралы» бұйрығына өзгерістер мен толықтыру енгізу туралы» Бұйрығы	23.06.2023 ж.

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

НҚА жобаларын жергілікті деңгейде сараптауға келетін болсақ, мынаны атап өтуге болады:

1. Павлодар облысы бойынша агроөнеркәсіптік кешен саласындағы 2023 жылға арналған кейбір мәселелер туралы облыстық әкімдік қаулысының жобасы бойынша Павлодар облысы ҚК агроөнеркәсіптік кешенді дамыту мәселелері жөніндегі комиссияның қарауы. Комиссия мүшелерінің сұрақтарына облыстың Ауыл шаруашылығы басқармасы басшысының орынбасары жауап берді. Талқылау қорытындысы бойынша комиссия мүшелері облыстың Ауыл шаруашылығы басқармасына, кейіннен ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігіне жіберу үшін асыл тұқымды мал шаруашылығын дамытуды, мал шаруашылығы өнімінің өнімділігі мен сапасын арттыруды субсидиялау қағидаларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөнінде ұсыныстар жіберуді ұйғарды (12.01.2023 ж.).

2. Қостанай қалалық мәслихатының «Қостанай қаласының жерлерін аймақтарға бөлу жобасын (схемасын) бекіту туралы» шешімінің жобасын Қостанай қаласы ҚК отырысында қарастыру. Осы мәселе бойынша «Қостанай қаласы әкімдігінің жер қатынастары бөлімі» ММ басшысының орынбасары баяндама жасады (16.01.2023 ж.).

3. «Атырау облысы, Индер ауданы бойынша халық үшін қатты тұрмыстық қалдықтарды жинауға, тасымалдауға, сұрыптауға және көмуге арналған тарифтерді бекіту туралы» аудандық мәслихат шешімінің жобасын Индер ауданы (Атырау облысы) ҚК отырысында қарастыру. Осы мәселе бойынша аудандық ТКШ, жолаушылар көлігі, автомобиль жолдары және тұрғын үй инспекциясы бөлімінің басшысы сөз сөйледі (15.03.2023 ж.).

4. Қызылжар ауданының (Солтүстік Қазақстан облысы) ҚК отырысында мемлекеттік әкімшілік қызметшілердің қызметін бағалау әдістемесіне, аудан аумағында сайлау учаскелерін құруға, азаматтық қызметшілер болып табылатын және ауылдық жерде жұмыс істейтін әлеуметтік қамсыздандыру, мәдениет саласындағы мамандар лауазымдарының тізбесіне қатысты нормативтік құқықтық актілердің тізбесін қарастыру, ауданішілік әлеуметтік маңызы бар тұрақты тарифті белгілеуді нақтылау, аудан бойынша автомобиль жолаушылар тасымалы және т. б. қаралды (15.05.2023 ж.).

5. Төлеби ауданы бойынша аз қамтылған отбасыларға (азаматтарға) тұрғын үй көмегін көрсетудің мөлшері мен тәртібін бекіту туралы аудандық мәслихат шешімінің жобасын (Түркістан облысы) Төлеби ауданы ҚК төралқасының отырысында қарастыру жүзеге асты (29.05.2023 ж.).

6. Сәтпаев қалалық мәслихатының 2022 жылғы 28 желтоқсандағы № 240 «2023-2025 жылдарға арналған қалалық бюджет туралы» шешіміне өзгерістер енгізу туралы шешімінің жобасы Сәтпаев қаласының (Ұлытау облысы) ҚК отырысында қарастырылды. Осы құжат бойынша ақпаратты «Сәтпаев қаласының экономика және қаржы бөлімі» ММ басшысы ұсынды (20.07.2023 ж.).

7. Шыңғырлау аудандық (Батыс Қазақстан облысы) мәслихат сессиясының 2022 жылғы 23 желтоқсандағы «2023-2025 жылдарға арналған аудандық бюджет туралы «№ 34-2 шешіміне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» аудандық мәслихат шешімінің жобасын және «Шыңғырлау ауданының аумағында стационарлық емес сауда объектілерін орналастыру орындарын белгілеу және бекіту туралы» аудандық әкімдік қаулысының жобасын қарастыру жүзеге асты (07.08.2023 ж).

Бұл ретте терең сұхбат жүргізілген әртүрлі ҚК мүшелері қоғамдық сараптама жүргізудегі мынадай негізгі проблемаларды атап өтеді:

1. Әртүрлі ҚК мүшелері арасында қоғамдық сараптама жүргізуді талап ететін мәселелерде құзыретті мамандардың жоқтығы. Осыған байланысты, осы ҚК мүшелерінің өздері және волонтерлер негізінде тартылған адамдар жүргізетін сараптама көбінесе сапасыз болып шығады.

2. ҚК-те өз бюджетінің және соның салдарынан белгілі бір әлеуметтік маңызды мәселелерде құзыретті мамандарды тарту мүмкіндіктерінің болмауы.

Бұл пікірді іс жүзінде сауалнама жүргізілген ҚК мүшелері қолдайды. Олар осы органдардың қызметіне және осы қызмет нәтижелеріне оң әсер ететін маңызды факторлардың бірі ретінде белгілі бір мәселелерде жетекші сарапшыларды тарту мүмкіндігін қарастырады (10,12 %).

3. Негізгі еңбек қызметі аясында және одан тыс жерлерде ҚК-тің көптеген мүшелерін жұмыспен қамту.

4. Тиісті мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың лауазымды тұлғалары ҚК мүшелеріне жіберген нормативтік құқықтық актілердің жобаларын қарау мерзімдерінің шектеулі болуы. Бұл әсіресе оларға бірнеше немесе одан да көп НҚА жобаларын жіберген кезде байқалады.

5. Тиісті мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың қызметкерлері НҚА жобаларына қатысты жасаған түсіндірме жазбалардың сапасы төмен. Осыған байланысты ол жазбалардың мазмұны қарастырылып отырған құжаттардың көптеген маңызды аспектілерін нақты түсінуге қиындық туғызады.

6. Мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың қоғамдық сараптама жүргізу негізінде әзірленген ҚК-тің белгілі бір ұсынымдары мен ұсыныстарын, оның ішінде олардың басшылығының осы сараптаманың бағаларымен және қорытындыларымен келіспеуіне байланысты іске асырылмауы.

Осының бәрін ескере отырып, қоғамдық сараптаманың бастамашылары мүдделі азаматтар және/немесе коммерциялық емес ұйымдар емес, орталық және жергілікті атқарушы органдар екені анық. Алайда бұл жағдай жалпы жұртшылықтың республикалық және өңірлік сипаттағы әлеуметтік маңызы бар мәселелер бойынша шешімдер дайындау және қабылдау процесіне қатысуына ықпал етпейді. Сонымен қатар азаматтар мен азаматтық қоғам институттары өкілдерінің әртүрлі санаттағы ҚК-пен өзара әрекеттесу деңгейі төмен болып қала береді.

Жоғарыда аталған барлық маңызды сәттерде ҚК-ті қоғамдық бақылау процедурасын жүзеге асыру оның нәтижелерінің төмен сапасына ықпал етеді. Бұл өз кезегінде тиісті мемлекеттік органдар қабылдайтын НҚА сапасына теріс әсер етеді.

Бұдан басқа, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ҚК қоғамдық сараптамасының нысанасына, жиілігіне және нәтижелеріне қатысты айқындық жоқ. Нәтижесінде олардың қызметін қоғамдық бақылау деңгейінің төмен екені байқалады.

2.3. Қоғамдық тыңдаулар бақылау нысаны ретінде

Қоғамдық тыңдаулар мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қоғамдық маңызды шешімдерін, соның ішінде нормативтік құқықтық актілердің жобаларын, бюджеттік бағдарламаларды, стратегиялық жоспарларды, аумақтарды дамыту бағдарламаларын және т.б. жариялы талқылау үшін жиналыстар өткізу арқылы жүзеге асатын қоғамдық бақылау шарасын білдіреді.

«Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңы қоғамдық тыңдауларды ұйымдастыру мен өткізудің мынадай тәртібін анықтайды:

1. Тиісті мемлекеттік органдармен немесе квазимемлекеттік сектор субъектілерімен келісілген мерзімдерде ҚК мүшелерінің бастамасы бойынша тыңдаулар өткізу.

2. Тыңдауларға қатысушыларды бұқаралық ақпарат құралдары және/немесе жазбаша шақырулар арқылы олардың өткізілетін уақыты мен орны туралы алдын ала, күнтізбелік 10 күннен кешіктірмей хабардар ету.

3. Қоғамдық тыңдаулар өткізілетін күнге дейін алдын ала күнтізбелік 10 күннен кешіктірмей, олардың қатысушыларын тыңдаулардың қарауына шығарылатын нормативтік құқықтық актілер мен шешімдердің жобаларымен таныстыру.

4. Қоғамдық тыңдаудың өткізілетін күні мен орны, қатысушылардың саны, тыңдау төрағасының және хатшысының ТАӘ, күн тәртібі мен сөз сөйлеу мазмұны қамтылған хаттаманы жүргізу.

5. Тыңдау нәтижелері бойынша оған қатысатын тиісті ҚҚ мүшелерінің дауыс беруі арқылы төраға мен хатшы қол қоятын қорытынды хаттаманы қабылдау. Бұл ретте, егер оған қатысып отырған ҚК мүшелерінің жартысынан астамы дауыс берсе, бұл хаттама қабылданды деп есептеледі.

Қоғамдық тыңдаудың қорытынды хаттамасына мыналар кіреді:

- бақыланатын мемлекеттік органдар мен олардың лауазымды адамдарының немесе квазимемлекеттік сектор субъектілерінің Республика заңнамасын орындауы туралы ақпарат;

- қоғамдық тыңдау барысында анықталған жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделеріне нұқсан келтіретін немесе шектейтін құжаттың ережелерін жою жөніндегі ұсынымдар;

- квазимемлекеттік сектор субъектілерінің нормативтік құқықтық актілеріне немесе ішкі құжаттарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі ұсыныстар.

6. Қорытынды хаттама негізінде қабылданған ұсынымдарды ҚК-ті тиісті мемлекеттік органдарға немесе квазимемлекеттік сектор субъектілеріне зерделеу және белгілі бір шараларды қабылдау үшін, сондай-ақ БАҚ-та қолдау.

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында әртүрлі санаттағы ҚК 312 қоғамдық тыңдау өткізді. Олардың қорытындысы бойынша тиісті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілеріне 301 ұсыным әзірленіп ұсынылды.

23-кесте

2023 жылғы қаңтар-маусымда қоғамдық тыңдауларды өткізу нәтижелері[19]

№	Қоғамдық кеңестер	Қоғамдық тыңдаулар	
		Тыңдаулар саны	Ұсыныстар саны
Республикалық деңгей (орталық мемлекеттік органдар)			
1.	Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	1	–
2.	Ауыл шаруашылығы министрлігі	1	–
3.	Төтенше жағдайлар министрлігі	3	–
Республикалық деңгей (квазимемлекеттік сектор субъектілері)			
4.	«Бәйтерек» ҰБХ	3	–
Жергілікті деңгей			
1.	Ақмола облысы	23	12
2.	Ақтөбе облысы	10	13
3.	Алматы облысы	59	
4.	Атырау облысы	9	16
5.	Шығыс Қазақстан облысы	50	26
6.	Жамбыл облысы	18	10
7.	Жетісу облысы	16	26

[19] *Қоғамдық кеңестер туралы ақпарат орталық мемлекеттік органның 23-нен 3-і, квазимемлекеттік құрылымның 12-нен 1-і және Қазақстанның 20 өңірінің 17-сі бойынша берілген.*

23-кестенің жалғасы

8.	Батыс Қазақстан облысы	4	2
9.	Қарағанды облысы	2	3
10.	Қызылорда облысы	1	–
11.	Қостанай облысы	42	5
12.	Маңғыстау облысы	38	39
13.	Павлодар облысы	1	9
14.	Солтүстік Қазақстан облысы	7	36
15.	Түркістан облысы	17	29
16.	Алматы	1	16
17.	Шымкент	6	54

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Қоғамдық тыңдауларды өткізу тәжірибесіне үңілсек, облыс, аудан, республикалық және облыстық маңызы бар қалалардың ҚК арасында кең таралғаны анықталды.

Респонденттердің 29,9 % қоғамдық тыңдаулардың қоғамдық кеңестердің аясында өткізілуін қолдайды. Аймақтар бойынша қолдау көрсеткіштері төмендегідей бөлінген.

24-кесте

Қоғамдық тыңдауларды тұрақты өткізуді қолдау тұрғысынан азаматтардың аймақтық сипаты

№	Облыс/қала	Респонденттер саны
1.	Абай облысы	100 %
2.	Алматы облысы	75 %
3.	Ақмола облысы	50 %
4.	Павлодар облысы	
5.	Солтүстік Қазақстан облысы	42,9 %
6.	Түркістан облысы	40,9 %
7.	Батыс Қазақстан облысы	33,3 %
8.	Қызылорда облысы	30 %
9.	Жамбыл облысы	25 %
10.	Қостанай облысы	9,1 %
11.	Алматы	33,3 %
12.	Астана	9,1 %

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Сонымен бірге, республиканың қалған 8 өңірінің респонденттері қарастырылып отырған шараны жүзеге асыруды қажет деп санамайды. Көп жағдайда мұндай пікір сауалнамаға қатысқан азаматтардың мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдар әртүрлі мәселелер бойынша ҚК ұсынымдарын іске асыруға міндетті еместігіне сенімді екендігімен түсіндіреді. Мұндай көзқарас мәселен, Жетісу облысы (7,7 %) мен Шымкент қаласы (5,6 %) тұрғындары арасында бар.

Осы орайда халықты әртүрлі деңгейдегі ҚК аясында өткізілетін қоғамдық тыңдаулар бойынша хабардар етудің төмен деңгейі байқалады. Сонымен қоса, бұл ақпараттың жұмыс жоспарларында және ҚК басқа да ресми құжаттарында көрсетілуіне қатысты болады.

25-кесте

2023 жылға арналған жеке ҚК жұмыс жоспарларындағы қоғамдық тыңдаулардың көрінісі

№	Қоғамдық кеңестер	Қоғамдық тыңдаулар	
		Саны	Тақырыбы
Республикалық деңгей (орталық мемлекеттік органдар)			
1.	Ішкі істер министрлігі	1	■ 2024-2028 жылдарға арналған азаматтық қоғаммен серіктестікте қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі тұжырымдама жобасын талқылау
2.	Денсаулық сақтау министрлігі	1	■ Медицина қызметкерлерінің кәсіби жауапкершілігін сақтандыру жөніндегі заң жобасы туралы
3.	Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	4	■ Цифрландырудағы мемлекеттік-жекешелік әріптестік перспективалары ■ Тұрғындар үшін тұрғын үйдің қолжетімділігі ■ Саяжай кооперативтері: мәселелері мен болашағы ■ Құрылыс кезінде жердің құнарлы қабатын қорғау
4.	Төтенше жағдайлар министрлігі	6	■ Азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесінің күштері мен құралдарының су тасқыны кезеңіндегі төтенше жағдайларға ден қоюға дайындығы туралы ■ 2020-2022 жылдардағы өрт сөндіруді ұйымдастыру және қызметкерлердің өрт кезінде қаза болуы және т.б. ережелерін бұзу фактілері туралы
Жергілікті деңгей (облыс/қала)			
1.	Ақтөбе облысы	1	■ Өңірде мемлекеттік тілді дамыту
2.	Шығыс Қазақстан облысы	3	■ Бюджеттік бағдарламалар жобаларын және аумақтарды дамыту бағдарламаларын талқылау ■ Азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты НҚА жобаларын талқылау ■ Облыстық бюджет жобасын талқылау
3.	Қостанай облысы	5	■ Балаларға медициналық көмек көрсету ■ Мүмкіндігі шектеулі азаматтарға қолдау көрсету ■ Облыстық әкімдік пен мәслихат шешімдерінің жобаларын қарау ■ 2023-2025 жылдарға арналған Қостанай облысының бюджетін нақтылау мәселесі бойынша облыстық мәслихат шешімдерінің жобаларын қарау ■ 2024-2026 жылдарға арналған облыстық бюджет жобасын талқылау
4.	Павлодар облысы	1	■ Павлодар қаласын көгалдандыру
5.	Түркістан облысы	1	■ Қазығұрт ауданында жер қатынастары саласындағы заңнама талаптарын қамтамасыз ету
6.	Астана	2	■ Елордада «Шетсіз қала» бағдарламасын іске асыру барысы туралы ■ Астана қаласының 2024-2026 жылдарға арналған бюджетінің жобасы туралы

7.	Алматы	10	■ Полиция жұмысының сервистік моделін енгізу барысы туралы ■ Меншік иелері бірлестіктерінің қызметін ұйымдастыру мәселелері бойынша ■ Ауа сапасы бойынша ■ Қалалық басқармалар мен аудан әкімдіктеріндегі Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі құқық қорғау органдарының қызметі туралы ■ Жедел және шұғыл медициналық көмекті қамтамасыз етудің проблемалық мәселелері бойынша ■ Паллиативтік қызметтің жағдайы бойынша және т.б.

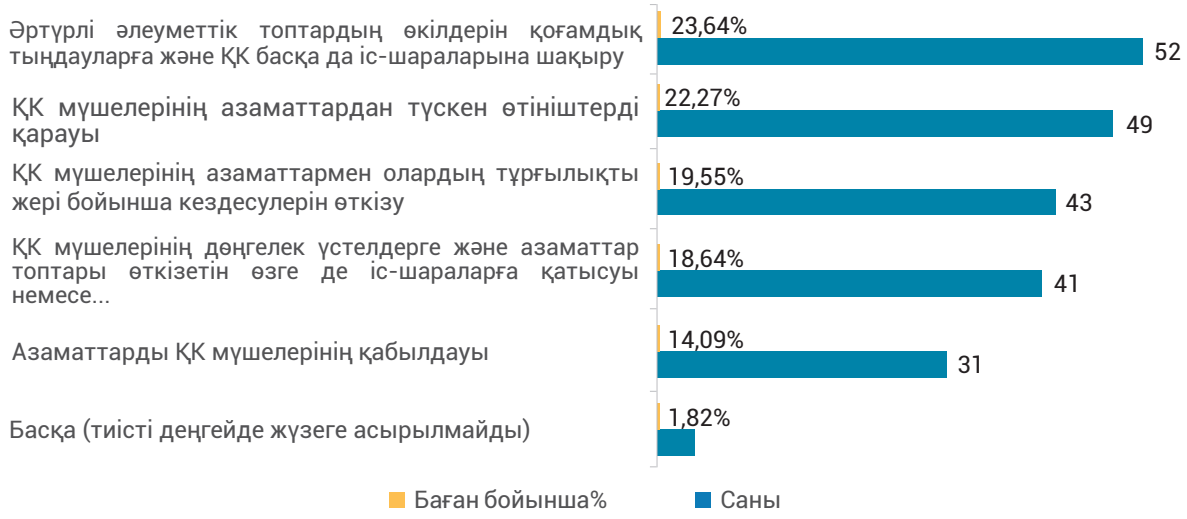
Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Бұл жағдайда Алматы қаласының ҚК-ін ерекше атап өту керек, ол өзінің барлық бес комиссиясының жылдық жұмыс жоспарын www.almatykenes.kz ресми сайтында бекітіп және жариялап отырады. Өз кезегінде, осы комиссиялардың әрқайсысы тиісті жылға арналған қоғамдық тыңдаулардың саны мен тақырыбын дербес анықтайды.

Сонымен қатар, орталық және өңірлік атқарушы билік органдарының көпшілігінің ҚК осы органдар қызметінің өзекті мәселелері бойынша (мысалы, еңбек және халықты әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі ҚК (ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі), Мемлекеттік қаржы (ҚР Қаржы министрлігі, ҚР Әділет министрлігі) бойынша қоғамдық тыңдаулар ұйымдастырмайды өзінің ресми сайттарында 2023 жылға арналған жұмыс жоспарын көпшілік назарына ұсынбайды.

Әртүрлі ҚК мүшелері арасындағы сауалнама нәтижелеріне сәйкес, олардың өздері белгілі бір аймақты немесе қаланы дамытудың өзекті мәселелері бойынша қоғамдық тыңдауларға бастамашылық ету мен өткізуді ҚК қызметіндегі маңызды артықшылықтардың бірі деп санайды (20,83 %). Сонымен қатар, осы құрылымдардың қоғамдық тыңдаулары мен басқа да іс-шаралары олардың азаматтармен өзара іс-қимылының ең тиімді тетіктері ретінде қарастырылады. Ең алдымен бұл қазақстандық қоғамның түрлі әлеуметтік топтарының өкілдерін қарастырылып отырған іс-шараларға шақыруымен байланысты (23,64 %) болды.

Қоғамдық кеңестің азаматтармен өзара іс-қимылы қандай формаларда жүзеге асырылады

12-сурет. ҚК азаматтармен өзара іс-қимылының негізгі нысандары

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Сонымен бірге сауалнамаға қатысқан ҚК мүшелерінің тек 6,33 %-ы ғана зерттеліп отырған органдар қызметін жақсарту үшін қажетті шарттардың бірі ретінде қоғамдық тыңдаулар санын көбейтуді жақтайды. Олар ҚК ұсыныстары мен пікірлерінің ЖАО орындалуы міндетті болуы керек деп есептейді (12,41 %).

13-сурет. ҚК қызметін жақсарту жөніндегі шаралар

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Әртүрлі деңгейдегі ҚК мүшелерімен толыққанды сұхбаттарды нәтижелеріне сәйкес, қоғамдық тыңдауларды дайындау және өткізу барысында келесі маңызды сәттерді ескеру қажет:

1. Көптеген азаматтар мен азаматтық қоғам институттары өкілдері белгілі бір әлеуметтік маңызды мәселелер бойынша қоғамдық тыңдауларға қатысуға мүдделі емес. Осыған байланысты оларда айтылған мәселелер мен ҚК мүшелерінің осы мәселелер бойынша ұсыныстары қоғамдық қолдау таппайды.

2. Тиісті мемлекеттік орган өкілдерінің, лауазымды тұлғалардың қоғамдық тыңдауларға формалды түрде қатысуы.

3. Деструктивтілігімен және ерекше мінез-құлқымен өзіне назар аударғысы келетін адамдардың қоғамдық тыңдауларға жиі қатысуы. Осылайша олар осы іс-шараны өз мүддесіне пайдаланады, онда қарастырылған мәселелерді оң шешудің маңыздылығын елемейді.

4. Қалада тұрмайтын мүшелер мен басқа да қатысушыларды шақыру, сондай-ақ белгілі бір аймақтың аумағында немесе басқа өңірлерге шығу арқылы қоғамдық тыңдау өткізу үшін ҚК-тің қажетті материалдық-техникалық ресурстарының болмауы.

5.Тиісті мемлекеттік органдардың әртүрлі себептерге байланысты ҚК мүшелері мен басқа да қатысушылар айтқан және қоғамдық тыңдаулардың қорытынды хаттамасына енгізілген ұсыныстарын іске асырмауы.

6. Қоғамдық тыңдаулар мен олардың қорытындыларын БАҚ-та, сондай-ақ орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың ресми сайттарында жариялаудың төмен деңгейі.

Сондай-ақ, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ҚК қызметі процесінде қоғамдық тыңдаулар өткізу тәжірибесінің жоқтығына назар аударады. Тиісті құрылымдар республика халқы үшін газдандыру, энергиямен жабдықтау, теміржол және әуе қатынасы, пошта және телефон байланысы және т.б. сияқты маңызды мәселелерді басқарады.

2.4. Қазақстандағы мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілері жұмыс нәтижесі туралы ұсынатын есептерді тыңдау және талдау процесін зерделеу

Әртүрлі санаттағы ҚК жүзеге асыратын қоғамдық бақылаудың тағы бір нысаны - тиісті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жұмыс нәтижелері туралы есептерді тыңдау. Бұл процедура мыналарды қамтиды:

1) Республикалық деңгейде – мемлекеттік органның немесе квазимемлекеттік сектор субъектісінің бірінші басшысының баяндамасы және ҚК төрағасының қосымша баяндамасы;

2) Жергілікті деңгейде – тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік әкімінің баяндамасы және мәслихат және ҚК төрағаларының қосымша баяндамалары.

Есепті тыңдау нәтижелері бойынша отырысқа қатысушылардың көпшілігі қарар қабылдайды, онда қамтылуы тиіс мәселелер:

- өз құзыретіне кіретін мәселелер бойынша тиісті мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың және олардың лауазымды адамдарының қызметін бағалау;

- есепті тыңдау барысында анықталған, жеке және заңды тұлғалардың құқығы мен заңды мүдделеріне нұқсан келтіретін немесе шектейтін ережелерді жою жөніндегі ұсынымдар;

- осы құрылымдардың қызметін жетілдіру бойынша ұсыныстар.

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында әртүрлі санаттағы ҚК мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жұмыс нәтижелері туралы 948 есеп тыңдады. Бұл ретте ең көп есепті (897) облыстардың, аудандардың, республикалық және облыстық маңызы бар қалалардың әкімдері берді.

26-кесте

2023 жылғы қаңтар-маусымда мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың жұмыс нәтижелері туралы есептерді тыңдау нәтижелері[20]

№	Қоғамдық кеңестер	Жұмыс нәтижелері туралы есептер саны
Республикалық деңгей (орталық мемлекеттік органдар)		
1.	Ішкі істер министрлігі	6
2.	Денсаулық сақтау министрлігі	2
3.	Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	9
4.	Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	1
5.	Мәдениет және спорт министрлігі	3
6.	Ауыл шаруашылығы министрлігі	3
7.	Қаржы министрлігі	1
8.	Төтенше жағдайлар министрлігі	2
9.	Энергетика министрлігі	1
10.	Экология және табиғи ресурстар министрлігі	1
11.	Әділет министрлігі	2
12.	Мемлекеттік қызмет істері агенттігі	1
13.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі	4
14.	Бәсекелестікті қорғау және дамыту агенттігі	1
Республикалық деңгей (квазимемлекеттік сектор субъектілері)		
1.	««Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ	11
2.	«Бәйтерек» ҰБХ	4
Жергілікті деңгей		
1.	Ақмола облысы	62
2.	Ақтөбе облысы	96
3.	Алматы облысы	59
4.	Атырау облысы	47
5.	Шығыс Қазақстан облысы	50
6.	Жамбыл облысы	39
7.	Батыс Қазақстан облысы	45
8.	Қарағанды облысы	15
9.	Қызылорда облысы	54
10.	Қостанай облысы	83
11.	Маңғыстау облысы	36
12.	Павлодар облысы	49
13.	Солтүстік Қазақстан облысы	97
14.	Түркістан облысы	116
15.	Ұлытау облысы	19
16.	Астана	1
17.	Алматы	12
18.	Шымкент	17

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Бұл ретте жергілікті деңгейдегі жекелеген ҚК мүшелері тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктер әкімдерінің есептерін тыңдау аясында олар бойынша 213 ұсыныс берді. Өңірлер бойынша қарастыратын болсақ, Шығыс Қазақстан (70),

[20] *Қоғамдық кеңестер туралы ақпарат орталық мемлекеттік органның 23-нен 14-і, квазимемлекеттік құрылымның 12-нен 2-і және Қазақстанның 20 өңірінің 18-сі бойынша беріледі.*

Жамбыл (48), Батыс Қазақстан (47), Павлодар (23), Қарағанды (8) облыстары мен Алматы қаласы (17) ҚК-і туралы айтылады.

Әлеуметтік сауалнама нәтижелеріне сәйкес, мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылым басшыларының ҚК отырыстарына қатысып, өз бағыттары бойынша есеп беруді респонденттердің 29,9 %-ы қолдайды. Аймақтық деңгейде қолдау келісідей бөлінді.

27-кесте

Азаматтардың мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың жұмыс нәтижелері туралы есептерді ҚҚ-дің тыңдауына қатысты өңірлік көрінісі

№	Облыс/қала	Респондентер саны
1.	Қызылорда облысы	50 %
2.	Жамбыл облысы	37,5 %
3.	Қостанай облысы	36,4 %
4.	Түркістан облысы	31,8 %
5.	Павлодар облысы	28,6 %
6.	Жетісу облысы	14,3 %
7.	Солтүстік Қазақстан облысы	
8.	Астана	63,6 %
9.	Алматы	33,3 %

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Сонымен қатар, республиканың қалған 11 өңірінің респонденттері мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ҚК алдындағы есеп беру деңгейін көтеруді жалпы қоғамдық кеңестердің қызметін жақсарту үшін қажетті шара деп есептемейді. Бәлкім, бұған ұйымдастырушылық және материалдық-техникалық жағынан ҚК қызметі мемлекеттік қолдауға (20,8 %) тәуелді және ықпалы мемлекет пен оның органдарымен (18,2 %) шектелген деген ҚК туралы қоғамдағы идеялар өз әсерін тигізеді. Осыған байланысты мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың ҚК алдындағы есептілігі керексіз рәсім ретінде қарастырылуы мүмкін.

Республикалық деңгейде орталық мемлекеттік органдардың бірінші басшыларының өткен (жылдың басында) немесе ағымдағы (жылдың соңында) күнтізбелік жылдағы жұмыс қорытындылары бойынша есептері неғұрлым кең таралған. Бұл мәселеге, қаржылық мониторинг агенттігінің (02.02.2023 ж.), төтенше жағдайлар министрлігінің (24.02.2023 ж.) және ішкі істер министрлігінің (27.02.2023 ж.) қоғамдық кеңестерінің осы жылғы алғашқы отырыстары арналды.

Тыңдалатын есептер белгілі бір орталық мемлекеттік органдар қызметінің жекелеген бағыттары бойынша қорытындыларға да қатысты болуы мүмкін. Мысалы, 2023 жылғы 21 ақпанда цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі саласындағы ҚК Қазақстанның ғарыш саласын дамытудың 2022 жылғы қорытындылары туралы Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі вице-министрінің ақпаратын тыңдады[21].

ОМО құрылымдық бөлімшелері басшыларының есептері де жиі кездеседі. Мәселен, 2023 жылғы 1 наурызда мемлекеттік қаржы жөніндегі ҚК 2022 жылғы 30 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасы азаматтарының төлем қабілеттілігін қалпына келтіру және банкроттық туралы» ҚР Заңын іске асыру туралы есепті қарастырды. Тиісті баяндамамен ҚР Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер

[21] *Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі саласындағы қоғамдық кеңес отырысының № 6 хаттамасы (09.03.2023 ж.). // Қазақстан Республикасы цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/440609?lang=kk*

комитетінің берешекпен және өтпеген борышкерлермен жұмыс жөніндегі басқарма басшысының орынбасары сөз сөйледі[22].

ҚК-тің 2023 жылғы 26 мамырында өткен ішкі істер органдары қызметінің мәселелері жөніндегі отырысында ҚР Ішкі істер министрлігі көші-қон қызметі комитеті төраға орынбасарының көші-қон қызметінің жұмысы туралы ақпараты тыңдалды. Өз кезегінде ҚК мүшелері жергілікті жерлерде полиция департаменттерінің Ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес басқармаларына тиісті ақпаратты бере отырып, шетелдік азаматтар арасында еңбек және жыныстық қанау фактілерін анықтау жөніндегі жұмысты күшейтуді ұсынды[23].

Жергілікті деңгейдегі есептерді тыңдау мысалдарының ішінде мыналарды атап өтуге болады:

1. Сәтпаев қаласының (Ұлытау облысы) ҚК отырысында «Жылыту маусымының өту барысы және 2023 жылға жоспарланған жөндеу жұмыстары туралы» мәселені қарау. «Сәтпаев қаласының тұрғынүй-коммуналдық шаруашылық, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімі» ММ басшысы мен тиісті кәсіпорындардың лауазымды тұлғаларының ақпараты тыңдалды. Талқылау барысында ҚК мүшелері Эскулинск су құбыры ауданында резервтік электр қуатына арналған қондырғы салу және қазандықтың қуатын арттыру бойынша іс-шаралар өткізу туралы ұсыныстарын енгізді (20.01.2023 ж.).

2.Павлодар ауданының (Павлодар облысы) ҚК отырысында аудандық полиция бөлімінің 2022 жылғы жұмыс қорытындылары және аудан аумағында құқықтық тәртіпті нығайту жөніндегі шаралар есебін қарау. Талқылау барысында ҚК мүшелері электронды темекі сатылымының өсуіне, сондай-ақ жасөспірімдердің мотоциклдермен, скутерлермен жоғары жылдамдықта жүруіне байланысты жолдардағы төтенше жағдайға назар аударды. Сондай-ақ полиция бөліміне интернет-алаяқтық бойынша жадынама жасау ұсынылды, содан кейін ол халық арасында, оның ішінде әлеуметтік желілер арқылы таратылды (9.02.2023 ж.).

3. Сырдария ауданының (Қызылорда облысы) ҚК отырысында аудан әкімінің 2022 жылғы атқарылған жұмыс туралы есебін әлеуметтік-экономикалық дамудың басым бағыттарына және ағымдағы жылғы алдағы міндеттерге баса назар аудара отырып қарау. Жалпы ҚК мүшелері аудан әкімдігінің қызметіне оң баға берді (28.04.2023 ж.).

4. Бөрлі ауданы (Батыс Қазақстан облысы) ҚК отырысында Жарсуат ауылдық округі және Қарағанды ауылдық округі әкімдерінің осы ауылдық округтердің тұрғындарына мемлекеттік қызметтер көрсету мәселелері жөніндегі есептерін қарастыру (30.05.2023 ж.).

5. Әулиекөл ауданы (Қостанай облысы) ҚК отырысында аудандық әкімдік мамандының NEET санатындағы «Өзін-өзі жұмыспен қамтыған жастарды жастар бағдарламаларын іске асыруға тарту туралы» ақпаратын қарастыру (31.05.2023 ж.).

6. Батыс Қазақстан облысының ҚК отырысында Дін саласындағы жағдайды қарастыру. Батыс Қазақстан облысы Дін істері басқармасы басшысының ақпараты тыңдалды. Талқылау барысында ҚК мүшелері осы саладағы жұмыс сапасының төмендігін атап өтіп, ұсыныстар берді (06.06.2023 ж.).

7. Аршалы ауданы ҚК отырысында (Ақмола облысы) «Аршалы ауданының мәдениет, тілдерді дамыту, дене шынықтыру және спорт бөлімі» ММ басшысының жұмыс нәтижелері туралы есебін қарастыру (02.08.2023 ж.).

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ҚК қоғамдық бақылаудың неғұрлым белсенді қаралатын рәсімін ««Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ ҚК қолданады.

---

[22] Мемлекеттік қаржы жөніндегі қоғамдық кеңес отырысының 01.03.2023 ж. № 9 (27.03.2023 ж.) хаттамасы// Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/447062?lang=kk

[23] Ішкі істер органдары қызметінің мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңес отырысының № 3 хаттамасы (20.06.2023 ж.) // Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/484847?lang=kk

28-кесте

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ портфельдік компаниялар басшыларының есептерін тыңдау[24]

№	Компания	Қарастырылып отырған мәселелер	Мерзімі
1.	«SK Construction» АҚ	«Жайлы мектеп» ұлттық жобасы, өнім берушілер мен мердігерлерге қойылатын талаптар т. б.	10.02.2023 ж.
2.	«QazaqGaz» ҰК» АҚ	Өңірлерді газдандыру, тарифтер, инвестициялық жобалар	24.02.2023 ж.
3.	«Самұрық-Энерго» АҚ	Инвестициялық жобаларды дайындау мәртебесі, энергия тиімділігін арттыру және экологиялылық, энергетикалық қауіпсіздік жобалары бойынша	21.04.2023 ж.
4.	«Air Astana» АҚ	Әуе кемелерінің паркін ұлғайту, ұшулардың уақытылы орындалуын қамтамасыз ету, сервис сапасы, қызметкерлер мен ұшу құрамын оқыту	21.04.2023 ж.
5.	«Қазақтелеком» АҚ	2022 жылғы қызметтің қорытындылары, іске асырылған және жоспарланған жобалар, телекоммуникациялық қызметтердің сапасы, ауыл мен қала арасындағы цифрлық теңсіздік мәселесін шешу	30.05.2023 ж.
6.	«Қазатом-өнеркәсіп» ҰАК» АҚ, ҚМГ, ҚТЖ, KEGOC	2022 жылғы қызмет қорытындылары	27.06.2023 ж.

Дереккөз: ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

Атап айтқанда,««Qazaqgaz» ҰК» АҚ, ««Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ мүшелері ««QazaqGaz» ҰК» АҚ тыңдау қорытындысы бойынша компанияның ұзақмерзімді даму стратегиясында тұрғындарды тұрмыстық қажеттіліктер үшін газбен қамтамасыз ету мәселелерін есепке алуды, жеке инвесторлардың тауарлық табиғи газға кең қолжетімділігін қамтамасыз етуді қоса алғанда, 7 ұсыным тұжырымдалды және ҚК отырысының хаттамасында көрсетілді, газ моторлы отынды инфрақұрылымдық дамытудың газ объектілерін салуға ШОБ субъектілерін тарту, клиенттік базамен және БАҚ-пен жұмысты күшейту және т.б.[25]

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында ««Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ ҚК мүшелері хаттамаларында тұжырымдалған 56 ұсынымды көрсеткен.

Әртүрлі ҚК мүшелерінің арасында жергілікті атқарушы органдар мен оларға ведомстволық бағыныстағы ұйымдар басшыларының ҚК алдындағы негізгі бағыттар мен өзекті мәселелер бойынша есеп беруін арттыруды тек 7,85 % ғана қолдайды.

Орталық және жергілікті мемлекеттік орган басшыларының және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ҚК мүшелерінің алдында қандай да бір мәселелер бойынша есеп беруінде 2020 жылдан бастап дамып келе жатқан офлайн және онлайн режимдерде бір мезгілде түрлі ресми іс-шараларды өткізу практикасы қолданыста (бұған COVID-19 короновирустық инфекциясының пандемия факторының ықпал еткенін атап өткен жөн – ескерт.) келеді. Бұл олардың басқа қалаларда немесе елдерде болатын мүшелерінің ҚК тиісті отырыстарына қатысуын қамтамасыз етеді және нәтижесінде тыңдалатын есептерді талқылаудың мазмұны мен нәтижелеріне оң ықпал етеді.

[24] *«Самұрық-Қазына» АҚ Қоғамдық кеңесінің 2023 жылға арналған жұмыс жоспарынан және «Самұрық-Қазына» АҚ ресми сайтының жаңалықтар материалдарынан. Қолжетімділік режимі: sk.kz*

[25] *2023 жылғы «Самұрық-Қазына» АҚ қоғамдық кеңесі отырыстарының қорытындысы // «Самұрық-Қазына» АҚ ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://sk.kz/public-council/about/documents/?lang=kz*

ҚОРЫТЫНДЫ

Қоғамдық бақылау барлық деңгейдегі ҚК қызметінің жетекші бағыттарының бірі болғанына қарамастан, оны жүзеге асыру әртүрлі маңызды сәттермен байланысты. Соңғысы, өз кезегінде, осы қызметтің тиімділігінің төмендеуіне ықпал етеді және нәтижесінде қарастырылған органдардың жалпы әлеуеті мен имиджіне теріс әсер береді.

Біріншіден, әртүрлі санаттағы ҚК көптеген мүшелері оны жүзеге асыру барысында қоғамдық бақылаудың барлық түрлерін қолдануға қатысты жеткілікті білім мен дағдыға ие емес. Екіншіден, тиісті қызметті сапалы жүргізу үшін қажетті қаржылық және басқа ресурстар жоқ.

Бұл көбінесе қоғамдық сараптауға тән, ол негізінен ҚК мүшелерінің тиісті республикалық және жергілікті мемлекеттік органдар басшылығының бастамасы бойынша әртүрлі заң жобалары мен заңға тәуелді актілерді қарауымен шектеледі. Оны азаматтардың және/немесе коммерциялық емес ұйымдардың бастамасы бойынша арнайы құрылған ҚК сараптамалық комиссияларының «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР Заңында белгіленгендей өткізу тәжірибесі іс жүзінде жоқ.

Қоғамдық мониторинг аясында 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында әртүрлі деңгейдегі ҚК жүргізген тиісті іс-шаралар мен олардың нәтижелері негізінде әзірленген практикалық ұсынымдар (тиісінше 404 және 303) арасындағы үлкен сандық алшақтық өзіне назар аудартады. Осыған ұқсас жағдай тиісті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жұмыс нәтижелері туралы есептерді ҚК тыңдау қорытындылары бойынша да байқалады (948 тыңдау және 213 ұсыным).

Осылайша, қоғамдық мониторинг жүргізу және мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың жұмыс нәтижелері туралы есептерді тыңдау желісі бойынша көрсетілген кезеңдегі барлық деңгейдегі ҚК қызметі нәтижесі төмен деп есептелуі тиіс.

Қоғамдық тыңдаулар негізінен жергілікті деңгейдегі ҚК-де өткізіледі. Республикалық деңгейде 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында тек 8 қоғамдық тыңдау өткізілді, оның ішінде:

■ 5 – Орталық мемлекеттік органдардың ҚК (Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі, Ауыл шаруашылығы министрлігі және Төтенше жағдайлар министрлігі);

■ 3 – «Бәйтерек» ҰБХ ҚК.

Бұл ретте қоғамдық тыңдауларды өткізу қорытындылары бойынша нақты практикалық ұсынымдар әзірленіп, азаматтық қорғау органдарының қызметі бойынша ҚК тарапынан ғана ұсынылды (Төтенше жағдайлар министрлігі – ескерту).

Нәтижесінде бұл көрсеткіштер республикалық деңгейдегі ҚК қоғамдық бақылауды жүзеге асыру үшін заңна ұсынған барлық мүмкіндіктер мен құралдардың пайдаланылмағанын көрсетеді. Бұл әсіресе қарастырылып отырған қызмет нәтижелері бойынша ең төменгі көрсеткіштер берген квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ҚК-не тән.

Қоғамдық бақылаудың төрт нысаны бойынша барлық санаттағы ҚК қызметін ақпараттық сүйемелдеудің деңгейі төмен екендігін атап өткен жөн. Өз кезегінде, бұл жағдай Қазақстан азаматтарының жартысынан көбі осы органдардың жұмысымен мүлдем таныс болмауына (56,8 %), оны тиісті түрде бағалай алмауына ықпал етеді.

3-ТАРАУ

ҚОҒАМДЫҚ КЕҢЕСТІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ РӨЛІН АРТТЫРУ

3.1. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңес институтының қазіргі заманғы үрдістерін талдау

Бүгінгі таңда ҚК қоғам, мемлекет және квазимемлекеттік сектор арасындағы өзара іс-қимылдың институционалды нысаны ретінде қалыптасты. ҚК қалыптастыру, қызметі және өкілеттіктері мәселелерін реттейтін белгілі бір заңнамалық нормалар бар. Құқықтық негіздердің болуына және республикалық және жергілікті деңгейдегі мемлекеттік органдармен, сондай-ақ квазимемлекеттік субъектілермен өзара іс-қимыл практикасына қарамастан, ҚК институтын одан әрі трансформациялау жөніндегі міндеттерді өзекті қылатын бірқатар проблема бар.

ҚК-тің өзекті жетістіктері мен проблемаларын анықтау мақсатында осы ұлттық баяндаманы жасау үшін жаппай сауалнама және сарапшылық сауалнама арқылы әлеуметтанулық зерттеулер жүргізілді. Зерттеу нәтижелері ҚК институтының қазіргі жағдайын сипаттайтын бірқатар ерекшеліктерді анықтады.

Атап айтқанда, сарапшылар ҚК дамуындағы келесі жетістіктерді атап өтеді:

1. **Мемлекет пен қоғам арасындағы ҚК арқылы байланыс қарқыны артты.** Сарапшылар ҚК жергілікті атқарушы және өкілді билік (әкімдіктер мен мәслихаттар) ретінде азаматтар мен мемлекет арасындағы байланыстырушы буын болып табылатынын атап өтті.

2. **Көп жағдайда ҚК мүшелері шешім қабылдау процесіне аналитикалық қолдау көрсете отырып, сарапшылар ретінде әрекет етеді.** ҚК мүшелерінің тәжірибесі мен біліктілігі оларға белгілі бір шешімдер қабылдау себептерін тереңірек түсінуге және тиісті ұсыныстар беруге мүмкіндік береді.

Сонымен бірге сарапшылар қауымдастығы ҚК жұмысындағы бірқатар кемшіліктерді атап өтті, бұл көбінесе ҚК дамуының өзекті тенденцияларын анықтайды. Бұған келесі сәттерді жатқызуға болады:

1. **ҚК өкілеттігі шектеулі.** ҚК институтының табиғатына байланысты оның шешімдері заңдық күшке ие емес, ҚК мүшелерінің барлық ұсыныстары кеңес беру сипатында ғана болады. Бір жағынан, бұл мемлекеттік және квазимемлекеттік ұйымдардың қызметіне заңсыз араласудың алдын алуға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, заңды өкілеттіктердің болмауы көбінесе олардың ҚК орындалуына кедергі келтіреді, әртүрлі объектілерді бақылау функциялары бұл объектілерге шектеулі қолжетімділіктен туындайды.

2. **Мемлекеттік органдармен ынтымақтастықтың қарқыны төмен.** Сарапшылар тиісті елді мекендердің әкімдерімен ҚК кездесулердің болмағанын, қабылданатын шешімдерді заңдастыру тетігі ретінде ҚК-ті пайдалануды, мемлекеттік органдардың қолданыстағы немесе бұрынғы мемлекеттік органдардың қызметкерлері, сондай-ақ мәслихат депутаттары болатын ҚК мүшелері арқылы ҚК жұмысына мемлекеттік органдардың араласып жатқанын айтты.

3. **ҚК арасындағы практикалық тұрғыдан байланыстың болмауы.** ҚК мүшелері әрбір жеке мемлекеттік органның немесе квазимемлекеттік субъектінің жанынан ҚК құруға байланысты ҚК бір-бірімен ешқандай байланысы жоқ екенін атап өтеді. Сонымен қатар сарапшылар қауымдастығы әр ҚК негізделген айырмашылығын, қарастырылып отырған мәселелер бірегейлігін атап өтеді, бұл барлық ҚК қызметін жалпы үйлестіру әрекетінің тиімділігіне күмән келтіреді. Нәтижесінде, әрбір ҚК негізінен автономды болып қалады, бұл оның қоғамдық бақылауды жүзеге асырудағы ықпалын түсіреді.

4. **ҚК құрамында қазіргі және бұрынғы мемлекеттік қызметкерлердің болуы.** Сарапшылық сауалнамада респондент болған ҚК мүшелері ҚК тек жұртшылық өкілдерінен – белсенді азаматтардан, ҮЕҰ қызметкерлерінен тұруы тиіс екенін атап өтеді. Мемлекеттік қызметкерлердің болуы азаматтық қоғам институты ретіндегі ҚК тәуелсіздігіне күмән келтіреді.

Аталған олқылықтар негізгі қызметтің проблемалық аспектілерін ішінара ғана көрсетеді, ҚК дамуының перспективалық бағыттары туралы пайымдауларға негіз береді. Азаматтық белсенділіктің әртүрлі формаларының ішінде ҚК салыстырмалы түрде тиімді екенін атап өткен жөн. Академиялық әдебиеттерде ҚК институтын одан әрі дамыту мәселесі ерекше өзектілікке ие. Сонымен, кейбір сарапшылар (Ж. Искакова мен А. Сүлейменова) ҚК қызметінің ақпараттық ашықтығын арттыру ғылыми зерттеулердің перспективалы бағыты болуы мүмкін деп санайды[26].

Қазақстандық ғалымдар А. Шубаев пен Г. Қаржасова ҚК институтының негізгі проблемалары ретінде қоғамдық бақылаудың үстірт және ішінара құқықтық реттелуін, қоғамдық бақылау субъектілері қызметінің жүйелі еместігі, сондай-ақ халықтың және азаматтық қоғам институттарының қоғамдық бақылау процесіне аз тартылуын атап өтеді. Соңғысы, ғалымдардың пікірінше, қоғамдағы тұлғааралық сенімнің төмен деңгейімен, сондай-ақ қоғамның азаматтық қоғам институттарына деген сенімінің төмендігіне байланысты болып отыр. Авторлар қоғамдық бақылауды институционализациялау процесі Қазақстанды демократияландыру жолындағы маңызды қадам және мемлекеттің біржақты белсенділігі жеткіліксіз, азаматтық белсенділікті де арттыру қажет деген қорытындыға келеді[27].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, **ҚК жұмысындағы** әлемдік тәжірибеге де, қазақстандық тәжірибеге де тән **келесі заманауи үрдістерді** анықтауға болады.

1. **Цифрландыру және онлайн қатысу.** Цифрлық технологиялардың қолжетімділігі мен белсенді пайдаланудың қарқынымен ҚК жұмысын жақсарту үшін цифрлық коммуникацияларды пайдалану үрдісі байқалады. Бүгінгі таңда Қазақстанда электрондық үкіметтің және электрондық құжат айналымының онлайн-платформалары табысты жұмыс істеуде, бұл шын мәнінде жұртшылықтың онлайн қатысуына инфрақұрылымды ұсынады. Әлемдік тәжірибеде виртуалды қалалық залдар мен бірлескен веб-сайттар шешім қабылдау процесіне жұртшылықтың кеңірек және қолжетімді қатысуын ынталандыруға жұмыс істейді. ҚК цифрландыру олардың алдына бірқатар мүмкіндіктерге жол ашады және сонымен қатар тәуекелге итермелейді.

---

[26] Искакова Ж. А. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестер қызметін құқықтық реттеу ерекшеліктері / Ж. А. Искакова, А. Б. Сулейменова // Қазіргі заманғы маңызды мәселелер. — 2023. — № 2(40). — Б. 24–29.

[27] Shubayev A. K.; Karzhasova G. B. Main trends of development of public council in the Republic of Kazakhstan //E`konomika i pravo — 2023: sbornik statej II Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferenczii, Petrozavodsk, 15 iyunya 2023 goda. — Petrozavodsk: Mezhdunarodny`j czentr nauchnogo partnerstva «Novaya Nauka» (IP Ivanovskaya I.I.), 2023. — P. 8–13.

Мысал ретінде азаматтардың өзара іс-қимылының онлайн-платформаларын келтіруге болады. Көптеген елдер мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары азаматтарға шешім қабылдау процестеріне қатысуға мүмкіндік беретін онлайн платформалар құрды. Мысалы, Австралиядағы «Сіздің дауысыңыз, сіздің Канберра» (Yoursay) платформасы тұрғындарға қала құрылысы, бюджетті бөлу және коммуналдық қызметтер сияқты әртүрлі мәселелер бойынша өз пікірлерімен бөлісуге мүмкіндік береді[28]. Бұл цифрлық тәсіл азаматтардың көбірек қатысуына ықпал етеді және оларға тыңдаудың ыңғайлы әдісін ұсынады.

Мүмкіндіктері:

Қатысудың қолжетімділігін арттыру: онлайн платформалар әртүрлі әлеуметтік топтардың, шалғай аудандардың және мүмкіндігі шектеулі азаматтарға ҚК қызметіне қатысуға мүмкіндік беретін кең және қолжетімді қатысуды қамтамасыз етеді.

Жұмылдыруды арттыру: онлайн қатысу азаматтар мен ҚК мүшелеріне қоғамдық бақылау процесіне өздеріне ыңғайлы уақытта үлес қосуға мүмкіндік береді, бұл әртүрлі көзқарастардың ескерілу ықтималдығын арттырады.

Нақты уақыттағы кері байланысты қамтамасыз ету: онлайн платформалар кері байланыс пен деректерді тезірек жинауға ықпал етеді, бұл болашақта ҚК мәселелерге тезірек жауап беруге мүмкіндік береді.

Тәуекелдер:

Сандық алшақтық: Интернетке және заманауи құрылғыларға барлығының бірдей қолжетімділігі жоқ, бұл кейбір азаматтарды немесе жергілікті қауымдастықтарды тиімді қатысу мүмкіндігінен айыруы мүмкін. Барлық мемлекеттік органдар ҚК жұмысын, әсіресе жергілікті деңгейде қамтамасыз ету үшін үй-жайлар мен техникалық құралдарды беруге дайын емес. Бір жағынан, цифрландыру ҚК мүшелерінің қоғамдық бақылауға қатысуын оңайлату және арзандату тәсілі бола алады, екінші жағынан, іс-шараларға қатысқысы келетін немесе қатысуға жеткілікті техникалық және бағдарламалық құралдары жоқ азаматтардың жеке қатысуына кедергі болуы мүмкін.

Құпиялылықты жоғалту: интернеттегі өзара әрекеттесу деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігіне қатысты алаңдаушылық тудыруы мүмкін, бұл кейбір адамдарды деректерді дұрыс пайдаланбау қорқынышына байланысты қатысудан сақтайды. ҚК мүшелерінің белсенділігі көбінесе жұртшылықты белгілі бір мәселелер бойынша талқылауға тартумен байланысты. Дәл осы тартылған азаматтардың ресурсы ҚК белгілі бір қоғамдық маңызды мәселелерге басымдық беруге бағытталады, бұл оларды тиісті органдардың шешуін тездетеді. Сондықтан виртуалды қатысудың сенімді механизмдерін құрған маңызды.

2. Инклюзивтілік және әртүрлілік. Әлемдік тәжірибеде ҚК қоғамның әртүрлі топтарын танытуы үшін күш-жігер жұмсалды. Бұл гендерлік теңдік, этникалық және мәдени әртүрлілік мәселелерін ілгерілетуді және олардың талаптары тыңдалып, көзқарастары ескерілуі үшін маргиналды қауымдастықтарды қамтиды. ҚК дамытудың қазақстандық күн тәртібінде ҚК құрамындағы әйелдер мен жастар санының ұлғаюын болжайтын гендерлік және жас квоталары мәселелері өзекті болып саналады.

Кейбір елдерде ҚК құрамы жағынан анағұрлым инклюзивті және әртүрлі болуын қамтамасыз ету үшін шаралар қабылданды. Мысалы, Швецияның Саам Парламенті жергілікті саам қауымдастығы үшін арнайы орындарды сақтайды, бұл олардың құқықтары мен мүдделеріне қатысты мәселелерде өз дауыстарына ие болуға мүмкіндік береді[29].

Мүмкіндіктері:

[28] *YourSay ACT Government's online consultation hub. Қолжетімділік режимі: yoursay.act.gov.au/about-us*

[29] *The Sami Parliament. Қолжетімділік режимі: sametinget.se/english*

Үздік өкілдік: инклюзивті ҚК қоғамның көзқарастары мен тәжірибелерінің алуан түрлілігін көрсетеді, нәтижесінде шешімдер заңды түрде қабылданады.

Заңдылықты арттыру: инклюзивті өкілдік ҚК ұсыныстарына сенімділік береді, өйткені олар көптеген көзқарасқа негізделген деп саналады.

Маргинализациямен күресу: инклюзивтілік маргиналды қауымдастықтар өздерінің шешім қабылдау процестерінде дауыс беруге құқылы екенін көрсетеді.

Тәуекелдер:

Іріктеу критерийлері: әділ өкілдікті қамтамасыз ету қиын болуы мүмкін және әртүрлі топтардан өкілдерді іріктеу критерийлері туралы даулар туындауы мүмкін.

Қатысудың шектеулігі: толық инклюзивтілікке қол жеткізу қиын болуы мүмкін және кейбір дауыстар жеткіліксіз болуы мүмкін, әсіресе ресурстары аз немесе саяси ықпалы бар топтарға қатысты болатын болса.

Әлеуетті символизм: кейбір жағдайларда белгілі бір өкілдерді қосу шынайы қатысу ретінде емес, символизм ретінде қарастырылуы мүмкін, бұл кеңестің тиімділігіне күмәнмен қарауға әкеледі.

3. Бірлескен шығармашылық және ынтымақтастық. ҚК шешім қабылдауға (жоғарыдан төменге) төменнен алшақтайды және бірлескен шығармашылық пен ынтымақтастық әдістерін (тең үлес) көбірек қолданады. Бұл азаматтарды, мүдделі тараптарды және сарапшыларды жекелеген жобаларды және тұтастай алғанда өзін-өзі басқару саясатын әзірлеу және іске асыруды көздейді.

Бұл ретте партисипаторлық (бірлескен) бюджеттің оң тәжірибесі бар. Бұл тәсіл азаматтарды мемлекеттік бюджеттің бір бөлігін қалай бөлуге болатындығы туралы мәселелерді шешуге тартады. Бразилиядағы Порту-Алегре және Франциядағы Париж сияқты қалалар бірлескен бюджет тәсілін жүзеге асырды, мұнда тұрғындар қаржыландыру жобаларын ұсынады және оларға дауыс береді. Бұл оларға бюджетті бөлу туралы шешім қабылдауға белсенді қатысуға мүмкіндік жасайды. Қазақстанда мұндай жағдай Алматы және Астана қалаларында іске асырылған, бірақ жалпы республикалық деңгейге толық көлемде кеңейтілмеген «Қатысу бюджеті» жобасымен жасалады.

Мүмкіндіктері :

Шешімдердің сапасын арттыру: демократиялық мемлекеттердің тәжірибесі көрсеткендей, бірлесіп шешім қабылдау көбінесе әртүрлі мүдделі тараптардың тәжірибесіне негізделген дәлелді және жан-жақты шешімдерге әкеледі.

Қызығушылықты арттыру: мүдделі тараптар саясатты бірлесіп әзірлеуге белсенді қатысқан кезде, оларды қолдау және шешімдерді жүзеге асыруға дайын болу ықтималдығы жоғары болады.

Қабылданған шешімдерді іске асыру проблемаларының алдын алу: ынтымақтастық оларды жүзеге асырудың ықтимал проблемаларын ерте анықтауға көмектеседі, бұл саясатты тиімдірек жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Тәуекелдері:

Уақыттың зая кетуі: келісу процестері көп уақытты және мүдделі тараптар арасында кең үйлестіру мен ынтымақтастықты қажет етеді.

Жанжалдарды шешу қажеттілігі: бірлескен шешім қабылдау күрделі және шұғыл болуы мүмкін қарама-қайшы көзқарастарды үйлестіруді қамтуы ықтимал.

Билік өкілеттігінің динамикасы: мүдделі тараптар арасындағы билік теңгерімсіздігі белгілі бір дауыстарды немесе мүдделерді шеттету арқылы шешім нәтижелеріне әсер етуі мүмкін.

4. Саяси инновациялар. Кейбір ҚК алғашқы жобаларды жүзеге асыруға және саясаттағы инновацияларды кең ауқымда енгізбес бұрын олардың тиімділігін бағалау үшін сынауға мүмкіндік беретін эксперименттік тәсілді ұстанады.

Кейбір елдерде инновациялық шешімдерді немесе жобаларды сынауға болатын, бақыланатын ортаға саналатын реттеуші «құм жәшіктері» (regulatory sandbox) құрылды. Бұл «құм жәшіктері» ҚК жаңа тәсілдерді жоспарламас бұрын олардың орындылығы мен тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Мысал ретінде финтех стартаптары өз өнімдері мен қызметтерін бақылаумен тексере алатын Ұлыбританияның қаржылық қадағалау басқармасының (ҚҚА)[30] реттеуші құмсалғышын келтіруге болады.

Мүмкіндіктері:

Адаптивті басқару: өзін-өзі басқару саясатын жүзеге асыру тетіктеріндегі эксперименттер мен инновациялар ҚК олардың тиімділігін нақты сценарийлерде тексеруге және адаптивті басқаруға ықпал ете отырып, қажетті түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Тың деректер негізінде шешім қабылдау: саясат саласындағы инновациялар нақты деректер негізінде шешім қабылдау процестерінде қолданылатын жаңа деректер мен идеяларды алуға мүмкіндік береді.

Инновацияны дамыту: Эксперименттерге ашықтық өзін-өзі басқаруды дамыту мен жүзеге асыруда шығармашылық пен инновацияға ықпал етеді.

Тәуекелдер:

Күтпеген жағдайлар («қара аққулар»): саясаттағы инновациялар әрқашан қажетті нәтиже бере алмайды, бұл күтпеген салдарға немесе қоғамның белгілі бір топтарына теріс әсер етеді.

Ауқымның шектеулігі: саясат саласындағы табысты эксперименттер тұрғындардан тұратын ірі топтарға дейін ауқымды ұлғайтқан кезде немесе басқа контекстерде кездескенде қиындықтарға тап болуы мүмкін, өйткені нәтиже түрлі жағдайларға байланысты әртүрлі болуы мүмкін.

Өзгерістерге қарсылық: кейбір мүдделі тараптар қоғамдық бақылау саласында саяси инновацияларды енгізуден тексерілмеген тәсілдер мен белгісіздік пен тәуекелдерге байланысты бас тартуы мүмкін.

5. Реттеуші әсерді бағалау: Әлемдік тәжірибеде ҚК өз ұсыныстары мен шешімдерінің іске асырылып жатқан саясат пен әлеуметтік әсерге ықпалын бағалауға көбірек көңіл бөлуде. Тұрақты бағалау ұсыныстар мен бастамалардың тиімділігін өлшеуге көмегін беріп, жоспарланған нәтижелерге сәйкес келуін қамтамасыз етеді.

Әлемдік тәжірибеде АҚШ үкіметінің Есеп палатасы (GAO) сияқты кейбір ірі ҚК ықпалдылықты және саясатты, бағдарламалар мен жобаларды үнемі бағалап отырады. GAO АҚШ Конгресіне бағытталған есептерді шығарады, әр түрлі бастамалардың нәтижелері мен тиімділігі туралы егжей-тегжейлі баяндайды, шешім қабылдау кезінде есеп беріп, ақпарат таратады[31]

Мүмкіндіктері:

ҚК есеп беруі: әсерді бағалау ҚК олардың шешімдері мен әрекеттерінің тиімділігі үшін жауапкершілік жүктейді, ашықтық пен дұрыс басқаруға ықпал етеді.

Оқыту және жетілдіру: жұмыс нәтижелерін аралық бағалау ҚК өткен тәжірибелерден үйренуге және болашақ бастамаларын жетілдіруге мүмкіндік беретін кері байланысты қамтамасыз етеді.

Деректер негізінде шешім қабылдау: әсерді бағалау неғұрлым негізделген шешімдер қабылдау үшін мәліметтер массивіне сүйенуі керек.

Тәуекелдер:

[30] *Regulatory Sandbox. FCA Innovation Hub. Қолжетімділік режимі: fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox.*

[31] *What GAO does. U.S. Government Accountability Office. Қолжетімділік режимі: gao.gov/about/what-gao-does.*

Ресурс сыйымдылығы: реттеудің ықпалы жан-жақты бағалау айтарлықтай уақытты, тәжірибені және қаржылық ресурстарды қажет етуі мүмкін.

Өлшем мәселелері: күрделі шешімдерді және олардың ықпалын дәл бағалау қиын болуы мүмкін, бұл әсіресе ұзақмерзімді немесе жанама ықпалдылықтарға қатысты.

Субъективтілік: әсерді бағалау нәтижелерді әртүрлі түсіндіруге әкелетін сәттілік немесе сәтсіздік деп санауға болатын субъективті пайымдауларды қамтуы мүмкін.

6. Халықаралық ынтымақтастық. ҚК мен осыған ұқсас органдар арасындағы трансшекаралық және халықаралық ынтымақтастыққа қызығушылық артып келеді. Бұл жаһандық мәселелерді шешу үшін озық тәжірибелермен, білімдермен алмасуға және бірлескен күш-жігер жұмсауға мүмкіндік береді.

Мысалы, Еуропалық Одақ ЕО-ға мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық пен алмасуды жеңілдету мақсатында ашық үйлестіру әдісін (АҮӘ) қолданады[32]. АҮӘ арқылы елдер ЕО-дағы саясат нәтижелерін жақсарту үшін жұмыспен қамту, білім беру және әлеуметтік интеграцияны қоса алғанда, әртүрлі мәселелер бойынша озық тәжірибелермен және эталондармен алмасады.

Мүмкіндіктері:

Біліммен алмасу: ынтымақтастық әртүрлі елдер мен аймақтар арасында озық тәжірибелермен, алынған сабақтармен және инновациялық тәсілдермен алмасуға мүмкіндік береді.

Жаһандық мәселелерді шешу: климаттың өзгеруі немесе пандемия сияқты халықаралық мәселелер бойынша ынтымақтастық іс-әрекеттің жұмылуына ықпал етеді және жауаптардың тиімділігін арттырады.

Сенімді нығайту: басқа елдермен немесе аймақтармен ынтымақтастық жалпы мәселелерді шешу үшін бірлескен күш-жігерді жеңілдету арқылы сенім мен ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етуі мүмкін. Бұл ретте, қазақстандық контексте біз ҚК институционалдық сенімді нығайту туралы айтып отырмыз, мұны ескеру маңызды, өйткені азаматтық белсенділіктің бұл нысаны қалыптасу сатысында тұр және қоғамдық бақылаудың табысы қоғамның ҚК институтын қалай қабылдайтынына байланысты болады.

Тәуекелдер:

Басымдықтар қайшылығы: ҚК басшылыққа алатын әртүрлі контекстер мен ұлттық мүдде басымдықтар қайшылығына әкелуі мүмкін, бұл консенсусқа немесе елеулі прогреске қол жеткізуді қиындатады.

Саясатты синхрондау: әртүрлі юрисдикциялардағы саясатты үйлестіру уәжге келуді қажет етуі ықтимал және құқықтық-саяси жүйедегі айырмашылықтарға байланысты әрқашан жүзеге аса бермейді.

Геосаяси мәселелер: бірлескен күш-жігерге геосаяси шиеленістер немесе халықаралық қақтығыстар кедергі келтіруі ықтимал, бұл ынтымақтастық мүмкіндіктерін шектейді.

7. Деректердің ашықтығы және құпиялылығы. ҚК шешім қабылдау үшін көбірек деректерді жинап, пайдаланған сайын, деректердің ашықтығын қамтамасыз ету және жеке ақпаратты қорғау маңызды мәселеге айналады. Деректерге қол жеткізу мен құпиялылықты қорғау арасындағы дұрыс тепе-теңдікті табу өте маңызды.

Дүниежүзіндегі үкіметтер азаматтар үшін жаппай дерекқорларды қолжетімді ете отырып, ашық деректер бастамаларын іске қосуда. Бұл бастамалар құпиялылықты сақтай отырып, деректердің ашықтығына басымдық береді. Мы-

[32] *Open Method of Coordination. EUR-Lex. Access to European Union Law. Қолжетімділік режимі: eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html#:~:text=The%20open%20method%20of%20coordination,introduce%20or%20amend%20their%20laws*

салы, АҚШ-тың ашық деректер порталы Денсаулық сақтау, білім беру және көлік сияқты тақырыптар бойынша әртүрлі таңдауларға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мүмкіндіктері:

Қоғамдық сенім: ашық деректер бастамалары ҚК шешім қабылдау процестеріне қоғамдық сенімді нығайта отырып, ашықтық пен есептілікті арттырады.

Ақпарат алу арқылы қатысу: ашық деректерге қол жеткізу азаматтарға саналы түрде үлес қосуға және ҚК қызметіне мазмұнды қатысуға мүмкіндік береді.

Деректерге негізделген шешімдер: ашық деректер нақты деректерге негізделген шараларды әзірлеу үшін пайдалануға болатын көптеген ақпаратты береді. Әдетте evidence-based шешімдері халық арасында жоғары тиімділік пен заңдылыққа ие.

Тәуекелдер:

Деректер қауіпсіздігіне қатер төндіреді: егер құпия ақпарат бөтен адамның қолына түссе немесе дұрыс өңделмесе, жалпыға қолжетімді деректерді беру қауіпсіздікке қатер төндіруі мүмкін. ҚК мемлекеттік органдардан ашықтықты талап етуі мүмкін, бірақ ақпарат шектеулі қарау мәртебесінде түскен жағдайда қабылданатын шешімдерді ашық ұсынуға немесе ҚК ұсынымдарының заңдылығына күмәнмен қарау орынды.

Мәліметтер сапасының төмендігі: ашық деректердің дәлдігі мен сенімділігін қамтамасыз ету қиын міндет болуы мүмкін – жалған ақпарат немесе қате түсіндіру ықтималдығы бар.

Деректердің жеткіліксіздігі: кейбір қауымдастықтар немесе топтар ашық деректер жиынтығында жеткіліксіз ұсынылуы мүмкін, бұл шешім қабылдау процестерінде қиыншылықтар тудырады.

8. Дағдарысты басқару және тұрақтылық. Пандемия немесе табиғи апаттар сияқты дағдарыстар жағдайында ҚК өз құрылымдарын шұғыл мәселелерді шешуге және тұрақтылық пен дайындықты қамтамасыз етуге бейімдейді.

Табиғи апаттарға бейім аймақтарда жергілікті дайындық пен тұрақтылықты арттыру үшін қауымдастық деңгейіндегі төтенше жағдайларды жою жөніндегі қоғамдық топтар (CERT) құрылды. CERT мүшелері жер сілкінісі, су тасқыны немесе дала өрттері сияқты төтенше жағдайларға дайын болу, катаклизмдерге қатысты неғұрлым орталықтандырылмай шұғыл әрекет етуді қамтамасыз етеді.

Мүмкіндіктері:

Жылдам әрекет ету: жергілікті қауымдастық деңгейіндегі дағдарысты басқару тезірек әрекет етуге мүмкіндік береді, өйткені табиғи апаттар мен катаклизмдер кезінде жергілікті құтқарушылар оқиға орнына бірінші болып келеді.

Нақты шешімдер: локализацияланған дағдарысты басқару нақты қауымдастықтардың бірегей қажеттіліктері мен мәселелерін ескереді, нәтижесінде тиімді шешімдер қабылданады.

Қоғамдастықтың құқығы мен мүмкіндіктерін кеңейту: жергілікті қауымдастықтардың қатысуымен дағдарысты басқару тұрғындар мен ҚК мүмкіндіктерін кеңейтеді, сонымен қатар қоғамдастық байланыстарын нығайтады.

Тәуекелдер:

Шектеулі ресурстар: қауымдастық деңгейіндегі дағдарысты басқару ресурстардың тапшылығына тап болуы мүмкін, бұл ауқымды немесе ұзаққа созылған дағдарыстарды жеңуді қиындатады, мұндай жағдайларда ҚК жұмысы тиімсіз болуы мүмкін.

Үйлестіру мәселелері: мемлекеттік органдармен және басқа да әрекет ету қызметтерімен әртүрлі қоғамдық бастамаларды үйлестіру қиындық тудыруы мүмкін және өзара қарқынды байланысты қажет етеді. Бұл ретте төтенше жағдайлар-

да уәкілетті мемлекеттік органдар атынан атқарушы билік органдары жергілікті қоғамдастықтың немесе көптеген әлеуметтік топтардың мүдделеріне қайшы келуі мүмкін «жалпыға түсінікті емес» деп аталатын шешімдер қабылдай алады.

Теңсіздікті кеңейту: қауымдастық деңгейіндегі дағдарысты басқару олардың арасындағы теңсіздікті жоспарсыз күшейтуі мүмкін, өйткені кейбір қауымдастықтарда тиімді әрекет ету үшін көбірек ресурстар мен мүмкіндіктер болуы ықтимал.

9. Жергілікті деңгейде қатысуды кеңейту. ҚК даму стратегиясында олардың қызметін жергілікті деңгейде кеңейтуге, қауымдастықтардың оларға тікелей әсер ететін жергілікті басқару шешімдерін қабылдауға қатысу мүмкіндіктерін арттыруға ерекше назар аударылады.

Кейбір қалаларда, мысалы, Лос-Анджелесте (АҚШ) тұрғындарға жергілікті шешім қабылдау процестеріне қатысуға мүмкіндік беретін аудандық кеңестер бар. Бұл кеңестер белгілі бір аудандарды ұсынады және қоғамдастық мүшелеріне мәселелерді талқылауға, жобаларды ұсынуға және жергілікті мәселелерді шешуге тікелей әсер етуге мүмкіндік береді.

Мүмкіндіктері:

Бірегей (жеке) шешімдерді қабылдау: Жергілікті қатысу шешімдердің белгілі бір қауымдастықтардың бірегей қажеттіліктері мен басымдықтарына сәйкестігін қамтамасыз етеді.

Демократиялық принциптерді нығайту: азаматтарды жергілікті деңгейде жұмылдыру тікелей демократияның дамуына ықпал етеді және азаматтық белсенділік пен саяси өмірге қатысуды арттырады.

Қатысу және міндеттеу: тұрғындар жергілікті шешім қабылдауға қатысқан кезде, олар өз қауымдастығының әл-ауқатына деген адалдықты сезінеді. Бұл олардың мінез-құлқына оң әсер етеді және белсенді азаматтық қатысуға қызығушылықты арттырады.

Тәуекелдер:

Ауқымның шектеулігі: жергілікті деңгейде қатысу жергілікті шекарадан тыс жерлерде үйлестіру мен ынтымақтастықты қажет ететін кең аймақтық немесе ұлттық мәселелерді шеше алмауы мүмкін.

Әлеуеттің төмендеуі: кейбір жергілікті қауымдастықтарда тиімді қатысу үшін қажетті тәжірибе немесе ресурстар болмауы мүмкін, бұл тең емес өкілдікке әкелуі мүмкін.

NIMBYism (акроним «not in my backyard» – тура аударғанда: «менің ауламда емес» немесе: «менің бұған еш қатысым жоқ» деген мағынада): жергілікті деңгейде қатысуға нимбизм (NIMBYism) әсер етуі мүмкін, мұнда тұрғындар белгілі бір жобаларға немесе бастамаларға қарсы тұрады, олар өздерінің қоршаған ортасына жағымсыз немесе ықтимал теріс әсер етеді.

10. Аралас қатысу модельдерін енгізу: дәстүрлі жеке кеңес беруді цифрлық өзара әрекеттесу әдістерімен үйлестіру ҚК кең аудиторияға қол жеткізуге және азаматтардан әртүрлі ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Ирландияның азаматтық жиналысы сияқты азаматтар жиналыстары маңызды мәселелерді талқылау және ұсыныстар беру үшін кездейсоқ таңдалған азаматтарды біріктіреді. Бетпе-бет кездесулерді онлайн талқылаулармен біріктіру әртүрлі көзқарастарды қарастыруға кепілдік бере отырып, жан-жақты қатысуды қамтамасыз етеді. Қазақстанда екінші жыл қатарынан Ұлттық құрылтайдың отырыстары өткізіліп келеді, ол сондай-ақ әртүрлі өңірлік, этникалық және басқа да әлеуметтік топтар өкілдерінің қатысуымен жалпы республикалық маңызы бар мәселелер бойынша кең талқылауды көздейді.

Мүмкіндіктері:

Көзқарастың синергиясы: жеке қатысу мен интернеттегі өзара әрекеттесудің үйлесімі көзқарастардың неғұрлым толық және әртүрлі диапазонын ескеріп, теңдестірілген шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Қатысы болудың артуы: бірнеше нысандар мен мүмкіндіктерді ұсыну азаматтардың ҚК қызметіне қатысу ықтималдығын арттырады, әртүрлі артықшылықтар мен қолжетімділікті қанағаттандырады.

Кедергілерді жеңу: аралас модельдер тек жеке немесе онлайн тәсілмен байланысты кейбір шектеулерді жеңуге көмектеседі, мысалы, интернетке қолжетімділіктің болмауы немесе физикалық жинаудың шектеулі мүмкіндіктері (аумақтық қашықтық, тиісті бөлменің болмауы, тасымалдау қиындықтары және т.б.).

Тәуекелдер:

Үйлестіру мәселесі: виртуалды қатысуды да, жеке қатысуды да басқару күрделі болуы мүмкін, бұл әртүрлі өзара әрекеттесу арналары арасында тиімді үйлестіру мен байланысты қажет етеді.

Технологиялық кедергілер: кейбір адамдар онлайн платформаларды шарлау кезінде қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл олардың цифрлық пікірталастарға толық қатысуына кедергі келтіруі ықтимал.

Өкілдікті қамтамасыз ету: ҚК аралас тәсіл сандық технологияларға немесе жеке жиналыстарға қолжетімділігі шектеулі болуы мүмкін байқаусызда анықталған топтарды жоққа шығармайтындығына көз жеткізуі керек.

Қарастырылған тенденциялар серпінді және әлеуметтік қажеттіліктер мен саяси динамика дамыған сайын жүзеге асырылуы мүмкін екенін ескеру керек. Жоғарыда келтірілген шетелдік мысалдар ҚК-тің шешім қабылдау процестеріне қоғамның қатысуын кеңейту тенденциясы аясында қалай дамығанын көрсетеді. Әрбір тенденцияның мүмкіндіктері мен тәуекелдері саяси контекстке, қоғамдық бақылау тәжірибесіне, сондай-ақ белгілі бір аймақтың немесе бүкіл елдің мәдени және саяси динамикасына байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру маңызды. Артықшылықтарды барынша арттыру және туындаған мәселелерді тиімді шешу үшін ҚК өз функцияларын іске асыру кезінде осы факторларға назар аударуы тиіс. Сонымен қатар ҚК жұмысының тиімділігін үнемі бақылау және стейкхолдерлердің кері байланысы ҚК өз тәсілдерін түзетуге, өзара әрекеттесу, шешім қабылдау әдістерін үнемі жетілдіруге көмектеседі.

3.2. Қазақстан Республикасында демократия мен азаматтық қоғамды нығайтудағы қоғамдық кеңестің рөлі

Қоғамдық кеңес (public council) азаматтық қоғам институты ретінде бұл қоғамдағы әртүрлі мүдделі тараптардың ашық пікірталастары, кеңестері және өкілдіктері үшін форум ретінде қызмет ететін ұйым. ҚК-тің негізгі мақсаты – қоғам мен мемлекеттік органдар немесе шешім қабылдайтын басқа органдар арасындағы диалог пен өзара іс-қимылға жәрдемдесу.

ҚК биліктің әртүрлі деңгейлерінде, жергілікті деңгейден ұлттық деңгейге дейін болуы мүмкін және олар нақты мәселелермен, бүкіл бағыттармен немесе жалпыұлттық мәселелердің кең ауқымымен айналыса алады. Олардың құрамы әртүрлі болуы мүмкін, бірақ әдетте ішіне әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдері, НҚА, сарапшылар, белсенділер және мәселеге бей-жай қарамайтын азаматтар кіреді.

ҚК функциялары кең ауқымды әрекеттерді қамтуы ықтимал, мысалы:

Пікірлер мен кеңестер ұсыну. ҚК жүзеге асырылып жатқан саясат, мемлекеттік органның немесе квазимемлекеттік субъектінің қызметі туралы, сондай-ақ олардың жұртшылықтың қажеттіліктері мен өзекті мәселелерін қамтамасыз ету үшін бағдарламалар мен заңнама туралы ұсынымдар мен пікірлер бере алады.

Қадағалау және мониторинг. Әлемдік тәжірибедегі кейбір ҚК-ге ашықтық пен есеп беруді қамтамасыз ету үшін мемлекеттік саясаттың немесе жобалардың іске асырылуын бақылау жүктелген.

Қоғаммен өзара әрекеттесу. ҚК азаматтар өз пікірлерін айта алатын, шешім қабылдау процестеріне қатыса алатын және өз мәселелерін шеше алатын платформа ретінде әрекет етеді.

Бітімгерлік. ҚК жанжалдасушы тараптар арасында байланыс нүктелерін табу және ынтымақтастықты дамыту үшін делдал бола алады.

Хабар тарату және білім беру. ҚК азаматтарды нақты мәселелер немесе өзекті мәселелерді шешу үшін жүзеге асырылып жатқан саясат туралы хабардар ету мақсатында халықтың хабардарлығын арттыру науқандарына қатыса алады.

Жалпы ҚК-ті басқарудың демократиялық принциптерін нығайтуда, ашықтықты қамтамасыз етуде және үкіметтің есеп беруіне кепілдік жасауда маңызды рөл атқара алады. ҚК тиімділігі олардың қоғамның әртүрлі сегменттерін қаншалықты жақсы ұсынатынына және өзара әрекеттесуіне және олардың ұсыныстарын тиісті органдар қаншалықты байыпты қарастыратынына байланысты болады.

Қазақстанда ҚК дамуының жай-күйін нақты жариялау, сондай-ақ демократиялық рәсімдерді нығайту процесінде ҚК орнын айқындау үшін сарапшылық сауалнама нәтижелеріне жүгіну қажет.

Жеке сарапшылардың пікірінше, ҚК тек ресми сипатқа ие. ҚК мүшесін халық сайлаған болса да, ҚК кеңес беру орган ретінде нақты өзгерістер енгізбес еді. ҚК жекелеген мүшелері атап өткендей, мәслихат депутаттары өз функцияларын тиісті түрде жүзеге асырған жағдайда, ҚК деген қажеттілік болмас еді. «Егер мәслихаттар шынымен сайланған болса және бұл депутаттар халықпен сайланған болса, онда бұл ҚК заңнамаға сүйенсек, олар дәл осылай қажет болмас еді» дейді сарапшылар.

Көбінесе ҚК-тің құрамында мемлекеттік құрылымдардың бұрынғы басшылары да кездеседі, олардың көзқарастары шектеулі болады және азаматтық емес, мемлекетті қолдайтын ұстанымда қала береді. Бұл ретте сарапшылар мемлекеттік қызметтегі жұмыс тәжірибесі ҚК жұмысында қоғамның мүдделерін парапар қорғауға кедергі келтіретінін атап өтті: «Негізгі бөлігі – әкімдіктің, мемлекеттік органдардың бұрынғы басшылары болып табылады. Бұл адамдар өз салаларын білгенмен, олардың көзқарастары шенеуніктік болып қалыптасып кеткенін атап айтқан жөн. Мұнда ҚК көзқарасы басқаша болады. Адамдардың пікірін де басқаша білдіреді».

Сарапшылардың пікірінше, ҚК адамдардың пікірлері мен мүдделерін білдіруі керек, бірақ көбінесе ҚК-тің ұсыныстарын атқарушы органдар ескермейді және елемейді. «ҚК адамдармен жұмыс істеуі керек. Бақылау жүргізу, жолға шығу, сөйлесу, пікір алмасу, мәселенің мәнін ашу, жазу және шешім қабылдау. Міне, мәселе, міне, шешім. Мен мұны өз тарапымнан түсінемін, ал кейбіреулер мүлдем түсінбейді. Олардың айтуынша, ең жақсы адамдарды, танымал адамдарды, әртістерді немесе тағы басқаларды отырғызады. Сонымен, осы мәселені білмейтін адам жай ғана проблеманы айтады, сіз мәселенің шешімін айтыңыз. Сіз бұл мәселені қалай шеше аласыз, не үшін отырсыз?! Бұл ҚК, сараптама деп аталады. Менің ойымша, қоғамдық сараптама өте нашар жұмыс істейді» дейді сауалнамаға қатысқан сарапшылардың бірі. Қоғамдық көңіл-күйден хабардар болу ғана емес, сонымен қатар ҚК жұмысының мәнін түсіну, тар бейінді мамандануының болуы және мемлекеттік органдармен өзара әрекеттесу тәжірибесі болуы маңызды. Бұл, бір жағынан, уәкілетті органдардың мүмкіндіктерін пара-пар бағалауға, екінші жағынан, барынша тиімді консенсусқа қол жеткізу үшін қоғамдық мүдделерді дұрыс біріктіруге және артикуляциялауға мүмкіндік береді. Мұндай рөлде бола отырып, ҚК мемлекеттік органдарға рұқсат етілген шекараны нақты сезінуге, ал азаматтық қоғамға рұқсат етілген шеңберде шешім қабылдау процесіне ашық ықпал етуге мүмкіндік береді.

Бұл ретте сарапшылар «Атқарушы билік тарапынан ҚК қызметіне қатысты әзірге екі жақты көзқарас бар. Кейде оларды тыңдайды, бұл жақсы, ал кейде олардың айтқанына құлақ аспайды. Бұл мәселенің негізі олар елемейтіндіктен, ол

сөйтіп жинала береді, содан кейін бір күні өзекті мәселесі маңызды сұраққа айналады». ҚК ұсынымдарын іріктеп есепке алу ҚК-ке деген сенімге және оның актілерінің заңдылығына теріс әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар мемлекеттік органның имиджіне, оған деген қоғамдық сенім деңгейіне теріс әсер етеді.

ҚК институтының тәуелсіздігіне қатысты проблема туындайды, өйткені ҚК құрылатын мемлекеттік орган немесе квазимемлекеттік субъект оларға жұмыстарды ұйымдастыруда және жобалардың мониторингінде көмек пен қолдау көрсетеді. Соған қарамастан, ҚК қарапайым азаматтар мен атқарушы орган арасындағы байланыстырушы көпір бола алады. Олар халықпен белсенді қарым-қатынас жасап, жергілікті жердегі ахуалға мониторинг жүргізіп, проблемаларды анықтап, шешімдерді ұсынуы тиіс. Сарапшылардың пікірінше, нақты дәлел болу үшін ҚК құрамы толығымен азаматтық қоғам өкілдерінен тұруы керек, шенеуніктердің олардың құрамында болғаны дұрыс емес және осы арқылы ҚК жұмысы тәуелсіз және объективті болады. Сарапшының айтуынша, *«ҚК құрамы қоғам қайраткерлерінен құралуы керек. Онда мемлекеттік органдар мүлдем отырмауы керек. Бұл жүз пайыз қоғамдық орган болуы керек, мемлекеттік органның өкілдері болмауы керек. Ең көп дегенде хатшы жұмыс істей алады».*

Алайда қазіргі уақытта көптеген ҚК өкілеттіктері жетіспей отыр. Бұл олардың бақылау мен шешім қабылдаудағы рөлін қиындатады. Кейбір мердігерлер қоғам қайраткерлерімен ынтымақтастықта жұмыс жасауға дайын емес, сондықтан бұны жұмыс барысында шешу керек. ҚК әрқашан заңды өкілеттіктерге ие бола бермейді, бұл олардың қызметін жүзеге асыруда проблемалардың пайда болуына әкеледі. Сонымен ҚК-тің мүшелері болатын сарапшылық сауалнама респонденттерінің бірі «жұмыс алаңында қоғам белсенділерінің болуына кейбір мердігерлер теріс пиғыл танытады. Әрине, мұндай жағдайлар кездеседі. Бірақ олар жұмыс тәртібінде шешіледі. Егер адам қоғам белсендісімен жұмыс істеуге келіспесе, онда, әрине, ешкім ондай талап қоймайды».

Екінші жағынан, ҚК мемлекет пен қоғам арасындағы қарым-қатынаста маңызды медиатор бола алады. Сарапшылардың пікірінше, ҚК азаматтарды қызықтыратын мәселелерді шешуге ұмтылуы және келісу жолдарын табуы керек. Қоғамдық кеңес мәслихаттар мен әкімдіктердің коммуникациялық «протезі» ретінде де әрекет етеді: *«ҚК туралы не айта аламын? Бұл қарапайым халық пен біздің атқарушы органдар арасындағы байланыс көпірі дер едім. Сондықтан, менің ойымша, бұл қажет нәрсе. Қарапайым халықтың өздері сайлаған депутаттарына қол жеткізе алмайтыны туралы мәселе әрқашан туындайтынын сіздер білесіздер. Ал қазір біз осында жұмыс істейміз, керек болған кезде біз дайынбыз, әрқашан адамдар өздері келеді. Ал біз қандай да бір өзекті мәселелер пайда болғанын сезген кезде ол жерге өзіміз барамыз, осы мәселені зерттейміз және атқарушы билік пен халық үшін қолайлы нұсқаны әзірлеуге тырысамыз. Негізінен, біз, олар айтқандай, халық тарапынан туындаған сұрақтарға «шешілуі керек» деп жауап береміз.*

Алайда ҚК-тің квазимемлекеттік субъектілермен де, жергілікті атқарушы билікпен де өзара іс-қимылының оң тәжірибесі орнағанын жоққа шығаруға болмайды. «Сондай-ақ, Өскемен қаласының әкімдігіне жұмыстарды жүргізу сапасына, атап айтқанда, жол жұмыстарына, аулаларды абаттандыру сапасына мониторингті жүзеге асыруға ҚК өте жақсы көмектеседі. Мұның бәрі мәселе шешімінің қала халқы үшін барынша тиімді және сапалы жүзеге асырылуы үшін жәрдемдеседі» деп атап өтті сарапшы. Биліктің атқарушы органдарымен белсенді өзара іс-қимыл жасау халықтың мүддесі үшін ҚК-тің неғұрлым тиімді және сапалы жұмысын қамтамасыз етуге көмектеседі: «Қажет болған жағдайда мониторинг жүргізу үшін аралаушы рейдтер ұйымдастырылады, сондай-ақ әкімдік жәрдем көрсетеді».

ҚК мүшелері сондай-ақ қоғам мүддесі үшін мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жасау әлеуетін жоғары бағалайды: *«Біздің міндетіміз, олар айтқандай, бұл мәселені шешудің амалын табу. Сонымен қатар бұл мәселе ақыры шешімін табады. Бұл тұрғыдан, әрине, атқарушы билік тарапынан біздің ұстанымдарымызды қолдап, біршама белсенді өзара іс-қимыл жасасқымыз келеді».* Осылайша, ҚК шы-

нымен пайдалы құралға айналуы үшін олардың тәуелсіздігіне, өкілеттіктері мен әрекеттеріне назар аудару қажет. Бұл олардың жұмысын неғұрлым нәтижелі және азаматтардың нақты проблемаларын шешуге және тұтастай алғанда қоғамның дамуына бағдарланған етуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта ҚК өз қызметінде бірқатар проблемаларға тап болып отыр, яғни ең бастысы – олардың жұмысын ақпараттық қолдау және жариялау мәселесі болып отыр. Сауалнамаға қатысқан сарапшылардың пікірінше, ҚК-тің өз бюджеті жоқ, сондықтан ақпараттық жұмыс үшін ақы төлей алмайды. *Сарапшылар «сүйемелдеу туралы ақпарат төленуі керек, бұл әлемде ештеңе тегін жасалмайды, бізде тіпті барлық газеттер, теледидар ақылы екендігі белгілі, өйткені олар жекеменшік болып табылады. ҚК-тің өзіндік бюджеті жоқ».* ҚК қызметін жария ететін сайттар мен мамандардың болмауы ҚК-тің ақпараттық өрісте көрінуін шектейді және жұртшылықпен тиімді коммуникативтік өзара іс-қимылға кедергі келтіреді: *«Қазіргі уақытта, бәлкім, негізгі проблема ҚК қызметін ақпараттық сүйемелдеу болып табылады, сәйкесінше ҚК-тің өз сайты жоқ, ҚК осы қызметті жариялай алатын, мысалы, сол сайттарды жүргізе алатын тиісті мамандар да жоқ. ҚК қаржыландыру да жоқ»* деп атап өтті сарапшы.

Бұл мәселені шешу үшін әлеуметтік медиа мен деректерді визуализациялау ресурстарын пайдалану ұсынылады: *«Бұл Instagram-да немесе Тик-токта жариялана-тын инфографиканың бір түрі болсын, бір минуттық бейне жарнама сияқты болсын, бәрібір. Бұл бұқаралық ақпарат құралдарына баспасөз хабарламасын жібергеннен гөрі жақсы болып табылады. Қазір халықты хабарландыру тұрғысынан мүлдем нәтиже жоқ деуге болады».* Сарапшылар бұл тәсілді бұқаралық ақпарат құралдарында баспасөз хабарламасын жіберуден гөрі тиімдірек деп санайды, қазіргі әрекеттері көбінесе жеткілікті нәтиже бермейді.

ҚК қызметінің оң аспектілерінің бірі – олардың мемлекеттік органдар үшін сарапшы ретіндегі және «Самұрық-Қазына» қорына кіретін компаниялар үшін квазимемлекеттік субъектілер жанынан ҚК құрылғаннан кейінгі рөлі. ҚК компанияларға неғұрлым негізделген шешімдер қабылдауға көмектесетін қосымша сарапшылық пікір болып саналады. *«Олар бізді сарапшылардың қосымша пікірі деп санайды»* дейді сұхбат қатысушысы.

Дегенмен ҚК жұмысында олардың тиімді шешім қабылдауына кері әсер ететін белгілі бір кемшіліктер де бар. Бұған мыналар жатады: автономды жұмыс істеу (ҚК арасындағы горизонталды байланыстың практикалық түрде болмауы), ҚК жанынан құрылған мемлекеттік органның өкілдерімен де, ҚК басқа мүшелерімен де сирек кездесу (айына 1-2 рет), бұған сарапшылар, әдетте, тек төрағалар ғана жүзеге асыратын халықпен жиі кездеспейтін байланысты және ол кездесулерде ҚК мүшелері кей кезде ғана болуы.

Мәселені шешудің ұсынылған тәсілдерінің бірі - өңірлердегі ҚК жұмысын күшейту. Сонымен бірге жұмыстың бұл форматы көшпелі отырыстарды, өңірлерде халықпен кездесулерді және ақылы іс-сапарларды өткізуді көздейді, бұл азаматтардың пікірлері мен мүдделерін қамтуға, сондай-ақ тұрғындардың кең ауқымын саяси процеске тартуға көмектеседі.

Осылайша ҚК қызметін ақпараттық тұрғыдан сүйемелдеу және жариялау олардың маңызды аспектілері болып табылады. Сайттарды құру, ақпарат жариялау үшін әртүрлі ресурстарды пайдалану және аймақтарда белсенді жұмыс істеу бойынша ұсыныстар ҚК-ті халық үшін және атқарушы органдармен өзара әрекеттесу үшін қолжетімді және тиімді ете алады.

ҚК-тің мемлекеттік саясатқа әсерін арттырудың әлеуетті мүмкіндіктері ҚК мәселесі бойынша жүргізілген жаппай сауалнаманың нәтижелерінде айқын көрінеді. «Сіздің ойыңызша, барлық деңгейдегі ҚК қызметін жақсарту үшін не істеу керек?» деген сауалға жауаптағы әрбір үшінші респонденттің пікірінше, сайлау механизмін енгізу (34,19 %) және барлық деңгейдегі ҚК отырыстарының жиілігін арттыру (33,33 %) – Қазақстандағы ҚК дамуына өз үлесін қосады деп есептейтінін көрсетеді (14-суретті қараңыз).

Сауалнамаға қатысқан он адамның үшеуі Қазақстанда ҚК жұмысын жақсартуға: мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдар басшыларының ҚК отырыстарына қатысуы – 29,91 %, ҚК тұрақты түрде ҚК эгидасы арқылы қоғамдық тыңдаулар өткізу – 29,91 %, ҚК қызметі туралы халықтың хабардар болу деңгейін арттыру – 29,06 %, мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдар үшін ҚК ұсыныстарына міндетті мәртебе беру – 28,21%, сондай-ақ ҚК қызметін реттейтін заңнаманы жетілдіру – 27,35% ықпал етеді деп санайды.

Тек әрбір бесінші респондент барлық деңгейде ҚК жұмысын жақсартуға, атап айтқанда: ақпаратты үнемі жаңартып отыратын ҚК сайттарын құру – 18,80 %, облыстар мен қалалардың ҚК мүшелерін мәслихат депутаттары етіп сайлау – 17,09 %, ҚК отырыстары мен басқа да іс-шараларды онлайн трансляциялауды жүзеге асыру – 17,09 % әсер ететінін айтты.

Респонденттердің аз бөлігі ҚК жұмысын жақсартуға ҚР Президентінің қатысуымен жыл сайынғы республикалық ҚК кеңесін өткізу (11,97 %), ҚК мүшелерінің мүдделі жеке және заңды тұлғаларды қабылдау (8,55 %), сондай-ақ ҚК мүшелерінің біліктілік деңгейін арттыру (0,85 %) әсер етеді деп жауап берді.

14-сурет. «Сіздің ойыңызша, барлық деңгейдегі ҚК қызметін жақсарту үшін не істеу керек?» деген сұраққа жауаптар бөлінісі.

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

Азаматтық институт ретінде ҚК-ті дамыту алғышарттары белгілі бір дәрежеде қоғамдық сұранысқа байланысты болады. Әлеуметтанулық зерттеулер нәти-

желері бойынша респонденттердің 62,5 %-ы ҚК қызметі туралы көбірек ақпарат алғысы келеді, ал респонденттердің 37,5 %-ы мұны керек етпейді. Бұған табысы жоғары респонденттер мен басқа этностардың өкілдері үлкен қызығушылық танытады. Сонымен қатар ауыл тұрғындары ҚК қызметі туралы ақпарат алуға қызығушылық білдіреді, жауап берушілердің жас ерекшелігінде айырмашылықтар аз және жалпы республикалық көрсеткіштермен салыстыруға болады (29-кестені қараңыз).

29-кесте

Әлеуметтік топтар арасында «Сіз ҚК қызметі туралы көбірек ақпарат алғыңыз келе ме?» деген сұраққа қатысты жауаптар бөлінісі, %-бен

	ҚР	Елді мекен түрі		Табыс деңгейі					Этнос		
		Қала	Ауыл	Жоғары	Орташадан жоғары	Орташа	Орташадан төмен	Төмен	Қазақтар	Орыстар	Басқалар
Иә	62,5	61,0	65,0	77,7	71,1	64,6	62,8	64,4	63,7	53,4	70,7
Жоқ	37,5	39,0	35,0	22,2	28,8	35,3	37,1	35,5	36,2	46,5	29,2

Дереккөз: «Қазақстандық қоғамдық даму институты»КеАҚ

Қоғамдық дискурста ҚК институтының тиімділігі мәселесі белсенді талқыланады. Осылайша ҚК құрамы туралы әртүрлі пікірлер айтылады: *«ҚК құрамындағы азаматтық сектор лимитінің ресми сақталуына қарамастан (кемінде 2/3), оны көбінесе бұрынғы мемлекеттік қызметкерлер, экс-әкімдер, депутаттар, аймақ басшылығына адалдығын сақтайтын әлеуметтік объектілердің басшылары ұсынады».* ҚК үшін инклюзия мәселесі өзекті болатыны және алдағы жылдары ҚК дамыту күн тәртібінде болатыны анық[33].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы 2022 жылғы Ұлттық баяндамада ҚК институтын трансформациялауда бірқатар жетістіктер атап өтілді[34]: *«2022 жылы ҚК 90 % құрамы жаңартылды. Азаматтық қоғамның өкілдігі 23,5 %-ға өсті және ол жалпы мүшелердің 86 % құрайды».* Сондай-ақ, баяндамада ҚР сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің бастамасы бойынша жергілікті деңгейдегі ҚК жанынан сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі комиссиялар құрылып жұмыс істейтіні, онда жергілікті атқарушы органдардың басшылары үнемі тыңдалатыны атап өтілді. ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі жанындағы ҚК мүшелері болып табылатын сарапшылар да органның өз қызметінің ашықтығын арттыруға жоғары мүдделілігін атап өтеді. Бұл ретте баяндамада ҚК қызметі туралы ақпараттандыру ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі жыл сайынғы «Қазақстандағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы Ұлттық баяндаманы» дайындау арқылы жүзеге асырылатыны айтылды. Бұған қоса, ҚК қызметі, олардың құрамы туралы ақпарат, талдамалық және өзге де материалдар, сондай-ақ өтінішті қалдыру мүмкіндігі арнайы Kazkenes.kz. сайтында бар.

Көбінесе ҚК жергілікті атқарушы және өкілді органдар үшін «байланыс протезі» ретінде әрекет етеді. Мысалы, Көкшетау қ. ҚК осындай жұмыс жүргізді.

[33] *Obshhestvenny`e sovety`: fars ili e`ffektivny`j institut uchastiya grazhdan? ORDA. 11 oktyabrya 2022 g. Қолжетімділік режимі: orda.kz/obshhestvennye-sovety-fars-ili-effektivnyj-institut-uchastiya-grazhdan/*

[34] *2022 жылғы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Ұлттық баяндама. Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі. 14.07.2023 ж. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/494573?lang=kk*

Қоғам қайраткерлері БҚ-2 және Сарыарқа шағын аудандарында болып, бюджеттік үйлердің құрылысы неге тоқтағанын түсінді; ПИК орнына қарапайым серіктестіктер құрудың маңыздылығын халыққа түсіндірді. Олар 2016 жылдан басталған, бірақ құрылысы әлі бітпеген оқу-тәрбие кешенінің құрылыс орнына барып, аумақты және тұрақ орындарын жабдықтау қажет екенін анықтады. ҚК мүшелері Құлагер шағын ауданы тұрғындарының қала мектептеріне 147 баланы тасымалдау үшін қосымша автобус іске қосу туралы өтінішіне жауап берді; күндіз көше жарығы жұмыс істейтінін анықтады; қоғамдық көлікте жол жүру тарифінің өсуін тоқтатты[35].

Мұндай белсенділік елді мекендердің барлық қоғамдық кеңестерінде ерекшеленеді. Бірақ олардың қызметінің сипаты жергілікті жерлерде мемлекеттік органдардың жағдайды бақылау үшін жеткілікті ресурстары жоқ екенін, бастапқы кезеңде жергілікті сипаттағы проблемаларды анықтау әдістері жағдайды тұрақты негізде бақылауға мүмкіндік бермейтінін көрсетеді. Бұл проблемалар ішінара белгілі бір жерде тұратын, мемлекеттік органдарға талаптар мен шағымдармен жүгінетін азаматтардың көмегімен шешіледі. Нәтижесінде азаматтық қоғам институттары елді мекеннің тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету жүйесіне қосылған кезде симбиоз пайда болады. Бірақ азаматтар ҚК қызметі туралы хабардарлықтың төмендігін атап өтуде. Сонымен қатар ҚК алдында жергілікті атқарушы және өкілді органдардың «жалпыға түсінікті емес» деген шешімдерін заңдастыру міндеті тұрғанын немесе олар жергілікті қоғамдастықтардың мүдделерін қолдауға шақырылғанын анықтау қиын. Бұл орталық мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік субъектілер жанындағы ҚК қатысты болады. Қазіргі тәжірибе көрсеткендей, ҚК көбінесе консультативтік-кеңесші мандатпен шектеледі, бұл оларға мемлекет пен қоғам арасындағы коммуникативті буферден көпшіліктің ұтымды және дәлелді мүдделерін білдіретін азаматтық қоғамның ықпалды органына өтуге мүмкіндік бермейді.

Бұл ретте, ҚК жұмысының стилі мемлекеттік органдардың қалыптасқан форматтарына – отырыстарға, кеңестерге, жергілікті жерлерге шығу мүмкіндіктеріне және басқаларға байланысты. Мемлекеттік органдардың коммуникациялық көмекшісі болуға ниет білдірген ҚК өз қызметін неғұрлым тиімді жария етуді қажет етеді. Азаматтық қоғам институттарының жұмысына қоғамның қызығушылығы көбінесе саясаттың адам өміріндегі маңыздылығын қабылдауға байланысты екенін ескеру қажет.

ҚК жұмысының ең көп қолданылатын форматы – тиісті органдардың нормативтік-құқықтық актілерінің жобаларын сараптау, ол қоғамдық бақылаудың жалғыз тиімді әдісі. Бұл механизм тәуелсіз сараптама мүмкіндігін болжайды, яғни азаматтық қоғамның «экожүйесі» барлық институттардың қатар дамуынсыз үйлесімді болмайды. Осыған байланысты: *«Егер цифрлар тілінде айтатын болсақ, онда ҚК жұмысын азаматтардың мемлекет істерін басқаруға және мемлекеттік органдардың қызметін бақылауға қатысуына еліктеу санатына жатқызу қиын екені анық. Жалпы өткен жылы барлық деңгейдегі ҚК азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты 3 мыңға жуық нормативтік-құқықтық актілер жобасын қарады. Қарастыру қорытындысы бойынша олардың 98 пайызы мақұлданды, ұсыныстар жасау арқылы қайтарылды және 37 нормативтік-құқықтық акт бойынша келісім жасалмады»*[36].

Азаматтық қоғам институты ретінде ҚК делибератив үрдістер рухында демократиялық өзгерістерді жеңілдетуге ықпал етеді деп күтілуде. Бірақ ҚК мүшелерінің белсенділігі мемлекеттік органдар қызметкерлерінің және мәслихат депутаттарының іс-әрекетін қайталайды, бұл ҚК пен мемлекеттік органның қоғамды қабылдаудағы бейнесі арасындағы шекаралардың жойылу қаупін арттырады. Сондықтан оны құратын мемлекеттік немесе квазимемлекеттік органның іс жүзінде ҚК қалыптастыру процесіне де, оның қызметіне де шамадан тыс әсер ететініне қара-

[35] *Radi doveriya grazhdan. Stepnoj mayak. 13.10.2022. Қолжетімділік режимі: sm-news.kz/radi-doveriya-grazhdan/*

[36] *V plenu stereotipov: kakuyu rol` na samom dele igrayut obshhestvenny`e sovety`? - QMonitor. 20.02.2023 г. Қолжетімділік режимі: qmonitor.kz/politics/4849.*

мастан, ҚК институтының азаматтық сипатын әр уақытта атап өту маңызды. ҚК мүшелерінің тендерлік комиссияларға және тиісті мемлекеттік органның мемлекеттік сатып алу жөніндегі комиссияларына қатысуы түріндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы тетік, керісінше, ҚК мүшелерінің мемлекеттік сатып алу нәтижелеріне жеке мүдделілік тәуекелдерін тудырады.

Қоғамдық кеңес мемлекеттік органды алмастыра алмайды. ҚК институты мемлекеттік органдардың халықпен коммуникацияларын жетілдірудің өзектілігін анықтау мүмкін деген қауіп бар. Сонымен қатар қоғамдық өмірдің кең ауқымды мәселелері бойынша қоғамдық бақылауды кеңейтуге деген ұмтылыс мемлекеттік органдардың өз функцияларын дұрыс орындамайтындығын көрсетеді – қалалық инфрақұрылымның жай-күйін бақылау, тауарлар мен қызметтер бағасының өсуіне мониторинг жоқ және т.б.

Бұл жағдайда ҚК ұжымдық азаматтық бақылаушы емес, тиімсіз мемлекеттік орган үшін «демократиялық» жамылғы ретінде әрекет етеді. ҚК институтының даму деңгейін жергілікті жерлерде мемлекеттік басқару жүйесін реформалауға кедергі ретінде қабылдамаған жөн.

3.3. Республикалық және жергілікті деңгейдегі қоғамдық кеңестер құрамындағы жастар үшін квотаны ұлғайтудың әсері

Сараптамалық сауалнама нәтижелері ҚК құрамын қалыптастыру кезінде жас ерекшеліктік (жастар) квотасын енгізу мәселесі бойынша әртүрлі ұстанымдар бар екенін көрсетті. Көптеген сарапшылар ҚК жұмыс істеу үшін тәжірибенің болуы өте маңызды деп санайды, ал оның жұмысында жастар мен аға буын арасында сабақтастық болуы керек. *«Тәжірибе жастарда жоқ, сондықтан бұл өте маңызды, сондықтан да сабақтастық болуы керек»* дейді сарапшы.

Жас ерекшелігі және гендерлік квоталар - даулы мәселе. Кейбір сарапшылар гендерлік саясат ерекшеленетін фактор болмауы керек деп санайды. ҚК мүшелерінің жынысына немесе жасына қарамастан, қоғамды жақсартуға белсенді қызығушылық танытқаны маңызды. Жеке сарапшылардың пікірінше, *«Бір жас адам ҚК дамытуға көп көмектесе алады, ал жасы үлкен адам болса, тәжірибесімен бөлісе алады. Мен гендерлік квота болуы керек деп айта алмаймын».*

Жекелеген сарапшылардың пайымдауынша, егер квоталар қолданылса, онда ҚК мүшелерінің білімі мен құзыреттілігі олардың қарастырып отырған мәселелер бойынша жұмыс тиімділігін қамтамасыз ету үшін ескерілуі керек: *«Жастар ҚК құрамында болуы керек, бұл, әрине, жақсы нәрсе. Бұл, бір жағынан, жастарды да, аға буынды да тәрбиелейді, сондықтан бұл міндетті іс. Ал гендерлік саясатты ерекше атап өтпес едім. Егер ол әйел болса және жұмыс істемесе, бұл адамның пайдасы жоқ. Немесе керісінше. Ең бастысы, ол адам халық үшін, жақсы өмір үшін белсенді болуы керек» дейді сарапшылар. «Егер квота жасайтын болсақ, онда біз адамның білімі, ҚК мүшелерінің қызмет саласы туралы мәселені қарастыруымыз керек, өйткені сол жерге әйелдерді немесе жастарды отырғызуымыз керек болады, ал ол жастар қарастырылып отырған кей мәселелерден хабарсыз болса ше? Онда бұл адамдардан қандай тиімділік болуы мүмкін?».*

Сарапшылардың арасында жаңа көзқарас пен өзгеріс енгізгісі келетін жас және прогрессивті адамдарды қолдайтындар да бар. Жастардың ҚК-ке қатысқаны пайдалы деп саналады, өйткені олар энергия мен жаңа идеяларды береді, әсіресе сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте тиімді жүзеге асыра алады: *«Біз жаңа көзқарасқа бет бұрғымыз келсе, мүмкіндікті өздерін өзгерткісі келмейтін, бәрін жекешелендіруге дағдыланған, бәрі өздері үшін деп үйреніп қалған адамдарға емес, жас, алға ұмтылатын адамдарға беруіміз керек»* дейді сарапшылар. Оларды жаңа прогрессивті идеялар мен құндылықтардың тасымалдаушысы деп санайтын сарапшылар жастардың рөлін ерекше атап көрсетеді: «Егер лайықты адамдар

болса, осы істі өздері қалайтын болса, неге қабылдамасқа? Бір жағынан, жастардың болғаны құптарлық, өйткені олар сыбайлас жемқорлыққа қарсы жақсы жұмыс жүргізеді. Жас студенттердің, жастар ұйымдарының қатысуы көңілге қонады, олар өз ортасындағы насихат аясын кеңейте алады, үгіт жүргізе алады, сыбайлас жемқорлық көріністеріне төзбеушілік таныта алады».

ҚК сонымен қатар мемлекеттік органдар жұмысының ашықтығы мен айқындығын қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде қарастырылады. Халықпен, қоғам өкілдерімен байланыс және олардың ҚК-ке қатысуы процестердің ашықтығы мен жариялылығына ықпал етеді. «Менің ойымша, ҚК – бұл алға жасалған қадам. Неліктен? *Себебі мемлекеттік органның халықпен, біздің қоғам өкілдерімен жұмыс барысындағы байланысы, қарым-қатынасы жақсартылуда және біз ел азаматтары ретінде, өз халқымыздың өкілдері ретінде ашықтық пен айқындықтың болуы жолында еңбек етудеміз»* деп атап өтті сарапшылар.

Жастар үшін ҚК-ке қатысу – бұл, бір жағынан, олар үшін әлеуметтік қызмет түрі, саяси әлеуметтену нысаны, сонымен қатар онда тәжірибе жинауға және ҚК-тің тәжірибелі мүшелерінен үйренуге берілген мүмкіндік. Сарапшылардың пікірінше, аға әріптестердің тәжірибесі құнды болды және жастардың дамуына көмектеседі: *«Жастар олар үшін бұл қоғамдық қызмет түрі екендігін білгені жөн. Бұл да жұмыс. Біріншіден, олар ішкі процестерге осындай сыртқы көзқараспен қарайды. Содан кейін ҚК-те жеткілікті тәжірибесі бар, белгілі бір өмірлік ұстанымы бар адамдар кездеседі, бұл олар үшін үлкен мектеп, біріншіден, олар отырыстардың қалай өтіп жатқанын өз көздерімен көреді, тәжірибе жинақтауды, оқуды, содан кейін етене араласуды үйренеді».*

Осылайша сарапшылар ҚК мүшелері тәжірибесінің маңыздылығын, сондай-ақ олардың жұмыстағы белсенділігін атап көрсетеді. Бұл ретте ҚК-те алдыңғы қатарлы идеялардың тасымалдаушысы ретінде жастардың қатысуына үлкен үміт артылады. Жастардың ҚК жұмысына қатысуынан проблемаларды шешуге жаңа идеялар мен инновациялық тәсілдер күтілетіні анық.

ҚК қалыптастыру кезінде жастар квотасын енгізудің табысты шетелдік тәжірибесі бар.

Шотландияның жастар Парламенті (SYP) Парламентте 14 пен 25 жас аралығындағы жастардың өкілдігін қамтамасыз ету үшін жастар квотасын енгізді. Нәтижесінде, жастар өз пікірлері мен өздерін алаңдатқан мәселелер бойынша пікірлерін білдіру үшін арнайы платформаға ие және саяси пікірталастарда жастарды көбірек ұсына алады[37]. Жастар квотасы арқылы SAP мектептердегі психикалық денсаулықты қолдау, климаттың өзгеруіне қарсы іс-қимыл және жұмысқа орналасу мүмкіндігі сияқты жастарға тікелей қатысты маңызды мәселелерді қорғауда табысқа жетті. SYP жастар квотасы жастарға азаматтық және демократиялық процестерге көбірек қатысуға мүмкіндік берді. Бұл тәсіл жас азаматтарды көшбасшы рөлін алуға, мүдделерді қорғау дағдыларын дамытуға және шешім қабылдауға белсенді қатысуға шақырады.

Тимор-Лешти ұлттық жастар Парламенті жастарға елдің болашағын қалыптастыруда дауыс беру құқығына ие болу үшін квоталар енгізді. Бұл бастама жастарға маңызды мәселелер бойынша пікірталастарға белсенді қатысуға және олардың ұрпақтары үшін өзекті саясатты ұсынуға мүмкіндік берді[38]. Ұлттық жастар парламенті ұлттық деңгейдегі саясатты талқылауға табысты үлес қосты. Жас өкілдер шешім қабылдау процесінде жастардың көзқарастарын ескеруді қамтамасыз ете отырып, білім беру, жұмысқа орналасу және әлеуметтік мәселелер бойынша пікірталастарға қатысады. Жастар квотасы арқылы ұлттық жастар парламенті жастарға жан-жақты және инклюзивті саясатты әзірлеу үшін аға саясаткерлермен ынтымақтастық орнатуға мүмкіндік беру арқылы ұрпақтар арасындағы диалогты алға тартты.

[37] *The National Economic and Social Council of Ireland. Қолжетімділік режимі: nesc.ie/our-organisation/*

[38] *Timor Leste Youth Parliament. Қолжетімділік режимі: yptoolbox.unescapsdd.org/portfolio/1959/.*

БҰҰ жастар делегаттарының бағдарламасы жас делегаттарды Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясына және басқа да халықаралық форумдарға қатысуға жібере отырып, жастар квотасын енгізді. Бұл бастама жастарға жаһандық мәселелерді шешуге қатысуға және халықаралық аренада[39] жастардың мүдделерін қорғауға мүмкіндік береді. Бағдарлама халықаралық саясатты әзірлеуде жастардың дауыстарын кеңінен тануға әкелді. Жастар делегаттарының қатысуы әлемдік көшбасшылар арасында білім беру, денсаулық сақтау және климаттың өзгеруін қоса алғанда, жастарға қатысты мәселелерді талқылауға әкелді. БҰҰ жастар делегаттарының бағдарламасы жас қатысушыларға дипломатия, келіссөздер және халықаралық қатынастар бойынша білім береді. Бұл оларға өз мүдделерін тиімді қорғауға және оларды қорғау үшін болашақ жұмыс үшін желілер құруға мүмкіндік береді.

Бұл мысалдар ҚК-те жастар квотасын енгізу, жастардың өкілдігін арттыру, жастарға қатысты адвокатура, саяси ықпал, ұрпақтар арасындағы ынтымақтастық және шешім қабылдау процесінде жастардың мүмкіндіктерін кеңейту сияқты оң нәтижелерге қалай әкелетінін көрсетеді. Мұндай квоталар жастарды жұмылдыруға, мүмкіндіктерді кеңейтуге және жас азаматтардың нақты қажеттіліктері мен ұмтылыстарын қанағаттандыруға бағытталған саясатты әзірлеуге ықпал етуде шешуші рөл атқарады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ҚК қалыптастыру кезінде жастар квотасын енгізу негізгі жұмыс пен динамикаға ҚК айтарлықтай оң әсер етуі мүмкін.

Өкілдік және әртүрлілік. Жастар квотасы шешім қабылдау процесінде оларға тікелей дауыс беру арқылы жастардың ҚК-ке қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл шара ҚК-тегі көзқарастардың әртүрлілігін арттырады және жас ұрпақтың мүдделері мен мәселелерін нақты көрсетуге мүмкіндік береді.

Жастар мәселесін шешу. Жастарға арналған арнайы квотамен ҚК білім беру, жұмыспен қамту, әлеуметтік қамсыздандыру, экологиялық мәселелер және жастардың мүмкіндіктерін кеңейту бағдарламалары сияқты жастарға тікелей қатысты мәселелермен айналысуы ықтимал. Бұл инклюзивті және жастарға бағытталған мемлекеттік саясатты құруға көмектеседі.

Жаңа көзқарас пен инновация. Жастар көбінесе стандарттан тыс көзқарас пен инновациялық идеяларды ұсынады. Оларды ҚК-ке күрделі мәселелерді шығармашылық шешуге және шешім қабылдау процесінде инновация мәдениетін қалыптастыруға әкелуі мүмкін.

Ұрпақтар арасындағы алшақтықты жою. ҚК-те жастар өкілдерінің болуы ұрпақтар арасындағы алшақтықты азайтып, олардың арасындағы диалогқа қатысты алғышарттар жасайды. Бұл әртүрлі жас топтары арасындағы жақсы түсіністікке және әлеуметтік бағдарланған мемлекеттік саясатты қалыптастыруға бірлескен көзқарасқа ықпал етеді.

Қатысу және азаматтық ұстаным. Жастар квотасы жастарды азаматтық істерге белсенді қатысуға шақырады. ҚК мүшелігі жастарды басқару мен мемлекеттік саясатқа көбірек қызығушылық танытуға шабыттандыруы мүмкін, бұл азаматтық қатысудың артуына әкеледі және жастар бойында шешім қабылдау процесіне қатысу мүмкіндігіне сенім тудырады.

Сенім және заңдылықты арттыру. Жастарды ҚК-ке қосу инклюзивтілікке деген ұмтылысты және жастарды қоғамдағы маңызды стейкхолдер ретінде таныта-ды. Бұл қоғамның ҚК-нің жұмысына деген сенімін және оның шешімдерінің заңдылығын әсіресе жастар арасында арттыруы мүмкін.

Жастардың құқықтары мен мүмкіндіктерін арттыру. Жастар өкілдігі жастарға көшбасшы рөлін алуға және өз құқықтары мен мүдделерін қорғауға мүмкіндік бере алады. Квота ҚК жас мүшелерінің дағдыларын дамытуға, кәсіби

[39] *UN Youth Delegate Programme. Қолжетімділік режимі: social.desa.un.org/issues/youth/un-youth-delegate-programme*

коммуникация желілерін құруға және болашақ көшбасшылардың әлеуетін арттыруға жағдай жасайды.

Жастардың проблемалары туралы хабардар болу. ҚК-те жастар өкілдерінің болуы ҚК басқа мүшелерінің жастардың алдында тұрған мәселелер туралы хабардарлығын арттырады. Бұл терең түсінік жан-жақты және икемді саяси ұсыныстарға әкелуі мүмкін.

ҚК мәдениетіне қатысты оң әсерлер. Жастарды тарту ҚК-ке үлкен динамизм, қуат пен ынта-жігер беріп, ашық және бірлескен пікірталастарды ынталандыруы мүмкін.

Ұрпақтар арасындағы ынтымақтастық. Жастар өкілдері әртүрлі жастағы топтардың қажеттіліктері мен мүдделерін теңестіретін, неғұрлым инклюзивті және біртұтас қоғам құруға ықпал ететін саясатты әзірлеу үшін ҚК-тің басқа мүшелерімен ынтымақтаса алады.

Дегенмен ықтимал тәуекелдерді де ескеру маңызды:

Жастар өкілдеріне аға әріптестерінің тәжірибесі мен білімі жетіспеуі мүмкін, бұл ҚК-тің басқа мүшелері мен тиісті мемлекеттік органдардың немесе квазимемлекеттік субъектілердің алғашқы скептицизмін тудыруы ықтимал.

ҚК фаворитизмді немесе алынып тасталған көзқарасты қабылдаудан аулақ болу үшін жастардың мүдделерін білдіру және қоғамның кең мүддесін ескеру арасындағы тепе-теңдікті табуы керек.

Жастардың қабілеттері мен үлестері туралы стереотиптерді жеңу олардың идеялары мен ұсыныстарының қалай қабылданатынына әсер етуі мүмкін қиындықтармен бірге жүретін сияқты.

Жалпы Қазақстанда ҚК-ке жастар квотасын енгізу жастардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту, инклюзивтілік және мемлекеттік саясатты неғұрлым икемді қалыптастыру жолындағы елеулі қадам болуы мүмкін. Жастардың әлеуетін пайдалана отырып, ҚК бүкіл халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыратын және қоғамның ұзақмерзімді әл-ауқатына ықпал ететін саясатты құруға әсер етеді.

3.4. Қоғамдық кеңестердің мемлекеттік саясатқа әсерін арттыру мүмкіндіктері

ҚК дамуының тенденцияларына және қалыптасып келе жатқан қоғамдық бақылау тәжірибесіне сүйене отырып, болжаудың белгілі бір үлесімен Қазақстандағы ҚК институтының дамуына әсер ететін әлемдегі ҚК дамуының перспективадағы бағыттарын тұжырымдауға болады:

1. Цифрландыру мен технологиялық интеграцияны жалғастыру.

ҚК цифрлық платформалар мен технологиялық құралдарды халықпен де, мемлекеттік және квазимемлекеттік субъектілермен де өзара әрекеттесуді жеңілдету үшін, сондай-ақ шешім қабылдау процестерін жақсарту үшін – ашықтықты, негізділікті және тұрақтылықты арттыру мақсатында көбірек қолдануы мүмкін. Бұл виртуалды шындықты, жасанды интеллектіні және операциялық нәтижелерді бағалау және ҚК ұсыныстары негізінде қабылданған шешімдердің әлеуметтік әсерін анықтау үшін үлкен деректер массивтерін талдауды қамтуы мүмкін. Жалпы ҚК қызметінің одан әрі цифрландырылуы мен технологиялылығы оң нәтижелерге әкелуі ықтимал:

Цифрлық платформалар (атап айтқанда: «Ашық Үкімет» порталы) азаматтарға географиялық кедергілерді еңсеру және жалпы қатысуды арттыру арқылы елдің кез келген аймағынан ҚК қызметіне қатысуға мүмкіндік беретін **жетілдірілген және қолжетімді** болуын қамтиды.

Нақты уақыттағы деректерді талдау (dashboard түрінде) технологиялық интеграцияға деректерді жылдам талдауға мүмкіндік береді, ҚК нақты уақыттағы шолулар мен тенденцияларға негізделген неғұрлым нақты шешімдер қабылдау үшін мәліметтер массивтерінің визуалды агрегаттарымен қамтамасыз етеді.

Экономикалық тиімділік цифрландыру байланыс, құжаттама және деректерді басқару шығындарын үнемдеуге әкелуі мүмкін, бұл ҚК жұмысын тиімдірек етеді.

Виртуалды қатысу. Толықтырылған және виртуалды шындық технологиялары ҚК кездесулері мен кеңес беруі үшін иммерсивті және интерактивті тәжірибе жасауда маңызды болады, бұл азаматтарға пікірталас пен бірлескен іс-шараларға барынша қатысуға мүмкіндік береді. Әрине, мұндай технологияларды қоғамдық бақылау практикасына енгізу ойын-сауық мақсатында емес, ҚК жұмысының тиімділігін арттыру, азаматтық қоғамды талқылауға және шешім қабылдауға барынша тарту, сонымен қатар уәкілетті органдардың қоғамның ұстанымы мен көңіл-күйін толыққанды қабылдауы үшін жүзеге асырылатын болады, бұл жалпы алғанда «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасына сәйкес келеді. Сонымен қатар келесі оң нәтижелер күтілуде:

Күрделі мәселелер мен пікірталастарды қабылдауды көпшілікке қолжетімді және түсінікті ете отырып, интерактивті визуализацияны қамтамасыз ете алатын нақты шындық пен виртуалды өзара әрекеттесу құралдарын қолдану арқылы **кеңейтілген түсінік** орнайды.

Қатысушыларды жұмылдыратын және азаматтық қоғам мүшелерінің тұрақты қатысуын **ынталандыратын** иммерсивті тәжірибе арқылы белсенділікті арттыру, бұл олардың әрқайсысының бірлескен, жалпыға бірдей маңызды шешім қабылдауға неғұрлым белсенді және мағыналы үлес қосуына әкеледі.

Инклюзивті қатысу ұтқырлық проблемалары немесе басқа шектеулері бар адамдардың мүдделерін ескеретін, ҚК қызметіндегі инклюзивтілікке ықпал ететін виртуалды өзара әрекеттесудің әртүрлі нұсқалары арқылы қамтамасыз етіледі.

Ашықтық пен есеп беру үшін блокчейн технологиясын қолдану. Блокчейн технологиясын ҚК шешім қабылдау процестерінің ашықтығы мен сенімділігін арттыру үшін пайдалануға болады, бұл деректер мен жазбалардың рұқсатсыз кіруден өзгермейтіндігіне және қорғалуына кепілдік береді. Блокчейнді қоғамдық бақылауда қолданудың бірқатар перспективалық артықшылықтары бар:

Өзгермейтін жазбалар блокчейннің орталықтанбаған сипаты ҚК шешімдері мен транзакциялар жазбаларының рұқсатсыз кіруден қорғалуына кепілдік береді, бұл процестің ашықтығы мен сенімділігін арттырады.

Тексерілетін деректер азаматтарға ҚК шешімдерін қабылдау кезінде пайдаланылатын деректердің түпнұсқалығы мен шығу тегін тексеруге жағдай жасайтындықтан, оның есептілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қауіпсіз дауыс блокчейн негізінде дауыс беру жүйелерін енгізу арқылы қамтамасыз етілуі мүмкін, бұл сайлау мен кеңес беру қауіпсіздігі мен адалдығын арттырады.

2. Деректердің құпиялығын қамтамасыз ету бойынша кеңейтілген шаралар. Деректер құпиялылығына қатысты алаңдаушылықтың артуына байланысты ҚК азаматтардың алаңдаушылығын жою және олардың қызметіне деген сенімді сақтау үшін деректерді қорғау шараларын қабылдауы мүмкін. Әртүрлі мүдделі топтардың қатысуы әрдайым мүдделер қақтығысының тууын болжайды, егер деректер бұзылған жағдайда (дауыс беру нәтижелері, сараптаманың алдын ала нәтижелері және басқалары) шешім қабылдаудың тежелуіне әкелуі мүмкін немесе заңсыз шешім қабылдау арқылы қоғамдық мүддеге теріс әсер етуі ықтимал. Деректердің қауіпсіздігі мен құпиялылығын қамтамасыз ету жөніндегі шаралар:

Деректердің құпиялығын қамтамасыз ету жөніндегі күшейтілген шаралар ҚК азаматтардың жеке ақпаратын қорғауға, ҚК қоғамдық сенімді нығайтуға және

ҚК жұмысына және ол жүргізетін іс-шараларға қатысуды ынталандыруға бейілділігін көрсеткен кезде сенімділікті нығайту.

Азаматтардың конституциялық құқықтары мен заңнама талаптарын сақтау, соның ішінде ҚК деректерді қорғаудың өзгермелі ережелерін сақтауға және ықтимал құқықтық проблемаларды болдырмауға көмектесетін деректердің құпиялылығын қамтамасыз ету бойынша қатаң шараларды қолдану.

Жеке салымды ынталандыру сенімді құпиялылық шаралары қолданылатынын болжайды, ол азаматтарды кек алудан немесе әшкерелеуден қорықпай, ашық және сыни пікірлер беруге итермелеуі мүмкін.

Инклюзивтілік пен әртүрлілікке көбірек көңіл бөлу: ҚК гендерлік, жас, этникалық, сондай-ақ маргиналды қауымдастықтар мен аз өкілдік ететін топтарды тартуға баса назар аудара отырып, әртүрлі және инклюзивті өкілдіктерді қамтамасыз етуге көбірек көңіл бөледі. ҚК құрамы мен қызметінің инклюзивтілігін арттыру:

Әр түрлі өкілдіктің арқасында **кешенді шешімдер қабылдау,** бұл ҚК шешімдерінің кең ауқымды көзқарастарды ескеруін қамтамасыз етеді, ол өз кезегінде жан-жақты және әділ саясатқа әкеледі.

Инклюзивтілікке назар аудару арқылы **теңсіздікпен күресу,** бұл ресурстар мен мүмкіндіктердің әділ бөлінуіне ықпал ете отырып, қалыптасқан маргинализация мен әлеуметтік теңсіздікті жоюға көмектеседі.

Шешім қабылдау процесіне әртүрлі қауымдастықтарды жұмылдыру арқылы **әлеуметтік келісімді нығайту,** бұл әлеуметтік келісім мен өзара түсіністікті нығайта отырып, тиесілілік пен бірлік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Азаматтық істер бойынша қазылар алқасы мен жиналыстарды дамыту ҚК өз жұмысында деректер мен фактілерге негізделген саясат бойынша ұсыныстарды әзірлеуге ықпал ете отырып, күрделі мәселелерді терең талқылау үшін азаматтық қазылар алқасы мен жиналыстар механизміне жүгінеді деп болжайды. Бұл жұмыс форматының бірқатар артықшылықтары бар:

Кеңейтілген талқылау: азаматтық істер бойынша қазылар алқасы мен жиналыстарды терең талқылауға көбірек уақыт беруді ұсынады, бұл қатысушыларға күрделі мәселелерді мұқият зерттеуге және бірнеше көзқарастарды қарастыруға мүмкіндік береді.

Дәлелді мәліметтерге негізделген ұсыныстар: кеңесу процестері көбінесе сарапшылардың презентациялары мен терең талқылауларды қамтиды, нәтижесінде негізделген практикалық ұсыныстар жасалады.

Қоғамдық қолдау: азаматтық қазылар алқасы мен жиналыстар арқылы қабылданған шешімдер қоғамдық қолдауға ие болады, өйткені азаматтар өздерін шешім қабылдау процесінің бір бөлігі деп санайды.

Жаһандық мәселелер сақталғандықтан, ҚК халықаралық деңгейде климаттың өзгеруі, пандемия және көші-қон сияқты трансұлттық мәселелерді шешу үшін ынтымақтастық пен бірлескен шешімдер қабылдауды күшейте алады. Осы бағыттағы жұмыс осындай бағыттардың әлеуетін анықтауға мүмкіндік береді:

Жалпы ресурстар мен тәжірибе: басқа елдермен ынтымақтастық ҚК-ке жалпы жаһандық мәселелерді тиімдірек шешу үшін ресурстарды, жақсы тәжірибелерді және озық тәжірибелерді біріктіруге мүмкіндік береді.

Ұжымдық жауапкершілік: бірлесіп қарарлар қабылдау климаттың өзгеруі және пандемия сияқты маңызды мәселелерді шешуде жалпы жаһандық жауапкершілік ұстанымын нығайтады.

Салыстырмалы артықшылықтарды пайдалану: елдер арасындағы ынтымақтастық оларға кешенді шешімдерге қол жеткізу үшін өздерінің күшті жақтары мен ресурстарын пайдалануға мүмкіндік береді.

3. **Жеке қатысу мен онлайн қатысу** әдістерін біріктіруді көздейтін қатысудың гибридті модельдерін неғұрлым белсенді енгізу, бұл бірлескен іс-шараларды ұй-

ымдастырудың кең таралған нысаны бола алады, бұл ҚК азаматтардың әртүрлі қалаулар мен жағдайларды ескере отырып, қатысуын барынша арттыруға мүмкіндік береді. Гибридті қатысу моделінің артықшылықтары айқын:

- **Ауқымды түрде қатысу:** офлайн және онлайн өзара әрекеттесудің үйлесімі азаматтардың кең ауқымының қатысуын ынталандыратын әртүрлі артықшылықтар мен жағдайларды ескереді.

- **Икемділік:** гибридті модельдер икемділікті қамтамасыз етеді, бұл азаматтарға олардың мүмкіндіктеріне сәйкес келетін өзара әрекеттесу форматын таңдауға мүмкіндік береді.

- **Ақауларға төзімділік:** өзара әрекеттесу нұсқаларының үйлесімі ҚК күтпеген оқиғалар немесе формалардың біріне әсер етуі мүмкін сәтсіздіктер кезінде ұстап тұруға көмектеседі.

- **Саясатты талдауға арналған жасанды интеллект.** Жасанды интеллект (нейрондық желілер, machine learning, data analytics) үлкен көлемдегі деректерді талдау, іске асырылып жатқан саясаттың нәтижелерін бағалау және тиімді шешім қабылдау үшін құнды ақпарат алу мақсатында пайдаланылуы мүмкін. Жалпы, деректерді өңдеу әдістерін игеру және оларды қоғамдық бақылауды жүзеге асыратын азаматтық қоғам институттарының күнделікті тәжірибесіне енгізу бірқатар перспективаларға ие:

- **Деректер негізінде шешім қабылдау.** Жасанды интеллект (бұдан әрі – ЖИ) ақпараттың ауқымды көлемін тез талдай алады, негізделген саяси шешімдер үшін құнды ақпарат пен дәлелдер береді.

- **Предиктивті талдау,** ЖИ-ге негізделген талдаудың арқасында жүзеге асырылуы мүмкін, ол саясаттың ықтимал нәтижелерін болжауға көмектеседі, ҚК проблемаларды әртүрлі нұсқалардың ықтимал тиімділігін бағалауға көмектеседі.

- **Ресурстарды тиімді бөлу:** ЖИ ресурстарды бөлуді оңтайландырады және ресурстарды тиімді пайдалануға ықпал ете отырып, азаматтық қоғамды тарту үшін маңызды әсер етуі мүмкін бағыттарды анықтай алады.

- **Дағдарысты басқаруды күшейту,** мұнда ҚК табиғи апаттарға, пандемияға және басқа да төтенше жағдайларға жауап ретінде дағдарысты басқару мен тұрақтылық мүмкіндіктерін нығайтуға назар аудара алады. Тәжірибе көрсеткендей, бұл азаматтық өзін-өзі ұйымдастыру тетіктері, келесі сипаттамаларға байланысты ең жылдам және тиімді:

- **Жылдам әрекет ету:** жергілікті деңгейде дағдарысты басқару апаттар мен төтенше жағдайлардың зардап шеккен қауымдастықтарға әсерін азайту арқылы жылдам әрекет етуге мүмкіндік береді.

- **Қоғамдастықтың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту:** қауымдастық деңгейіндегі дағдарысты басқару жергілікті тұрғындарға қауымдастықтың тұрақтылығына ықпал ете отырып, апаттарға дайындық пен әрекет етуге белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

- **Өзгермелі жағдайларға бейімделу:** дағдарыстардың жиілеуі жағдайында ҚК дағдарысты басқаруға назар аударуы оларға бейімделуге және жаңалықтарды тиімді қабылдауға мүмкіндік береді.

ҚК институтының жаһандық деңгейде дамуының жоғарыда келтірілген болжамдарына кепілдік беру қиын екенін атап өткен жөн. ҚК нақты дамуы көптеген факторларға, соның ішінде саяси контекстке, қоғамның қажеттіліктеріне, технологиялық жетістіктерге және мемлекеттік органдардың өзгерістер мен инновацияларды қабылдауға дайындығына байланысты болады. Әлемдік қауымдастық дамып келе жатқанда, ҚК азаматтардың талаптарын қанағаттандыру және мемлекеттік басқару мен өзін-өзі басқарудың демократиялық принциптерін ілгерілету үшін өзгеретін әлеуметтік, саяси және экономикалық ландшафтқа бейімделуді жалғастырады.

Бұл ретте болжамдарды іске асырудан келтірілген күтілетін оң әсерлер әрбір болжанатын үрдіс ҚК жұмысында, азаматтарды тартуда және қоғамдық саясаттың тиімділігінде әртүрлі артықшылықтар мен жақсартуларға қалай әкелетінін көрсетеді. Белгіленген тенденцияларды іске асыру және дамыту болашақта неғұрлым тиімді инклюзивті және икемді басқаруға ықпал етуі мүмкін.

ҚК институтының жаһандық деңгейде дамуына реңк беретін **ең тиімді ҚК мысалдарын қарастыру** маңызды. Қазақстанда ҚК даму бағытын таңдау әлемдік қоғамдастықта қандай табысты тәжірибелердің қалыптасатынына да ішінара байланысты болады.

Ирландияның ұлттық экономикалық және әлеуметтік кеңесі (NESC) жан-жақты өкілдікті қамтамасыз етеді. Оның құрамына жұмыс берушілер, кәсіподақтар, экологиялық ұйымдар және азаматтық топтар сияқты стейкхолдерлердің әртүрлі топтарының өкілдері кіреді. Мұндай кең өкілдік мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі ұсынымдарда әртүрлі көзқарастарды ескеруді қамтамасыз етеді[40]. Сонымен қатар NESC экономикалық және әлеуметтік саясат бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар беру үшін зерттеулер мен талдаулар жүргізеді, олардың үлестерін жақсы хабардар және ықпалды етеді. Кеңес сонымен қатар Ирландияның экономикасы мен қоғамына әсер ететін маңызды мәселелер бойынша консенсусқа қол жеткізу үшін үкімет, жұмыс берушілер, кәсіподақтар және азаматтық қоғам арасындағы диалог пен ынтымақтастықты дамыта отырып, әлеуметтік серіктестік моделін жүзеге асырады.

Технологиялар бойынша Даниялық кеңес (DBT) азаматтардың, сарапшылардың және мүдделі тараптардың қатысуымен күрделі технологиялық және әлеуметтік мәселелерді қоғамдық талқылау процестерін ұйымдастырады. Бұл тәсіл жақсы негізделген және теңдестірілген саяси ұсыныстарға ықпал етеді[41]. Кеңес технологияға қатысты саясатты әзірлеу кезінде әртүрлі қоғамдық көзқарастарды есепке алуды қамтамасыз ету үшін консенсус конференциялары мен қоғамдық панельдер сияқты әртүрлі қатысу әдістерін пайдаланады. DBT саяси немесе коммерциялық мүдделерден тәуелсіздігін сақтайды, оның ұсыныстары объективті және бейтарап тәжірибеге негізделгенін қамтамасыз етеді.

Канададағы әлеуметтік және экономикалық теңсіздік жөніндегі азаматтық ассамблея теңсіздік мәселелерін шешуге баса назар аударады. Мұндағы талқылаулар мақсатты және тиімді тәсілді қамтамасыз ете отырып, экономикалық және әлеуметтік теңсіздікті азайту саясаты мен шараларына бағытталған. Ассамблея мүшелерін өкілдікті қамтамасыз ету және дәстүрлі сайлау процестерінен туындауы мүмкін алалаушылықты болдырмау үшін әртүрлі тектегі азаматтарды кездейсоқ таңдайды. Ассамблея әртүрлі саладағы сарапшылардан қолдау алады, олар талқылау барысында ақпараттар мен ұсыныстар беріп, негізделген шешімдер қабылдауға ықпал етеді.

Бразилияның ұлттық денсаулық сақтау кеңесі (Conselho Nacional de Saúde) денсаулық сақтау секторында мүдделі тараптардың кең өкілдігін қамтамасыз ететін үкімет, азаматтық қоғам өкілдері, медицина қызметкерлері және денсаулық сақтау жүйесін пайдаланушылар кіреді[42]. Ұлттық денсаулық сақтау кеңесі ұлттық және аймақтық деңгейде жұмыс істейді, бұл жергілікті және аймақтық ойларды ұлттық денсаулық сақтау саясаты мен стратегияларына біріктіруге мүмкіндік береді. Кеңес азаматтардың, денсаулық сақтау қызметкерлерінің және басқа да мүдделі тараптардың денсаулыққа қатысты әртүрлі мәселелер бойынша пікірлерін жинау үшін жұртшылықпен үнемі кеңесіп отырады, бұл халықтың денсаулық сақтау саясатын әзірлеуге қосқан үлесін қамтамасыз етеді.

Франциядағы климаттың өзгеруі жөніндегі азаматтық ассамблея климаттың өзгеруіне байланысты мәселелерді шешумен айналысады және климаттық саясат пен іс-қимыл[43] бойынша ұсыныстар береді. Азаматтар жиналыс мүшелерін кездей-

[40] *The National Economic and Social Council of Ireland. Қолжетімділік режимі: nesc.ie/our-organisation*

[41] *The Danish Board of Technology. Қолжетімділік режимі: tekno.dk/about-danish-board-of-technology/?lang=en*

[42] *Conselho Nacional de Saúde. Қолжетімділік режимі: conselho.saude.gov.br/*

[43] *La Convention Citoyenne pour le Climat. Қолжетімділік режимі: conventioncitoyennepourleclimat.fr/*

соқ түрде таңдайды, олар көпшіліктің кең өкілдігін көрсететін әртүрлі және өкілді мүшелер тобын қамсыздандырады. Ассамблея жиналыстарындағы талқылауларды процестің бейтараптығын қамтамасыз ету және қатысушыларға климатқа қатысты күрделі мәселелерді түсінуге көмектесу үшін тәуелсіз сарапшылар жүргізеді.

Жоғарыда келтірілген мысалдар ҚК өз мақсаттарына тиімді жету үшін қолданатын тәсілдердің әртүрлілігін көрсетеді. Егер олардың кейбіреулері теңсіздік немесе климаттың өзгеруі сияқты нақты мәселелерді шешуге баса назар аударса, басқалары денсаулық сақтаудың кең күн тәртібіне назар аударады. Қатысушыларды кездейсоқ іріктеу инклюзивті өкілдікті қамтамасыз етеді, ал сараптамалық қолдау белсенді азаматтарға күрделі тақырыптарды тиімдірек шешуге көмектеседі.

Жалпы алғанда, жақсы дамыған және тиімді ҚК инклюзивтілік, деректерге негізделген шешім қабылдау, қалыптасу мен жұмыстың ашықтығы және әртүрлі стейкхолдерлермен тығыз ынтымақтастық сияқты ортақ қасиеттерге ие. ҚК табысы оның осы функцияларды қаншалықты теңестіретініне және ол шешуге арналған нақты контекст пен тапсырмаларға бейімделуіне байланысты.

ҚК-ті сәтті дамыту үшін келесі **факторларды** (толық немесе ішінара) іске асырған маңызды:

1. *Кең өкілдік.* Табысты ҚК көбінесе әртүрлі көзқарастарды қарастыруды қамтамасыз ету үшін әртүрлі әлеуметтік топтардың, секторлардың және әлеуметтік-демографиялық топтардың өкілдерін қамтиды.

2. *Инклюзивтік талқылау.* Тиімді ҚК азаматтар, сарапшылар және стейкхолдерлер жан-жақты саяси ұсыныстарды әзірлеуге ықпал ете отырып, пікірталастарға қатысатын инклюзивті және ақпараттандырылған талқылау процесіне әсер етеді.

3. *Деректер негізінде шешім қабылдау.* ҚК өз ұсыныстарын негіздеу үшін сенімді зерттеулерге, фактілерді талдауға және сарапшылардың пікірлеріне сүйене отырып, деректер негізінде шешім қабылдауға баса назар аударады.

4. *Тәуелсіздік және бейтараптық*. Саяси ықпалдан және коммерциялық мүдделерден тәуелсіз болу деңгейі ҚК жұмысының беделі мен сенімділігін және қоғамның оларға деген сенімін арттырады.

5. *Ашықтық және есеп беру.* Тиімді ҚК ашықтық пен есеп беруге басымдық береді, олардың шешімдері мен әрекеттері көпшілікке қолжетімді және түсінікті болуын қамтамасыз етеді.

6. *Қатысу әдістерін ұлғайту.* Көптеген ҚК азаматтардың қатысуын ұлғайту және әртүрлі пікірлер жинау үшін азаматтық жиналыстар, консенсус конференциялары немесе онлайн өзара әрекеттесу платформалары сияқты әртүрлі азаматтық қатысу әдістерін пайдаланады.

ҚК тиімділігі оның институционалдық контекстіне, саяси қолдауына, қолда бар ресурстарына және шешім қабылдаушылардың олардың ұсыныстарын байыпты қарауға дайындығына байланысты болуы мүмкін екенін ескеру маңызды. Сонымен қатар, ҚК функциялары мен тиімділігі басқаруда және қоғамның қатысуында инновациялар пайда болған сайын дами береді.

Қазақстанда ҚК дамуының болжамдары мәселесі бойынша ҚК дамуының қазіргі тенденциялары мен болжамды трендтерін негізге ала отырып, мынадай бағыттарды айқындауға болады:

Цифрландыру және онлайн өзара әрекеттесу. Қазақстанда азаматтардың ҚК қызметіне қатысуын кеңейту үшін цифрлық шешімдерді енгізу жалғасады. Онлайн платформалар мен виртуалды өзара әрекеттесу құралдары қолжетімділікті арттыру және шешім қабылдау процестеріне жұртшылықтың кеңірек қатысуын ынталандыру үшін жүзеге асырылуы мүмкін.

Инклюзивтілік пен әртүрлілікті арттыру. Қазақстанда әйелдер, жастар және мүмкіндігі шектеулі жандарды қоса алғанда, аз ұсынылған топтардың қоғамдық бақылау мен саяси пікірталастарда салмақты дауысқа ие болуын қамтамасыз ете отырып, ҚК құрамын қалыптастыру кезінде инклюзивтілік пен әртүрлілікке көбірек көңіл бөлінетін болады.

Негізгі ұлттық басымдық бойынша қоғамдық кеңес беру. Қазақстан Үкіметі түрлі көзқарастарды алу және тиісті салаларда іске асырылып жатқан мемлекеттік саясаттың нәтижелерін жақсарту үшін экономикалық даму, қоршаған ортаны қорғау және әлеуметтік қамсыздандыру сияқты аса маңызды ұлттық басымдықтар бойынша ҚК арқылы көбірек қоғамдық консультацияларға бастамашы бола алады.

Азаматтық білім және халықты ақпараттандыру. Қазақстан жағдайында тұрғындарды азаматтық қоғам институттарын инвестициялау, оның ішінде ҚК-тің рөлі мен маңызы туралы хабардар ету үшін азаматтық білім беру бағдарламаларына инвестиция салу маңызды, бұл неғұрлым белсенді және ақпараттандырылған қатысуды ынталандырады.

Өңірлік және жергілікті деңгейдегі кеңестер. Қауымдастықтарға жергілікті басқаруға тікелей әсер етуге мүмкіндік беретін нақты мәселелерді шешу және орталықтандырылмаған шешім қабылдау процестерін ілгерілету үшін жергілікті ҚК құруды ынталандыру қажет.

Азаматтық қоғам ұйымдарымен ынтымақтастық. Қазақстандағы ҚК азаматтық бастамалар мен өзін-өзі басқару жүйесін әзірлеу мен іске асыруда неғұрлым тығыз ынтымақтастыққа ықпал ету үшін азаматтық қоғам ұйымдары мен ҮЕҰ ынтымақтастықты нығайта алады

Әсерді бағалау және ашықтық. Болашақта азаматтар әртүрлі деңгейлерде қоғамдық бақылау мен өзін-өзі басқаруға қосқан үлестерінің нәтижелерін бақылай алатындай етіп, олардың тиімділігін, ашықтығы мен есептілігін бағалау үшін ҚК ұсыныстарының әсерін бағалауға назар аударуға болады.

Жастарды тарту. Қазақстанда ҚК дамыту бойынша күн тәртібіндегі мәселелердің бірі – жас азаматтардың шешім қабылдау үдерістеріне қатысуының маңыздылығын мойындай отырып және ұрпақтар арасындағы диалогқа ықпал ете отырып, жастарды ҚК-ке тартудың инновациялық тәсілдерін іздеу болады.

Жаңа технологияларды енгізу. Қазақстандағы ҚК қоғамдық пікірді зерттеу және әлеуметтік тенденцияларды анықтау үшін жасанды интеллект және деректерді талдау сияқты жаңа технологияларды қолдану мүмкіндігін зерттей алады.

Халықаралық ынтымақтастық. ҚК институты қазіргі жағдайда Қазақстанда қалыптасу кезеңінен өтіп жатқандықтан, жалпы проблемаларды шешу үшін білім, озық тәжірибе және бірлескен күш-жігермен алмасуға мүмкіндік беретін басқа елдердің ҚК-пен халықаралық ынтымақтастық түзу үшін мүмкіндіктерін іздеуі маңызды.

Жоғарыда әлемдегі ҚК дамуының қазіргі тенденциялары мен болжамды трендтерін негізге ала отырып, Қазақстандағы ҚК даму бағыттары айқындалған. Шындығында, ҚК-тің нақты дамуы көптеген факторларға, соның ішінде саяси контекстке, қоғамның қажеттіліктеріне, технологиялық жетістіктерге және мемлекеттік органдардың өзгерістер мен инновацияларды қабылдауға дайындығына байланысты болады.

Мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылының халықаралық мысалдары қоғамның мемлекеттік органдар қабылдайтын шешімдерге тиімді ықпалын көздейтін неғұрлым қарқынды дамып келе жатқан институттардың бірі ретінде ҚК өзара іс-қимыл призмасы арқылы талданды.

ҚК-тің мемлекеттік саясатқа ықпалының өсуі халықтың әлеуметтік талаптарын қанағаттандыру және мемлекет саясатында әлеуетін жан-жақты нығайту және ашу арқылы ғана мүмкін болады. Реформалар мен әлеуметтік қайта құрулар өндіруші күштерді де, мәдениетті де, адам өмірінің адамгершілік принциптерін де, адам әлеуетін де бұзатын катаклизмдерсіз бүкіл қоғамның үдемелі дамуын қамтамасыз ете алатын қолданыстағы немесе қалыптасып келе жатқан азаматтық қоғам шеңберінде өтуі керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстандағы ҚК институты қарқынды дамып келеді. Қысқа мерзім ішінде ҚК қызметінің заңнамалық негіздері қалыптасты және толық. Квазимемлекеттік субъектілер жанынан қоғамдық кеңестер құрылды, жекелеген сарапшылар ҚК-тің «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыруға қосқан елеулі үлесін атап өтті. Сонымен қатар қалыптасқан тенденциялар сараптамалық қоғамдастықтың бағалауында әрдайым белгілі бір тиімділікке ие бола бермейді. Осылайша ҚК пен мемлекеттік органның немесе кеңес құрылған квазимемлекеттік субъектінің өзара іс-қимылының тұрақты нысандары, бір жағынан, табысты симбиоз, шешім қабылдау процесінде қоғамдық мүдделерді есепке алу ісіндегі жемісті ынтымақтастық, ал екінші жағынан, ҚК-тің ол құрылған органға тәуелділік факторы ретінде қабылданады. Бұл ретте ҚК қызметін қаржыландыру, ҚК отырыстары мен өзге де іс-шаралары үшін кеңсе беру, оның ішінде қызығушылық танытқан азаматтардың оффлайн қатысуы үшін жағдай жасау, ҚК мүшелерінің іссапарлары мен басқа да орындарға сапарлары үшін ақы төлеу және басқа да көптеген мәселелер ашық күйінде қалып отыр.

Бүгінгі таңда ҚК-тің кем дегенде екі күшті жағы бар: тиісті органдардың шешім қабылдау процесін сараптамалық-аналитикалық қолдау және қоғам мен мемлекет арасындағы коммуникатор рөлін орындау. Бұл ерекшелік сонымен қатар ҚК мүшелерінің өздері тарапынан екіұшты бағалар алады. Кейбіреулер ҚК-тің мұндай рөлі азаматтар мен билік арасындағы медиатор ретіндегі ҚК мақсаттары мен міндеттеріне толық сәйкес келеді деп санайды. Басқалары мұны жергілікті қоғамдастықпен байланыс және объектілерді мониторингілеу бойынша әкімдіктер мен мәслихаттар атынан жергілікті атқарушы және өкілді билік функцияларының орнын басуы деп санайды. Сонымен қатар ҚК қызметін ақпараттық жариялау көбінесе КҚ мүшелерінің жұмысына айналады, өйткені баспасөз хабарламалары форматында БАҚ арқылы жұмыс жасау аудиторияны жеткілікті түрде қамтуға мүмкіндік бермейді, бұл өз кезегінде қоғамның азаматтық институтына деген сеніміне теріс әсер етеді.

Қазақстанда ҚК одан әрі дамыту цифрландыруды тереңдету, шешімдерді әзірлеу кезінде деректермен жұмыс істеу, азаматтарды ҚК құрамына да, кеңестердің жұмысына да қосу, сондай-ақ әлеуметтік сұранысқа сәйкес ҚК өкілеттіктерін кеңейту сияқты процестер аясында көрінеді. Қоғамдық кеңестерді дамытудың жаһандық үрдістері, сондай-ақ олардың озық тәжірибелері ҚК институтының Қазақстандағы кеңесші демократия қағидаттарын нығайту үшін жоғары әлеуетке ие екендігін айшықтайды. ҚК дамуының осы кезеңінде әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдігін кеңейтуге, басқа ҚК және азаматтық қоғам институттарымен горизонталды қарым-қатынасты жақсартуға, жергілікті қоғамдастықпен және аудиториямен ақпараттық байланысудың бюджет аз және тиімді әдістерін жасауға бағытталуы керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Биылғы ҚК белсенділігін кешенді талдау олардың мемлекеттік реттеу және мониторинг шеңберіндегі түбегейлі маңыздылығын айқын көрсетеді. Қоғамдық кеңестер олардың жұмысын жақсарту мақсатында мемлекеттік бағдарламаларға ұсыныстар енгізе отырып, әртүрлі міндеттерді шешумен айналысады. Олар құрылыс жобаларын қадағалау және қала келбетінің сақталуын бақылау арқылы қала құрылысы мәселелеріне ерекше назар аударады.

Тұрғындар арасындағы сауалнамалар мен терең сарапшылық сұхбаттарды қамтитын әдістеме құнды аналитикалық деректерді берді, соның негізінде ұсыныстар жасалды. Бұл ұсыныстар ҚК жұмысының көптеген аспектілерін, қоғамдық бақылау тетіктерін жақсартудан бастап мемлекеттік бағдарламаларды қалыптастыру ісіне белсенді қатысуға дейін қозғайды.

«Қоғамдық кеңестер қызметінің негізгі бағыттары» деген 1-тарауда халық арасында сауалнама жүргізу және БАҚ және әлеуметтік желілер мониторингі арқылы ҚК қызметінің тиімділігін бағалау келтіріледі, сыбайлас жемқорлықтың алдын алудағы ҚК-тің рөлі және азаматтарды ҚК жұмысына тарту құралдары көрсетіледі, ҚК қызметінің тиімділігі және олардың қызметінің табысты кейстері айқындалады.

Зерттеу нәтижелері бойынша азаматтардың жартысынан көбі ҚК міндеттері мен функциялары туралы жалпы түсінікке ие екендігі анықталды, ал азаматтардың қоғамдық кеңестермен өзара әрекеттесуі ауылдық жерлерге қарағанда қалаларда кең орын алған. Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі ҚК қызметінің тиімсіздігіне сенімді, дегенмен олардың жартысы бұл көзқарасын жақсы жаққа өзгертті. Алынған мәліметтерге сәйкес, ҚК азық-түліктік және азық-түліктік емес тауарлардың бағасын реттеуге, тұрғын үймен қамтамасыз етуге, жол құрылысы мен жөндеуге және қала құрылысына әсер етуі мүмкін. Бұл ретте ҚК мүшелері халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтарын қолдауды, ТКШ мәселелерін, елді мекендерді абаттандырудың жалпы мәселелерін ең табысты салалар деп атады.

ҚК қызметін жақсартудың маңызды шарты олардың қызметін реттейтін заңнаманы жетілдіру болып қала береді. Мысалы, қазіргі уақытта заңнамада мемлекеттік органдар немесе олардың басшылары үшін ҚК ұсынымдарын орындамағаны немесе негізделген жауаптар беруді кешіктіргені үшін жауапкершілік берілмеген.

Әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері ҚК мүшелері мамандарды тартудың және сарапшылармен ынтымақтастықтың әртүрлі тәсілдері туралы жеткілікті білмей-

тінін көрсетеді. Тиісінше, ҮЕҰ-мен ынтымақтастықты қоса алғанда, ұйымның жұмысына сарапшыларды тарту әдістері мен әлеуеті туралы ҚК мүшелерінің хабардарлығын жақсарту маңызды деп қорытынды жасауға болады.

Маңызды мәселелердің бірі – ҚК қызметін бағалаудың нақты критерийлерінің болмауы. ҚК тиімділігін БАҚ пен әлеуметтік желілердегі жарияланымдар саны немесе қаралған өтініштер саны бойынша ресми түрде бағалауға болады. Алайда бұл ҚК жұмысының барлық спектрін ашпайды. Сонымен қатар сауалнамаға қатысқан мүшелердің жартысына жуығы ҚК құрамында бір жылдан аз уақыт жұмыс істейді және олар арнайы дайындықтан өтпеген.

ҚК тұрақты дамуды қамтамасыз етуде және құрылыс бұзылған жағдайда қала келбетін сақтауда маңызды рөл атқарады. Олар қазіргі құрылыс жобаларын қадағалап, оларды қала құрылысы мен сәулет стандарттарын сақтау тұрғысынан бағалай алады. Тәртіп бұзушылықтар анықталған кезде олар тұрғындар мен мемлекеттік органдар арасында делдал ретінде әрекет етті, сондай-ақ жағдайды қалыпқа келтіру бойынша шаралар қабылдау бойынша ұсыныстар берді.

«Республикалық және өңірлік деңгейдегі қоғамдық бақылау: іске асуын талдау» атты екінші тарауда қоғамдық мониторингтің проблемалары мен сын-қатерлері, қоғамдық тыңдаулар мен қоғамдық сараптаманы өткізу ерекшеліктері қаралады. ҚК-тің азаматтық қоғам мен мемлекеттік құрылымдар арасындағы медиатор ретіндегі рөлі ерекше назар аударады.

Қоғамдық бақылау тетіктері олардың операциялық қызметінің маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді. ҚК-ке тиісті өтініштер беріп, олар жүргізетін іс-шараларға қатысу арқылы мүдделі азаматтар мен азаматтық қоғам институттары мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің шешім қабылдауына әсер етті.

Қоғамдық бақылау аясында ҚК қоғамдық мониторинг пен қоғамдық сараптаманың жұмысына ықпал ету мүмкіндігіне ие. Мысалы, ҚК мүшелері тиісті мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардан мониторинг тақырыбына қатысты қажетті ақпаратты сұрады. Қоғамдық сараптаманың неғұрлым кең тараған нысаны – негізінен, тиісті орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың бастамасы бойынша ҚК мүшелерінің нормативтік құқықтық актілердің жобаларына сараптама жүргізуі және талқылауы.

Нормативтік құқықтық актілердің, бюджеттік бағдарламалардың, стратегиялық жоспарлардың, аумақтарды дамыту бағдарламаларының жобаларын қоса алғанда, мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қоғамдық маңызды шешімдерін жария талқылау үшін өткізілетін қоғамдық тыңдаулар қоғамдық бақылаудың ерекшелігіне кіреді.

2023 жылы кейбір министрліктердің ресми сайттарының мониторингі нәтижесінде орталық және жергілікті атқарушы органдардың көпшілігінің ҚК осы органдардың қызметінің өзекті мәселелері бойынша қоғамдық тыңдаулар өткізбейтіні немесе бұл іс-шараларды тиісті деңгейде жарияламайтындығы анықталды.

«Қоғамдық кеңестерді дамыту перспективалары және олардың рөлін арттыру» атты үшінші тарауда ҚК институтының қазіргі заманғы үрдістері және олардың Қазақстан Республикасындағы демократия мен азаматтық қоғамды нығайтуға, мемлекеттік саясатқа әсері талданады. Осы тарауда сипатталған маңызды мәселелердің бірі – жастар үшін квотаны ұлғайтудың республикалық және жергілікті деңгейдегі ҚК жұмысына әсері болып саналады.

Әлемдік тәжірибе ҚК әлеуетін іске асыру үшін әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдігін қамтамасыз ету, әртүрлі ҚК арасындағы үйлестіруді жақсарту және

халықпен өзара әрекеттесу тетіктерін құру қажет екенін көрсетеді. Қазіргі тенденциялар ҚК-ті шешімдер қабылдау және мемлекеттік органдар қызметінің мониторингі процесіне белсенді үлес қосу – өзекті мәселелерді терең түсінуді және шешуді қамтамасыз ете отырып, ашықтық пен айқындықты күшейтетінін растайды.

Әртүрлі ҚК және басқа да қоғамдық құрылымдар арасындағы байланысты нығайту тәжірибе алмастырады, жұмыс үйлесімін жақсартады және қоғамдық пікірдің шешім қабылдауға әсерін күшейтеді. Азаматтық қоғаммен ынтымақтастық ҚК жұмысының демократиялық сипатын нығайтады, оларды халықтың мүдделерін іске асыруда одан да тиімді етеді.

Сарапшылық сауалнаманың қорытындысы бойынша ҚК-ке жастар квотасын енгізу осы әлеуметтік топтың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтеді деген қорытынды жасауға болады. Жастар прогрессивті идеялардың тасымалдаушысы ретінде проблемаларды шешуде жаңа идеялар мен инновациялық тәсілдерді бастай алады.

Ұзақмерзімді перспективада Қазақстанда ҚК-ті қарқынды дамыту және жаңғырту елдегі демократиялық институттарды нығайтудың негізгі факторларының біріне айналуы мүмкін. Халықпен белсенді қарым-қатынасты сақтай отырып және олардың шешім қабылдауға белсенді қатысуын қамтамасыз ете отырып, ҚК әділетті қоғам құруда маңызды рөл атқара алады.

ЖАЛПЫ ҰСЫНЫСТАР

Жүргізілген зерттеу негізінде орталық және жергілікті мемлекеттік басқару органдарына:

- ҚК мүшелерін халықтың әртүрлі топтарымен: азаматтармен, мемлекеттік органдармен, ҮЕҰ және азаматтық белсенділермен жұмыс істеуге дайындау. Ол мақсатта ҚК мүшелері үшін әртүрлі аудиториямен тиімді қарым-қатынас жасай алатындай коммуникация дағдылары бойынша тұрақты тренингтер мен вебинарлар ұйымдастырған жөн. Осы мақсатта халықаралық ұйымдармен, қоғамдық қорлармен және еріктілер қозғалыстарымен өзара іс-қимыл жасау әлеуетін пайдалануға болады;

- мақсатты аудиторияға ақпаратты тиімді жеткізу үшін ҚК мүшелерін оқытуға әртүрлі әлеуметтік медиамен жұмысты қосу керек. Инфографика, бейнематериалдар және аудио подкастар сияқты деректерді визуализациялау құралдарын меңгеру күрделі ақпаратты тиімді ұсынуға мүмкіндік береді, оны түсінікті және қолжетімді етеді;

- ҚК-тің ақпараттық жұмысын жақсарту үшін деректерді визуализациялау құралдарын енгізу. Инфографиканы, бейнематериалдарды және подкастарды пайдалану күрделі ақпаратты көрнекі түрде ұсынуға көмектеседі;

- халықты азаматтық қоғам институттарының, соның ішінде ҚК-тің рөлі туралы хабардар ету, белсенді және білімді қатысуды ынталандыру мақсатында азаматтық білім беру бағдарламаларын қаржыландыру мүмкіндіктерін қарастыру;

- ҚК қорытынды ұсынымдарының сапасын жақсарту үшін сараптамалық қауымдастықты тарту. Кәсіби қауымдастықтармен және ҮЕҰ мен өзара іс-қимылды орнату сапалы жұмыс пен мониторингке ықпал етеді;

- ҚК жөніндегі уәкілетті органмен бірлесіп және ҚК-пен өзара іс-қимыл жасай отырып, ҚК жұмысын реттейтін жалпы стандарттар мен рәсімдерді әзірлеу шараларын қабылдау. Бұл әртүрлі деңгейдегі ҚК жұмысын стандарттайды және олардың жұмысын жақсартады;

- ҚК-тің жүйелі ақпараттық жұмысына ықпал ету. Халықпен қарым-қатынас жасау үшін ақпараттық платформаларды, атап айтқанда ҚК ресми веб-сайттарын, ақпараттық бюллетеньдерді жандандыру. Бұл халыққа ҚК қызметінің мақсаттары, міндеттері мен нәтижелері туралы ақпаратты уақытылы жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар kazkenes.kz ресурсындағы, БАҚ-та және әлеуметтік желілер беттерінде ҚК қызметі туралы есептер мен мәліметтерді үнемі жаңартып отыру қажет;

- қоғамдық бақылауды жүзеге асыру бойынша ҚК құқықтары мен өкілеттіктерін кеңейтетін «Қоғамдық кеңестер туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу. Оның ішінде:

- әлеуметтік бақылау объектілерінің тізбесіне мемлекеттік сатып алу туралы шартты орындауда жүзеге асырылатын жеке кәсіпкерлік субъектілер қызметін енгізу;

- мемлекеттік сатып алу шарттын орындау шеңберінде өнім берушілер мен олардың қосалқы мердігерлерінің жұмыстарды орындауы мен қызмет көрсетуін қоғамдық мониторинг жүргізу тізбесіне енгізу;

- ЖАО орталық мемлекеттік органдардың, ЖАО-ның және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің міндетіне оның әрбір нысаны бойынша қоғамдық бақылауды жүзеге асыру нәтижелеріне сай олар әзірлеген ҚК ұсынымдарының кемінде 70 %-ын іске асыру (орындау).

- уәкілетті мемлекеттік органдар мен аумақтық департаменттердің осы қызметке мүдделі ҚК мүшелерінің қатысуын қоса алғанда, тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктердегі тауар нарықтарының бағаларына мониторинг жүргізу жергілікті ҚК ынтымақтастығын қамтамасыз ету;

- сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органға ҚК мүшелерін заңнамалық актілер жобаларының сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамасы жөніндегі жұмысына тарту;

- сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органға әртүрлі салалар мен өңірлерде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу жөніндегі міндеттерді іске асыруда барлық деңгейдегі ҚК жәрдемдесуді қамтамасыз ету;

- мемлекеттік қызметшілерге, мемлекеттік мекемелердің, ұйымдардың қызметкерлеріне, квазимемлекеттік сектор субъектілеріне және мемлекет қатысатын өзге де заңды тұлғаларға қоғамдық бақылауды жүзеге асыру үшін қажетті ақпаратты уақытылы ұсынбағаны, сапасыз ұсынғаны не ҚК ұсынбағаны үшін тәртіптік жауапкершілік енгізу мәселесін қарау;

- ОМО, ЖАО-ға сәйкес келетін құрылымдық бөлімшелер мен ведомстволық бағыныстағы ұйымдар басшыларының және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің олардың қызметінің нәтижелері бойынша (күнтізбелік жыл ішінде кезекті тәртіппен) барлық деңгейдегі ҚК ай сайынғы негізде онлайн трансляция арқылы есептерін тыңдау;

- бюджеттік жоспарлау саласындағы уәкілетті орган ОМО, ЖАО және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің бюджеттерінде тиісті ҚК-пен келісілген мөлшерде қоғамдық бақылау жүргізуге арналған шығыстардың баптарын қарастыру;

- бюджеттік бағдарламалардың жобаларын, стратегиялық жоспарларды, мемлекеттік бағдарламалар мен аумақтық даму бағдарламаларын қарау кезінде, сондай-ақ бюджеттік міндеттер мен нысаналы көрсеткіштердің орындалуын бақылау кезінде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу және жеке мүдделерін білдіруден қорғау үшін шара қабылдау;

- азаматтардың ҚК қызметіне қатысуын кеңейту үшін цифрлық шешімдерді енгізу ұсынылады. Қолжетімділікті кеңейту және шешім қабылдау процестеріне жұртшылықтың кеңірек қатысуын ынталандыру үшін ашық Үкімет платформасын белсенді түрде қолдану;

- қоғамдық даму саласындағы уәкілетті орган дамудың жалпыұлттық күн тәртібіндегі аса маңызды мәселелер бойынша ҚК арқылы көбірек қоғамдық консультацияларға бастамашылық ету;

- жергілікті қауымдастықтарға жергілікті мемлекеттік басқаруға тікелей әсер етуге мүмкіндік беретін нақты мәселелерді шешу және орталықтанбаған шешім қабылдау процесін ілгерілету үшін жергілікті ҚК құру;

- азаматтар қоғамдық бақылауды жүзеге асыру кезінде ҚК жұмысының нәтижелерін қадағалай алуы үшін олардың тиімділігін, ашықтығы мен есептілігін бағалау үшін ҚК ұсынымдарының реттеуші әсерін бағалау.

Қоғамдық кеңестерге арналған жалпы ұсыныстар:

- ҚК жұмысының тиімділігі мен ашықтығын арттыру үшін салалық және өңірлік ерекшеліктерді назарға ала отырып, олардың қызметін бағалаудың нақтыланған жүйесін енгізу;

- ҚК құрамына ҚК қызметін одан әрі жақсартуды реттейтін жалпы стандарттар мен рәсімдерді әзірлеу процесіне қатысу;

- деңгейіне байланысты жергілікті жерлерде ҚК тиімділігін бағалау критерийлерін әзірлеу үшін кемінде 8 мың респондентті қамти отырып, республикалық деңгейде кешенді әлеуметтану зерттеуін жүргізу. Бұл ҚК нәтижелері мен осал тұстарын дәлірек қарастыруға мүмкіндік береді;

- алдыңғы ұлттық баяндамалардың ұсынымдарын кезең-кезеңімен енгізу және олардың іске асырылуына мониторинг жүргізу. Тұрақты мониторинг ҚК жұмысының динамикасы мен тиімділігін бақылауға мүмкіндік береді;

- тиісті мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың қаржы құралдары есебінен республика аумағы бойынша сапарларды көздейтін қоғамдық бақылауды жүзеге асыру жөніндегі іс-шараларға мүдделі ҚК мүшелерінің қатысуын қамтамасыз ету;

- мемлекеттік сатып алу рәсімдерінің айқындылығын күшейту және сыбайлас жемқорлықты болдырмау үшін ҚК мүшелерін осы процестерге қатысуға белсенді жұмылдыру;

- бюджеттік процестердің ашықтығын жақсарта отырып, қоғамдық бақылауды күшейту және мемлекеттік қызмет көрсету үшін қосымша шаралар қабылдау;

- қоғамдық бақылауды жүзеге асырудың барлық нысандары бойынша белгілі бір күнтізбелік жылға арналған барлық деңгейдегі ҚК жұмыс жоспарларында нақты іс-шараларды айқын көрсетуді және осы құжаттарды тиісті ОМО, облыстық, аудандық және қалалық мәслихаттардың және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ресми сайттарында орналастыруды қамтамасыз ету;

- тоқсан сайынғы негізде барлық қолданыстағы ОМО ҚК, ЖАО және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің өз қызметінің өзекті мәселелері бойынша қоғамдық тыңдаулар өткізу;

- ҚК отырыстары мен басқа да іс-шараларын олардың ресми парақшаларында және сайттарында тікелей трансляциялау;

- ҚК құрамын қалыптастыру процедурасын жетілдіріп, оны жұртшылық үшін ашық ету. Ол үшін әңгімелесу процесінің аудио және бейнетрансляциясын енгізу ұсынылады. Сонымен қатар ҚК мүшелерінің кәсібилігі мен ашық ойының жоғары стандарттарын сақтау мақсатында ҚК Этика кодексін әзірлеу және енгізу;

- ұжымдық және теңгерімді шешім қабылдауға кепілдік беру үшін дауыс беру мен негізгі шешімдердің алқалы түрде қабылдануын қамтамасыз ету қажет;

- мемлекеттік ақпараттық тапсырысты орындау шеңберінде мемлекеттік баспа және электрондық БАҚ-та, сондай-ақ мемлекеттік емес бұқаралық ақпарат құралдарында мониторинг іс-шаралары мен ҚК қоғамдық тыңдауларын жариялау;

- қоғамдық бақылауды жүзеге асыру мәселелері бойынша тәжірибелерді қарау және тәжірибе алмасу мақсатында әртүрлі деңгейдегі ҚК мүшелерінің қатысуымен офлайн және онлайн режимде бірқатар ішкі және өңіраралық семинар-кеңестер ұйымдастыру;

- қоғамдық мониторингті қайталау және мемлекеттік және квазимемлекеттік құрылымдардың жұмыс нәтижелері туралы есептерді тыңдау практикасын алып тастау;

- ҚК тарапынан квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметіне қоғамдық бақылау деңгейін арттыру;

- барлық деңгейдегі ҚК мүшелері арасында оны жүзеге асырудың нысандары бойынша әдістерді, құралдарды, практикалық мысалдар мен ұсыныстарды қамтитын қоғамдық бақылау мәселелері бойынша бірыңғай әдістемелік құрал әзірлеу, басып шығару және тарату;

- ОМО және ЖАО-мен бірлесіп азаматтарды азаматтық қоғам институттарының, оның ішінде ҚК рөлі мен маңызы туралы хабардар етуді арттыру үшін азаматтық білім беру бағдарламаларын енгізіп, неғұрлым белсенді ақпарат беру;

- ҚК азаматтық бастамалар мен өзін-өзі басқару жүйесін әзірлеу мен іске асыруда неғұрлым тығыз ынтымақтастыққа ықпал ету үшін басқа ҚК және ҮЕҰ-мен ынтымақтастықты жандандыру бойынша жұмыс жүргізу;

- әйелдерді, жастарды және мүмкіндігі шектеулі жандарды қоса отырып, ҚК құрамын қалыптастыру кезінде инклюзивтілік пен әртүрлілікке көбірек көңіл бөлу;

- жастардың ҚК-ге белсенді қатысуын қамтамасыз ету үшін олардың арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу және жастар ортасында ҚК институтын танымал ету бойынша әлеуметтік жобаларды іске асыру;

- өңірлерде жастарды саяси әлеуметтендірудің қосымша арнасын құру үшін ҚК (бірінші кезекте ЖАО жанынан) қалыптастыру кезінде жастар квотасын енгізу;

- басқа елдерде қазақстандық ҚК халықаралық байланыстар мен тұрақты ынтымақтастық орнату, білім, озық тәжірибемен алмасу;

- қоғамдық пікірді зерттеу және әлеуметтік тенденцияларды анықтау үшін жасанды интеллект пен деректерді талдау әдістерін қолдану, бұл неғұрлым негізделген ұсыныстар жасауға көмек болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қоғамдық кеңес мүшелерінің қажеттіліктерін бағалау туралы талдамалық есеп. — Қазақстанның азаматтық альянсы, 2023 ж.

2. Искакова Ж. А. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестер қызметін құқықтық реттеу ерекшеліктері / Искакова Ж. А., Сулейменова А. Б. // Қазіргі заманғы маңызды мәселелер. — 2023. — № 2 (40). Б. 24–29.

3. Қоғамдық кеңестер қызметінің тиімділігін зерттеу. – «Еркіндік қанаты» ҚҚ, 2023 ж.

4. 2023 жылғы «Самұрық-Қазына» АҚ қоғамдық кеңесі отырыстарының қорытындысы // «Самұрық-Қазына» АҚ ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://sk.kz/public-council/about/documents/?lang=kz

5. Азаматтық қатысудың ұсынылатын практика кодексі. — Қолжетімділік режимі: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/16802eedd4 Жүгінген күні: 21.09.2023

6. KazKENES интернет-порталының материалдары. Қол жеткізу режимі: www.kazkenes.kz

7. 2022 жылғы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Ұлттық баяндама. Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі. 14.07.2023 ж. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/494573?lang=kk

8. «Самұрық-Қазына» АҚ ресми сайтының жаңалықтар материалдары. Қолжетімділік режимі: www.sk.kz.

9. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестерді қабылдау туралы: зерттеу. — Қазақстандық қоғамдық даму институты, 2023.

10. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2022: Ұлттық баяндама. — Қазақстандық қоғамдық даму институты, 2022 ж.

11. Қоғамдық кеңестер туралы: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 2 қарашадағы Заңы № 383-V ҚРЗ. — Қолжетімділік режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000383 Жүгінген күні: 21.08.2023.

12. Obshhestvenny`e sovety`: fars ili e`ffektivny`j institut uchastiya grazhdan? ORDA. 11 oktyabrya 2022 g. Қолжетімділік режимі: orda.kz/obshhestvennye-sovety-fars-ili-effektivnyj-institut-uchastiya-grazhdan/

13. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңес мүшелерінің сауалнамасы. – «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестердің қызметі туралы – 2023» Ұлттық баяндамасын дайындаудың сараптамалық тобы, 2023 ж.

14. Комитеттердің қызметін оңтайландыру және қоғамдық бақылауды күшейту ҚР СІМ қызметі мәселелері жөніндегі Қоғамдық кеңестің назарында (23.06.2023 г.) // Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің ресми сайты. — Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/579248?lang=kk

15. Ішкі істер органдары қызметінің мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңестің 2023 жылға арналған жұмыс жоспары. // Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/425324?lang=kk

16. 2023 жылға арналған Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты

әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі Қоғамдық кеңесінің жұмыс жоспары // Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/490979?lang=kk

17. Азаматтық қорғау органдары қызметінің мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңестің 2023 жылға арналған жұмыс жоспары// Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/emer/documents/details/417451?lang=kk

18. Мемлекеттік қаржы жөніндегі қоғамдық кеңесінің 2023 жылдың I жартыжылдығына арналған жұмыс жоспары//Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/446990?lang=kk

19. Қоғамдық кеңестің 2023 жылға жұмыс жоспары// Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/442276?lang=kk

20. «Самұрық-Қазына» АҚ қоғамдық кеңесінің 2023 жылға арналған жұмыс жоспары.

21. Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі саласындағы қоғамдық кеңес отырысының № 6 хаттамасы (09.03.2023 ж.). // Қазақстан Республикасы цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/440609?lang=kk

22. Мемлекеттік қаржы жөніндегі қоғамдық кеңес отырысының 01.03.2023 ж. № 9 (27.03.2023 ж.) хаттамасы// Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/447062?lang=kk

23. Ішкі істер органдары қызметінің мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңес отырысының № 3 хаттамасы (20.06.2023 ж.) / / Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ресми сайты. Қолжетімділік режимі: https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/484847?lang=kk

24. Radi doveriya grazhdan. Stepnoj mayak. 13.10.2022. Қолжетімділік режимі: sm-news.kz/radi-doveriya-grazhdan/

25. Conselho Nacional de Saúde. Қолжетімділік режимі: conselho.saude.gov.br/

26. La Convention Citoyenne pour le Climat. Қолжетімділік режимі: conventioncitoyennepourleclimat.fr/

27. Open Method of Coordination. EUR-Lex. Access to European Union Law. Қолжетімділік режимі: eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html#:~:text=The%20open%20method%20of%20coordination,introduce%20or%20amend%20their%20laws.

28. Regulatory Sandbox. FCA Innovation Hub. Қолжетімділік режимі: fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox.

29. Shubayev, A. K.; Karzhasova, G. B. Main trends of development of public council in the Republic of Kazakhstan // E`konomika i pravo — 2023: sbornik statej II Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferenczii, Petrozavodsk, 15 iyunya 2023 goda. — Petrozavodsk: Mezhdunarodny`j czentr nauchnogo partnerstva «Novaya Nauka» (IP Ivanovskaya I.I.), 2023. — P. 8–13.

30. The Sami Parliament. Қолжетімділік режимі: sametinget.se/english.

31. The Scottish Youth Parliament. Қолжетімділік режимі: syp.org.uk/.

32. The National Economic and Social Council of Ireland. Қолжетімділік режимі: nesc.ie/our-organisation/

33. The Danish Board of Technology. Қолжетімділік режимі: tekno.dk/about-danish-board-of-technology/?lang=en

34. Timor Leste Youth Parliament. Қолжетімділік режимі: yptoolbox.unescapsdd.org/portfolio/1959/.

35. UN Youth Delegate Programme. Қолжетімділік режимі: social.desa.un.org/issues/youth/un-youth-delegate-programme.

36. What GAO does. U.S. Government Accountability Office. Қолжетімділік режимі: gao.gov/about/what-gao-does.

37. YourSay ACT Government's online consultation hub. Қолжетімділік режимі: yoursay.act.gov.au/about-us.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД
О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННЫХ СОВЕТОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН – 2023

Астана, 2023

СОДЕРЖАНИЕ

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ 103

ВВЕДЕНИЕ 104

Раздел 1. Ключевые направления деятельности общественных советов 107

1.1. Оценка эффективности деятельности общественных советов посредством освещения в СМИ и социальных сетях 108

1.2. Оценка эффективности деятельности общественных советов глазами населения 116

1.3. Усиление роли общественных советов в превенции коррупции 121

1.4. Привлечение граждан к работе в общественных советах: инструменты и практики 126

1.5. Критерий оценивания эффективности деятельности общественных советов 129

1.6. Выявление трендов и успешных практик деятельности общественных советов через призму решенных кейсов 132

Раздел 2. Общественный контроль на республиканском и региональном уровне: анализ реализации 139

2.1. Рассмотрение и оценка проведения общественного мониторинга: анализ проблем и вызовов 140

2.2. Особенности проведения общественной экспертизы 146

2.3. Общественные слушания как форма контроля 152

2.4. Изучение процесса проведения заслушивания и анализа отчетов о результатах работы, представляемых государственными органами и субъектами квазигосударственного сектора в Казахстане 158

Раздел 3. Перспективы развития общественных советов и повышение их роли 165

3.1. Анализ современных тенденций института общественных советов в Республике Казахстан 165

3.2. Роль общественных советов в укреплении демократии и гражданского общества в Республике Казахстан 174

3.3. Влияние увеличения квоты для молодежи в составе общественных советов республиканского и местного уровня 181

3.4. Выявление потенциальных возможностей для увеличения влияния общественных советов на государственную политику 185

ЗАКЛЮЧЕНИЕ 193

ОБЩИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ 196

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ 200

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

АО	Акционерное общество
ГАК	Гражданский Альянс Казахстана
ГЧП	Государственно-частное партнерство
ГУ	Государственное учреждение
ДЭР	Департамент экономических расследований
ЕС	Европейский союз
ИИ	Искусственный интеллект
ИП	Индивидуальный предприниматель
КИОР	Казахстанский институт общественного развития
КМГ	«КазМунайГаз»
КСК	Кооператив собственников квартир
КТЖ	«Казахстанские железные дороги»
МИО	Местный исполнительный орган
МСБ	Малый и средний бизнес
НАК	Национальная атомная компания
НАО	Некоммерческое акционерное общество
НХ	Национальный холдинг
НК	Национальная компания
НКО	Некоммерческая организация
НПА	Нормативно-правовой акт
НПО	Неправительственная организация
НУХ	Национальный управляющий холдинг
ОО	Общественное объединение
ООН	Организация Объединенных Наций
ОС	Общественный совет
ОСИ	Объединение собственников имущества
ОЮЛ	Объединение юридических лиц
ОФ	Общественный фонд
РК	Республика Казахстан
СМИ	Средства массовой информации
США	Соединённые Штаты Америки
СУСН	Социально уязвимые слои населения
ТОО	Товарищество с ограниченной ответственностью
ФНБ	Фонд народного благосостояния
ЖКХ	Жилищно-коммунальное хозяйство
ЦГО	Центральный государственный орган

ВВЕДЕНИЕ

В эпоху быстрого социально-политического изменения и активного участия граждан в принятии решений «Национальный доклад о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023» предлагает глубокий взгляд на их ключевые функции. Сегодня Общественные советы (далее — ОС) успешно вписались в концепцию «Слышащего государства» и вошли в структуру гражданского общества. Социальные преобразования и трансформация политической системы значительно воздействуют на жизнь обычных граждан. Понимание связей между этими процессами крайне важно для формирования гражданского общества и доработки текущих социокультурных устоев. Решение проблем современного общества требует комплексных масштабных исследований и последующего научного обоснования подходов к реализации реформ в сложившихся политических, экономических и социальных сферах.

Для адекватного реагирования на вызовы современности необходимы глубокие аналитические исследования, а также научно обоснованные стратегии реформирования политического, экономического и социального ландшафта страны. В этом контексте институт ОС представляется мостом, связывающим интересы государства и общества.

Новый импульс поступательному и всестороннему развитию ОС был задан в Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» от 1 сентября 2022 года. Президент призвал обратить пристальное внимание на вопросы местного самоуправления, а также заявил о важности переформатирования деятельности ОС. В рамках реализации Послания Главы государства был проведен III Республиканский Мажилис ОС. В мероприятии приняли участие более 200 делегатов со всех регионов страны, и по итогам работы Мажилиса были выработаны рекомендации по дальнейшему совершенствованию деятельности института ОС. Помимо этого, в целях усиления качества составов ОС предусмотрены предложения по расширению полномочий общественных советов, регламентации процедуры отбора членов Рабочих групп и ОС в проекте Закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам общественного контроля».

Казахстанский институт общественного развития (далее — КИОР) начал свою работу по исследованию деятельности ОС с выпуска «Комплексного доклада о деятельности общественных советов – 2020». Этот документ стал первым в серии докладов, разработанных КИОР, посвященных анализу и оценке вклада ОС в социально-политическую жизнь Казахстана. Сразу после выхода «Комплексного доклада о деятельности общественных советов – 2020» стандарт наименования доклада был пересмотрен. Теперь, начиная с 2021 года, он становится «Национальным докладом». Эти изменения и переориентация наи-

менований показывает, что ОС приобретают все больший вес и признание на государственном уровне. В 2023 году «Национальный доклад о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023» уже является третьим по счету Национальным докладом (далее — доклад).

«Комплексный доклад о деятельности общественных советов – 2020» выявляет и анализирует роль ОС в контексте Пяти институциональных реформ, инициированных в 2015 году. Этот доклад акцентирует внимание на прогрессе и значимости ОС в Республике Казахстан (далее — РК), обозначая их ключевую роль в социально-политическом ландшафте страны.

«Национальный доклад о деятельности общественных советов – 2021» продолжает тему, подчеркивая важность общественного контроля в контексте государственного управления. Особое внимание в докладе уделено роли ОС в артикуляции интересов граждан и в содействии прозрачности действий государственных органов. Указывается на нововведения в законодательстве, которые расширили полномочия ОС, делая их более эффективными инструментами обратной связи между населением и государством.

В «Национальном докладе о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2022» изучены основные тренды и успешные практики, проблемы деятельности общественных институтов в РК. Проведен анализ количественного и качественного состава деятельности ОС республиканского и местного уровней. Также в докладе освещены различные аспекты их деятельности, включая их роль в квазигосударственном секторе и механизмы взаимодействия с национальными компаниями.

«Национальный доклад о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023» подробно рассматривает роль ОС в укреплении демократических ценностей и усилении гражданской активности. Цель доклада — проанализировать ключевые аспекты деятельности ОС, оценить их роль и вклад в процесс принятия решений на разных уровнях. Через рассмотрение конкретных кейсов доклад выявляет успешные методы, которые улучшают работу ОС, и предлагает пути их дальнейшего усовершенствования.

Для более точного понимания ситуации в ходе социологического исследования был проведен массовый опрос, охватывающий 1 200 респондентов. Кроме того, были организованы глубинные интервью на государственном и русском языках с 20 представителями ОС различных уровней. Помимо этого, опрос среди представителей ОС помог собрать ценную информацию и учесть разнообразные точки зрения.

На законодательном уровне Министерство культуры и информации РК определено в качестве уполномоченного органа по вопросам деятельности ОС. Уполномоченный орган осуществляет подготовку и внесение Национального доклада о деятельности общественных советов в Республике Казахстан на рассмотрение Главе государства.

Прозрачность и доступность информации являются ключевыми принципами деятельности ОС. Доклад исследует, насколько эффективно ОС донесли информацию о своей деятельности до граждан через СМИ и социальные сети и как она воспринимается обществом. Кроме того, акцентируется внимание на роли ОС в предотвращении коррупции.

В контексте борьбы с коррупцией доклад подчеркивает значимость ОС и анализирует их действия в отношении коррупционных рисков и уровень их участия в антикоррупционных инициативах. Этот анализ помогает оценить, насколько эффективны ОС в этой критической области.

Что касается привлечения граждан к участию в деятельности ОС, доклад освещает методы и подходы, содействующие активному взаимодействию граждан с ОС. В докладе также анализируется, насколько успешными оказались эти методы в контексте реального влияния граждан на принятие решений.

В центре внимания — критерии оценки эффективности ОС. Эти критерии предлагают многоаспектный подход к оценке ОС, выявляя области для улучшения.

Далее доклад рассматривает вопросы общественного контроля на различных уровнях, анализируя формы общественного мониторинга и их влияние на процесс принятия решений. Особое внимание уделяется роли общественных слушаний и их значимости для демократических процессов.

В заключении в докладе говорится о перспективах ОС, внимание акцентируется на их роли в формировании гражданского общества и продвижении демократических принципов. Рассматриваются перспективы дальнейшего развития и усиления роли ОС в Казахстане. Подводится итог всему анализу, предоставляя обобщенный обзор основных выводов и рекомендаций.

РАЗДЕЛ 1

КЛЮЧЕВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННЫХ СОВЕТОВ

ОС сегодня играют важную роль в формировании открытой и ответственной системы управления, активно взаимодействуя с государственными органами и общественностью. В данном разделе будут рассмотрены основные направления деятельности ОС, подчеркнута их важность и влияние на модернизацию государственных структур.

Уполномоченный орган по вопросам деятельности ОС играет ключевую роль в их функционировании, координируя образовательные инициативы и сотрудничая с неправительственными организациями (далее — НПО) для повышения квалификации их членов. Он также организует диалоговые площадки, в числе которых республиканский Мажилис ОС, активно поддерживает законодательные реформы, направленные на укрепление ОС, и анализирует их деятельность, а также обеспечивает информационное присутствие в медиапространстве посредством СМИ и интернет-портала kazkenes.kz.

Одной из принципиальных функций ОС является мониторинг актуальных тенденций и выявление передовых практик в рамках их компетенции. Комплексный анализ реализованных проектов предоставляет возможность систематизировать наработанный опыт, выявить универсальные методики продуктивной деятельности и способствовать дальнейшему совершенствованию механизмов.

Для оценки результативности функционирования ОС критическое значение приобретает их репрезентация в СМИ и на цифровых коммуникационных платформах. Системное и прозрачное освещение достижений, дискуссии по актуальным проблемам и интерактивная связь с общественностью формируют основу для укрепления доверительных отношений и активизации участия граждан.

Существенным аспектом анализа результативности ОС служит восприятие со стороны широкой публики. Применение анкетирования и социологических опросов позволяет интерпретировать мнение населения, оценить уровень удовлетворенности деятельностью ОС и определить потенциальные векторы оптимизации.

Роль ОС в контексте антикоррупционных мероприятий приобретает особую актуальность. Обеспечение прозрачности и осуществление общественного контроля оказывают влияние на снижение коррупционного риска, а также стимулируют повышение ответственности и продуктивности государственных аппаратов.

Для оптимизации работы ОС внимание акцентируется на максимальном вовлечении граждан. Выбор инструментов и методик, направленных на акти-

визацию широкого круга участников в процессах ОС, гарантирует комплексный анализ и многогранность в принятии решений.

Важным элементом функционирования ОС является формирование объективных критериев оценивания их эффективности. Разработка четко структурированных механизмов оценки обеспечивает возможность количественного и качественного анализа результатов, а также создание рекомендаций по дальнейшему совершенствованию деятельности ОС.

Анализ ключевых направлений деятельности ОС позволяет оценить их важность в контексте развития общества и государства, а также выделить пути для улучшения и повышения эффективности их работы.

Прикладная часть раздела охватывает выявление трендов и успешных практик деятельности ОС через призму решенных кейсов.

1.1. Оценка эффективности деятельности общественных советов посредством освещения в СМИ и социальных сетях

В Казахстане многие демократические институты еще находятся в процессе становления, эволюционируя вместе с гражданским обществом во всем его многообразии. Как ключевой механизм будущего взаимодействия между гражданами и государственными органами, ОС также стали одним из таких институтов.

На данный момент у ОС есть высокий потенциал роста, согласно результатам разных независимых друг от друга исследований, обращение к членам ОС для решения актуальных вопросов еще не является самым популярным выбором для казахстанцев и активность ОС находится в процессе становления.

В современном обществе, где участие граждан в процессах принятия решений приобретает все большее значение, ОС становятся существенным инструментом для обеспечения демократических принципов и гарантирования включенности граждан в управленческие процессы. В контексте задач «Слышащего государства», поставленных Президентом РК перед государственными институтами, важность информированности граждан о работе ОС несомненна. Эта информированность представляет собой ключевой фактор, способствующий укреплению доверия со стороны населения к государственным органам и институтам.

Один из наиболее существенных аспектов, который следует выделить, — это возможность граждан активно участвовать в процессах принятия решений через ОС. Информированные граждане обладают более полным пониманием миссии, целей и деятельности ОС, что, в свою очередь, позволяет им эффективно вносить свои предложения, мнения и проводить экспертизу.

Данный взаимодействующий процесс приводит к более качественным решениям и более релевантным рекомендациям, представленным ОС, что, в конечном итоге, способствует улучшению политики и программ, ориентированных на общественное благо.

Кроме того, информированность граждан о работе ОС способствует формированию большего доверия к государственным институтам в целом. Граждане, осведомленные о процессах и результатах деятельности ОС, имеют возможность лучше понимать, как их интересы и потребности учитываются в принимаемых решениях.

Это, в свою очередь, способствует укреплению связи между государством и обществом, что является одним из ключевых аспектов демократизации как процесса. Более глубокое понимание и прозрачность работы ОС в Казахстане

создают основу для развития открытой и ответственной политической культуры, где граждане видят себя не только как получателей решений, но и как активных участников и влиятельных субъектов в управлении процессами в стране.

Первый раздел предлагает анализ ключевых направлений деятельности ОС в Казахстане. Обзор их функционирования позволяет углубить понимание их роли в содействии обеспечению общественной справедливости, экономической стабильности и политической устойчивости нашей страны.

Анализ эффективности деятельности ОС за 2023 г. преимущественно основан на исследовании КИОР «О восприятии общественных советов в Республике Казахстан. 2023 год», а также на данных исследования эффективности деятельности ОС ОФ «Еркіндік қанаты», аналитическом отчете об оценке потребностей членов ОС Гражданского Альянса Казахстана (далее — ГАК) и опросе членов ОС в РК в рамках подготовки «Национального доклада о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023».

Исследование восприятия ОС, проведенное КИОР в 2023 г.[1], охватило население всех регионов Казахстана. В исследовании КИОР респонденты распределились следующим образом: 62,7 % городского и 37,3 % сельского населения, что позволило изучить оценку эффективности ОС в сельских районах. Также исследованием сбалансированно охвачены граждане разных групп: по возрасту, национальности, образованию и социальному статусу. Поэтому выводы, представленные в данном докладе, опираются в основном на данные КИОР.

Особый интерес вызывают данные относительно источников информации о деятельности ОС, приведенные в исследовании.

Лидирующую позицию информированности о деятельности ОС занимает республиканское и местное телевидение (47,2 %), а также аккаунты сети Инстаграм (32,8 %), высокий уровень влияния на распространение информации о деятельности ОС играют родственники и друзья — каждый третий респондент указал их как источник информации (29,6 %), интернет-издания стали источниками для четверти респондентов (25,8 %).

Таким образом, исследование КИОР выявило наиболее эффективные треки информирования граждан как института, работающего с гражданским обществом преимущественно над решением локальных вопросов. Если для решения политически значимых вопросов в Казахстане используется социальная сеть Фэйсбук, то для обсуждения локальных вопросов и информации о рабочей деятельности ОС более эффективной является сеть Инстаграм. Лидирующую роль телевидения в информировании о работе ОС возможно еще усилить через стимулирование взаимодействия ОС разных уровней и СМИ путем поддержки со стороны регулятора, которым в обоих случаях является Министерство информации и общественного развития РК.

Примечание. Указом Главы государства «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы государственного управления Республики Казахстан» от 1 сентября 2023 года Министерство информации и общественного развития РК было реорганизовано в Министерство культуры и информации РК. Однако учитывая, что исследовательская часть «Национального доклада о деятельности общественных советов – 2023» была осуществлена в первом полугодии 2023 года, то целесообразно использовать первоначальное наименование министерства в виде Министерство информации и общественного развития РК.

Высокий уровень информированности через родственников и друзей о деятельности ОС будет способствовать повышению доверия к институту ОС со стороны граждан в случае усиления работы по данному направлению.

[1] *Исследование «О восприятии общественных советов в Республике Казахстан». — Казахстанский институт общественного развития, 2023 г.*

Таблица 1

Источники информации об ОС

Откуда Вы узнаете о деятельности ОС?

Ответ	Процент
Личное обращение в ОС по интересующим вопросам	8,8 %
Участие в мероприятиях, проводимых под эгидой ОС	16,7 %
Общение с отдельными членами ОС	14,4 %
Информация от родственников и/или друзей	29,6 %
Информация от соседей	17,0 %
Официальные сайты госорганов и квазигосударственных структур	10,9 %
Телевидение	47,2 %
Газеты	11,1 %
Интернет-издания	25,8 %
ВКонтакте	2,1 %
Инстаграм	32,8 %
Фейсбук	14,4 %
Телеграм	6,7 %
Твиттер	0,6 %
Одноклассники	2,3 %
Мой мир	1,2 %
Состоял в ОС	0,9 %
Информация от коллег	0,6 %
Социальные сети	0,3 %
Затрудняюсь ответить	0,3 %

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

По данным экспертного опроса членов ОС [2], более половины респондентов (56,1 %) получают не более 5 обращений в месяц. От 6 до 20 обращений получают 38,83 % членов ОС, от 21 до 50 обращений — 1 %, а более 50 обращений — 3,88 %. Разброс в активности членов ОС позволяет предположить, что активность обращения граждан зависит от разных факторов, определяющих уровень известности и эффективности работы ОС на местах.

Таблица 2

Количество обращений в ОС в месяц

Количество обращений	Процент
1–5 обращений	56,1 %
6–20 обращений	38,83 %
21–50 обращений	1 %
Более 50 обращений	3,88 %

Источник: Экспертный опрос членов ОС для Национального доклада – 2023

Данные исследования, проведенного КИОР, подтверждают, что более чем половине респондентов (56,8 %) до сих пор неизвестно о том, что в Казахстане

[2] *Опрос членов ОС в Республике Казахстан. Экспертная группа подготовки Национального доклада «О деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023», 2023 г.*

работают ОС. Половина респондентов (49,9 %) имеют лишь общее представление о задачах и функциях ОС. При этом пятая часть населения (19,9 %) ничего не знает о деятельности ОС. Для обсуждения значимых социальных вопросов в ОС разных уровней не обращались 82,1 % опрошенных. И лишь 15,8 % граждан взаимодействуют с ОС в своем населенном пункте для решения социально значимых вопросов. Согласно данным КИОР, из числа тех, кому известно о работе ОС, 65,8 % знакомы с деятельностью ОС. При этом наиболее популярными стали городские ОС, о работе которых известно 49,3 % респондентов.

Таблица 3

Информированность граждан РК о существовании ОС в Казахстане

Известно ли Вам, что в стране работают ОС?

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Таблица 4

Информированность граждан РК о работе ОС в Казахстане

Знакомы ли Вы с деятельностью ОС?

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Таблица 5

Информированность граждан РК о работе ОС в Казахстане по уровням

О деятельности ОС какого уровня Вам известно?

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Данные ОФ «Еркіндік қанаты», которые провели собственное исследование эффективности ОС [3], показывают более лояльный для ОС результат: лишь треть опрошенных ими респондентов (29 %) не знают, в чем заключаются задачи ОС. При этом 56 % респондентов выразили мнение, что основными задачами ОС являются представление интересов гражданского общества и учет мнения общественности при обсуждении и принятии решений на республиканском и местном уровнях.

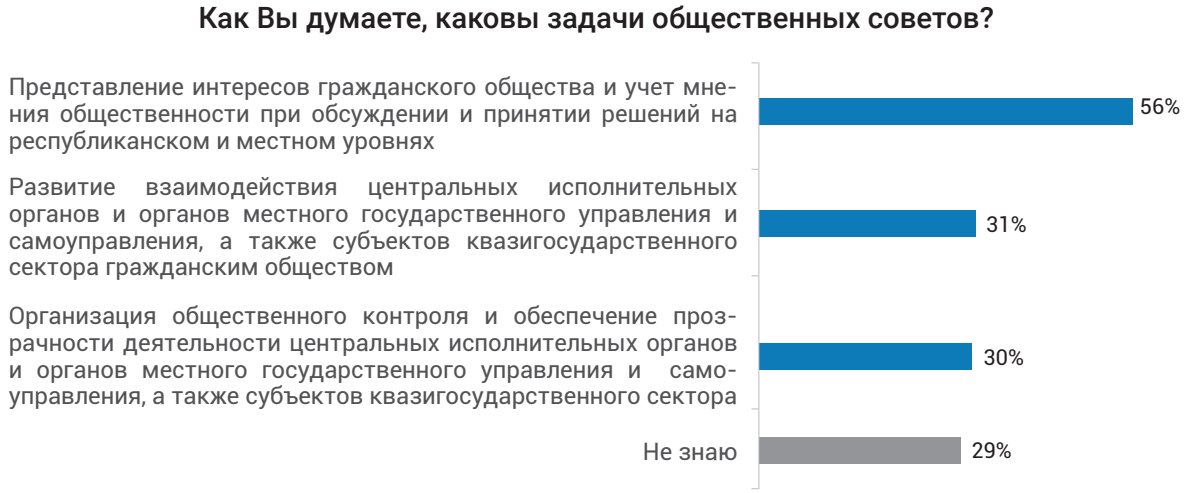

Рис 1. Информированность граждан РК о задачах ОС

Источник: ОФ «Еркіндік қанаты»

Треть респондентов (31 %) отметила, как задачу, «развитие взаимодействия центральных исполнительных органов (далее — ЦГО) и органов местного государственного управления и самоуправления, а также субъектов квазигосударственного сектора с гражданским обществом». Треть респондентов (30 %) отметила, как задачу, «организацию общественного контроля и обеспечение прозрачности деятельности ЦГО и органов местного государственного управления и самоуправления, а также субъектов квазигосударственного сектора».

При этом, согласно результатам этого же исследования, большинство опрошенных считают, что в их городе нет ОС (40 %), либо не уверены, есть ли в их городе ОС (29 %). Только 10 % знают, как можно связаться с городским ОС.

Рис. 2. Информированность граждан РК о работе ОС в месте проживания

Источник: ОФ «Еркіндік қанаты»

Разница между крупными городами в корреляции также значительна: если в Алматы 71 % опрошенных считает, что в их городе нет ОС, то в Актобе 52 % респондентов знают о текущей деятельности ОС и способах связи с его членами.

[3] *Исследование эффективности деятельности ОС. — ОФ «Еркіндік қанаты», 2023 г.*

Рис. 3. Информированность населения о составе ОС

Источник: ОФ «Еркіндік қанаты»

Также интересны данные относительно знаний граждан о членах ОС. Согласно данным ОФ «Еркіндік қанаты», более половины (52 %) всех респондентов затруднились назвать хотя бы одного члена ОС. Вариант ответа: «Знаю только имя хотя бы одного члена ОС, но больше практически ничего о них не знаю» выбрали 18 % респондентов, 10 % респондентов знают имена и немного знакомы с деятельностью нескольких членов ОС. И лишь 4 % знают имена и очень хорошо знакомы с деятельностью нескольких членов ОС. В г. Астане (84 %) и г. Алматы (69 %) граждане не знают ни одного члена ОС по имени, в Актобе наиболее высокие показатели узнаваемости — 36 % граждан знают хотя бы одного члена ОС по имени.

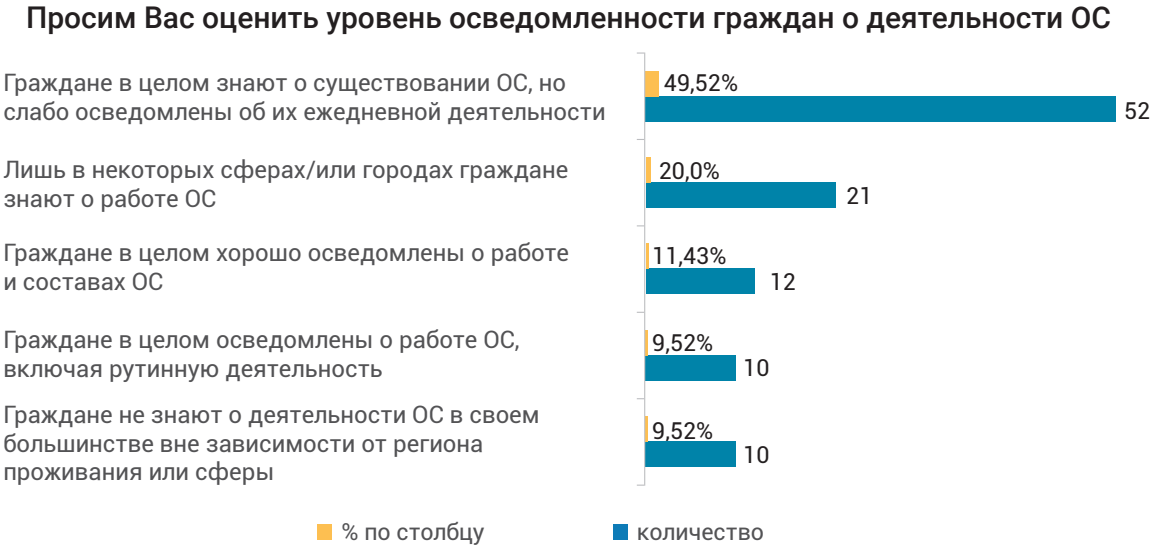

Рис. 4. Информированность населения о деятельности ОС

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Половина членов ОС (49,52 %) также полагает, что граждане в целом знают о существовании ОС, но слабо осведомлены об их ежедневной деятельности. Опрос, проведенный в рамках подготовки доклада[4], показывает дальнейшее расхождение в представлении об осведомленности граждан. Лишь каждый де-

[4] *Опрос членов общественных советов в Республике Казахстан. Экспертная группа подготовки Национального доклада «О деятельности Общественных советов в Республике Казахстан – 2023», 2023 г.*

сятый член ОС (9,52 %) считает, что граждане не знают о деятельности ОС в своем большинстве вне зависимости от региона проживания или сферы, 11,43 % членов ОС считают, что граждане в целом хорошо осведомлены о деятельности ОС, и 20 % считает, что о работе ОС граждане знают лишь в некоторых городах. В итоге, 90,48 % членов ОС полагают, что граждане в разной степени, но осведомлены о деятельности ОС.

Таблица 6

Информированность граждан РК об ОС

Знают ли граждане об ОС?

Источник	Да	Нет
КИОР	43,2 %	56,8 %
ЕК	32 %	40 %
Опрос членов ОС	90,48 %	9,52 %

Расхождение в оценке сторонами информированности граждан о деятельности ОС подтверждает опрос членов ОС, проведенный ГАК, данные которого показывают отсутствие объективного восприятия результативности по информированию населения. На вопрос «Как вы оцениваете эффективность методов информирования населения вашим ОС?» 95,5 % опрошенных членов ОС положительно оценивают эффективность информационной работы своего ОС. И только 4 % дают отрицательную оценку.

Как вы оцениваете эффективность методов информирования населения вашим ОС?

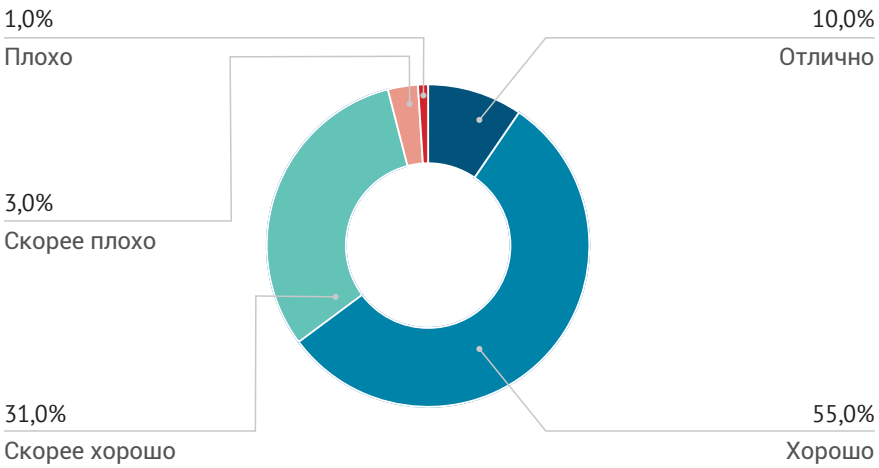

Рис 5. Оценка эффективности информирования ОС

Источник: ОЮЛ «Гражданский Альянс Казахстана»

При этом, согласно результатам исследования ГАК, 73 % членов ОС, принявших участие в опросе, считают нужным информировать население; остальные 27 % ответили отрицательно или затруднились с ответом [5]. Необходимо отметить, что Закон РК «Об общественных советах» обязует членов ОС информировать общественность о своей работе.

[5] *Аналитический отчет об оценке потребностей членов общественных советов. Гражданский Альянс Казахстана, 2023 г.*

Согласно данным ГАК, члены ОС в Казахстане используют следующие инструменты информирования граждан о своей деятельности:

Таблица 7

Инструменты информирования ОС

Инструмент	Процент
ОС имеют свой собственный сайт	17 %
Ведут страницу в социальных сетях	83 %
Размещают информацию на сайте государственного органа	70 %
Публикуют информацию в местных СМИ	23 %
Рассылают информацию по электронной почте	14 %
Распространяют буклеты и листовки	2 %
Ничего из вышеперечисленного	3 %

Источник: ОЮЛ «Гражданский Альянс Казахстана»

Только 45 % членов ОС активно поддерживают свои страницы в социальных сетях, что может ограничить доступность информации и взаимодействие с населением. В то же время 12 % членов регулярно осуществляют рассылку информации по электронной почте, но частота и систематичность этой практики остаются неуточненными. Более трети, а именно 32 %, не применяют никаких из указанных методов коммуникации, что свидетельствует об ограниченной информированности граждан о деятельности ОС.

Согласно данным ОФ «Еркіндік қанаты», примерно половина (53 %) опрошенных граждан знают о присутствии ОС в социальных сетях, 20 % на них подписаны, 43 % респондентов выбрали ответ «Не знаю», 4 % уверенно ответили «Нет».

Таблица 8

Инструменты информирования ОС в социальных сетях

Есть ли у вашего городского ОС странички/каналы в социальных сетях?

Ответ	Процент
Да, я на них подписан(а)	20 %
Да, но я на них не подписан(а)	33 %
Не знаю	43 %
Нет	4 %

Источник: ОФ «Еркіндік қанаты»

Таким образом, анализ практики деятельности ОС выявил важную проблему — слабую эффективность коммуникации с населением. Для повышения доверия и улучшения восприятия ОС населением необходимо активное внедрение обучающих методов и инструментов в их деятельность.

На основании данных независимых друг от друга исследований для формирования задач по информированию граждан о деятельности ОС предлагается считать, что только половина граждан знает о существовании и основных задачах ОС.

1.2. Оценка эффективности деятельности общественных советов глазами населения

Данный подраздел доклада целиком опирается на проведенный массовый и экспертный опрос КИОР. Согласно данным КИОР, 71,3 % граждан в целом позитивно относятся к деятельности ОС, у половины респондентов (50,1 %) отношение к ОС изменилось в лучшую сторону. При этом 47,5 % респондентов отметили, что их отношение к ОС не изменилось, а 2,3 % сообщили об ухудшении отношения к ОС.

На вопрос о влиянии по принятие политических решений менее трети граждан (27,3 %) полагают влияние большим, почти половина (49,6 %) считают, что ОС частично способны влиять на принятие политических решений, а 23,2 % граждан считают, что ОС не способны повлиять на политические решения. При этом, говоря о пользе ОС, большая часть респондентов (84,2 %) считают деятельность ОС в целом полезной.

Таблица 9

Оценка пользы ОС

Считаете ли Вы полезной деятельность ОС?

Ответ	Процент
Да, польза большая	37,0 %
Польза небольшая, но все-таки есть	47,2 %
Никакой пользы нет	15,8 %

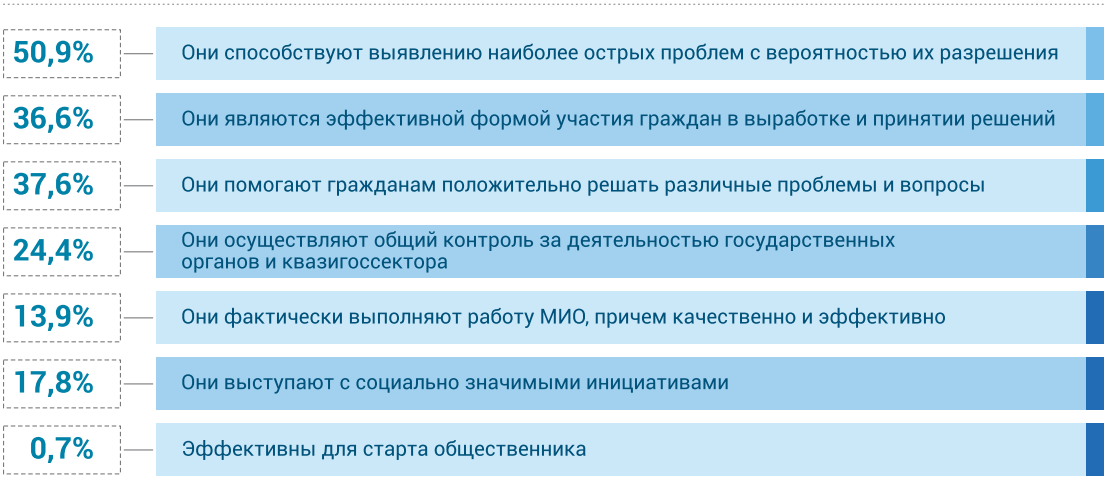
Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Респонденты считают деятельность ОС полезной на основе следующих критериев:

Таблица 10

Критерии положительной оценки ОС

Почему Вы считаете деятельность ОС полезной?

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

При этом респонденты, которые считают деятельность ОС бесполезной, аргументировали свою позицию следующими утверждениями:

Таблица 11

Критерии отрицательной оценки ОС

Процент	Данные
21,7 %	Деятельность ОС носит формальный характер (в 2022 г. — 43,8 %, снижение показателя вдвое за год)
18,2 %	Влияние ОС ограничено государством и его органами (в 2022 г. — 25,4 %)
20,8 %	Деятельность ОС зависит от организационной и материально-технической поддержки органов (17,2 %)
31,4 %	Деятельность ОС большинству граждан неизвестна и не видна (в 2022 г. — 34,9 %)
19,1 %	Деятельность ОС практически не освещается в СМИ (в 2022 г. пункта не было в опросе)
16,4 %	В составе ОС преобладают люди, занятые решением своих собственных вопросов (в 2022 г. — 14,8 %)
15,2 %	Госорганы и квазигосструктуры не обязаны реализовывать их рекомендации (в 2022 г. — 10,7 %)
10,6 %	ОС фактически выполняют работу депутатов Парламента и маслихатов (в 2022 г. — 16,0 %)
5,3 %	ОС в нацхолдингах и нацкомпаниях фактически выполняют работу совета директоров — 5,9 %)

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

На вопрос о результативности обращения в ОС подавляющая часть респондентов (87,8 %) ответила утвердительно, что следует трактовать как позитивный опыт реализации проекта ОС в Казахстане.

Таблица 12

Оценка пользы ОС

Помогло ли Вам обращение в ОС Вашего региона/города?

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

В процессе исследования ОФ «Еркіндік қанаты» были собраны данные от жителей с оценкой эффективности деятельности ОС в городах с использованием 5-балльной шкалы. В соответствии с полученными результатами оценка работы городских ОС оказалась на невысоком уровне — всего 2,0 балла из доступных 5.

В данном контексте 65 % опрошенных респондентов выразили убеждение в неэффективности деятельности ОС. Такая низкая оценка преимущественно связана с ограниченностью информации, предоставляемой населению о текущем состоянии и достижениях этих органов. Из-за недостатка информации о практических результатах и значимости деятельности ОС респонденты склоняются к выводу о низкой эффективности их работы.

По мнению экспертов, в исследовании, проведенном ОФ «Еркіндік қанаты», предполагается, что низкую эффективность ОС можно объяснить тем, что теку-

щая система и модель не соответствуют специфике Казахстана. В соответствии с данными фонда некоторые эксперты либо изначально считали, что создание ОС — это бесполезная идея, либо имели неполное представление об их деятельности. Результаты исследования также подтверждают, что в настоящее время в ОС состоит значительное количество активистов, действительно нацеленных на привнесение позитивных изменений в общественные процессы.

Интересна оценка эффективности ОС самими членами. Согласно данным экспертного опроса в рамках подготовки доклада, 44,23 % членов ОС полагают, что при условии изменений в других сферах общественно-политической жизни эффективность работы ОС будет вероятной. Еще более позитивные перспективы видят 38,46 % респондентов из числа членов ОС: 23,08 % абсолютно уверены, что работа ОС в ближайшие 1–2 года станет более эффективной, а 15,38 % полагают такие изменения весьма вероятными. Пессимистичные ожидания от эффективности работы ОС в ближайшие годы у 17,3 % респондентов: точно не будет — 2,88 %, маловероятно — 14,42 %.

Таблица 13

Перспективы повышения эффективности ОС

ИСХОДЯ ИЗ ВАШЕГО ЖИЗНЕННОГО ОПЫТА И КАЗАХСТАНСКИХ РЕАЛИЙ, БУДЕТ ЛИ РАБОТА ОС БОЛЕЕ ЭФФЕКТИВНОЙ В БЛИЖАЙШИЕ 1–2 ГОДА, НА ВАШ ВЗГЛЯД?

Источник: Экспертный опрос членов ОС для доклада

При этом более трети (36,11 %) членов ОС не проводят приемы граждан как члены ОС. Из тех, кто работает с населением, оценивают результативность решений по устным и письменным обращениям граждан за последний год как положительные — 69 %. А по результатам деятельности ОС в целом вдвое слабее — 31 %.

Представляют интерес данные о сферах, в которых члены ОС считают свою эффективность более высокой. Согласно полученным данным, наименее всего ОС могут повлиять на регулирование цен на продовольственные и непродовольственные товары (9,16 %), жилищное обеспечение (7,28 %), строительство и ремонт дорог и градостроительство (6,74 %). При этом наиболее успешными сферами члены ОС назвали поддержку социально незащищенных слоев населения (10,55 %), вопросы ЖКХ (8,72 %), общие вопросы благоустройства населенных пунктов (8,52 %). На вопрос «В каких сферах жизнедеятельности Вашего региона/города Вы можете отметить определенные достижения, благодаря деятельности ОС?» мнение членов ОС распределилось следующим образом:

Таблица 14

Сферы эффективности ОС

Ответ	Процент
Другое (производственные вопросы, улучшение качество госуслуг…)	2,03 %
Искоренение асоциальных явлений (наркомания, алкоголизм, бродяжничество)	2,23 %

Продолжение Таблицы 14

Градостроительство	3,04 %
Поддержание межэтнического и межконфессионального согласия	3,25 %
Жилищное обеспечение	4,06 %
Культура и досуг	4,26 %
Малый и средний бизнес	4,67 %
Обеспечение правопорядка и безопасности	4,67 %
Регулирование цен на продовольственные и непродовольственные товары	5,07 %
Защита прав и свобод человека и гражданина	5,48 %
Охрана окружающей среды	5,68 %
Решение проблем занятости	6,09 %
Здравоохранение	6,49 %
Строительство и ремонт дорог	7,51 %
Образование	7,71 %
Благоустройство населенных пунктов	8,52 %
Жилищно-коммунальное хозяйство	8,72 %
Поддержка социально незащищенных слоев населения	10,55 %

Источник: Экспертный опрос членов ОС для доклада

На вопрос «В каких сферах жизнедеятельности ОС наименее эффективны, на Ваш взгляд?» мнение членов ОС распределилось следующим образом:

Таблица 15

Сферы наименьшей эффективности ОС

Ответ	Процент
Другое (все сферы жизнедеятельности жителей города…)	2,16 %
Культура и досуг	3,23 %
Охрана окружающей среды	3,77 %
Поддержание межэтнического и межконфессионального согласия	4,58 %
Благоустройство населенных пунктов	4,58 %
Обеспечение правопорядка и безопасности	4,85 %
Защита прав и свобод человека и гражданина	5,12 %
Малый и средний бизнес	5,12 %
Здравоохранение	5,66 %
Поддержка социально незащищенных слоев населения	5,93 %
Решение проблем занятости	6,20 %
Искоренение асоциальных явлений (наркомания, алкоголизм, бродяжничество)	6,20 %
Образование	6,20 %
Жилищно-коммунальное хозяйство	6,47 %
Градостроительство	6,74 %
Строительство и ремонт дорог	6,74 %
Жилищное обеспечение	7,28 %
Регулирование цен на продовольственные и непродовольственные товары	9,16 %

Источник: Экспертный опрос членов ОС для доклада

На просьбу определить причины низкой эффективности в ряде сфер члены ОС выбрали следующую аргументацию:

Таблица 16

Причины слабой эффективности ОС

Ответ	Процент
Отсутствие поддержки от других членов ОС по решению разных социально значимых вопросов	0,66 %
Отсутствие ротации членов ОС	2,99 %
Отсутствие механизма институциональной связи между новыми и старыми членами ОС	2,99 %
Отсутствие эффективного механизма взаимодействия ОС со СМИ	4,32 %
Отсутствие у ОС постоянного помещения для проведения мероприятий и приемов граждан	7,64 %
Использование членами ОС собственных денежных средств на те или иные расходы в процессе осуществления своей деятельности	8,64 %
Недостаточность внимания со стороны органа к рекомендациям ОС в формате рабочих заседаний	10,30 %
Отсутствие легитимных полномочий вмешательства и/или принятия решения в процессе организации и проведения закупок	14,62 %
Отсутствие реальной власти при планировании бюджета на закупки	15,28 %
Отсутствие возможностей реального контроля со стороны ОС по исполнению закупок, поручений, достижений KPI	15,95 %
Отсутствие проработанных механизмов реализации решений ОС как наблюдательного органа на практическом уровне в будущий период	16,61 %

Источник: Экспертный опрос членов ОС для доклада

Согласно данным КИОР, 62,5 % респондентов хотят получать больше информации о деятельности ОС, что подтверждает заинтересованность граждан в осведомленности о положении дел в регионе от независимых институтов. Эта потребность населения предусматривает высокий потенциал развития ОС, как инструмента демократизации Казахстана, и усиление его институтов и связей между государством и гражданином.

При этом необходимо отметить, что 64,1 % опрошенных граждан в той или иной степени доверяют составу ОС.

Таблица 17

Уровень доверия ОС

Доверяете ли Вы составу ОС Вашего региона/города?

Доверяю всему составу
35,9%

Доверяю только отдельным членам ОС
28,2%

Никому не доверяю
17,2%

Ничего не знаю о составе и членах ОС
18,7%

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

При этом необходимо отметить, что уровень эффективности ОС в глазах граждан требует более динамичной оценки, поскольку эффективность ОС весьма дифференцирована в зависимости от ряда факторов. Поэтому с целью отслеживания уровня эффективности различных ОС имеет смысл проведение оценки на сайте kazkenes.kz по ряду параметров. На основе сравнительного анализа разных исследований предлагается принять оценку в 50,1 % одобрения деятельности ОС (на основе данных КИОР) с высоким потенциалом роста.

1.3. Усиление роли общественных советов в превенции коррупции

Для Казахстана остается актуальной тема коррупции и коррупционных рисков, которые могут быть снижены за счет повышения транспарентности процесса принятия решений и проведения тендеров и закупок. Именно поэтому члены ОС в рамках опроса ответили, что основными причинами низкой эффективности работы ОС являются: отсутствие легитимных полномочий вмешательства или принятия решения в процессе организации и проведении закупок (14,62 %), отсутствие реальной власти при планировании бюджета на закупки (15,28 %), отсутствие возможностей реального контроля со стороны ОС по исполнению закупок, поручений, достижений KPI (15,95 %).

В рамках «Национального доклада о деятельности общественных советах» за 2022 г.[6] разработчиками уже предлагались рекомендации, включающие решение проблем, отмеченных членами ОС в ходе глубинных интервью в 2023 г.:

- рассмотреть возможность внедрения ответственности руководителей государственных органов за нарушение Закона РК «Об общественных советах» в части непредоставления информации, мотивированных ответов на рекомендации ОС и обращения граждан;
- в целях исключения фактов коррупции и конфликта интересов предоставить членам ОС возможность для реализации законодательно установленных полномочий в ходе проведения процедуры закупок;
- в целях обеспечения общественного правопорядка и недопущения коррупционных проявлений совместно с ОС принять меры по организации работы по заслушиванию на местном уровне руководителей правоохранительных органов, по итогам заслушиваний принимать решения и рекомендации, направленные на борьбу с правонарушениями и коррупцией;
- рекомендовать уполномоченному органу по противодействию коррупции и уполномоченному органу по вопросам деятельности ОС оказать содействие ОС всех уровней в реализации задач по превенции коррупции в соответствующей отрасли или регионе;
- рекомендовать уполномоченному органу по противодействию коррупции рассмотреть вопрос применения практики привлечения членов ОС к процессу проведения антикоррупционной экспертизы проектов нормативно-правовых актов (далее — НПА).

По мнению членов ОС, совершенствование законодательства, регулирующего деятельность ОС остается важным условием улучшения деятельности ОС. В опросе, подготовленном в рамках доклада, данный фактор стал лидирующим среди всех потребностей, указанных самими членами ОС.

[6] *«Национальный доклад о деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2022». Казахстанский институт общественного развития, 2022 г.*

Таблица 18

Инструменты повышения эффективности ОС

Какие меры, на Ваш взгляд, необходимо принять для улучшения деятельности ОС?

Ответ	Процент
Избрание маслихатами членов ОС регионов и городов	1,27 %
Осуществление онлайн-трансляций заседаний и иных мероприятий ОС всех уровней	5,32 %
Выдача членам ОС документов, удостоверяющих их соответствующий статус	6,08 %
Увеличение количества общественных слушаний и других мероприятий ОС по актуальным вопросам развития региона/города	6,33 %
Создание сайтов ОС всех уровней с постоянным обновлением информации	6,58 %
Усиление информационного сопровождения деятельности ОС всех уровней через распространение пресс-релизов, ведение социальных сетей, ведение социальных сетей членами ОС	7,09 %
Увеличение уровня отчетности руководителей МИО и подведомственных им организаций перед ОС по основным направлениям и актуальным вопросам своей деятельности	7,85 %
Проведение ежегодного республиканского совещания Президента РК с руководителями ОС республиканского и регионального уровней	7,85 %
Избрание членов ОС регионов и городов их населением	10,38 %
Обеспечение финансирования деятельности ОС в части организационных расходов	11,90 %
Придание рекомендациям и предложениям ОС обязательного характера для исполнения МИО	12,41 %
Совершенствование законодательства, регулирующего деятельность ОС	16,96 %

Источник: Экспертный опрос членов ОС для доклада

Поэтому, чтобы снизить коррупционные риски, роль ОС должна быть усилена с точки зрения нормативных актов, регламентирующих деятельность и процесс взаимодействия с государственными органами и квазигосударственными организациями.

Основной формой решений, которые принимают ОС, являются рекомендации. Учитывая статус ОС, как консультативно-совещательных органов, их решения носят рекомендательный характер. В соответствии с Законом РК «Об общественных советах» от 2 ноября 2015 года рекомендации ОС обязательны для рассмотрения государственными органами и субъектами квазигосударственного сектора (пункт 1, статья 1 Закона) [7]. Согласно этим рекомендациям, государственные органы принимают законодательно предусмотренные решения и/или предоставляют обоснованный ответ, который подписывается первым руково-

[7] *Закон Республики Казахстан от 2 ноября 2015 года № 383-V ЗРК «Об общественных советах». — Режим доступа: adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000383 Дата обращения: 21.08. 2023.*

дителем соответствующего государственного органа или его уполномоченным лицом.

В частности, если рассматриваются проекты бюджетных программ, стратегические планы или программы развития территорий, ответ государственного органа должен быть предоставлен соответствующему ОС в течение 10 рабочих дней. Закон также предусматривает месячный срок для представления мотивированного ответа государственных органов на рекомендации ОС, направленные в рамках выполнения их полномочий, предусмотренных соответствующими статьями Закона РК «Об общественных советах».

В настоящее время законодательством не урегулированы процедуры ответственности для государственных органов или их руководителей за невыполнение рекомендаций ОС или за задержку в предоставлении обоснованных ответов.

Следует отметить, что с 1 июля 2021 года начал действовать Административный процедурно-процессуальный кодекс РК, который регулирует внутренние административные процедуры государственных органов и устанавливает стандарты для их выполнения.

Согласно Закону РК «Об общественных советах», **законодателем предлагается четыре формы общественного контроля**:

1. Общественный мониторинг — процедура общественного контроля, представляющая собой наблюдение со стороны субъектов общественного контроля за деятельностью государственных органов, субъектов квазигосударственного сектора.

2. Общественные слушания — процедура общественного контроля, осуществляемая посредством проведения собрания для публичного обсуждения вопросов, а также общественно значимых решений государственных органов, субъектов квазигосударственного сектора по вопросу их соответствия общественным интересам.

3. Общественная экспертиза — это процедура общественного контроля, основанная на использовании субъектами общественного контроля специальных знаний и/или опыта для исследования, анализа и оценки на предмет соблюдения общественных интересов по сохранению окружающей среды, благоприятной для жизни и здоровья граждан, а также исключению факторов, оказывающих негативное воздействие на обеспечение безопасности физических лиц, населенных пунктов и производственных объектов.

4. Заслушивание отчета о результатах работы государственного органа, субъекта квазигосударственного сектора — процедура общественного контроля, представляющая собой публичное обсуждение на заседании ОС результатов деятельности государственных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц.

Интерес представляет деятельность ОС с точки зрения осуществления общественного контроля. Согласно данным отчета ГАК, в ответе на вопрос о применении различных форм общественного контроля в работе своих ОС участники опроса подчеркнули, что активно используют все четыре формы общественного контроля. Однако среди всех представленных форм наименее популярной оказалась общественная экспертиза, составив всего 57 %. В то же время остальные виды общественного контроля применяются с частотой, изменяющейся от 76 до 88 %.

Относительно частоты использования форм общественного контроля результаты показали следующее: 13 % респондентов никогда не применяли ни одну из форм, 26 % использовали только одну из них, 36 % применяли до трех раз, а 26 % применяли от трех до пяти раз.

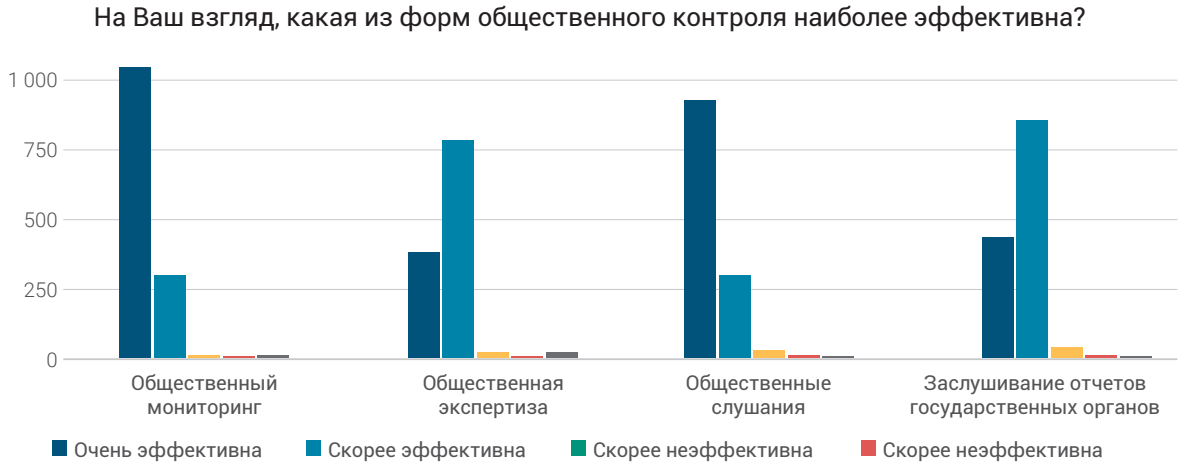

Рис. 6. **Использование инструментов общественного контроля**

Источник: ОЮЛ «Гражданский Альянс Казахстана»

Согласно позиции респондентов, наиболее результативными формами общественного контроля являются общественный мониторинг и проведение общественных слушаний. Общественная экспертиза и анализ отчетов государственных органов оцениваются респондентами как менее эффективные, и они характеризуют их как «скорее эффективные».

Качественная реализация задач ОС в представлении интересов гражданского общества при принятии решений на республиканском и местном уровнях, а также повышении транспарентности деятельности центральных государственных органов и органов местного государственного управления, субъектов квазигосударственного сектора во многом опирается на понимании самими членами ОС нормативно-правовой базы, регулирующей их деятельность.

В соответствии с результатами независимых исследований значительная часть членов ОС не ознакомлена с Законом РК «Об общественных советах» и не знает правил работы ОС.

Согласно выводам, полученным в результате исследования, проведенного ГАК, менее четверти опрошенных членов ОС (23,9 %) осознают необходимость независимой и беспристрастной работы, придерживаясь принципов преодоления личных или корпоративных интересов в пользу общественного блага.

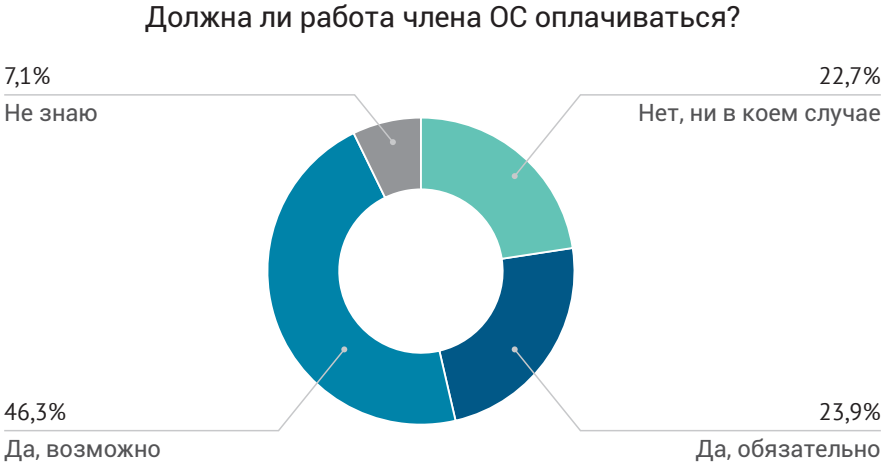

Рис. 7. Финансовая стимуляция членов ОС

Источник: ОЮЛ «Гражданский Альянс Казахстана»

Статистика ответов наглядно демонстрирует, что большинство членов ОС еще полностью не осознают, что их деятельность предполагает общественный характер и не должна быть оплачиваемой. Важно закладывать в понимание членов ОС их ключевую миссию — взаимодействие с населением с учетом потребностей общества и осуществление независимого общественного контроля, не зависящего от государственных или бизнес-интересов. Члены ОС не должны получать какое-либо вознаграждение от государства или других источников, особенно если у них уже есть основной вид деятельности. К сожалению, три четверти респондентов не осознают своей миссии в роли представителей общественности в составе ОС.

Ответы, представленные в опросе членов ОС, проведенным ГАК, ясно указывают на то, что члены ОС хорошо осведомлены о сферах деятельности комиссий, преимущественно связанных с бюджетными вопросами, социальными аспектами, аграрным сектором, жилищно-коммунальными услугами, а также усилиями по борьбе с коррупцией и обеспечением правопорядка. Тем не менее около половины опрошенных не имеют полного представления о деятельности своих комиссий, что может указывать на ограниченную активность данных членов в работе своих ОС или на недостаток информированности относительно деятельности в других комиссиях ОС. Общая структура и направленность комиссий в ОС не имеет унифицированного характера, что объяснимо разнообразием территориальных и институциональных особенностей. В различных регионах и учреждениях общественная работа ориентирована на разные вопросы. При более детальном рассмотрении направлений и тематики работы комиссий можно выявить их взаимосвязь со структурой государственных органов, что может указывать на то, что наибольшие усилия ОС направлены на вопросы, связанные с государственными инстанциями, а не на реальные проблемы региона и общества, которое они представляют.

В целях активизации противодействия коррупционным проявлениям в Казахстане особое внимание уделяется совместной работе различных государственных и общественных структур.

В городе Алматы на площадке Antikor ortalygy состоялась встреча ОС, на которой обсуждались инновационные методы борьбы с коррупцией. Было предложено активизировать сотрудничество с антикоррупционными волонтерами и молодёжью. Подчеркивалась важность расширения экспертного сообщества в данной области. Также были озвучены результаты мониторинга Управления государственных активов, указывающие на системные нарушения. При этом акцентировалось внимание на необходимости эффективного взаимодействия антикоррупционных органов и гражданского общества.

На заседании ОС города Усть-Каменогорска активно обсуждалась деятельность по противодействию коррупции в различных отделах городской администрации. Основное внимание было акцентировано на работе отдела ЖКХ, пассажирского транспорта и автомобильных дорог, в работе которых выявлено наибольшее количество замечаний. В рамках обсуждения были выдвинуты предложения по усилению контроля за качеством выполненных работ и соблюдением гарантийных обязательств подрядными организациями.

В ОС Павлодарской области состоялось заседание с участием членов комиссий по вопросам обеспечения прав, законных интересов граждан и противодействия коррупционным проявлениям областного ОС, городов Павлодара, Аксу, Успенского и Щербактинского районов, рассмотрены коррупционные риски управлений и акиматов. На мероприятии присутствовали руководители управлений, отвечающих за сельское хозяйство, занятость, общественное развитие, окружающую среду, ветеринарию, строительный контроль и экономическое планирование. По результатам заседания были разработаны рекомендации по учету и устранению выявленных коррупционных рисков.

Далее, 14 июня 2023 года, состоялось совместное заседание комиссий областного общественного совета и ОС Актогайского, Железинского, Иртышского,

Майского и Павлодарского районов. Во время встречи рассматривались коррупционные риски районных управлений и акиматов. Заслушаны мнения руководителей управлений архитектуры, здравоохранения, образования и дорожного хозяйства. На основе проведенного анализа были сформированы рекомендации для учета рисков и реализации мер по их предотвращению.

11 июля 2023 года состоялось совместное заседание комиссий областного ОС и города Экибастуза, районов Баянаул, Аккулы и Теренколь. На повестке дня стояли вопросы, касающиеся обеспечения прав и законных интересов граждан, а также противодействие коррупционным проявлениям. В рамках заседания были рассмотрены результаты внутреннего анализа коррупционных рисков, проведенных управлениями и акиматами указанных районов. По результатам заседания руководству районов было рекомендовано направить свои предложения по дальнейшему противодействию коррупции в акимат области. Оттуда эти материалы планируется инициировать для передачи в соответствующие отраслевые министерства.

Таким образом, на площадках городов и районов Казахстана активно обсуждаются коррупционные риски, все это указывает на повышенный интерес к проблеме на государственном и общественном уровнях. Особое внимание уделяется инициативе привлечения к борьбе с коррупцией волонтеров и молодежных групп, что способствует усилению информированности и активности граждан. При этом высказывается мнение об особой важности увеличения числа экспертов в сфере противодействия коррупции для более эффективного решения проблемы. Некоторые конкретные отделы и учреждения, в частности ЖКХ и пассажирского транспорта, названы как особо подверженные коррупционным рискам. По итогам обсуждений на разных уровнях активно формируются рекомендации, направленные на противодействие коррупционным проявлениям и их учет.

1.4. Привлечение граждан к работе в общественных советах: инструменты и практики

Формирование и деятельность ОС обеспечивает востребованность и активную реализацию конституционного права граждан на участие в управлении делами государства, повышая их социально-политическую активность. Участие представителей институтов гражданского общества не только повышает открытость политики государства, но и создает предпосылки для обсуждения и реализации инициатив «снизу» в различных сферах казахстанского общества.

ОС, не являясь составляющей государственного аппарата, вследствие этого могут считаться эффективным, взвешенным выразителем позиции гражданского общества, являясь его частью. Следовательно, привлечение граждан к работе в ОС и продвижение гражданских инициатив приобретает ключевое значение, так как гражданская инициатива, являясь «первоначальной ячейкой» гражданского общества, аккумулируя выдвигаемые гражданами требования, способна в кратчайшие сроки находить оптимальные пути решения социальных и иных вопросов. При этом оперативному решению проблем способствует также отсутствие бюрократических проволочек и энтузиазм гражданских активистов.

Важно подчеркнуть, что активизация общественного участия в государственном и местном управлении является приоритетной задачей как для гражданского общества, так и для государственной власти. Повышение качества разрабатываемых и принимаемых политических решений, а также усиление эффективности государственного и регионального управления зависят как от государства, так и от активного общественного участия.

Проблемы развития гражданского общества и повышения гражданской активности занимают важное место в казахстанском политологическом дискурсе.

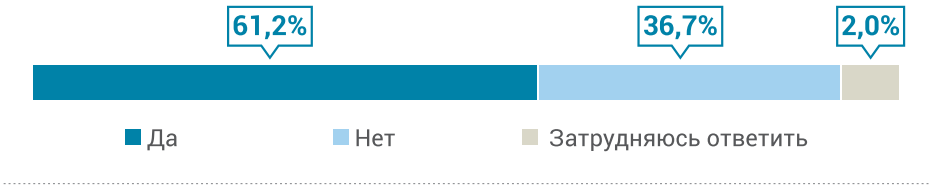
Несмотря на существующий скептицизм в отношении гражданской пассивности, примечательны данные о высокой заинтересованности граждан участвовать в деятельности ОС.

Согласно исследованию КИОР, на вопрос: «Хотели бы Вы стать членом ОС Вашего региона/города и лично участвовать в его деятельности?» утвердительно ответили 61,2 % респондентов, отрицательно — 36,7 %, затруднились ответить — 2 %.

Таблица 19

Заинтересованность в ОС

Хотели бы Вы стать членом ОС Вашего региона/города и лично участвовать в его деятельности?

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Данные, представленные в опросе членов ОС, проведенном ГАК, информируют, что, поскольку работа в ОС не предполагает финансовой компенсации, у членов ОС возникает потребность в обеспечении необходимыми ресурсами. Согласно ответам респондентов, многие из них указали на важность бюджетных ассигнований для привлечения экспертов. Эти ответы коррелируют с предыдущими вопросами, связанными с работой экспертов, поскольку некоторые члены ОС видят в выплатах единственный стимул для привлечения экспертов в общественные советы. В этой связи возникает затруднение с привлечением активных граждан с экспертными знаниями в качестве консультантов ОС.

Из предоставленных ГАК данных можно сделать вывод, что лишь 23 % респондентов активно сотрудничают с экспертами. Дополнительные 23 % также взаимодействуют с экспертами, но указывают на отсутствие высококвалифицированных специалистов. 21 % отмечают, что они также работают с экспертами, но те не готовы вносить свой вклад без оплаты. В то же время 31 % респондентов заявили, что они справляются с задачами при помощи собственных усилий членов ОС, не привлекая внешних экспертов. Лишь небольшое количество респондентов пришло к выводу, что для обеспечения дополнительных ресурсов необходимо привлечение дополнительного штата технического и административного персонала.

Привлекаете ли Вы экспертов к работе в ОС?

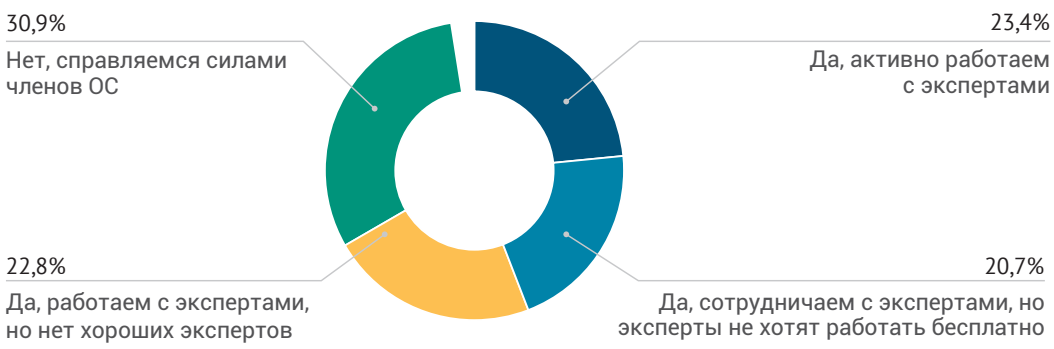

Рис. 8. Привлечение экспертов в ОС

Источник: ОЮЛ «Гражданский Альянс Казахстана»

Эти результаты подчеркивают недостаточную осведомленность членов ОС о различных способах привлечения и сотрудничества с экспертами. Отсутствие понимания о возможностях сотрудничества с НПО и другими ресурсами также является значимым аспектом. На основе этих данных можно сделать вывод, что необходимо улучшить информированность членов ОС о методах и потенциале вовлечения экспертов в работу ОС, включая сотрудничество с НПО.

В рамках общественной экспертизы ОС возможно привлекать НПО, научные организации, отдельных экспертов для организации консультаций и полноценного партнерства. Данный формат сотрудничества в Казахстане реализован в недостаточной степени и имеет высокий потенциал роста в рамках ОС.

Необходимо принять во внимание, что, согласно Кодексу рекомендуемой практики гражданского участия, партнерство является формой наибольшей вовлеченности[8] и может быть использовано как важный инструмент для повышения эффективности и прозрачности работы ОС.

С учетом уровня доверия, которым НПО пользуются со стороны своих членов и локального общества в целом, они становятся ключевыми представителями, осведомленными о важных общественных проблемах и интересах. Это позволяет НПО влиять на принятие эффективных итоговых решений и активно участвовать в процессах общественной экспертизы, направленных на реализацию итоговых задач ОС. Вклад НПО становится значимым фактором в обеспечении устойчивого и сбалансированного развития, а также способствует формированию более справедливой и ответственной среды в рамках ОС.

При этом НПО способствуют эффективному процессу принятия решений, благодаря своим накопленным знаниям и независимой экспертизе. Этот вклад оказывает влияние на органы управления на различных уровнях — от местных и региональных до национальных, а также на международные организации. Органы управления применяют опыт и компетенции НПО для разработки и реализации политики.

Поэтому вовлечение в состав ОС и его комиссий устойчивых, развитых НПО и общественных экспертов по различным тематическим сферам может значительно повысить уровень и потенциал ОС. Необходимо набирать собственный практический опыт, изучать и адаптировать международные практики. Общественная экспертиза и контроль должны быть ориентированы на использование их результатов в практике местного государственного управления. К сожалению, случается так, что результаты общественной экспертизы даже при позитивном отношении администраторов программ остаются на бумаге. За ними не следуют ни логические, ни организационные, ни какие-либо другие выводы, что в значительной мере тормозит развитие этой деятельности. После представления результатов экспертизы в акимат они должны анализироваться и обсуждаться. Далее рассматриваются рекомендации, данные общественными экспертами, и принимаются соответствующие управленческие решения. Их принятие можно считать логическим завершением процедуры общественного контроля и экспертизы, проводимой ОС. При этом необходимо диверсифицировать источники финансирования и мобилизовать ресурсы через вклад сообщества и НПО для проведения мониторинговых и экспертных работ, чтобы не зависеть от одного источника финансирования.

Привлечение граждан к работе в ОС и создание соответствующих условий предполагает в первую очередь тесное взаимодействие, объединение ресурсов и потенциалов ОС и НПО при поддержке государственных органов.

Также важно отметить, что сроки выработки ОС рекомендаций не регламентированы действующим законодательством, что предоставляет возможность ОС генерировать предложения на постоянной основе. Поэтому необходимо, чтобы население активнее вовлекалось в деятельность общественного контроля для максимального использования потенциала института ОС.

---

[8] *Кодекс рекомендуемой практики гражданского участия. — Режим доступа: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://rm.coe.int/16802eedd4 Дата обращения: 21.09.2023*

Таким образом, на данном этапе текущего развития ОС необходимо продолжить работу по созданию благоприятных условий для реализации форм общественного участия и вовлечения граждан в процесс принятия государственных решений. Всякая гражданская инициатива, продвигаемая в рамках ОС, прежде всего должна опираться на стремление граждан сделать не только свою жизнь, но и жизнь общества немного лучше. Ценностные установки граждан играют ключевую роль в данном вопросе. Задачей же государства является культивирование подобных настроений в социуме и пропаганда активной гражданской позиции всех членов общества. Безразличие и апатию нужно подвергать критике и порицанию, а активность и инициативность должны всячески поддерживаться и поощряться. В этом заинтересовано как само общество, так и государство, поскольку модернизация государства и общества невозможна без ответственных и инициативных граждан, равно как и без государственных структур, оказывающих поддержку людям и учитывающих мнение гражданского общества.

1.5. Критерий оценивания эффективности деятельности общественных советов

Согласно Закону РК «Об общественных советах», основной целью деятельности ОС является выражение мнения гражданского общества по общественно значимым вопросам.

К задачам ОС относится:

1) представление интересов гражданского общества и учет мнения общественности при обсуждении и принятии решений на республиканском и местном уровнях;

2) развитие взаимодействия ЦГО и органов местного государственного управления и самоуправления, а также субъектов квазигосударственного сектора с гражданским обществом;

3) организация общественного контроля и обеспечение прозрачности деятельности ЦГО и органов местного государственного управления и самоуправления, а также субъектов квазигосударственного сектора.

При этом критерии эффективности деятельности ОС остаются размытыми. Формально оценить эффективность ОС можно по количеству публикаций в СМИ и социальных сетях либо по числу рассмотренных обращений.

Общее количество обращений в ОС за 1 полугодие 2023 г., согласно данным Министерства информации и общественного развития РК, составило 788. Из них в госорганы направлено 463 обращения, количество удовлетворенных обращений — 432.

Оценка по формальному количеству обращений, возможно, показывает разницу в активности членов ОС: например, за 1 полугодие в Павлодарской области было зарегистрировано 220 обращений, а в соседней Северо-Казахстанской — всего 3. Однако количество ОС, имеющих страницы в социальных сетях, в Северо-Казахстанской области наибольшее по стране — 15, а у Павлодарской — неизвестно, возможно, отсутствуют.

Подобный диссонанс можно было бы объяснить активной деятельностью членов ОС в своих аккаунтах социальных сетей, но по Павлодарской области за полгода было отмечено только 26 постов.

Поэтому без отсутствия стандартов работы общественных советов ОС (на примере Северо-Казахстанской области) по эффективности может быть одновременно и лидером, и аутсайдером.

Также играет роль инициативная работа ОС по выявлению общественно значимых проблем.

Проводит ли Ваш ОС анализ общественных проблем в регионе? (1491 ответ)

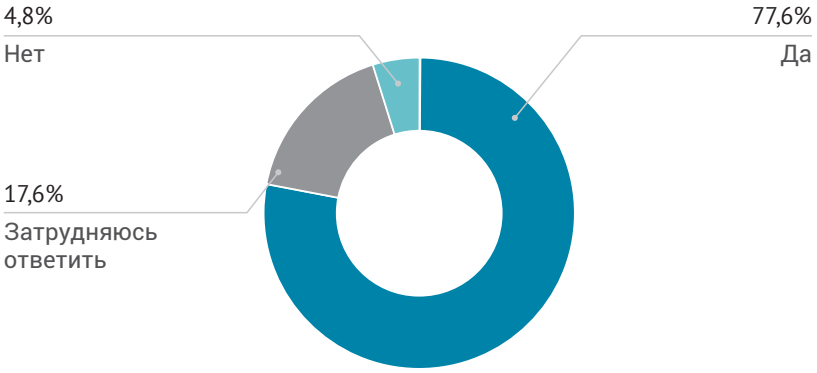

Рис. 9. Анализ общественных проблем

Источник: ОЮЛ «Гражданский Альянс Казахстана»

Согласно представленной диаграмме, 78 % опрошенных участников указали, что проводят оценку потребностей. Остальные 22 % либо ответили отрицательно, либо затруднились с ответом. Но когда анализируется способ, с помощью которого проводится данная оценка, выявляются некоторые оптимистические тенденции. Например, 19 % респондентов заявили, что получают оценку потребностей от государственных органов, 65 % проводят собственные исследования и 73 % самостоятельно изучают ситуацию.

Тем не менее стоит обратить внимание, что у исследователей эти результаты вызывают сомнение в их достоверности. В отчете ГАК также указаны факторы, сдерживающие возможности для проведения надлежащей оценки потребностей. Респонденты высказывают обеспокоенность отсутствием необходимых ресурсов для самостоятельных мероприятий, недостатком экспертов и профессионализма среди них, а также ограниченным общественным мониторингом и другими факторами. Это позволяет сделать вывод, что на практике возможности для надлежащей самостоятельной оценки потребностей весьма ограничены, даже несмотря на оптимистические ответы в опросе.

Согласно отчету ГАК, становится понятно, что должной оценки потребностей и приоритезации проблем региона ОС не проводят и его члены затрудняются назвать методы, которыми можно провести такую работу. Это указывает на недостаточность знаний и компетенций членов ОС по этому направлению.

При анализе данных очевидно, что есть сложности в понимании того, что должно быть в приоритете, из этого можно предположить, что имеется риск низкой вовлеченности членов ОС в процесс решения реальных проблем жителей своих регионов и территориальных единиц, что также затрагивает релевантность той оценки потребностей, которую на своем уровне видят и проводят члены ОС.

По результатам исследования ГАК просматривается ситуативность в работе членов ОС, когда их работа заключается только в решении поступающих от жителей обращений, при этом установка на системность самой работы по оценке потребностей в рамках их региона или территориального органа не видна.

Необходимо отметить, что, согласно данным ГАК, 49,2 % опрошенных являются вновь избранными и входят в состав ОС первый год, 40,3 % — более 3 лет, 10,5 % — более 5 лет.

При этом 38,2 % членов ОС не проходили никакого обучения. Это говорит о том, что состав ОС 2023 года обладает недостаточным опытом работы и требует специализированного обучения для повышения эффективности деятельности ОС. Для этого необходимо разработать общие упрощенные стандарты

и процедуры, которые определяют правила функционирования ОС. Это поможет обеспечить единообразие и большую эффективность в работе ОС на разных уровнях.

Также стандарты могут быть использованы как инструмент для оценки и мониторинга деятельности ОС. Однако в данном случае необходимо понимать важность гибкого подхода к оценке эффективности ОС в зависимости от масштаба (область, город, район) и сложности ситуации в регионе.

Стандарты работы для члена ОС должны включать прохождение обязательного обучения правовым основам, связанным с процессами ОС, коммуникационным навыкам, критериям оценки эффективности члена ОС через количество рассмотренных обращений и, возможно, инициированных в рамках комитета решений общественно значимых проблем региона, основам документооборота с МИО и ЦГО.

Данное предложение основано на изучении практик функционирования ОС, позволившее исследователям выделить типовые проблемы, которые характерны для всех ОС.

Поскольку многие члены ОС не до конца понимают роль и статус общественного совета и свои права и обязанности в его рамках, необходимо проверять, насколько хорошо они знают Закон РК «Об общественных советах». Эта мера необходима как для членов местных ОС, так и для членов ОС ЦГО. Недостаток знаний многих членов ОС, часто обусловленный отсутствием образовательных программ, снижает эффективность его работы.

Слабым моментом всех общественных советов можно назвать документооборот, отражение многих мероприятий остается недостаточно формализованным. Это связано как с ограниченным временем, так и с недостаточной квалификацией членов общественного совета и секретариата. Проблемой также является отсутствие юридического статуса ОС, что препятствует иметь собственную печать и электронную цифровую подпись. Этот аспект организации не нашел адекватного отражения в законодательстве.

ГАК предлагает включить в обучение следующие его составляющие:

1) практическое применение форм общественного контроля, а также использование результатов общественного контроля в процессе принятия решений соответствующим госорганом (и/или объектом общественного контроля);

2) формы и методы по привлечению экспертов к работе в ОС, которые позволят повысить эффективность рекомендаций ОС госорганам;

3) модуль знаний по оценке потребностей и их приоритезацию;

4) элементы межличностной коммуникации, эмоциональный интеллект, управление стрессом и конфликтами;

5) теорию и практику по международным и национальным нормам общественного участия;

6) модуль «портрет члена ОС» для понимания членами общественной организации своей роли и сути общественной работы, знание прав и обязанностей и умение привлекать ресурсы для своей работы.

В итоге, внедрение упрощенных базовых стандартов работы ОС, с одной стороны, позволит повысить качество его работы, с другой стороны, данный критерий оставит в кандидатах на членство в ОС самых заинтересованных граждан.

По данным опроса в рамках данного доклада, каждый десятый член ОС (10,38 %) считает, что избрание членов ОС регионов и городов должно осуществляться местным населением или, как вариант, из среды НПО. Поскольку НПО, как подтверждают данные ОФ «Еркіндік қанаты», гораздо больше вовлечены

в изучение работы ОС, то возможность организации выборного процесса среди НПО является перспективным направлением.

Согласно мнению представителей некоммерческих организаций, наиболее важным является участие в ОС представителей сектора гражданского общества (НПО, НКО), что поддерживают 67 % опрошенных. Кроме того, также 64 % считают важным включение в ОС влиятельных представителей общества на городском уровне.

В заключении можно сделать вывод о том, что в период становления каждый общественный совет должен разработать собственную концепцию работы. Нет необходимости пытаться охватить сразу весь объём работы, прописанный в законе, следует рассчитывать на собственные ресурсы и потенциал, двигаться поэтапно, самостоятельно и выполнять реальную работу.

1.6. Выявление трендов и успешных практик деятельности общественных советов через призму решенных кейсов

В настоящее время изучение и анализ функционирования ОС невозможны без рассмотрения определенных кейсов, так как практическое использование инструментов ОС — важный фактор при выработке низко затратных рекомендаций, нацеленных на создание оптимальных условий для раскрытия всех сильных сторон общественных советов как механизма общественного контроля над государственной властью.

В данном подразделе будут рассмотрены практики ОС 2023 года в различных отраслях при решении социально-экономических задач. Рассматриваемые практики предназначены для обмена опытом, обсуждения и продвижения наиболее эффективных методов и подходов.

Кейс ОС Актюбинской области. Для изучения успешных практик в рамках данного доклада представляет интерес кейс ОС Актюбинской области. Данные ОФ «Еркіндік қанаты» подтверждают, что в областном центре г. Актобе в ОС для решения социально значимых вопросов обращались 22 % респондентов, это в 7 раз больше, чем в г. Алматы (3 %), и в 5,5 раз (4%) превосходит средний показатель по Казахстану.

Анализируя данные по различным городам, следует также подчеркнуть, что в г. Актобе значительно больше жителей, чем в других городах, и возможности для участия в общественной жизни страны заметно расширились. Данный критерий, равно как и количество обращений граждан, предлагается считать приоритетным в оценке эффективности работы. Подобную практику региона считаем весьма успешной для столь молодого института.

Сопоставляя данные по работе ОС Актюбинской области с другими регионами, можно утверждать, что активность ОС Актюбинской области является одной из самых высоких в стране. За первую половину года в области было проведено 64 заседания, на которых были вынесены 90 рекомендаций государственным органам и организациям, проведено 10 общественных слушаний с 13 итоговыми рекомендациями, 55 общественных мониторингов с 50 итоговыми рекомендациями, рассмотрен 91 НПА, заслушаны 96 акимов всех уровней. Обращает на себя внимание тот факт, что все 12 поступивших обращений были рассмотрены самостоятельно — без ожидания решения государственных органов. В социальных сетях были опубликованы 136 материалов различного характера о деятельности ОС.

Изучение активности практик ОС Актюбинской области позволило сформулировать стратегию качественной интеракции с гражданами, что, в свою очередь, влияет на итоговое восприятие населением ОС как института, вызывающе-

го доверие. Активное вовлечение членов общественных советов в оперативное решение вопросов, вызывающих критику граждан в социальных сетях, а также настойчивость в получении ответов от государственных органов позволяют повысить результативность и степень удовлетворенности граждан.

Необходимо также отметить, что высокая общая результативность ОС Актюбинской области объясняется появлением одного эффективно работающего ОС, который, в свою очередь, формирует ориентир для всех социальных институтов, поскольку повышается локальный уровень конкуренции за лояльность граждан.

Кейс ОС г. Алматы «Анализ и мониторинг определения эффективности программ государственной поддержки населения категории социально уязвимых слоев населения (далее — СУСН). Социальное иждивенчество». Феномен социального иждивенчества рассматривается ОС г. Алматы как многоплановая проблема и по причинам возникновения, и по социально-экономическим последствиям. Для этого, по мнению членов ОС, необходимы мониторинг и контроль качества реализации программ государственной поддержки населения, а также разработка рекомендаций, направленных на снижение социального иждивенчества.

В итоге, в рекомендации ОС было включено предложение о внесении поправки в положение о начислении адресной социальной помощи, чтобы пенсионеры с минимальными отчислениями, имеющие дополнительную недвижимость, могли получать государственную помощь. Также предлагается монетизировать государственный социальный пакет в рамках адресной социальной помощи для индивидуального выбора семьи. Для многодетных мам предлагается льготное устройство детей в детский сад. Помимо этого, рекомендуется создание ID-карты для семей категории СУСН, позволяющей комплексно подходить к проблемам семьи. Рассматривается создание единого пособия для детей до 18 лет, чтобы обеспечить равные возможности. Также предложено создать государственный возвратный алиментный фонд для быстрого и законного решения вопроса. Рекомендовано провести встречу с заместителем акима города Алматы и рабочей группой по социальным вопросам. Предложено пересмотреть начисление адресной социальной помощи лицам с временной регистрацией для предотвращения необоснованного получения помощи.

Также членами ОС были внесены и другие рекомендации, направленные на сопровождение, контроль и оказание своевременной помощи по индивидуальным потребностям семей СУСН, в том числе создание единой интегрированной базы данных с возможным доступом для представителей всех государственных ведомств и качественного межведомственного взаимодействия.

Кейс «О создании Постоянной межведомственной комиссии по проблемам застройки г. Алматы». Большое количество обращений граждан в государственные органы и в ОС г. Алматы связано с неурегулированными проблемами с застройкой. Часто на руках у граждан имеются решения органов градостроительного контроля или решения судов. Тем не менее они не реализуются, что обессмысливает всю предыдущую работу граждан, государственных органов и судов.

Зачастую проблема не решается в связи с недостатками в текущем законодательстве или с отсутствием правоприменительной практики.

ОС г. Алматы в рамках осуществления общественного мониторинга предложил решить эту проблему путем создания постоянно действующей межведомственной комиссии на площадке ОС, целями работы которой станут:

1. мониторинг исполнения решений государственных и судебных органов;

2. создание практик в решении проблемных вопросов;

3. подготовка предложений по изменениям в законодательстве.

ОС могут решать разноплановые задачи, предлагая корректировки в государственные программы для повышения их эффективности. Также большое значение имеет уровень вовлеченности членов ОС в решение вопросов своего

города на примере г. Алматы, застройка которого создает не только экологические, но и высокие социальные риски.

Именно поэтому ОС играют важную роль в обеспечении устойчивого развития и сохранения городской среды в случае нарушения порядка застройки. ОС, состоящие из представителей гражданского общества, имеют возможность следить за текущими строительными проектами и оценивать их с точки зрения соблюдения городского планирования, архитектурных стандартов и зонирования. Это позволяет выявлять нарушения и несоответствия, а также предостерегать от негативных последствий для окружающей среды и комфорта жителей.

Кейс ОС г. Сатпаева области Улытау «Мониторинговые работы по благоустройству и озеленению»[9]**.** Члены ОС проводили мониторинг благоустройства и озеленения города. Они проверяли работы по поливу и содержанию зеленых насаждений в парке Победы, скверах города, обрезке деревьев на центральных улицах и уборке сухостоя во дворах домов.

В мониторинге приняли участие представители подрядной организации ОО «Жас Ұрпақ» и ГУ «Отдел жилищно-коммунального хозяйства, пассажирского транспорта и автомобильных дорог» г. Сатпаева, которые отвечали на вопросы и замечания членов ОС.

Одной из основных проблем для города Сатпаева является обеспечение поливочной водой основных улиц и участков жителей города. Согласно договорам и правилам технической эксплуатации, отпуск воды осуществляет ТОО «Kazakhmys Distribution», а ее транспортировку и подачу в квартальные сети — ТОО «Сатпаевское предприятие тепловодоснабжения».

Однако в день мониторинга был сорван график подачи поливочной воды, и в парк Победы она не подавалась, а на улицу Улытауская была подана с отставанием от графика. ОО «Жас Ұрпақ» в основном осуществляет полив зеленых насаждений поливомоечной машиной.

Обо всех выявленных недостатках члены ОС сообщили руководителям отделов жилищно-коммунального хозяйства, пассажирского транспорта и автомобильных дорог акимата города и администрации предприятий для принятия необходимых мер по устранению нарушений.

Кейс ОС г. Тараза «Мониторинг стабилизации цен на социально значимые продовольственные товары». В рамках деятельности Таразского городского ОС в апреле–мае 2023 года были проведены общественный мониторинг и исследование тенденций цен на основные продовольственные товары, а также осуществлен мониторинг деятельности АО «Социально- предпринимательская корпорация «Тараз»».

Основное внимание уделялось трём аспектам: курсу, по которому приобреталась продукция у производителей, ее качеству и условиям хранения, цене товаров в социальных магазинах. Процесс охватывает всю цепочку — от складов до полок магазинов, специализированных в том числе.

В ходе общественного мониторинга ОС г. Тараза выявил ряд проблем в сфере продовольствия. Среди наиболее значимых проблем стоит отметить следующие: объемы поставленной продукции не соответствуют земельным участкам производителей, отсутствуют документы на землю, не осуществляется должный контроль за состоянием складов и хранилищ продуктов питания, не возвращены полностью суммы, выделенные «Социальным павильонам» для снабжения социальных магазинов основными продуктами питания, несмотря на продолжающееся финансирование указанной компании, в ассортименте нет некоторых ключевых товаров. Также было отмечено, что расположение магазинов неудачно, а методика мониторинга цен требует доработки. По итогам обсуждения члены ОС г. Тараза направили рекомендации по устранению выявленных недостатков.

[9] *Интернет-портал KazKENES. Режим доступа: kazkenes.kz*

Кейс ОС г. Астаны «Эффективность мер по стабилизации цен на социально значимые продовольственные товары». ОС города провел мониторинг в Астане. Он включал посещение 4 торговых объектов и был осуществлен в соответствии с полномочиями общественного контроля деятельности ГУ «Управление по инвестициям и развитию предпринимательства города Астаны» в обеспечении стабилизации цен на социально значимые продовольственные товары.

В ходе общественного мониторинга были зафиксированы текущие цены на социально значимые продовольственные товары в торговых организациях г. Астаны, включая участников договоров с АО «Социально- предпринимательская корпорация «Astana»».

Следует отметить, что во время общественного мониторинга, проведенного в августе и сентябре 2022 года, было выявлено несоответствие цен: например, в сети «Магнум» цена на масло подсолнечное «Маслозавод № 1» превышала установленную на 26 %, хотя допустимая торговая надбавка составляет лишь 15 %. В ходе проверки ОС потребовали снять с продажи некачественные товары и направили замечания в АО «Социально-предпринимательская корпорация «Astana»». Кроме того, в одном из торговых центров отсутствовал сахар, несмотря на наличие контракта на его поставку. После замечаний ОС сахар был выставлен на продажу.

В июне 2023 года ОС столицы провел очередной мониторинг торговых объектов, чтобы зафиксировать текущие цены на социально значимые продовольственные товары, оценить эффективность мер, принятых в отношении предыдущих замечаний и рекомендаций ОС, и усилить защиту интересов жителей города.

Кейс ОС АО «ФНБ «Самрук-Қазына»». В «Самрук-Қазына» ознакомились с результатами деятельности «Казахтелекома» в ходе заседания ОС фонда АО «ФНБ «Самрук-Қазына»». Крупнейший интернет-провайдер и оператор страны отчитался о результатах своей деятельности за 2022 год. Помимо финансово-хозяйственных показателей, представители «Казахтелекома» рассказали о реализованных и планируемых проектах, принимаемых мерах по обеспечению населения телекоммуникационными услугами и сервисами, снижению цифрового неравенства между жителями городов и сельской местности.

В целом в развитие своей инфраструктуры для обеспечения казахстанцев современными телекоммуникационными услугами в ближайшие несколько лет Группа компаний «Казахтелеком» намерена инвестировать около 370 млрд тенге. В первой половине текущего года Группа компаний планирует инвестировать в проект по внедрению стандарта связи пятого поколения около 160 млрд тенге.

Подводя итоги заседания, председатель ОС отметил, что оператор связи может быть не только сильным игроком рынка, но и лучшей компанией в стране в области корпоративного управления.

По результатам заседания оператору связи направят рекомендации и будет обеспечен контроль над их реализацией.

Кейс ОС Агентства по финансовому мониторингу РК. ОС Агентства по финансовому мониторингу РК одним из первых ввел практику выездных заседаний с заслушиванием отчётов на местах. Очередное выездное заседание включало следующие вопросы:

1) о механизмах реализации Закона «О возврате государству незаконно приобретенных активов»;

2) отчёт руководителя Департамента экономических расследований (далее — ДЭР) по Алматинской области.

По первому вопросу обсудили правовые параметры реализации, ОС и ДЭР определили их как важнейший приоритет в работе.

Согласно отчёту руководителя ДЭР по Алматинской области, ОС дал положительную оценку работе департамента. По региону определены системные проблемы и возможные очаги социального недовольства по нехватке земель. Де-

партаментом выявлена схема, способствовавшая дефициту земельного фонда: изначально обширные земли, предоставленные в аренду для ведения крестьянского хозяйства, сегментируются на более мелкие участки под ведение личного подсобного хозяйства и в последующем передаются в частную собственность. При этом обязательная уплата кадастровой стоимости не производилась, а предварительная сумма причиненного государству ущерба составила порядка полумиллиарда тенге. Был установлен факт злоупотребления должностными полномочиями работниками акимата Алматинской области — компании с иностранным участием незаконно предоставлен земельный участок площадью 400 га, выявлена системность фактов незаконного предоставления субсидий в рамках госпрограммы по развитию агропромышленного комплекса страны должностными лицами Управления сельского хозяйства Алматинской области. Обращено в доход государства активов ТОО «Eurotransit Nur Zholy» на сумму более 5,3 млрд тенге. Проводимый системный контроль за реализацией национального проекта «Комфортная школа» и в целом образования ДЭР выявил существенные нарушения в этой сфере. В результате был инициирован ряд досудебных расследований в отношении сотрудников Управления образования.

Общественный совет в целом дал положительную оценку работе Алматинского областного департамента Агентства по финансовому мониторингу РК по исполнению поручений Главы государства, решению приоритетных задач и системных проблем. ОС отметил положительное влияние департамента на социально-экономическую обстановку в регионе, а также работу по упреждению коррупционных проявлений среди личного состава органов по финансовому мониторингу.

Кейс ОС по вопросам деятельности органов гражданской защиты (при Министерстве по чрезвычайным ситуациям РК). В июне 2023 года ОС по вопросам деятельности органов гражданской защиты (при Министерстве по чрезвычайным ситуациям РК) проведены общественные слушания.

На заседании были заслушаны руководители подразделений ЦИО в области гражданской защиты (Министерство по чрезвычайным ситуациям РК) по вопросам: о работе Министерства по чрезвычайным ситуациям РК по предупреждению чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера и планах развития в этом направлении; о республиканском бюджете Министерства по чрезвычайным ситуациям РК на 2023 год и его исполнении в 2022 году.

По результатам заседания ОС Министерству по чрезвычайным ситуациям РК были даны рекомендации: функции предупреждения о чрезвычайных ситуациях в мобильном приложении Darmen возложить на государственный орган, а также возобновить обучение населения и руководителей государственных органов, организаций по действиям при землетрясении на территории республики.

Рекомендовано предусмотреть финансовые средства на развитие воинских частей гражданской обороны, т. к. они одни из первых реагируют на чрезвычайные ситуации в составе крупных сил гражданской защиты, и проработать вопрос о создании информационно-цифровой базы коррупционных рисков ведомства для сбора и анализа информации о коррупции в министерстве, для чего предусмотреть и внести соответствующие изменения в республиканский бюджет 2024 года.

В целом заметна тенденция, что ОС активно занимаются изучением и анализом актуальных социально-экономических вопросов, в свою очередь это позволяет формулировать обоснованные предложения и рекомендации. Однако ОС не только занимаются анализом, но и активно взаимодействуют с обществом, проводя встречи, обсуждения и консультации. Также после анализа кейсов деятельности ОС можно сделать вывод, что проведение регулярного мониторинга и контроля за реализацией программ и инициатив позволяет обеспечивать прозрачность и ответственность в действиях государственных органов. Таким образом, деятельность ОС направлена на создание моста между государственными органами и обществом, обеспечивая активное участие граждан в принятии ключевых решений.

ВЫВОДЫ

В заключение можно с уверенностью утверждать, что развитие института ОС в Казахстане идет динамичными темпами. Данную тенденцию необходимо интерпретировать как готовность гражданского общества Казахстана к активному вовлечению в процессы принятия решений на всех уровнях. Однако следует отметить, что на этом пути встречаются определенные недоработки, требующие внимания и коррекции.

Социологические замеры подтвердили высокую степень заинтересованности граждан в участии в деятельности ОС. Таким образом, на данном этапе текущего развития ОС необходимо продолжить работу по созданию благоприятных условий для реализации форм общественного участия и вовлечения граждан в процесс принятия государственных решений.

Прежде всего важно продолжать работу над улучшением механизмов взаимодействия между ОС и органами власти. Для этого необходимо более открытое взаимодействие и учёт предложений ОС при принятии решений. Также следует обеспечить более тесное взаимодействие между различными ОС, чтобы обеспечить более полное представление интересов и мнений разнообразных групп населения.

Одним из основных недостатков является потребность в усилении механизмов обратной связи между ОС и гражданами. Чтобы обеспечить более точное и актуальное отражение общественного мнения, необходимо расширить информированность и вовлеченность граждан в деятельность ОС. В этом контексте важное значение имеет разработка программ и инициатив, направленных на повышение осведомленности о функционировании ОС и на поощрение активного участия граждан в обсуждении ключевых вопросов.

ОС в 2023 году продолжают сталкиваться с рядом организационных и качественных проблем. Анализ показал, что более трети (38,2 %) членов ОС не имели опыта обучения. Этот факт требует пересмотра подходов и организации специализированного обучения для повышения эффективности их деятельности.

Анализ функционирования ОС выявил типовые проблемы, такие как недостаточное понимание роли и статуса ОС их членами. Это подразумевает необходимость проверки знаний Закона РК «Об общественных советах», чтобы повысить эффективность работы последних.

Ещё одной слабой стороной ОС является недостаточная формализация документооборота, что связано с ограниченным временем и квалификацией членов ОС и секретариата. Отсутствие юридического статуса также ограничивает деятельность этих организаций.

Опрос членов ОС указывает на то, что значительная часть респондентов (10,38 %) поддерживает идею выборов членов ОС среди населения или из среды НПО, основанных на данных об их активности и участии.

Особую значимость имеет участие в ОС представителей сектора гражданского общества, что поддерживают 67 % опрошенных, и включение в ОС влиятельных личностей на городском уровне, считающих это важным (64 %).

В конечном итоге, несмотря на некоторые недоработки, сам процесс развития института ОС в Казахстане вызывает уверенность в его общественной целесообразности и действенности. С учетом положительных кейсов и последовательных настойчивых усилий по преодолению выявленных проблем ОС будут содействовать дальнейшим демократическим преобразованиям и активному участию граждан в формировании будущего Казахстана.

В данном аспекте положительному восприятию ОС способствует активное обсуждение различных коррупционных рисков. Особое внимание уделяется инициативе привлечения к борьбе с коррупцией волонтеров и молодежных групп, что помогает усилить информированность и активность граждан. По итогам обсуждений на разных уровнях активно формируются рекомендации, направленные на учет и противодействие коррупционным проявлениям.

Предложенные стандарты и рекомендации ориентированы на повышение эффективности деятельности ОС и создание условий для их более активного участия в решении общественных проблем на различных уровнях.

РАЗДЕЛ 2

ОБЩЕСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ НА РЕСПУБЛИКАНСКОМ И РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ: АНАЛИЗ РЕАЛИЗАЦИИ

Общественный контроль является одним из ключевых направлений деятельности ОС всех уровней. Его осуществление, в свою очередь, позволяет заинтересованным гражданам и институтам гражданского общества посредством соответствующих обращений в ОС и/или участия в проводимых ими мероприятиях оказывать определенное влияние на процесс принятия решений государственными органами и субъектами квазигосударственного сектора.

Согласно Закону РК «Об общественных советах» от 2 ноября 2015 года, задачами общественного контроля являются:

1) повышение эффективности, открытости и прозрачности деятельности государственных органов, органов местного самоуправления и субъектов квазигосударственного сектора;

2) реализация гражданских инициатив, направленных на защиту общественных интересов;

3) повышение уровня доверия граждан к деятельности государства и его органов, органов местного самоуправления, субъектов квазигосударственного сектора, обеспечение обратной связи между обществом и государством, предупреждение и разрешение социальных конфликтов;

4) вовлечение населения в процесс противодействия коррупции.

При этом общественный контроль могут осуществлять не только непосредственно ОС, но и по их поручению отдельные граждане и/или некоммерческие организации.

Вместе с тем, согласно результатам социологического опроса, только почти четверть респондентов (24,4 %) рассматривают общественный контроль в качестве критерия, позволяющего оценивать деятельность ОС как полезную для общества. Региональный срез показывает, что больше всего эту точку зрения разделяют в области Улытау (100 %), в Акмолинской (66,7 %) и Костанайской (57,1 %) областях. В свою очередь, данное обстоятельство свидетельствует о недостаточном уровне информирования граждан о рассматриваемом направлении деятельности ОС всех категорий.

В отличие от сограждан, члены различных ОС, согласно результатам проведенного среди них опроса, отмечают увеличение возможностей по осуществлению общественного контроля за деятельностью местных исполнительных органов (далее — МИО) в качестве ключевого фактора, который привлек их к работе в соответствующих ОС (41,67 %).

Рис. 10. Основные факторы привлекательности работы ОС

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Следует также отметить результаты опроса, проведенного среди членов ОС всех уровней ГАК. Респонденты отметили применение на практике в рамках деятельности соответствующих ОС всех форм общественного контроля в следующем соотношении:

1. Заслушивание отчета о результатах работы — 88,4 %.
2. Общественный мониторинг — 76,7 %.
3. Общественное слушание — 76 %.
4. Общественная экспертиза — 57,4 % [10].

2.1. Рассмотрение и оценка проведения общественного мониторинга: анализ проблем и вызовов

Общественный мониторинг осуществляется за деятельностью государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора по оказанию государственных услуг, реализации государственных программ, стратегических планов, бюджетных программ, программ развития территорий и планов развития квазигосударственных структур, чтобы выявить негативные последствия для граждан и факты ущемления общественных интересов. Для этого члены ОС вправе запрашивать у соответствующих государственных и квазигосударственных структур необходимую информацию, относящуюся к предмету мониторинга.

Результатом общественного мониторинга является заключение, составленное лицами, которые его проводят. Оно содержит:

[10] *Аналитический отчет об оценке потребностей членов общественных советов. — Астана: Гражданский альянс Казахстана, 2023. — С. 3*

1) информацию о выявленных негативных последствиях для граждан и об ущемлении общественных интересов в результате оказания государственных услуг;

2) рекомендации по устранению причин и условий, выявленных в ходе общественного мониторинга нарушений законодательства Республики Казахстан;

3) предложения по повышению эффективности контролируемых объектов;

4) предложения по внесению изменений и дополнений в нормативные правовые акты, внутренние документы субъектов квазигосударственного сектора.

В первой половине 2023 года ОС разных категорий были проведены 404 мониторинговых мероприятия по вопросам общественного транспорта, обеспечения питьевой водой, состояния водопроводных труб, строительства жилья, отвода земель под застройку, ремонта дорог, создания и деятельности объединений собственников имущества (далее — ОСИ), мониторинга цен на товары первой необходимости и т. д.

По итогам общественного мониторинга были разработаны и представлены соответствующим государственным органам и субъектам квазигосударственного сектора 303 рекомендации. Наиболее всего данную форму общественного контроля в своей деятельности используют члены ОС местного уровня (384).

Таблица 20

Результаты общественного мониторинга в январе–июне 2023 года [11]

№	Общественные советы	Общественный мониторинг	
		Количество мероприятий	Количество рекомендаций
Республиканский уровень (центральные госорганы)			
1.	Министерство внутренних дел	1	–
2.	Министерство здравоохранения	1	1
3.	Министерство индустрии и инфраструктурного развития	2	1
4.	Министерство культуры и спорта	1	–
5.	Министерство сельского хозяйства	2	–
6.	Министерство по чрезвычайным ситуациям	2	2
7.	Министерство юстиции	3	8
8.	Агентство по противодействию коррупции	6	6
Республиканский уровень (субъекты квазигосударственного сектора)			
1.	НУХ «Байтерек»	1	–
Местный уровень			
1.	Акмолинская область	24	28
2.	Актюбинская область	55	50
3.	Алматинская область	7	12
4.	Атырауская область	34	40
5.	Восточно-Казахстанская область	115	35
6.	Жамбылская область	11	9
7.	Область Жетісу	6	12
8.	Западно-Казахстанская область	18	23

[11] *Информация предоставлена по общественным советам 8 из 23 центральных государственных органов, 2 из 12 квазигосударственных структур и 16 из 20 регионов Казахстана.*

Продолжение Таблицы 20

9.	Карагандинская область	3	3
10.	Кызылординская область	11	–
11.	Костанайская область	27	13
12.	Мангистауская область	37	37
13.	Павлодарская область	17	19
14.	Туркестанская область	12	–
15.	Астана	4	4
16.	Алматы	3	–

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

Конкретные направления и примеры проведения общественного мониторинга ОС разных категорий отражены главным образом в годовых планах их работы, протоколах заседаний и иных официальных документах, опубликованных на официальных сайтах соответствующих государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора, а также в новостной информации интернет-портала kazkenes.kz и разных масс-медиа.

В частности, План работы ОС по вопросам деятельности органов внутренних дел на 2023 год предусматривает два направления проведения общественного мониторинга:

1. Выезды членов ОС в регионы, в том числе в подразделения департаментов полиции, для изучения и наблюдения за деятельностью органов внутренних дел и состоянием их взаимодействия с населением и институтами гражданского общества.

2. Осуществление мониторинга за публикациями в СМИ и социальных сетях по вопросам деятельности органов внутренних дел [12].

Согласно Плану работы ОС по вопросам труда и социальной защиты населения Республики Казахстан на 2023 год, общественный мониторинг за деятельностью Министерства труда и социальной защиты населения РК проводится путем участия членов ОС на коллегиях, совещаниях и заседаниях данного органа [13].

Планом работы ОС по вопросам деятельности органов гражданской защиты на 2023 год предусмотрено проведение общественного мониторинга относительно исполнения поручений Президента Республики Казахстан по вопросам оснащения и развития Министерства по чрезвычайным ситуациям РК. Кроме того, посредством данной процедуры ОС вправе осуществлять контроль за исполнением прежде всего Министерством по чрезвычайным ситуациям РК и его структурными подразделениями собственных решений [14].

По итогам заседания ОС по вопросам деятельности Министерства иностранных дел РК, прошедшего 22 июня 2023 года, было принято решение о проведении мониторинга работы Департамента консульской службы Министерства иностранных дел РК с гражданами за рубежом. План проведения общественного мониторинга будет разработан совместными усилиями членов ОС и сотрудников данного департамента [15].

[12] *План работы Общественного совета по вопросам деятельности органов внутренних дел на 2023 год // Официальный сайт Министерства внутренних дел Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/425324?lang=ru*

[13] *План работы Общественного совета по вопросам труда и социальной защиты населения Республики Казахстан на 2023 год // Официальный сайт Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/490979?lang=ru*

[14] *План работы Общественного совета по вопросам деятельности органов гражданской защиты на 2023 год // Официальный сайт Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/emer/documents/details/417451?lang=ru)*

[15] *Оптимизация деятельности комитетов и усиление общественного контроля в фокусе внимания Общественного совета по вопросам деятельности МИД РК (23.06.2023 г.) // Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Казахстан*

В то же время в некоторых центральных государственных органах происходит фактически дублирование общественного мониторинга с другой процедурой общественного контроля — заслушиванием отчетов о результатах работы данных органов за определенный период и/или по определенным направлениям.

Так, например, реализация общественного мониторинга за деятельностью Министерства финансов РК предполагает заслушивание членами ОС по государственным финансам отчета заместителя Премьер-министра – министра финансов «О результатах работы Министерства финансов РК» и содоклада председателя ОС [16].

Согласно Плану работы ОС Министерства здравоохранения РК до 2024 года, общественный мониторинг осуществляется посредством отчетов должностных лиц данного госоргана по реализации национального проекта «Качественное и доступное здравоохранение для каждого гражданина «Здоровая нация»» в 2022 году, а также Плана развития Министерства здравоохранения РК и оказания государственных услуг в сфере здравоохранения[17].

Однако такая практика, во-первых, противоречит положениям Закона РК «Об общественных советах», которые четко определяют суть и порядок организации и проведения общественного мониторинга. Во-вторых, не позволяет членам указанных выше ОС и других государственных органов, придерживающихся аналогичного подхода в отношениях с ОС, проводить эффективный общественный контроль за их деятельностью. Поэтому следует отказаться от такого дублирования двух форм общественного контроля, осуществляемого ОС.

В качестве примеров проведения общественного мониторинга на местном уровне можно отметить следующие:

1. Проведение группой членов ОС Денисовского района (Костанайская область) мониторинга очистки дорог от снега в селе Денисовка после бурана. Данную работу производил подрядчик ИП «Трэк-3» (г. Костанай) (24.02.2023 г.)

2. Проведение группой членов ОС города Астаны мониторинга деятельности ГУ «Управление общественного здравоохранения города Астаны» на предмет качества оказания медицинских услуг и социальной поддержки медицинских работников в столице республики. В процессе мониторинга они посетили городские многопрофильные больницы № 1 и 2 и многопрофильную детскую больницу № 2. Мониторинг включал визуальный осмотр состояния, оснащения и обеспечения больниц, а также беседы с персоналом и пациентами (26.05.2023 г.).

3. Проведение группой членов ОС города Сатпаева (область Улытау) мониторинга по вопросам благоустройства и санитарной очистки города. В частности, была осуществлена проверка деятельности ТОО «Сәт Тазалық» по уборке и вывозу твердых бытовых отходов и ТОО «Ерстрой» по состоянию содержания автобусных остановок (26.05.2023 г.).

4. Проведение членами Комиссии по общественному развитию, культуре, спорту и молодежи ОС города Алматы выездного мониторинга Центральной библиотечной системы мегаполиса. В процессе мониторинга была изучена деятельность библиотеки-филиала № 14, библиотеки-филиала № 39 и Центральной городской детской библиотеки им. С. Бегалина с точки зрения их доступности для жителей города, материально-технического обеспечения, кадрового состава, защиты прав работников и т. д. (13.07.2023 г.).

5. Проведение группой членов ОС района Байтерек (Западно-Казахстанская область) выездного мониторинга (рейда) по проверке состояния детских и спортивных площадок в селе Рубежка. По итогам рейда было выявлены их недостат-

[16] *План работы Общественного совета по государственным финансам на I полугодие 2023 года // Официальный сайт Министерства финансов Республики Казахстан Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/446990?lang=ru*

[17] *План работы Общественного совета на 2023 год // Официальный сайт Министерства здравоохранения Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/442276?lang=ru*

ки и обнаружены некачественные площадки, представляющие опасность для детей. Подрядчикам и местному акимату был представлен трехдневный срок для исправления недостатков (22.06.2023 г.).

6. Проведение группой членов ОС Павлодарской области мониторинга деятельности детских садов № 86, 96 и 111 города Павлодара. В ходе мониторинга были осмотрены территории каждого детского сада, камеры видеонаблюдения и наличие видеозаписей, общественники ознакомились с работой пищеблока, медицинского персонала, изучили различные документы. По итогам было предложено решить вопрос об увеличении заработной платы работникам детских садов и провести в них необходимые ремонтные работы (10.07.2023 г.).

7. Проведение группой членов ОС города Шымкента мониторинга качества завершенного строительства многоэтажных жилых домов и социальных объектов в микрорайоне Туран и жилом массиве Бозарык. В процессе мониторинга его участники ознакомились с ходом работ по благоустройству и созданию условий для граждан с ограниченными возможностями (18.07.2023 г.).

Члены ОС различных категорий, с которыми были проведены глубинные интервью, высказывают самые разные оценки относительно использования рассматриваемой формы общественного контроля в деятельности соответствующих ОС.

Одной из положительных сторон общественного мониторинга является его проведение до определенных мероприятий (заседания, совещания, общественные слушания и т. д.) ОС и/или соответствующих государственных органов, на которых рассматриваются конкретные вопросы республиканского или местного значения. На этих мероприятиях члены ОС представляют информацию о реальном положении дел в определенных сферах с акцентом на выявленных проблемах и рекомендации по их решению. Данный подход позволяет дополнить информацию, озвученную должностными лицами центральных или местных государственных органов, и прийти к единому мнению по устранению критических моментов в соответствующих сферах. Рекомендации и предложения ОС, выработанные на основе результатов общественного мониторинга, берутся за основу деятельности определенных госорганов по решению соответствующих вопросов.

Вместе с тем члены ОС отмечают также следующие отрицательные моменты в проведении общественного мониторинга:

1. Отсутствие методик проведения общественного мониторинга, отражающих как общие подходы, инструменты и технологии, так и подходящие для применения в конкретных сферах и отраслях. В свою очередь это приводит к проведению различных мониторинговых мероприятий на недостаточно эффективной основе.

2. Отсутствие заинтересованности (по разным причинам) руководителей различных центральных и местных государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора в проведении общественного мониторинга определенных направлений деятельности их структурных подразделений и/или подведомственных организаций. В связи с этим мониторинговые мероприятия соответствующих ОС не получают какой-либо поддержки с их стороны.

3. Несвоевременное предоставление, предоставление с некачественным содержанием либо непредоставление членам ОС со стороны определенных государственных и квазигосударственных структур необходимой информации, относящейся к предмету мониторинга.

4. Нереализованность в силу разных причин (отсутствие необходимых бюджетных средств, наличие определенных законодательных ограничений, разногласия между разными госорганами и т. д.) государственными и квазигосударственными структурами определенных рекомендаций и предложений ОС, разработанных на основе проведения общественного мониторинга.

Данную позицию разделяют другие члены различных ОС, которые были опрошены посредством анкетирования. 10,3 % из них отмечают недостаточное внимание со стороны государственных органов к рекомендациям ОС.

5. Ограниченность в правовом отношении полномочий членов ОС по проведению общественного мониторинга объектами, относящимися к государственным и квазигосударственным структурам. Тогда как к частным коммерческим структурам они практически не имеют доступа. В свою очередь, это не позволяет ОС проводить, в частности, мониторинг цен на различные товары, а также деятельности частных структур по линии государственных закупок.

Это обстоятельство подтверждают и их опрошенные коллеги, которые считают деятельность ОС наименее эффективной в сфере регулирования цен на продовольственные и непродовольственные товары (9,16 %). Среди же основных причин неэффективности работы ОС они отмечают отсутствие у данных органов возможностей для контроля по исполнению работ и услуг в рамках государственных закупок (15,95 %).

Рис. 11. Основные причины неэффективности работы ОС

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

6. Отсутствие среди членов определенных ОС компетентных специалистов в вопросах, которые являются предметом проведения общественного мониторинга в тех или иных сферах. В свою очередь это обстоятельство снижает уровень результативности данной процедуры.

7. Отсутствие у ОС материально-технических ресурсов, необходимых для проведения определенных мониторинговых мероприятий. Особенно это наблюдается в деятельности:

— ОС центральных государственных органов, которые ограничены в самостоятельном проведении мониторинга деятельности их территориальных подразделений;

— ОС субъектов квазигосударственного сектора, которые ограничены в самостоятельном проведении мониторинга деятельности их дочерних структур, действующих в разных регионах страны;

— ОС областей, которые ограничены в самостоятельном проведении мониторинга деятельности МИО и их подведомственных организаций на всей территории данных регионов.

8. Участие в проведении общественного мониторинга сравнительно небольшого количества членов тех или иных ОС. Во многом это обусловлено занятостью многих членов ОС в рамках своей основной трудовой деятельности и вне ее.

Следует также отметить, что среди членов ОС ЦГО присутствуют граждане, проживающие в городе Алматы и других регионах Казахстана. В связи с этим они ограничены в участии в мониторинговых мероприятиях данных ОС, проводимых главным образом в городе Астане.

9. Низкий уровень информационного сопровождения мониторинговых мероприятий ОС, как и всей их деятельности в целом. В том числе это выражается в отсутствии соответствующей информации на официальных сайтах большинства центральных государственных органов, областных, районных и городских маслихатов и квазигосударственных структур.

Таким образом, деятельность ОС всех уровней по линии проведения общественного мониторинга требует своего улучшения. Выявление и устранение фактических отклонений административной и управленческой деятельности от нормативно установленных параметров подлежат общественному мониторингу и контролю. В этой связи важна реализация широкомасштабных задач укрепления и развития механизмов общественного контроля.

2.2. Особенности проведения общественной экспертизы

Общественная экспертиза проводится в отношении проектов принимаемых решений государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора на предмет соблюдения прав и законных интересов физических и юридических лиц, сохранения благоприятной для жизни и здоровья граждан окружающей среды, а также исключения факторов, оказывающих негативное воздействие на обеспечение безопасности граждан, населенных пунктов и производственных объектов. Данная процедура предполагает использование методов и инструментов исследования, анализа и оценки.

С точки зрения вовлечения заинтересованных граждан и институтов гражданского общества в процесс подготовки и принятия решений по социально значимым вопросам важно то, что инициаторами проведения общественной экспертизы могут выступать физические лица и/или некоммерческие организации Казахстана. ОС, в свою очередь, принимают решения о ее проведении и поручают их исполнение экспертным комиссиям, создаваемым привлеченными общественными объединениями.

Вместе с тем на практике наиболее распространенной формой общественной экспертизы является проведение экспертизы и обсуждение проектов нор-

мативных правовых актов членами ОС по инициативе преимущественно соответствующих центральных и местных государственных органов.

В течение первой половины 2023 года ОС разных категорий были рассмотрены 3615 проектов НПА, включая 1851 — на уровне МИО и 1764 — в рамках центральных государственных органов. Общее количество рекомендаций, подготовленных по результатам данной деятельности, составило 3413. Из них 2903 были одобрены полностью, 510 — с определенными замечаниями.

Таблица 21

Результаты рассмотрения проектов НПА в январе–июне 2023 года [18]

№	Общественные советы	Рассмотрение проектов НПА		
		Количество проектов НПА	Количество одобренных рекомендаций	Количество рекомендаций с замечаниями
Республиканский уровень (центральные госорганы)				
1.	Министерство внутренних дел	120	–	–
2.	Министерство здравоохранения	174	174	13
3.	Министерство иностранных дел	47	47	–
4.	Министерство индустрии и инфраструктурного развития	302	288	14
5.	Министерство информации и общественного развития	42	40	10
6.	Министерство культуры и спорта	81	70	–
7.	Министерство науки и высшего образования	3	–	–
8.	Министерство национальной экономики	52	–	–
9.	Министерство просвещения	133	133	3
10.	Министерство сельского хозяйства	107	–	–
11.	Министерство торговли и интеграции	54	–	–
12.	Министерство труда и социальной защиты населения	118	118	2
13.	Министерство финансов	125	125	–
14.	Министерство по чрезвычайным ситуациям	46	–	–
15.	Министерство энергетики	92	92	-
16.	Министерство экологии и природных ресурсов	120	65	15
17.	Министерство юстиции	37	34	14
18.	Агентство по делам государственной службы	30	30	–

[18] *Информация предоставлена по общественным советам 22 из 23 центральных государственных органов.*

Продолжение Таблицы 21

19.	Агентство по защите и развитию конкуренции	8	–	–
20.	Агентство по противодействию коррупции	11	11	–
21.	Агентство по стратегическому планированию и реформам	32	–	–
22.	Агентство по финансовому мониторингу	30	–	–
Местный уровень				
1.	Область Абай	39	–	41
2.	Акмолинская область	158	146	2
3.	Актюбинская область	91	94	45
4.	Алматинская область	69	–	73
5.	Атырауская область	220	220	
6.	Восточно-Казахстанская область	96	96	4
7.	Жамбылская область	111	119	64
8.	Область Жетiсу	48	–	14
9.	Западно-Казахстанская область	139	173	54
10.	Карагандинская область	81	81	12
11.	Кызылординская область	56	39	3
12.	Костанайская область	226	226	4
13.	Мангистауская область	36		30
14.	Павлодарская область	98	171	76
15.	Северо-Казахстанская область	182	182	17
16.	Туркестанская область	54	54	–
17.	область Улытау	25	–	–
18.	Астана	36		
19.	Алматы	32	32	–
20.	Шымкент	54	54	–

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

Таким образом, наибольшее количество проектов НПА было рассмотрено на местном уровне, включая Костанайскую (226), Атыраускую (220), Северо-Казахстанскую (182) и Акмолинскую (158) области. На республиканском уровне в данном случае преуспели ОС Министерства индустрии и инфраструктурного развития (302), Министерства здравоохранения (174), Министерства просвещения (133), Министерства финансов (125), Министерства внутренних дел и Министерства экологии и природных ресурсов (120).

Важным моментом рассмотрения проектов НПА ОС ЦГО является то, что таковыми часто являются не только проекты официальных документов данных органов, но и разработанные ими проекты законов, указов Президента РК и постановлений Правительства РК. Благодаря этому, члены соответствующих ОС принимают участие в процессе подготовки и принятия решений общенационального характера.

Следует также отметить, что рассмотрение проектов НПА осуществляется не только на заседаниях ОС, но и посредством рассылки их членам данных до-

кументов для последующего ознакомления и разработки рекомендаций по ним. При этом данная деятельность не является обязательной для всех членов любых ОС. В связи с этим свои рекомендации по тем или иным проектам НПА разрабатывают и направляют в соответствующие госорганы только те из них, кто проявляет в данном случае определенный интерес.

Таблица 22

Проекты НПА, рассмотренные ОС отдельных центральных госорганов в первой половине 2023 года

№	Центральные государственные органы	Название проектов НПА	Дата рассмотрения
1.	Министерство здравоохранения	■ Постановление Правительства РК «Об утверждении Комплексного плана по борьбе с онкологическими заболеваниями в Республике Казахстан на 2023-2025 годы»	16.03.2023 г.
		■ Постановление Правительства РК «О проекте Закона Республики Казахстан "О ратификации Соглашения между Правительством Республики Казахстан и Всемирной организацией здравоохранения об организации в Астане (Республике Казахстан) семьдесят третьей сессии Европейского регионального комитета Всемирной организации здравоохранения"»	19.06.2023 г.
		■ Приказ министра здравоохранения РК «Об утверждении профессионального стандарта "Социальный работник в здравоохранении"»	26.06.2023 г.
2.	Министерство информации и общественного развития	■ Приказ министра информации и общественного развития РК «Об утверждении Правил предоставления арендного жилища без права выкупа для работающей молодежи»	22.02.2023 г.
		■ Приказ министра информации и общественного развития РК «Об утверждении Правил создания, организации, обеспечения молодежных трудовых отрядов, а также проведения мониторинга их деятельности»	28.02.2023 г.
		■ Закон РК «О масс-медиа»	28.03.2023 г.
3.	Министерство финансов	■ Закон РК «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Казахстан "О республиканском бюджете на 2023–2025 годы"»	1.03.2023 г.
4.	Министерство экологии и природных ресурсов	■ Постановление Правительства РК «Об утверждении обновленных определяемых на национальном уровне вкладов Республики Казахстан»	23.02.2023 г.
		■ Постановление министра экологии и природных ресурсов РК «О внесении изменений и дополнений в постановление Правительства Республики Казахстан от 29 июля 2020 года № 479 "Об утверждении Плана мероприятий по реализации Концепции по переходу Республики Казахстан к „зеленой экономике“ на 2021–2030 годы"»	02.03.2023 г.
		■ Постановление Правительства РК «Об утверждении Концепции развития системы управления водными ресурсами Республики Казахстан на 2023–2029 годы»	30.06.2023 г.

Продолжение Таблицы 22

5.	Агентство по стратегическому планированию и реформам	■ Указ Президента РК «О внесении изменений и дополнений в Указ Президента Республики Казахстан от 5 октября 2020 года № 427 "О некоторых вопросах Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан"»	04.05.2023 г.
		■ Приказ Председателя Агентства по стратегическому планированию и реформам РК «О внесении изменения и дополнения в приказ Председателя Агентства по стратегическому планированию и реформам РК от 11 февраля 2022 года № 2 "Об утверждении Перечня видов деятельности, технологически связанных с производством товаров, работ, услуг субъекта государственной монополии в области государственной статистики"»	23.06.2023 г.

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

Что касается экспертизы проектов НПА на местном уровне, то можно отметить:

1. Рассмотрение комиссией по вопросам развития агропромышленного комплекса ОС Павлодарской области по проекту постановления областного акимата «О некоторых вопросах в сфере агропромышленного комплекса по Павлодарской области на 2023 год». На вопросы членов комиссии ответил заместитель руководителя управления сельского хозяйства области. По итогам обсуждения члены комиссии решили направить в управление сельского хозяйства области предложения по внесению изменений и дополнений в Правила субсидирования развития племенного животноводства, повышения продуктивности и качества продукции животноводства для последующего направления в Министерство сельского хозяйства РК (12.01.2023 г.).

2. Рассмотрение на заседании ОС города Костаная проекта решения Костанайского городского маслихата «Об утверждении проекта (схемы) зонирования земель города Костаная». С докладом по данному вопросу выступил заместитель руководителя ГУ «Отдел земельных отношений акимата города Костаная» (16.01.2023 г.).

3. Рассмотрение на заседании ОС Индерского района (Атырауская область) проекта решения районного маслихата «Об утверждении тарифов на сбор, транспортировку, сортировку и захоронение твердых бытовых отходов для населения по Индерскому району Атырауской области». По данному вопросу выступил руководитель районного отдела ЖКХ, пассажирского транспорта, автомобильных дорог и жилищной инспекции (15.03.2023 г.).

4. Рассмотрение на заседании ОС Кызылжарского района (Северо-Казахстанская область) перечня нормативных правовых актов, касающихся вопросов методики оценки деятельности административных государственных служащих, образования избирательных участков на территории района, перечня должностей специалистов в области социального обеспечения, культуры, являющихся гражданскими служащими и работающих в сельской местности, уточнения установления тарифа на регулярные внутрирайонные социально значимые автомобильные пассажирские перевозки по району и т. д. (15.05.2023 г.).

5. Рассмотрение на заседании президиума ОС Толебийского района (Туркестанская область) проекта решения районного маслихата «Об утверждении размера и порядка оказания жилищной помощи малообеспеченным семьям (гражданам) по Толебийскому району» (29.05.2023 г.).

6. Рассмотрение на заседании ОС города Сатпаева (область Улытау) проекта решения Сатпаевского городского маслихата «О внесении изменений в решение городского маслихата от 28 декабря 2022 года № 240 «О городском бюджете на 2023–2025 годы»». Информацию по данному документу представил руководитель ГУ «Отдел экономики и финансов города Сатпаева» (20.07.2023 г.).

7. Рассмотрение ОС Чингирлауского района (Западно-Казахстанская область) проекта решения районного маслихата «О внесении изменений и дополнений в решение сессии Чингирлауского районного маслихата от 23 декабря 2022 года №34-2 «О районном бюджете на 2023–2025 годы» и проекта постановления районного акимата «Об определении и утверждении мест размещения нестационарных торговых объектов на территории Чингирлауского района»» (07.08.2023 г.).

При всем при этом члены разных ОС, с которыми были проведены глубинные интервью, отмечают следующие основные проблемы с проведением общественной экспертизы:

1. Отсутствие среди членов разных ОС компетентных специалистов в вопросах, требующих проведения общественной экспертизы. В связи с этим экспертиза, проводимая самими членами данных ОС и привлеченными ими на волонтерской основе людьми, часто является некачественной.

2. Отсутствие у ОС собственного бюджета и, как следствие, возможностей для привлечения компетентных специалистов в определенных социально значимых вопросах.

Данное мнение фактически разделяют члены ОС, с которыми было проведено анкетирование. Они рассматривают возможность привлечения к деятельности данных органов ведущих экспертов в тех или иных вопросах в качестве одного из важных факторов, положительно влияющих на результаты этой деятельности (10,12 %).

3. Занятость многих членов ОС в рамках своей основной трудовой деятельности и вне ее.

4. Ограниченные сроки рассмотрения проектов нормативных правовых актов, направленных членам ОС должностными лицами соответствующих государственных и квазигосударственных структур. Особенно это ощутимо при направлении им нескольких или более проектов НПА.

5. Низкое качество пояснительных записок к проектам НПА, составленных сотрудниками соответствующих государственных и квазигосударственных структур. В связи с этим содержание данных записок не позволяет понять многие важные аспекты рассматриваемых документов.

6. Нереализованность государственными и квазигосударственными структурами определенных рекомендаций и предложений ОС, разработанных на основе проведения общественной экспертизы, в том числе из-за несогласия их руководства с оценками и выводами данной экспертизы.

С учетом всего этого очевидно, что преимущественно инициаторами проведения общественной экспертизы выступают не заинтересованные граждане и/или некоммерческие организации, а центральные и местные органы исполнительной власти. Однако это обстоятельство не способствует участию широкой общественности в процессе подготовки и принятия решений по социально значимым вопросам республиканского и регионального характера. К тому же остается низким уровень взаимодействия граждан и представителей институтов гражданского общества с ОС разных категорий.

Осуществление рассматриваемой процедуры общественного контроля ОС при всех указанных выше критических моментах способствует низкому каче-

ству ее результатов. В свою очередь это отрицательно отражается на качестве НПА, принимаемых соответствующими государственными органами.

Кроме того, нет ясности относительно предмета, частоты проведения и результатов общественной экспертизы ОС субъектов квазигосударственного сектора. Вследствие этого наблюдается низкий уровень общественного контроля за их деятельностью.

2.3. Общественные слушания как форма контроля

Общественные слушания представляют собой процедуру общественного контроля, осуществляемого посредством проведения собраний для публичного обсуждения общественно значимых решений государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора, включая проекты нормативных правовых актов, бюджетных программ, стратегических планов, программ развития территорий и т. д.

Закон РК «Об общественных советах» определяет следующий порядок организации и проведения общественных слушаний:

1. Проведение слушаний по инициативе членов ОС в сроки, согласованные с соответствующими государственными органами или субъектами квазигосударственного сектора.

2. Заблаговременное, не позднее чем за 10 календарных дней, оповещение участников слушаний о времени и месте их проведения через СМИ и/или письменные приглашения.

3. Заблаговременное, не позднее чем за 10 календарных дней до дня проведения общественных слушаний, ознакомление их участников с проектами нормативных правовых актов и решений, выносимых на рассмотрение слушаний.

4. Ведение протокола, содержащего дату и место проведения общественного слушания, количество присутствующих, ФИО председателя и секретаря слушания, повестку дня и содержание выступлений.

5. Принятие по результатам слушания путем голосования участвующих в нем членов соответствующего ОС итогового протокола, который подписывается председателем и секретарем. При этом данный протокол считается принятым, если за него проголосовало более половины присутствующих членов ОС.

Итоговый протокол общественного слушания включает:

— информацию о соблюдении контролируемыми государственными органами и их должностными лицами или субъектами квазигосударственного сектора законодательства республики;

— рекомендации по устранению выявленных в ходе общественного слушания положений рассматриваемого документа, которые ущемляют или ограничивают права и законные интересы физических и юридических лиц;

— предложения по внесению изменений и дополнений в нормативные правовые акты или внутренние документы субъектов квазигосударственного сектора.

6. Направление ОС рекомендаций, принятых на основе итогового протокола, соответствующим государственным органам или субъектам квазигосударственного сектора для изучения и принятия определенных мер, а также в СМИ.

В течение первой половины 2023 года ОС разных категорий было проведено 312 общественных слушаний. По их итогам была разработана и представлена соответствующим государственным органам и субъектам квазигосударственного сектора 301 рекомендация.

Таблица 23

Результаты проведения общественных слушаний в январе–июне 2023 года [19]

№	Общественные советы	Общественные слушания	
		Количество слушаний	Количество рекомендаций
Республиканский уровень (центральные госорганы)			
1.	Министерство индустрии и инфраструктурного развития	1	–
2.	Министерство сельского хозяйства	1	–
3.	Министерство по чрезвычайным ситуациям	3	–
Республиканский уровень (субъекты квазигосударственного сектора)			
1.	НУХ «Байтерек»	3	–
Местный уровень			
2.	Акмолинская область	23	12
3.	Актюбинская область	10	13
4.	Алматинская область	59	
5.	Атырауская область	9	16
6.	Восточно-Казахстанская область	50	26
7.	Жамбылская область	18	10
8.	Область Жетісу	16	26
9.	Западно-Казахстанская область	4	2
10.	Карагандинская область	2	3
11.	Кызылординская область	1	–
12.	Костанайская область	42	5
13.	Мангистауская область	38	39
14.	Павлодарская область	1	9
15.	Северо-Казахстанская область	7	36
16.	Туркестанская область	17	29
17.	Алматы	1	16
18.	Шымкент	6	54

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

Очевидно, что наиболее всего практика проведения общественных слушаний распространена среди ОС областей, районов, городов республиканского и областного значения.

Согласно результатам социологического опроса, в пользу проведения общественных слушаний под эгидой ОС на регулярной основе выступают 29,9 % респондентов. В региональном срезе данное намерение проявляется следующим образом.

[19] *Информация предоставлена по общественным советам 3 из 23 центральных государственных органов, 1 из 12 квазигосударственных структур и 17 из 20 регионов Казахстана.*

Таблица 24

Региональный ракурс намерения граждан относительно регулярного проведения общественных слушаний

№	Область/город	Количество респондентов
1.	Область Абай	100 %
2.	Алматинская область	75 %
3.	Акмолинская область	50 %
4.	Павлодарская область	
5.	Северо-Казахстанская область	42,9 %
6.	Туркестанская область	40,9 %
7.	Западно-Казахстанская область	33,3 %
8.	Кызылординская область	30 %
9.	Жамбылская область	25 %
10.	Костанайская область	9,1 %
11.	Алматы	33,3 %
12.	Астана	9,1 %

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

В то же время респонденты из остальных 8 регионов республики не считают необходимым осуществление рассматриваемой меры. Во многом такое мнение объясняется, в частности, уверенностью опрошенных граждан в том, что государственные и квазигосударственные структуры не обязаны реализовывать рекомендации ОС по разным вопросам. Такое отношение, к примеру, присутствует среди жителей области Жетісу (7,7 %) и города Шымкента (5,6 %).

При всем этом наблюдается низкий уровень информирования населения республики по общественным слушаниям, проводимым под эгидой ОС разного уровня. В том числе это касается отражения этой информации в планах работы и других официальных документах ОС.

Таблица 25

Отражение общественных слушаний в планах работы отдельных ОС на 2023 год

№	Общественные советы	Общественные слушания	
		Количество	Тематика
Республиканский уровень (центральные госорганы)			
1.	Министерство внутренних дел	1	■ Обсуждение проекта Концепции по обеспечению общественной безопасности в партнерстве с гражданским обществом на 2024–2028 гг.
2.	Министерство здравоохранения	1	■ О законопроекте по страхованию профессиональной ответственности медицинских работников

Продолжение Таблицы 25

3.	Министерство индустрии и инфраструктурного развития	4	■ Перспективы ГЧП в цифровизации ■ Доступность жилья для населения ■ Дачные кооперативы: проблемы и перспективы ■ Защита плодородного слоя земли при строительстве
4.	Министерство по чрезвычайным ситуациям	6	■ О готовности сил и средств государственной системы гражданской защиты к реагированию на чрезвычайные ситуации паводкового периода ■ Об имеющихся фактах нарушения Правил организации тушения пожаров и гибели сотрудников на пожарах за 2020–2022 годы и т. д.
Местный уровень (область/город)			
1.	Актюбинская область	1	■ Развитие государственного языка в регионе
2.	Восточно-Казахстанская область	3	■ Обсуждение проектов бюджетных программ и программ развития территорий ■ Обсуждение проектов НПА, касающихся прав, свобод и обязанностей граждан ■ Обсуждение проекта областного бюджета
3.	Костанайская область	5	■ Оказание медицинской помощи детскому населению ■ Оказание поддержки гражданам с ограниченными возможностями ■ Рассмотрение проектов решений областных акимата и маслихата ■ Рассмотрение проектов решений областного маслихата по вопросу уточнения бюджета Костанайской области на 2023–2025 гг. ■ Обсуждение проекта областного бюджета на 2024–2026 гг.
4.	Павлодарская область	1	■ Озеленение города Павлодара
5.	Туркестанская область	1	■ Обеспечение требований законодательства в сфере земельных отношений в Казыгуртском районе
6.	Астана	2	■ О ходе реализации в столице Программы «Город без окраин» ■ О проекте бюджета города Астаны на 2024–2026 годы
7.	Алматы	10	■ О ходе внедрения сервисной модели работы полиции ■ По вопросам организации деятельности объединений собственников имущества ■ По качеству воздуха ■ О деятельности правоохранительных органов по противодействию коррупции в городских управлениях и районных акиматах ■ По проблемным вопросам обеспечения скорой и неотложной медицинской помощи ■ По состоянию паллиативной службы и т. д.

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

В данном случае следует особо выделить ОС города Алматы, который утверждает и публикует на своем официальном сайте www.almatykenes.kz ежегодные планы работы всех пяти своих комиссий. В свою очередь, каждая из этих комиссий самостоятельно определяет количество и тематику общественных слушаний на соответствующий год.

Вместе с тем ОС большинства центральных и региональных органов исполнительной власти либо не практикуют проведение общественных слушаний по актуальным вопросам деятельности данных органов (например, ОС по вопросам труда и социальной защиты населения (Министерство труда и социальной защиты населения РК), по государственным финансам (Министерство финансов РК, Министерство юстиции РК), либо не позаботились о представлении планов своей работы на 2023 год вниманию широкой общественности на своих официальных сайтах.

Согласно результатам опроса среди членов разных ОС, сами они считают инициирование и проведение общественных слушаний по актуальным вопросам развития определенного региона или города одним из серьезных преимуществ в деятельности ОС (20,83 %). Кроме того, общественные слушания и другие мероприятия данных структур рассматриваются как наиболее эффективные механизмы их взаимодействия с гражданами. Прежде всего это связано с приглашением представителей разных социальных групп казахстанского общества к участию в рассматриваемых мероприятиях (23,64 %).

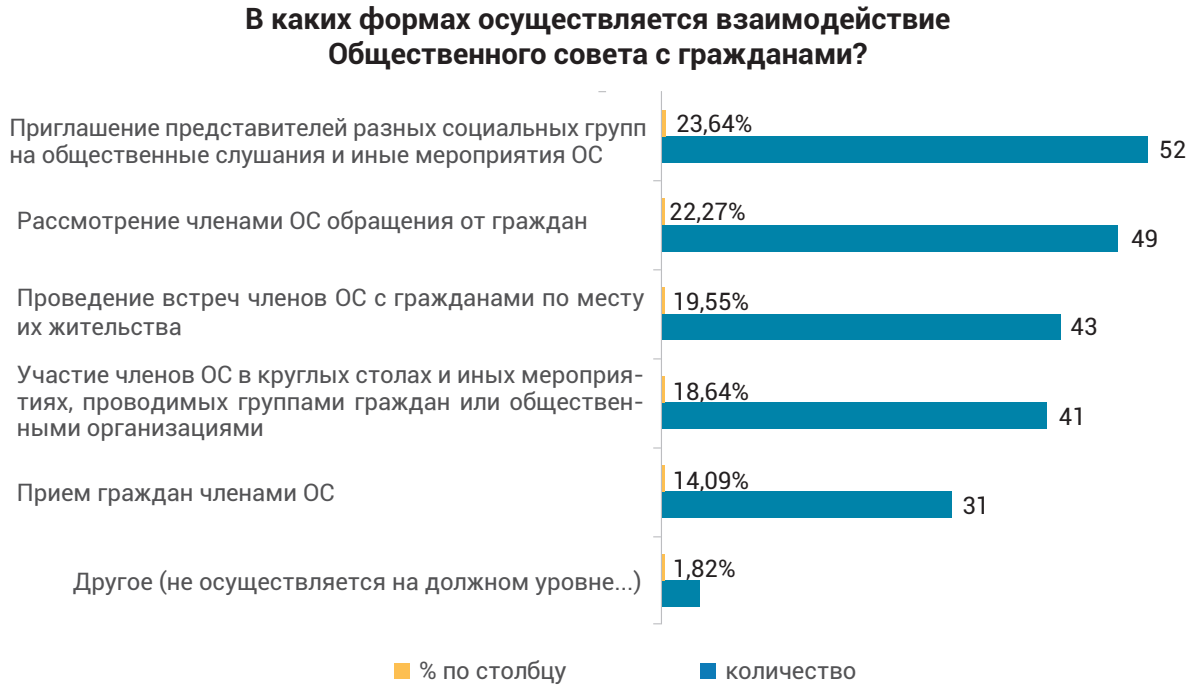

Рис. 12. Основные формы взаимодействия ОС с гражданами

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Вместе с тем только 6,33 % опрошенных членов ОС выступают за увеличение количества общественных слушаний в качестве одного из условий, необходимых для улучшения деятельности исследуемых органов. Более предпочтительным для них является придание рекомендациям и предложениям ОС обязательного характера для исполнения МИО (12,41 %).

Рис. 13. Меры по улучшению деятельности ОС

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Согласно обобщенным результатам глубинных интервью с членами ОС разных уровней, в процессе подготовки и проведения общественных слушаний имеют место следующие критические моменты:

1. Незаинтересованность большого количества граждан и представителей институтов гражданского общества участвовать в общественных слушаниях по тем или иным социально значимым вопросам. В связи с этим озвученные на них оценки и предложения членов ОС по данным вопросам не находят серьезной общественной поддержки.

2. Формальное участие в общественных слушаниях определенного количества людей, преимущественно приглашенных должностными лицами соответствующих государственных органов.

3. Частые случаи участия в общественных слушаниях людей, настроенных деструктивно и стремящихся своим поведением привлечь к себе внимание. Тем

самым они используют участие в данном мероприятии в свою пользу, игнорируя важность положительного решения рассматриваемых на нем вопросов.

4. Отсутствие у ОС материально-технических ресурсов, необходимых для проведения общественных слушаний с участием иногородних членов ОС и других потенциальных участников, а также с выездами по территории определенного региона или в другие регионы.

5. Нереализованность в силу разных причин соответствующими государственными органами рекомендаций и предложений, озвученных членами ОС и другими участниками и внесенных в итоговый протокол общественных слушаний.

6. Низкий уровень освещения общественных слушаний и их итогов в СМИ, а также на официальных сайтах центральных и местных государственных органов.

Обращает также на себя внимание отсутствие практики проведения общественных слушаний в процессе деятельности ОС субъектов квазигосударственного сектора. Хотя в ведении соответствующих структур находятся такие важные для населения республики вопросы, как газификация, энергоснабжение, железнодорожное и воздушное сообщение, почтовая и телефонная связь и т. д.

2.4. Изучение процесса проведения заслушивания и анализа отчетов о результатах работы, представляемых государственными органами и субъектами квазигосударственного сектора в Казахстане

Еще одной формой общественного контроля, осуществляемого ОС разных категорий, является заслушивание отчетов о результатах работы соответствующих государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора. Данная процедура включает в себя:

1) на республиканском уровне — доклад первого руководителя государственного органа или субъекта квазигосударственного сектора и содоклад председателя ОС;

2) на местном уровне — доклад акима соответствующей административно-территориальной единицы и содоклады председателей маслихата и ОС.

По результатам заслушивания отчета большинством участников заседания принимается резолюция, которая должна содержать:

— оценку деятельности соответствующих государственных и квазигосударственных структур и их должностных лиц по вопросам, входящим в их компетенцию;

— рекомендации по устранению выявленных в ходе заслушивания отчета положений, ущемляющих или ограничивающих права и законные интересы физических и юридических лиц;

— предложения по совершенствованию деятельности данных структур.

В первой половине 2023 года ОС разных категорий были заслушаны 948 отчетов о результатах работы государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора. При этом наибольшее количество отчетов (897) представили акимы областей, районов, городов республиканского и областного значения.

Таблица 26

Результаты заслушивания отчетов о результатах работы государственных и квазигосударственных структур в январе–июне 2023 года [20]

№	Общественные советы	Количество отчетов о результатах работы
Республиканский уровень (центральные госорганы)		
1.	Министерство внутренних дел	6
2.	Министерство здравоохранения	2
3.	Министерство индустрии и инфраструктурного развития	9
4.	Министерство информации и общественного развития	1
5.	Министерство культуры и спорта	3
6.	Министерство сельского хозяйства	3
7.	Министерство финансов	1
8.	Министерство по чрезвычайным ситуациям	2
9.	Министерство энергетики	1
10.	Министерство экологии и природных ресурсов	1
11.	Министерство юстиции	2
12.	Агентство по делам государственной службы	1
13.	Агентство по противодействию коррупции	4
14.	Агентство по защите и развитию конкуренции	1
Республиканский уровень (субъекты квазигосударственного сектора)		
1.	АО «ФНБ “Самрук-Қазына”»	11
2.	НУХ «Байтерек»	4
Местный уровень		
1.	Акмолинская область	62
2.	Актюбинская область	96
3.	Алматинская область	59
4.	Атырауская область	47
5.	Восточно-Казахстанская область	50
6.	Жамбылская область	39
7.	Западно-Казахстанская область	45
8.	Карагандинская область	15
9.	Кызылординская область	54
10.	Костанайская область	83
11.	Мангистауская область	36
12.	Павлодарская область	49
13.	Северо-Казахстанская область	97
14.	Туркестанская область	116
15.	Область Улытау	19
16.	Астана	1
17.	Алматы	12
18.	Шымкент	17

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

При этом членами отдельных ОС местного уровня в рамках заслушивания отчетов акимов соответствующих административно-территориальных единиц по ним были представлены 213 рекомендаций. В региональном срезе речь идет об ОС Восточно-Казахстанской (70), Жамбылской (48), Западно-Казахстанской (47), Павлодарской (23), Карагандинской (8) областей и города Алматы (17).

[20] *Информация предоставлена по общественным советам 14 из 23 центральных государственных органов, 2 из 12 квазигосударственных структур и 18 из 20 регионов Казахстана.*

Согласно результатам социологического опроса, в пользу участия руководителей государственных и квазигосударственных структур на заседаниях ОС с отчетами по своим направлениям выступают 29,9 % респондентов. В региональном срезе это проявляется следующим образом.

Таблица 27

Региональный ракурс отношения граждан к заслушиванию ОС отчетов о результатах работы государственных и квазигосударственных структур

№	Область/город	Количество респондентов
1.	Кызылординская область	50 %
2.	Жамбылская область	37,5 %
3.	Костанайская область	36,4 %
4.	Туркестанская область	31,8 %
5.	Павлодарская область	28,6 %
6.	Область Жетiсу	14,3 %
7.	Северо-Казахстанская область	
8.	Астана	63,6 %
9.	Алматы	33,3 %

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

Вместе с тем респонденты из остальных 11 регионов республики не считают повышение уровня отчетности государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора перед ОС мерой, необходимой для улучшения деятельности общественных советов в целом. Скорее всего, свою роль в этом играют такие представления в обществе об ОС как органах, чья деятельность в организационном и материально-техническом отношении зависит от государственной поддержки (20,8 %) и чье влияние ограничено государством и его органами (18,2 %). В связи с этим отчетность государственных и квазигосударственных структур перед ОС может рассматриваться как формальная процедура.

На республиканском уровне наиболее распространенными являются отчеты первых руководителей центральных государственных органов по итогам их работы за прошлый (в начале года) или текущий (в конце года) календарный год. Данному вопросу были посвящены, в частности, первые в настоящем году заседания общественных советов Агентства по финансовому мониторингу (02.02.2023 г.), Министерства по чрезвычайным ситуациям (24.02.2023 г.) и Министерства внутренних дел (27.02.2023 г.).

Заслушиваемые отчеты могут также касаться итогов по отдельным направлениям деятельности тех или иных центральных государственных органов. К примеру, 21 февраля 2023 года ОС в сфере цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности была заслушана информация вице-министра цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности об итогах развития космической отрасли Казахстана за 2022 год [21].

Частыми являются также отчеты руководителей структурных подразделений ЦГО. Так, например, 1 марта 2023 года ОС по государственным финансам был рассмотрен отчет о реализации Закона РК «О восстановлении платежеспособности и банкротстве граждан Республики Казахстан» от 30 декабря 2022 года. С соответствующим докладом выступила заместитель руководителя Управления

[21] *Протокол заседания Общественного совета в сфере цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности № 6 (9.03.2023 г.) // Официальный сайт Министерства цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/440609?lang=ru*

по работе с задолженностью и несостоявшимися должниками Комитета государственных доходов Министерства финансов РК.[22]

На заседании ОС по вопросам деятельности органов внутренних дел, прошедшем 26 мая 2023 года, была заслушана информация заместителя председателя Комитета миграционной службы Министерства внутренних дел РК о деятельности миграционной службы. В свою очередь члены ОС предложили усилить работу по выявлению среди иностранных граждан фактов трудовой и сексуальной эксплуатации с передачей соответствующей информации в управления по борьбе с организованной преступностью департаментов полиции на местах [23].

Среди примеров заслушивания отчетов на местном уровне можно отметить:

1. Рассмотрение на заседании ОС города Сатпаева (область Улытау) вопроса «О ходе прохождения отопительного сезона и запланированных ремонтных работах на 2023 год». Была заслушана информация руководителя ГУ «Отдел жилищно-коммунального хозяйства, пассажирского транспорта и автомобильных дорог г. Сатпаева» и должностных лиц соответствующих предприятий. В ходе обсуждения члены ОС внесли свои предложения о необходимости строительства установки для резервного электрического питания в районе Эскулинского водопровода и проведению мероприятий по увеличению мощностей котельной (20.01.2023 г.).

2. Рассмотрение на заседании ОС Павлодарского района (Павлодарская область) отчета районного отдела полиции об итогах работы за 2022 год и мерах по укреплению правопорядка на территории района. В ходе обсуждения члены ОС обратили внимание на рост продаж электронных сигарет, а также аварийные ситуации на трассах в связи с катанием подростков на мотоциклах и скутерах на большой скорости. Отделу полиции также было предложено изготовить памятку по интернет-мошенничеству с последующим распространением среди населения, в том числе через социальные сети (9.02.2023 г.).

3. Рассмотрение на заседании ОС Сырдарьинского района (Кызылординская область) отчета акима района о проделанной работе за 2022 год с акцентом на приоритетные направления социально-экономического развития и предстоящих задачах в текущем году. Члены ОС в целом дали положительную оценку деятельности районного акимата (28.04.2023 г.).

4. Рассмотрение на заседании ОС Бурлинского района (Западно-Казахстанская область) отчетов акимов Жарсуатского сельского округа и Карагандинского сельского округа по вопросам оказания их аппаратами государственных услуг населению данных сельских округов (30.05.2023 г.).

5. Рассмотрение на заседании ОС Аулиекольского района (Костанайская область) информации специалиста районного акимата по работе с молодежью категории NEET «О привлечении самозанятой молодежи к реализации молодежных программ» (31.05.2023 г.).

6. Рассмотрение на заседании ОС Западно-Казахстанской области ситуации в религиозной сфере. Была заслушана информация руководителя Управления по делам религий Западно-Казахстанской области. В ходе обсуждения члены ОС отметили низкое качество работы в данной области и дали определенные рекомендации (06.06.2023 г.).

7. Рассмотрение на заседании ОС Аршалынского района (Акмолинская область) отчета руководителя ГУ «Отдел культуры, развития языков, физической культуры и спорта Аршалынского района» о результатах работы (02.08.2023 г.).

Из ОС субъектов квазигосударственного сектора наиболее активно рассматриваемую процедуру общественного контроля применяет ОС АО «ФНБ «Самрук-Қазына»».

---

[22] *Протокол заседания Общественного совета по госфинансам от 01.03.2023г. № 9 (27.03.2023 г.) // Официальный сайт Министерства финансов Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/447062?lang=ru*

[23] *Протокол № 3 заседания Общественного совета по вопросам деятельности органов внутренних дел (20.06.2023 г.) // Официальный сайт Министерства внутренних дел Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/484847?lang=ru*

Таблица 28

Заслушивание отчетов руководителей портфельных компаний ФНБ «Самрук-Қазына» в первой половине 2023 года [24]

№	Компания	Рассматриваемые вопросы	Дата
1.	АО «SK Construction»	Нацпроект «Комфортная школа» требования к поставщикам и подрядчикам и т.д.	10.02.2023г.
2.	АО «НК «QazaqGaz»	Газификация регионов, тарифы, инвестиционные проекты	24.02.2023 г.
3.	АО «Самрук-Энерго»	Статус подготовки инвестиционных проектов, повышение энергоэффективности и экологичности по проектам, энергетическая безопасность	21.04.2023 г.
4.	АО «Air Astana»	Увеличение парка воздушных судов, обеспечение своевременности выполнения полетов, качество сервиса, обучение персонала и летного состава	21.04.2023 г.
5.	АО «Казахтелеком»	Итоги деятельности в 2022 году, реализованные и планируемые проекты, качество телекоммуникационных услуг, решение проблемы цифрового неравенства между селом и городом	30.05.2023 г.
6.	АО «НАК «Казатомпром»», КМГ, КТЖ, KEGOC	Итоги деятельности в 2022 году	27.06.2023 г.

Источник: Министерство информации и общественного развития РК

В частности, по итогам заслушивания АО «НК «QazaqGaz»» членами ОС АО «ФНБ «Самрук-Қазына»» были сформулированы и отражены в протоколе соответствующего заседания ОС 7 рекомендаций, включая учет в долгосрочной стратегии развития компании вопросов обеспечения населения газом для бытовых нужд, обеспечение широкого доступа частных инвесторов к товарному природному газу, привлечение субъектов МСБ в строительство газовых объектов инфраструктурного развития газомоторного топлива, усиление работы с клиентской базой и СМИ и т. д.[25]

Всего за первое полугодие 2023 года членами ОС АО «ФНБ «Самрук-Қазына» были сформулированы и отражены в протоколах 56 рекомендаций.

Среди непосредственно членов разных ОС необходимость увеличения уровня отчетности руководителей местных исполнительных органов и подведомственных им организаций перед ОС по основным направлениям и актуальным вопросам своей деятельности поддерживают только 7,85 %.

Отдельно следует отметить, что отчетность руководителей центральных и местных государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора по тем или иным вопросам перед членами ОС способствует развивающаяся с 2020 года (под влиянием фактора пандемии коронавирусной инфекции COVID-19 — прим.) практика проведения различных официальных мероприятий одновременно в оффлайн- и онлайн-режимах. Это позволяет обеспечить участие в соответствующих заседаниях ОС их членов, пребывающих в других городах или странах, и, как следствие, положительно отражается на содержании и результатах обсуждения заслушиваемых отчетов.

[24] *Из Плана работы Общественного совета АО «Самрук-Қазына» на 2023 год и новостных материалов официального сайта АО «Самрук-Қазына». Режим доступа: sk.kz*

[25] *Итоги заседаний Общественного совета АО «Самрук-Қазына» за 2023 год // Официальный сайт АО «Самрук-Қазына». Режим доступа: sk.kz/public-council/about/documents/?lang=ru*

ВЫВОДЫ

Несмотря на то, что общественный контроль представляет собой одно из ведущих направлений деятельности ОС всех уровней, его осуществление сопряжено с различными критическими моментами. Последние, в свою очередь, способствуют снижению уровня эффективности данной деятельности и, как следствие, отрицательно отражаются на общем потенциале и имидже рассматриваемых органов.

Прежде всего многие члены ОС разных категорий, во-первых, не владеют в достаточной мере знаниями и навыками относительно применения всех форм общественного контроля в процессе его осуществления. Во-вторых, не располагают финансовыми и иными ресурсами, необходимыми для качественного проведения соответствующей деятельности.

Это в большей степени характерно для общественной экспертизы, которая ограничена преимущественно рассмотрением членами ОС различных проектов законов и подзаконных актов по инициативе руководства соответствующих республиканских и местных государственных органов. Практика же ее проведения по инициативе граждан и/или некоммерческих организаций специально созданными ОС экспертными комиссиями, как это установлено Законом РК «Об общественных советах», фактически отсутствует.

В рамках общественного мониторинга обращает на себя внимание большой количественный разрыв между соответствующими мероприятиями, проведенными ОС разных уровней в первой половине 2023 года, и разработанными на основе их результатов практическими рекомендациями (404 и 303 соответственно). Аналогичная ситуация наблюдается также по итогам заслушивания ОС отчетов о результатах работы соответствующих государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора (948 заслушиваний и 213 рекомендаций).

Таким образом, деятельность ОС всех уровней в указанный период по линии проведения общественного мониторинга и заслушивания отчетов о результатах работы государственных и квазигосударственных структур следует считать низкорезультативной.

Общественные слушания проводятся преимущественно ОС местного уровня. На республиканском же уровне в первой половине 2023 года были проведено всего лишь 8 общественных слушаний, в том числе:

- 5 — ОС центральных государственных органов (Министерство индустрии и инфраструктурного развития, Министерство сельского хозяйства и Министерство по чрезвычайным ситуациям);
- 3 — ОС НУХ «Байтерек».

При этом конкретные практические рекомендации по итогам проведения общественных слушаний были разработаны и представлены исключительно ОС по вопросам деятельности органов гражданской защиты (Министерство по чрезвычайным ситуациям — прим.).

В свою очередь, данные показатели свидетельствуют о неиспользовании ОС республиканского уровня всех предоставленных действующим законодательством возможностей и инструментов для осуществления общественного контроля. Это особенно характерно для ОС субъектов квазигосударственного сектора, которые отличаются самыми низкими показателями по результатам рассматриваемой деятельности.

Особо следует отметить низкий уровень информационного сопровождения деятельности ОС всех категорий по линии всех четырех форм общественного контроля. В свою очередь, данное обстоятельство способствует тому, что более половины граждан Казахстана совершенно не знакомы с работой данных органов (56,8 %) и, как следствие, не в состоянии оценить ее должным образом.

РАЗДЕЛ 3

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ СОВЕТОВ И ПОВЫШЕНИЕ ИХ РОЛИ

3.1. Анализ современных тенденций института общественных советов в Республике Казахстан

На сегодняшний день ОС состоялись как институционализированная форма взаимодействия между обществом, государством и квазигосударственным сектором. Имеются законодательные нормы, регулирующие вопросы формирования, деятельности и полномочий ОС. Несмотря на наличие правовых оснований и сложившуюся практику взаимодействия с государственными органами республиканского и местного уровня, а также квазигосударственными субъектами, имеется ряд проблемных моментов, которые актуализируют задачу по дальнейшей трансформации института ОС.

Для выявления актуальных достижений и проблем ОС, для составления настоящего национального доклада были проведены социологические исследования в форме массового анкетирования и экспертного опроса. Результаты исследований выявили ряд особенностей, которые характеризуют нынешнее состояние института ОС.

В частности, эксперты отмечают следующие достижения в развитии ОС:

1. **Повысилась интенсивность опосредованной через ОС коммуникации между государством и обществом.** Эксперты отмечают, что ОС выступают связующим звеном между гражданами и государством в лице местной исполнительной и представительной власти (акиматов и маслихатов).

2. **Члены ОС зачастую выступают в качестве экспертов,** обеспечивая аналитическое сопровождение процесса принятия решений. Опыт и квалификация членов ОС позволяет им глубже понимать причины принятия тех или иных решений и давать соответствующие рекомендации.

В то же время экспертное сообщество отметило ряд недостатков в работе ОС, которые во многом обусловливают актуальные тенденции в развитии ОС. К таковым можно отнести следующие моменты:

1. **Ограниченные полномочия ОС.** В связи с природой самого института ОС его решения не имеют обязательной силы, все рекомендации членов ОС носят консультативный характер. С одной стороны, это позволяет предупредить риски нелегитимного вмешательства в деятельность государственных и квазигосударственных организаций. С другой — отсутствие законных полномочий зача-

стую препятствует выполнению ОС своих функции по мониторингу различных объектов, что вызвано ограниченным доступом к объектам.

2. Низкая интенсивность сотрудничества с государственными органами. Экспертами отмечается отсутствие встреч ОС с акимами соответствующих населенных пунктов, эксплуатация ОС в качестве механизма легитимизации принимаемых решений, вмешательство государственных органов в работу ОС через членов ОС, которые являются действующими или бывшими сотрудниками государственных органов, а также депутатами маслихата.

3. Практическое отсутствие коммуникации между ОС. Члены ОС отмечают, что, в связи с созданием ОС непосредственно при каждом отдельном государственном органе или квазигосударственном субъекте, ОС никак не связаны между собой. При этом экспертное сообщество отмечает обоснованное различие каждого ОС, уникальность набора рассматриваемых проблем, что ставит под сомнение эффективность попытки общей координации деятельности всех ОС. В результате каждый ОС, по сути, остается автономным, что снижает его потенциал в осуществлении общественного контроля.

4. Присутствие действующих и бывших государственных служащих в составе ОС. Члены ОС, выступившие в качестве респондентов в экспертном опросе, отмечают, что ОС должен состоять только из представителей общественности — активных граждан, сотрудников НПО. Присутствие государственных служащих ставит под сомнение самостоятельность ОС как института гражданского общества.

Перечисленные упущения лишь отчасти отражают проблемные аспекты деятельности ОС, но дают основания для суждений о перспективных направлениях развития ОС. При этом необходимо отметить, что среди различных форм гражданской активности ОС являются относительно эффективными. В академической литературе вопрос о дальнейшем развитии института ОС имеет особую актуальность. Так, некоторые ученые (Ж. Искакова и А. Сулейменова) считают, что повышение информационной прозрачности деятельности ОС может стать перспективным направлением научных исследований [26].

Казахстанские ученые А. Шубаев и Г. Каржасова отмечают в качестве основных проблем института ОС поверхностное и фрагментарное правовое регулирование общественного контроля, несистемный характер деятельности субъектов общественного контроля, а также низкую вовлеченность населения и институтов гражданского общества в процесс общественного контроля. Последнее в свою очередь, по мнению ученых, связано с низким уровнем межличностного доверия в обществе, а также с низким уровнем доверия общества к институтам гражданского общества. Авторы приходят к выводу, что процесс институционализации общественного контроля является важным шагом на пути демократизации Казахстана и односторонней активности государства недостаточно, необходимо повышение гражданской активности [27].

Исходя из изложенного можно определить следующие **современные тенденции в работе ОС,** характерные как для мирового опыта, так и для казахстанской практики.

1. Цифровизация и онлайн-участие. С ростом доступности и активного использования цифровых технологий наблюдается растущая тенденция к использованию цифровых коммуникаций для совершенствования работы ОС. На сегодняшний день в Казахстане успешно функционируют онлайн-платформы

[26] *Искакова Ж. А. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестер қызметін құқықтық реттеу ерекшеліктері / Ж. А. Искакова, А. Б. Сулейменова // Актуальные проблемы современности. — 2023. — № 2(40). — P. 24–29.*

[27] *Shubayev A. K.; Karzhasova G. B. Main trends of development of public council in the Republic of Kazakhstan // ЭКОНОМИКА и право — 2023 : сборник статей II Международной научно-практической конференции, Петрозаводск, 15 июня 2023 года. — Петрозаводск: Международный центр научного партнерства «Новая Наука» (ИП Ивановская И.И.), 2023. — P. 8–13.*

Электронного Правительства и электронного документооборота, что, по сути, составляет инфраструктуру для онлайн-участия общественности. В мировой практике действуют виртуальные ратуши и совместные веб-сайты, чтобы способствовать более широкому и более доступному участию общественности в процессе принятия решений. Цифровизация ОС открывает ряд возможностей и одновременно рисков.

В пример можно привести онлайн-платформы взаимодействия граждан. Многие страны и местные органы власти создали онлайн-платформы, которые позволяют гражданам участвовать в процессах принятия решений. Например, платформа «Ваш голос, ваша Канберра» (YourSay) в Австралии позволяет жителям делиться своим мнением по различным вопросам, таким как городское планирование, распределение бюджета и коммунальные услуги [28]. Этот цифровой подход способствует более широкому участию граждан и предоставляет им удобный способ быть услышанными.

Возможности:

Повышение доступности участия: онлайн-платформы обеспечивают более широкое и доступное участие, позволяя гражданам из различных социальных групп, отдаленных районов и с ограниченными возможностями участвовать в деятельности ОС.

Повышение вовлеченности: онлайн-участие позволяет гражданам и членам ОС вносить свой вклад в процесс общественного контроля в удобное для них время, повышая вероятность того, что будут услышаны различные точки зрения.

Обеспечение обратной связи в режиме реального времени: онлайн-платформы способствуют обратной связи и более быстрому сбору данных, что в перспективе позволит ОС быстрее реагировать на проблемы.

Риски:

Цифровой разрыв: не у всех есть равный доступ к Интернету и современным устройствам, что может лишать некоторых граждан или местные сообщества возможности эффективного участия. Не все государственные органы готовы предоставить помещения и технические средства для обеспечения работы ОС, особенно местного уровня. С одной стороны, цифровизация может выступить способом упрощения и удешевления участия членов ОС в общественном контроле, с другой, может стать препятствием для личного участия граждан, желающих присутствовать на мероприятиях или не имеющих достаточных технических и программных средств для участия.

Утрата конфиденциальности: онлайн-взаимодействие может вызывать опасения по поводу конфиденциальности и безопасности данных, потенциально удерживая некоторых людей от участия из-за опасений неправомерного использования данных. Активность членов ОС зачастую связана с привлечением общественности к дискуссии по определенным вопросам. Именно ресурс вовлеченных граждан позволяет ОС отдавать приоритет тем или иным общественно значимым проблемам, что ускоряет их решение соответствующими органами. Поэтому важно создавать доверительные механизмы виртуального участия.

2. **Инклюзивность и разнообразие.** В мировой практике были предприняты усилия для обеспечения того, чтобы ОС представляли различные слои общества. Это включает в себя продвижение гендерного баланса, этнического и культурного разнообразия и привлечение маргинализированных сообществ для обеспечения того, чтобы их голоса были услышаны, а их точки зрения учтены. В казахстанской повестке развития ОС актуальными являются вопросы гендерной и возрастной квот, предполагающих увеличение числа женщин и молодежи в составе ОС.

[28] *YourSay ACT Government's online consultation hub. Режим доступа: yoursay.act.gov.au/about-us.*

В некоторых странах приняты меры для обеспечения того, чтобы ОС были более инклюзивными и разнообразными по своему составу. Например, Саамский Парламент Швеции резервирует места специально для коренной саамской общины, что позволяет им иметь собственный голос в вопросах, затрагивающих их права и интересы [29].

Возможности:

Лучшее представительство: инклюзивный ОС отражает богатое разнообразие взглядов и опыта общества, что приводит к более легитимному принятию устойчивых решений.

Повышение легитимности: инклюзивное представительство придает авторитет рекомендациям ОС, поскольку считается, что они основаны на широком спектре точек зрения.

Борьба с маргинализацией: инклюзивность предполагает, что маргинализированные сообщества имеют право голоса в процессах принятия решений, помогая решать их уникальные проблемы.

Риски:

Критерии отбора: обеспечение справедливого представительства может быть сложной задачей, и могут возникнуть споры о критериях отбора представителей из разных групп.

Ограниченное участие: достижение полной инклюзивности может быть затруднено, и некоторые голоса могут быть недостаточно представлены, особенно когда речь идет о группах с меньшими ресурсами или политическим влиянием.

Потенциальный символизм: в некоторых случаях включение определенных представителей может рассматриваться как символизм, а не как подлинное участие, что приводит к скептицизму в отношении эффективности совета.

3. Совместное творчество и сотрудничество. ОС отходят от нисходящего подхода к принятию решений (сверху–вниз) и все чаще используют методы совместного творчества и сотрудничества (равный вклад). Это предполагает вовлечение граждан, заинтересованных сторон и экспертов в разработку и реализацию отдельных проектов и политики самоуправления в целом.

При этом есть позитивный опыт партисипаторного (совместного) бюджетирования. Этот подход предполагает вовлечение граждан в решение вопросов о том, как распределять часть государственного бюджета. Такие города, как Порту-Алегри в Бразилии и Париж во Франции, внедрили успешные процессы совместного бюджетирования, когда жители предлагают проекты для финансирования и голосуют за них, что дает им возможность активно участвовать в принятии решений о распределении бюджета. В Казахстане такой кейс связан с проектом «Бюджет участия», реализованным в городах Алматы и Астана, но еще не масштабированном в полной мере на общереспубликанский уровень.

Возможности:

Повышение качества решений: как показывает практика демократических государств, совместное принятие решений часто приводит к хорошо аргументированным и всесторонним решениям, основанным на опыте различных заинтересованных сторон.

Увеличение заинтересованности: когда заинтересованные стороны активно участвуют в совместной разработке политики, вероятность их поддержки и готовности реализовать решения выше.

Предупреждение проблем реализации принятых решений: сотрудничество

[29] *The Sami Parliament. Режим доступа: sametinget.se/english.*

помогает выявить потенциальные проблемы их осуществления на раннем этапе, что приводит к более эффективному воплощению политики.

Риски:

Большие затраты времени: процессы согласования могут занимать много времени и требовать обширной координации и сотрудничества между заинтересованными сторонами.

Необходимость разрешения конфликтов: совместное принятие решений может включать примирение противоречивых точек зрения, что может быть сложным и срочным.

Динамика властных полномочий: дисбаланс власти между заинтересованными сторонами может повлиять на результаты решений, потенциально маргинализируя определенные голоса или интересы.

4. Политические инновации. Некоторые ОС придерживаются экспериментального подхода, позволяющего проводить пилотные проекты и тестировать инновации в сфере политики, чтобы оценить их эффективность, прежде чем внедрять их в более широком масштабе.

В некоторых странах созданы регулятивные «песочницы» (regulatory sandbox), представляющие собой контролируемые среды, в которых можно тестировать инновационные решения или проекты. Эти «песочницы» позволяют ОС оценивать осуществимость и эффективность новых подходов, прежде чем масштабировать их. Примером может служить регулятивная песочница Управления финансового надзора (FCA) Великобритании [30], где финтех-стартапы могут тестировать свои продукты и услуги под надзором регулирующих органов.

Возможности:

Адаптивное управление: эксперименты и инновации в механизмах реализации политики самоуправления позволяют ОС проверять их эффективность в реальных сценариях и вносить необходимые коррективы, способствуя адаптивному управлению.

Принятие решений на основе новых данных: инновации в области политики позволяют получать новые данные и идеи, которые используются в процессах принятия решений на основе фактических данных.

Содействие инновациям: Открытость к экспериментам способствует творчеству и инновациям в разработке и реализации самоуправления.

Риски:

Непредвиденные вызовы («черные лебеди»): инновации в политике не всегда могут приносить желаемые результаты, приводя к непредвиденным последствиям или негативному воздействию на определенные группы общества.

Ограниченная масштабируемость: успешные эксперименты в области политики могут столкнуться с трудностями при масштабировании до более крупных групп населения или других контекстов, поскольку в разных условиях результаты могут различаться.

Сопротивление изменениям: некоторые заинтересованные стороны могут колебаться в отношении внедрения политических инноваций в сфере общественного контроля из-за неопределенности и рисков, связанных с непроверенными подходами.

5. Оценка регуляторного воздействия: ОС в мировой практике все больше внимания уделяют оценке воздействия своих рекомендаций и решений на реа-

[30] *Regulatory Sandbox. FCA Innovation Hub. Режим доступа: fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox.*

лизуемую политику и социальный эффект. Регулярные оценки помогают измерять эффективность рекомендаций и инициатив, гарантируя, что они соответствуют намеченным результатам.

В мировой практике некоторые крупные ОС, такие как Счетная палата правительства США (GAO), регулярно проводят оценку воздействия и оценку политики, программ и проектов. GAO выпускает отчеты, адресованные Конгрессу США с подробным описанием результатов и эффективности различных инициатив для обеспечения подотчетности и информирования при принятии решений [31].

Возможности:

Подотчетность ОС: оценка воздействия возлагает на ОС ответственность за эффективность их решений и действий, способствуя прозрачности и надлежащему управлению.

Обучение и совершенствование: промежуточная оценка итогов работы обеспечивает обратную связь, позволяя ОС учиться на прошлом опыте и совершенствовать свои будущие инициативы.

Принятие решений на основе данных: оценка воздействия должна опираться на массив данных, что позволяет принимать более обоснованные решения.

Риски:

Ресурсоемкость: проведение всесторонней оценки регуляторного воздействия может потребовать значительного времени, опыта и финансовых ресурсов.

Проблемы измерения: оценка сложных решений и точная оценка их воздействия могут быть затруднены, особенно когда речь идет о долгосрочных или косвенных эффектах.

Субъективность: оценки воздействия могут включать субъективные суждения о том, что считать успехом или неудачей, что приводит к различным интерпретациям результатов.

6. Международное сотрудничество. Растет интерес к трансграничному и международному сотрудничеству между ОС и аналогичными органами. Это позволяет обмениваться передовым опытом, знаниями и прилагать совместные усилия для решения глобальных проблем.

Например, Европейский союз использует открытый метод координации (ОМС) для облегчения сотрудничества и обмена между государствами-членами ЕС [32]. Через ОМС страны обмениваются передовым опытом и контрольными показателями по различным вопросам, включая занятость, образование и социальную интеграцию, для улучшения результатов политики в ЕС.

Возможности:

Обмен знаниями: трансграничное сотрудничество позволяет обмениваться передовым опытом, извлеченными уроками и инновационными подходами между разными странами и регионами.

Решение глобальных проблем: сотрудничество по международным проблемам, таким как изменение климата или пандемии, способствует консолидации действий и повышает эффективность ответных мер.

Укрепление доверия: сотрудничество с другими странами или регионами может способствовать укреплению доверия и сотрудничества, облегчая совмест-

[31] *What GAO does. U.S. Government Accountability Office. Режим доступа: gao.gov/about/what-gao-does.*

[32] *Open Method of Coordination. EUR-Lex. Access to European Union Law. Режим доступа: eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of coordination.html#:~:text=The%20open%20method%20of%20coordination,introduce%20or%20amend%20their%20laws.*

ные усилия для решения общих проблем. При этом в казахстанском контексте речь идет об укреплении институционального доверия к ОС, что важно учитывать, поскольку данная форма гражданской активности находится на этапе становления, и от того, как общество будет воспринимать институт ОС, во многом зависит успех общественного контроля.

Риски:

Конфликт приоритетов: различные контексты и национальные интересы, которыми руководствуются ОС, могут привести к конфликту приоритетов, что затруднит достижение консенсуса или существенного прогресса.

Синхронизация политик: согласование политик в разных юрисдикциях может потребовать компромисса и не всегда возможно из-за различий в правовых и политических системах.

Геополитические вопросы: совместным усилиям могут помешать геополитическая напряженность или международные конфликты, что ограничивает возможности для сотрудничества.

7. Прозрачность данных и конфиденциальность. По мере того как ОС собирают и используют больше данных для принятия решений, обеспечение прозрачности данных и защита персональной информации становятся серьезной проблемой. Очень важно найти правильный баланс между доступом к данным и защитой конфиденциальности.

Правительства во всем мире запускают инициативы по открытым данным, делая массивные базы данных доступными для граждан. Эти инициативы отдают приоритет прозрачности данных при сохранении конфиденциальности. Например, портал открытых данных США предоставляет доступ к различным подборкам по таким темам, как здравоохранение, образование и транспорт.

Возможности:

Общественное доверие: инициативы по открытым данным повышают прозрачность и подотчетность, укрепляя общественное доверие к процессам принятия решений ОС.

Информированное участие: доступ к открытым данным позволяет гражданам вносить осознанный вклад и содержательно участвовать в деятельности ОС.

Решения, основанные на данных: открытые данные предоставляют огромное количество информации, которую можно использовать для разработки мер, основанных на фактических данных. Как правило, evidence-based-решения имеют более высокую эффективность и легитимность среди населения.

Риски:

Угрозы безопасности данных: предоставление общедоступных данных может представлять угрозу безопасности, если конфиденциальная информация попадет в чужие руки или будет неправильно обработана. ОС могут требовать прозрачности от государственных органов, но в случае попадания информации под статус ограниченного рассмотрения, могут быть поставлена под вопрос прозрачность принимаемых решений или легитимность рекомендаций ОС.

Низкое качество данных: обеспечение точности и надежности открытых данных может быть сложной задачей — появляется вероятность дезинформации или неправильного толкования.

Недостаточность данных: некоторые сообщества или группы могут быть недостаточно представлены в наборах открытых данных, что приводит к недопредставленности в процессах принятия решений.

8. Антикризисное управление и устойчивость. Перед лицом кризисов, таких как пандемии или стихийные бедствия, ОС адаптируют свои структуры для решения неотложных проблем и обеспечения большей устойчивости и готовности.

В регионах, подверженных стихийным бедствиям, были созданы общественные группы реагирования на чрезвычайные ситуации (CERT) на уровне сообществ для повышения местной готовности и устойчивости. Члены CERT обучены эффективно реагировать на чрезвычайные ситуации, такие как землетрясения, наводнения или лесные пожары, обеспечивая более децентрализованное и быстрое реагирование на катаклизмы.

Возможности:

Быстрое реагирование: антикризисное управление на уровне местных сообществ позволяет быстрее реагировать, поскольку в случае природных катаклизмов и бедствий местные спасатели часто первыми прибывают на место происшествия.

Точечные решения: локализованное кризисное управление учитывает уникальные потребности и проблемы конкретных сообществ, что приводит к более эффективным решениям.

Расширение прав и возможностей сообщества: антикризисное управление с участием местных сообществ расширяет возможности жителей и ОС, а также укрепляет связи в сообществе.

Риски:

Ограниченные ресурсы: кризисное управление на уровне сообществ может столкнуться с нехваткой ресурсов, что затрудняет преодоление крупномасштабных или затяжных кризисов, работа ОС в таких случаях может оказаться низкоэффективной.

Проблемы координации: координация различных общественных инициатив с государственными учреждениями и другими службами реагирования может быть сложной и требует интенсивной коммуникации. При этом в чрезвычайных ситуациях исполнительные органы власти в лице уполномоченных государственных органов могут принимать так называемые «непопулярные» решения, которые могут идти вразрез с интересами местного сообщества или большого количества социальных групп.

Углубление неравенства: кризисное управление на уровне сообществ может непреднамеренно усилить существующее неравенство, поскольку некоторые сообщества могут иметь больше ресурсов и возможностей для эффективного реагирования.

9. Расширение участия на местном уровне. В стратегии развития ОС особое внимание уделяется расширению их деятельности на местном уровне, повышению возможностей сообществ для участия в принятии решений местного управления, которые непосредственно их затрагивают.

В некоторых городах, например в Лос-Анджелесе (США), есть районные советы, которые позволяют жителям участвовать в местных процессах принятия решений. Эти советы представляют конкретные районы и предоставляют членам сообщества возможность поднимать проблемы, предлагать проекты и оказывать непосредственное влияние на решение местных проблем.

Возможности:

Принятие уникальных (индивидуальных) решений: участие на местном уровне обеспечивает соответствие решений уникальным потребностям и приоритетам конкретных сообществ.

Укрепление демократических принципов: вовлечение граждан на местном уровне способствует развитию прямой демократии и повышает гражданскую активность и участие в политической жизни.

Причастность и приверженность: когда жители участвуют в принятии решений на местном уровне, они сильнее чувствуют приверженность благополучию своего сообщества. Это позитивным образом сказывается на их поведении и повышает заинтересованность в активном гражданском участии.

Риски:

Ограниченный масштаб: участие на местном уровне может не решать более широкие региональные или национальные вопросы, требующие координации и сотрудничества за пределами местных границ.

Снижение потенциала: некоторым местным сообществам может не хватать опыта или ресурсов, необходимых для эффективного участия, что, возможно, приведет к неравному представительству.

NIMBYism (акроним с «not in my backyard» — дословно: «не на моем заднем дворе» или по смыслу: «моя хата с краю»): участие на местном уровне может находиться под влиянием нимбизма (NIMBYism), когда жители сопротивляются определенным проектам или инициативам, которые они считают нежелательными или потенциально негативно влияющими на их непосредственное окружение.

10. Внедрение смешанных моделей участия: сочетание традиционных личных консультаций с методами цифрового взаимодействия позволяет ОС охватить более широкую аудиторию и получать разнообразную информацию от граждан.

Собрания граждан, такие как Ирландское гражданское собрание, объединяют случайно выбранных граждан для обсуждения и предоставления рекомендаций по важным вопросам. Сочетание личных встреч с онлайн-обсуждениями обеспечивает более всестороннее участие, гарантируя рассмотрение различных точек зрения. В Казахстане уже второй год подряд проводятся заседания Национального курултая, который по замыслу также предполагает широкую дискуссию по вопросам, имеющим общереспубликанское значение, с участием представителей различных региональных, этнических и других социальных групп.

Возможности:

Синергия точек зрения: сочетание личного присутствия и онлайн-взаимодействия позволяет учитывать более полный и разнообразный диапазон точек зрения, что должно приводить к принятию взвешенных решений.

Повышение вовлеченности: предложение нескольких форм и возможностей повышает вероятность участия граждан в деятельности ОС, удовлетворяя различные предпочтения и доступность.

Преодоление барьеров: смешанные модели помогают преодолеть некоторые ограничения, связанные с исключительно личным или онлайн-подходом, такие как отсутствие доступа в Интернет или ограниченные возможности физического сбора (территориальная отдаленность, отсутствие соответствующего помещения, трудности транспортировки и др.).

Риски:

Проблемы координации: управление как виртуальным участием, так и личным присутствием может быть сложным, требующим эффективной координации и связи между различными каналами взаимодействия.

Технологические барьеры: некоторые люди могут столкнуться с трудностями при навигации по онлайн-платформам, что может помешать им в полной мере участвовать в цифровых дискуссиях.

Обеспечение представительства: ОС должны следить за тем, чтобы смешанный подход не исключал непреднамеренно определенные группы, которые могут иметь ограниченный доступ к цифровым технологиям или личным собраниям.

Важно отметить, что рассмотренные тенденции динамичны и могут быть реализованы по мере развития социальных потребностей и политической динамики. Приведенные зарубежные примеры иллюстрируют, как ОС развивались в рамках тенденции расширения участия общественности в процессах принятия решений. Важно отметить, что возможности и риски, которые несет каждая тенденция могут меняться в зависимости от политического контекста, практики общественного контроля, а также культурной и политической динамики отдельного региона или всей страны. ОС следует учитывать эти факторы при реализации своих функций, чтобы максимизировать выгоды и эффективно решать возникающие проблемы. Кроме того, постоянный мониторинг эффективности работы ОС и обратная связь от стейкхолдеров могут помочь ОС скорректировать свои подходы и постоянно совершенствовать методы взаимодействия и принятия решений.

3.2. Роль общественных советов в укреплении демократии и гражданского общества в Республике Казахстан

Общественный совет (public council), как институт гражданского общества, представляет собой организацию, служащую форумом для открытых дискуссий, консультаций и представительства различных заинтересованных сторон внутри общества. Основной целью ОС является содействие диалогу и взаимодействию между общественностью и государственными органами или другими органами, принимающими решения.

ОС могут существовать на различных уровнях власти, от местного до национального, и они могут заниматься конкретными вопросами, целыми направлениями или максимально широким кругом общенациональных вопросов. Их состав может быть разным, но обычно в них входят представители разных социальных групп, НПО, эксперты, активисты и неравнодушные граждане.

Функции ОС могут охватывать широкий спектр деятельности, такой как:

Предоставление отзывов и советов. ОС могут предлагать рекомендации и отзывы о реализуемой политике, деятельности государственного органа или квазигосударственного субъекта, а также о программах и законодательстве, чтобы гарантировать, что они отражают потребности и проблемы общественности.

Надзор и мониторинг. Некоторым ОС в мировой практике поручено контролировать реализацию государственной политики или проектов для обеспечения прозрачности и подотчетности.

Взаимодействие с общественностью. ОС выступают в качестве платформы, на которой граждане могут высказывать свое мнение, участвовать в процессах принятия решений и решать свои проблемы.

Посредничество. ОС могут выступать посредниками между конфликтующими сторонами, чтобы найти точки соприкосновения и способствовать сотрудничеству.

Осведомленность и образование. ОС могут участвовать в кампаниях по повышению осведомленности общественности, чтобы информировать граждан о конкретных проблемах или реализуемой политике по решению актуальных вопросов.

В целом ОС могут сыграть жизненно важную роль в укреплении демократических принципов управления, обеспечении прозрачности и гарантии подотчетности Правительства. Эффективность ОС зависит от того, насколько хорошо они представляют и взаимодействуют с различными сегментами общества и насколько серьезно их рекомендации рассматриваются соответствующими органами.

Для более точного освещения состояния развития ОС в Казахстане, а также определения места ОС в процессе укрепления демократических процедур необходимо обратиться к результатам экспертного опроса.

По мнению отдельных экспертов, ОС имеют лишь формальное значение. Даже если бы позиция члена ОС была избираемой населением, ОС, как консультативный орган, всё равно не привнес бы реальных изменений. Как отмечают отдельные члены ОС, при условии, что депутаты маслихатов осуществляли бы свои функции должным образом, необходимости в ОС не было: *«Если бы маслихаты вообще действительно избирались, и эти депутаты были бы избранные, т. е. населением, то вот эти ОС чисто вот так бы прям законодательно они не нужны»*.

Зачастую в составе ОС встречаются бывшие руководители государственных структур, чьи взгляды остаются ограниченными и скорее прогосударственными, чем програжданскими. При этом эксперты отмечают, что опыт работы на государственной службе препятствует адекватному отстаиванию интересов общества в работе ОС: *«Основная часть — это бывшие руководители опять отделов акимата, госорганов. Они не потому, что это люди они знают свою сферу, но взгляд у них чисто такой чиновничий. А здесь ОС должны немножко смотреть по-другому. Выражать мнение людей»*.

Эксперты считают, что ОС должны выражать мнение и интересы людей, но оказывается, что зачастую рекомендации ОС не учитываются и игнорируются исполнительными органами власти. *«ОС должен работать с людьми. Мониторить, выезжать, общаться, говорить, раскрывать, писать и делать решения. Вот проблема, вот решение. Тогда я понимаю, а люди некоторые не понимают. Они говорят: лучших людей, известных людей, артистов, или еще кого-то садят. Так вот, незнающий человек просто проблему говорит, ты говори решение проблемы. Как можно эту проблему решить, для чего ты сидишь?! Это называется ОС, экспертиза. Общественная экспертиза у нас очень слабо работает, я так думаю»*, — отмечает один из опрошенных экспертов. Важно не только быть в курсе общественных настроений, но и понимать предмет работы ОС, иметь узкую специализацию и опыт взаимодействия с государственными органами. Это позволяет, с одной стороны, адекватно оценивать возможности уполномоченных органов, а с другой — правильно агрегировать и артикулировать общественные интересы, чтобы добиться максимально эффективного консенсуса. В такой роли ОС позволяют государственным органам четко осязать границу допустимого, а гражданскому обществу открыто влиять на процесс принятия решения в рамках допустимого.

При этом эксперты отметили, что *«к деятельности ОС со стороны исполнительной власти пока двоякое отношение. Иногда они прислушиваются, это хорошо, а иногда игнорируют, как говорится, нас. И этот вопрос, то, что они игнорируют, накапливается, а потом в один день проблемы уже более серьезные»*. Выборочный учет рекомендаций ОС негативно влияет не только на доверие к ОС и легитимность его актов, но и отрицательно воздействует на имидж самого государственного органа, уровень общественного доверия к нему.

Имеют место проблемы с суверенностью института ОС, так как государственный орган или квазигосударственный субъект, при которых создаются ОС, оказывает им помощь и поддержку в организации работы и мониторинга проектов. Тем не менее ОС имеют потенциал стать мостом между простыми гражданами и исполнительными органами. Они должны активно общаться с населением, проводить мониторинг ситуации на местах, выявлять проблемы и пред-

лагать решения. По мнению экспертов, для объективной картины необходимо, чтобы состав ОС полностью состоял из представителей гражданского общества, исключив присутствие чиновников и обеспечив тем самым независимость и объективность работы ОС. По словам эксперта, *«составы ОС нужно делать из общественников. Там госорганы вообще не должны сидеть. Это должен быть стопроцентный общественный орган, представителей госоргана там не должно быть и все. Максимум секретарь может работать».*

Однако в настоящее время многие ОС сталкиваются с недостатком полномочий, что затрудняет их роль в мониторинге и принятии решений. Не всегда подрядчики готовы сотрудничать с общественниками, но это приходится решать в рабочем порядке. У ОС не всегда есть законные полномочия, что приводит к возникновению проблем с осуществлением их деятельности. Так один из респондентов экспертного опроса, являющийся членов ОС, отметил, что *«бывают подрядчики, которые очень резко реагируют на присутствие общественников на месте проведения работ. Такие моменты, конечно, есть. Но они в рабочем порядке разрешаются. Если человек не согласен работать с общественниками, то, конечно, никто особо не настаивает».*

С другой стороны, ОС могут выступать важными медиаторами в отношениях между государством и обществом. По словам экспертов, ОС должны находить компромиссы и стремиться к решению вопросов, которые интересуют граждан. Общественный совет выступает и как коммуникационный «протез» маслихатов и акиматов: *«Что я могу сказать об ОС? Это, я бы сказал, своего рода мост между простым народом и как бы нашими исполнительными органами. Поэтому, мое мнение, это необходимо. Вы сами знаете, всегда поднимается вопрос, что простой народ не может достучаться к своим избранным депутатам. А здесь по крайней мере мы сейчас здесь работаем, мы всегда открыты, когда надо, всегда люди сами приходят. А когда мы почувствуем какие-то проблемные вопросы, тогда мы сами едем туда, изучаем этот вопрос и стараемся вырабатывать приемлемый вариант для исполнительной власти и для народа. В основном мы, как говорится, реагируем на те наболевшие вопросы со стороны народа, конечно».*

В то же время нельзя отрицать, что существует позитивный опыт взаимодействия ОС как с квазигосударственными субъектами, так и с исполнительной властью на местах. *«И, кроме того, очень хорошо ОС помогает, так скажем, акимату города Усть-Каменогорска в осуществлении мониторинга качества проведения работ, в частности дорожных работ, качества благоустройства дворов. Помогают работать, для того чтобы как можно более эффективно все это осуществлялось и качественно для населения города»,* — отметил эксперт. Активное взаимодействие с исполнительными органами власти поможет обеспечить более эффективную и качественную работу ОС в интересах населения: «При необходимости организуются выездные рейды для проведения мониторинга, также акимат оказывает содействие».

Члены ОС также высоко оценивают потенциал взаимодействия с государственными органами в интересах общества: *«Наша задача, как говорится, найти середину, чтобы этот вопрос решился. Плюс к этому, что этот вопрос в конце концов решился. В этом плане, конечно, со стороны исполнительной власти хотелось бы немного более активного взаимодействия с нашими позициями».* Таким образом, чтобы ОС действительно стали полезными инструментами, необходимо уделить внимание их независимости, полномочиям и действиям. Это позволит сделать их работу более результативной и ориентированной на решение реальных проблем граждан и развитие общества в целом.

В настоящее время ОС в своей деятельности сталкиваются с рядом проблем, и одной из основных является информационное сопровождение и осве-

щение их работы. Как отмечают опрошенные эксперты, ОС не имеют своего бюджета и, следовательно, не могут обеспечить оплату информационного сопровождения. Эксперты отмечают, что *«информация сопровождения должна оплачиваться, бесплатно в этом мире ничего не делается, сами знаете, что у нас все газеты, телевидение платное, частое. У ОС нету бюджета».* Отсутствие сайтов и специалистов, которые могли бы осветить деятельность ОС, ограничивает видимость ОС в информационном поле и препятствует эффективному коммуникативному взаимодействию с общественностью: *«На данный момент, наверное, основной проблемой является информационное сопровождение деятельности ОС, соответственно, у ОС нету своего сайта, у ОС нет соответствующих специалистов, которые могли бы освещать данную деятельность, вести, например, скажем, те же сайты. У ОС нет финансирования»,* — отметил эксперт.

Чтобы преодолеть эту проблему, предлагается использовать ресурсы социальных сетей и визуализации данных: *«Пусть это будет какая-то инфографика одна визуальная, пусть это будет одноминутный ролик, как реклама, пусть это будет в Тик-токе какое-то видео, в Инстаграме. Это более работает, чем мы просто направили пресс-релиз в СМИ, и прошло все. И эффект нулевой».* Эксперты считают, что такой подход более эффективен, чем просто направление пресс-релизов в СМИ, что часто не дает достаточно эффективного результата.

Одним из положительных аспектов деятельности ОС является их роль в качестве экспертов для государственных органов и после создания ОС при квазигосударственных субъектах для компаний, входящих в Фонд «Самрук-Казына». ОС считаются дополнительным экспертным мнением, которое может помочь компаниям принимать более обоснованные решения. *«Они считают нас экспертным мнением дополнительным, которое могут они получить»,* — отмечает эксперт.

Тем не менее есть определенные упущения в работе ОС, которые оказывают влияние на восприятие их эффективности. К таковым можно отнести: автономное функционирование (практическое отсутствие горизонтальной связи между ОС), редкие встречи как с представителями государственного органа, при котором создан ОС, так и с другими членами ОС (1–2 раза в месяц), сюда же эксперты добавляют и редкие контакты с населением, которые, как правило, осуществляют только председатели и реже — члены ОС.

Один из предложенных путей разрешения проблемы заключается в интенсификации работы ОС в регионах. В то же время такой формат работы предполагает проведение выездных заседаний, встречи с населением в регионах и оплачиваемые командировки, что поможет лучше охватить мнения и интересы граждан, а также вовлечь более широкий круг жителей в процесс политического участия.

Таким образом, информационное сопровождение и освещение деятельности ОС являются важными аспектами их работы, которые нуждаются в развитии. Предложения по созданию сайтов, использованию различных ресурсов для информационного освещения и активной работы в регионах могут сделать ОС более доступными и эффективными для населения и взаимодействия с исполнительными органами власти.

Потенциальные возможности для увеличения влияния ОС на государственную политику достаточно четко отражены в результатах массового опроса, проведенного по теме ОС. Распределение ответов на вопрос «Что, на Ваш взгляд, необходимо предпринять для улучшения деятельности ОС всех уровней?» показывает, что каждый третий респондент считает, что введение механизма избрания (34,19 %) и увеличение частоты заседаний ОС всех уровней (33,33 %) внесут свой вклад в развитие ОС в Казахстане (см. рис. 14).

Трое из десяти опрошенных считают, что улучшению работы ОС в Казахстане будут способствовать: участие руководителей госорганов и квазигосструктур на заседаниях ОС — 29,91 %, проведение общественных слушаний под эгидой ОС на постоянной основе — 29,91 %, повышение уровня информированности населения о деятельности ОС — 29,06 %, придание предложениям ОС для госорганов и квазигосструктур статуса обязательных к исполнению — 28,21 %, а также совершенствование законодательства, регулирующего деятельность ОС — 27,35 %.

Только каждый пятый респондент высказал, что на улучшение работы ОС на всех уровнях повлияет: создание сайтов ОС с постоянным обновлением информации — 18,80 %, избрание членов ОС областей и городов депутатами маслихатов — 17,09 %, осуществление онлайн-трансляций заседаний и других мероприятий ОС — 17,09 %.

Меньше респондентов ответили, что на улучшение работы ОС повлияет проведение ежегодного республиканского совещания ОС с участием Президента РК (11,97 %), введение приемов членами ОС заинтересованных физических и юридических лиц (8,55 %), а также повышение уровня квалификации членов ОС (0,85 %).

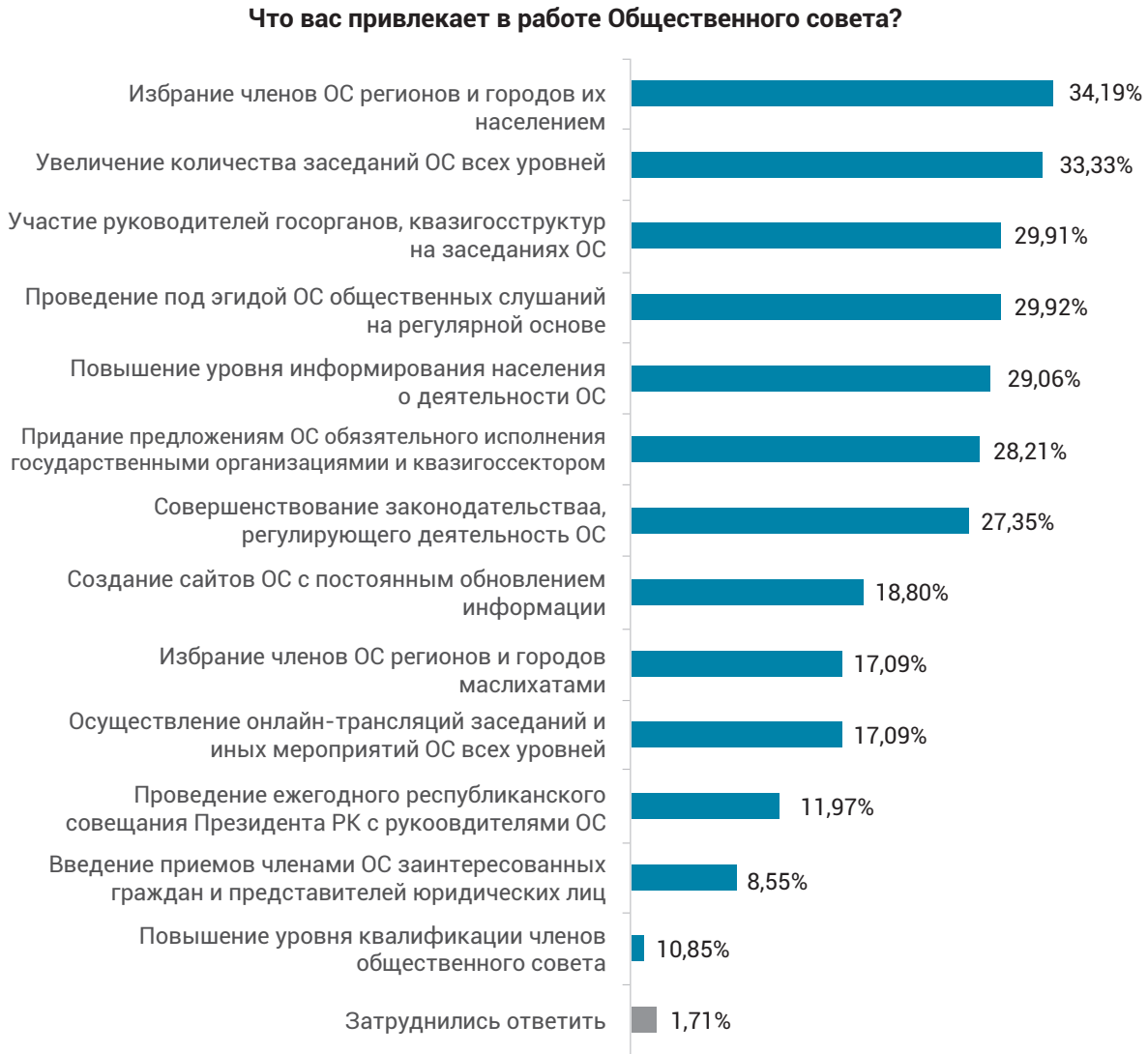

Рис. 14. Распределение ответов на вопрос «Что, на Ваш взгляд, необходимо предпринять для улучшения деятельности ОС всех уровней?»

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

Перспективы развития ОС, как гражданского института, в определенной мере продиктованы общественным запросом. По результатам социологического исследования, 62,5 % респондентов хотели бы получать больше информации о деятельности ОС, тогда как 37,5 % опрошенных в этом не нуждаются. При этом наибольший интерес выражают респонденты с высокими доходами и представители других этносов. Сельчане также немногим более горожан заинтересованы в получении информации о деятельности ОС, в возрастных группах различия несущественны и сопоставимы с общереспубликанскими значениями (см. таблицу 29).

Таблица 29

Распределение ответов на вопрос «Хотели бы Вы получать больше информации о деятельности ОС?» в разрезе социальных групп, в %

	РК	Тип поселения		Уровень доходов					Этнос		
		Город	Село	Высокий	Выше среднего	Средний	Ниже среднего	Низкий	Казахи	Русские	Другие
Да	62,5	61,0	65,0	77,7	71,1	64,6	62,8	64,4	63,7	53,4	70,7
Нет	37,5	39,0	35,0	22,2	28,8	35,3	37,1	35,5	36,2	46,5	29,2

Источник: НАО «Казахстанский институт общественного развития»

В общественном дискурсе активно обсуждается вопрос эффективности института ОС. Так, звучат различные мнения по поводу состава ОС: *«Несмотря на формальное соблюдение лимита гражданского сектора в составе ОС (не менее 2/3), он зачастую представлен бывшими госслужащими, экс-акимами, депутатами, руководителями социальных объектов, выражающими лояльность руководству региона»*. Очевидно, что вопрос инклюзии для ОС является актуальным и будет задавать повестку развития ОС в ближайшие годы [33].

В Национальном докладе о противодействии коррупции за 2022 год отмечается ряд достижений в трансформации института ОС[34]: *«В 2022 году обновлены составы 90 % ОС. Представительство гражданского общества увеличилось на 23,5 % и составляет 86 % от общего количества членов в целом»*. Также в докладе отмечается, что по инициативе Агентства по противодействию коррупции РК при ОС местного уровня созданы и действуют комиссии по противодействию коррупции, на которых регулярно заслушиваются руководители местных исполнительных органов. Эксперты, являющиеся членами ОС при Агентстве по противодействию коррупции РК, также отмечают высокую заинтересованность самого органа в повышении прозрачности своей деятельности. При этом в док-

[33] *Общественные советы: фарс или эффективный институт участия граждан? — ORDA. 11.10.2022 г. Режим доступа: orda.kz/obshhestvennye-sovety-fars-ili-effektivnyj-institut-uchastiya-grazhdan/.*

[34] *Национальный доклад о противодействии коррупции за 2022 год. Агентство Республики Казахстан по противодействию коррупции. 14.07.2023 г. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/494573?lang=ru.*

ладе отмечается, что информирование о деятельности ОС осуществляется посредством подготовки Министерством информации и общественного развития РК ежегодного «Национального доклада о деятельности общественных советов в Казахстане». В дополнение к этому информация о деятельности ОС, их составах, аналитические и иные материалы, а также возможность оставить обращение имеются на специальном сайте Kazkenes.kz.

Зачастую ОС выступает в качестве «коммуникационного протеза» для местных исполнительных и представительных органов. Например, ОС г. Кокшетау провел такую работу. Общественники посетили РК-2 и мкр-н Сарыарка, разбирались, почему остановилось строительство бюджетных домов; разъяснили населению важность создания ОСИ и простых товариществ взамен КСК. Они выехали на место строительства учебно-воспитательного комплекса, который не могут завершить с 2016 года, где выявили, что необходимо обустроить территорию и парковочные места. Члены ОС отреагировали на просьбу жителей мкр-на Кулагер запустить дополнительный автобус для развозки 147 детей в школы города; выявили, что днем работает уличное освещение; приостановили повышение тарифа на проезд в общественном транспорте [35].

Подобного рода активность отличает все общественные советы населенных пунктов. Но характер их деятельности показывает, что государственные органы на местах не имеют достаточно ресурсов для мониторинга ситуации, методы выявления проблем местного характера на начальной стадии не позволяют отслеживать ситуацию на постоянной основе. Эти проблемы отчасти решаются при помощи граждан, проживающих в той или иной местности, которые обращаются в государственные органы с требованиями и жалобами. В результате образуется симбиоз, когда институты гражданского общества включаются в систему обеспечения жизнедеятельности населенного пункта. Но граждане продолжают отмечать низкую информированность о деятельности ОС. При этом сложно определить, перед ОС стоит задача легитимации уже принятых или планируемых к принятию «непопулярных» решений местных исполнительных и представительных органов или они призваны, по сути, лоббировать интересы местных сообществ. То же касается и ОС при центральных государственных органах и квазигосударственных субъектах. Как показывает сложившаяся практика, ОС зачастую ограничены консультативно-совещательным мандатом, что не позволяет им перейти границу из коммуникативного буфера между государством и обществом во влиятельный орган гражданского общества, выражающий рациональные и аргументированные интересы большинства.

При этом стиль работы ОС обусловлен сложившимися форматами государственных органов — заседания, совещания, выезды на местах и другие. Призванные стать коммуникационным помощником государственных органов ОС сами нуждаются в более эффективном освещении своей деятельности. При этом надо учитывать, что интерес общества к работе институтов гражданского общества зачастую зависит от восприятия важности политики в жизни человека.

Наиболее часто используемый формата работы ОС — экспертиза проектов нормативно-правовых актов соответствующих органов, которая стала единственным эффективным способом общественного контроля. Данный механизм предполагает возможность независимой экспертизы, то есть «экосистема» гражданского общества не будет гармоничной без параллельного развития всех институтов. При этом: *«Если же говорить языком цифр, то очевидно, что работу ОС при всем желании сложно отнести к имитации участия граждан в управлении делами государства и контроля за деятельностью госорганов. В целом за прошлый год ОС всех уровней было рассмотрено около 3 тысяч проектов нормативно-правовых актов, касающихся прав, свобод и обязанностей граждан. По итогам*

[35] *Ради доверия граждан. — Степной маяк. 13.10.2022 г. Режим доступа: sm-news.kz/radi-doveriya-grazhdan/.*

рассмотрения, 98 процентов из них были одобрены, возвращены с рекомендациями и не согласованы 37 нормативно-правовых актов»[36].

Ожидается, что ОС, как институт гражданского общества, будет способствовать фасилитации демократических преобразований в духе делиберативных тенденций. Но активность членов ОС дублирует поведение сотрудников государственных органов и депутатов маслихатов, что повышает риск стирания границ между образом ОС и государственного органа в восприятии общества. Поэтому важно каждый раз подчеркивать гражданский характер института ОС, несмотря на то, что создающий его государственный или квазигосударственный орган имеет по факту чрезмерное влияние как на процесс формирования ОС, так и на его деятельность в целом. Антикоррупционный механизм в виде участия членов ОС в тендерных комиссиях и в комиссиях по государственным закупкам соответствующего госоргана создает, скорее, риски личной заинтересованности членов ОС в результатах госзакупок.

Общественный совет не может заменить собой государственный орган. Есть риск, что институтом ОС может быть нивелирована актуальность совершенствования коммуникаций государственных органов с населением. Более того, стремление расширить общественный контроль по максимально широкому кругу вопросов общественной жизнедеятельности свидетельствует о том, что государственные органы не выполняют свои функции должным образом — нет контроля за состоянием городской инфраструктуры, нет мониторинга роста цен на товары и услуги и т. д. В этой ситуации ОС выступает не коллективным гражданским контролером, а «демократическим» прикрытием для неэффективных государственных органов. Важно, чтобы развитие института ОС не стало аргументом в пользу стагнации реформирования системы государственного управления, особенно на местах.

3.3. Влияние увеличения квоты для молодежи в составе общественных советов республиканского и местного уровня

Результаты экспертного опроса показали, что по вопросу о внедрении возрастной (молодежной) квоты при формировании состава ОС есть разные позиции. Многие эксперты считают, что наличие опыта очень важно для работы в ОС, при этом в его работе должна быть преемственность между молодежью и старшим поколением. *«Все-таки опыт — это то, чего у молодежи нет, поэтому этот опыт очень важен, и вот какая-то преемственность тоже должна быть»,* — считает эксперт.

Вопрос о возрастной и гендерной квотах вызывает споры. Некоторые эксперты полагают, что гендерная политика не обязательно должна быть выделяющимся фактором. Важно, чтобы члены ОС были активны и заинтересованы в улучшении общества независимо от пола или возраста. Отдельные эксперты полагают, что *«кто-то молодой может очень многим помочь в ОС для развития, кто-то может быть старше, опытом может поделиться. Я не могу сказать, что должна быть гендерная квота».*

Отдельные эксперты считают, что если использовать квоты, то следует учитывать образование и компетенцию членов ОС, чтобы обеспечить эффективность их работы по рассматриваемым вопросам: *«То, что молодежь должна быть в составе ОС это, конечно, хорошо. Это, с одной стороны, воспитывает*

[36] *В плену стереотипов: какую роль на самом деле играют общественные советы? — QMonitor. 20.02.2023 г. Режим доступа: qmonitor.kz/politics/4849.*

и молодежь, и старшее поколение, поэтому это обязательно. А то, что гендерная политика, я бы ее особо не выделял. Если это женщина и при этом она не работает, от этого человека пользы нету. Или наоборот. Бывают активные, самое главное, чтобы этот человек болел за народ, за улучшения», — отмечают эксперты. Есть мнение, что *«если делать квоту, то, наверное, нужно рассматривать именно по вопросу образования человека, сферы деятельности членов ОС, потому что мы сейчас должны посадить туда женщин или молодежь, а эта молодежь в целом некомпетентна в рассматриваемых вопросах, то какая будет эффективность от этих людей?»*

Среди экспертов есть и те, кто высказывается в поддержку молодых и прогрессивных людей, которые хотят привнести свежий взгляд и изменения. Участие молодежи в ОС считается полезным, так как они могут генерировать энергию и новые идеи, особенно в борьбе с коррупцией: *«Раз уж мы хотим новый взгляд, надо дать возможность молодым прогрессивным людям, а не тем закономерным людям, которые не хотят свое менять, привыкли все приватизировать, которые привыкли все под себя»,* — считают эксперты. Особую роль молодежи подчеркивают те эксперты, кто считает их носителями новых прогрессивных идей и ценностей: *«Если есть достойные, если есть желающие, почему бы нет? А молодежь, с одной стороны, плюс в том, что энергичные молодые ребята, которые проводили работу, что нельзя коррупцией заниматься… Участие молодых студентов, молодежные организации, они в своей среде могут расширить участие их, проведение агитации, нетерпимости к коррупционным проявлениям».*

ОС также рассматриваются как важный инструмент для обеспечения прозрачности и открытости работы государственных органов. Связь с населением, представителями общества и их участие в ОС содействуют прозрачности и демократичности процессов. *«Я считаю, что ОС — это шаг вперед. Почему? Потому что все-таки связь госоргана с населением, с представителями нашего общества, которая прокладывается, вот это связь госоргана в работе, и как наши граждане, как бы мы же являемся представителями нашего народа, чтобы открытость и прозрачность была»,* — отмечают эксперты.

Для молодежи участие в ОС представляет собой вид общественной деятельности, форма политической социализации, при которой есть возможность набраться опыта и учиться у опытных членов ОС. Эксперты считают, что опыт старших коллег ценен и помогает молодежи в их развитии: *«Молодежь пусть знает, это вид общественной деятельности для молодежи. Это тоже работа. Во-первых, они смотрят, такой внешний взгляд на внутренние процессы. Потом все равно в ОС люди с достаточным стажем, с определенным багажом, это для них опыт, во-первых, они будут смотреть, как заседания проходят, опыта набираться, читать, вникать потом».*

Таким образом, эксперты подчеркивают важность опыта у членов ОС, а также их активности в работе. При этом большие надежды возлагаются на участие молодежи как носителей прогрессивных идей в ОС. От участия молодежи в работе ОС ожидается приток новых идей и инновационных подходов к решению проблем.

Есть успешный зарубежный опыт введения молодежной квоты при формировании ОС.

Молодежный парламент Шотландии (SYP) ввел молодежную квоту, чтобы обеспечить представительство молодых людей в возрасте от 14 до 25 лет в парламенте. В результате молодые люди имеют специальную платформу для выражения своего мнения и озабоченности и могут шире представлять молодежь в политических дискуссиях [37]. С помощью молодежной квоты SYP добилась успеха в защите важных вопросов, непосредственно затрагивающих молодых

[37] *The Scottish Youth Parliament. Режим доступа: syp.org.uk/.*

людей, таких как поддержка психического здоровья в школах, действия по борьбе с изменением климата и возможность трудоустройства. Молодежная квота SYP позволила молодым людям более активно участвовать в гражданских и демократических процессах. Данный подход побуждает молодых граждан брать на себя роль лидеров, развивать навыки защиты интересов и активно участвовать в принятии решений.

Национальный молодежный парламент Тимора-Лешти ввел квоты для молодежи, чтобы молодые люди имели право голоса в формировании будущего страны. Инициатива позволила молодежи активно участвовать в дебатах по важнейшим вопросам и предлагать политику, актуальную для их поколения [38]. Национальный молодежный парламент успешно влияет на обсуждение политики на национальном уровне. Молодые представители участвуют в дебатах по вопросам образования, трудоустройства и социальных вопросов, обеспечивая учет взглядов молодежи в процессе принятия решений. С помощью молодежной квоты Национальный молодежный парламент содействовал межпоколенческому диалогу, позволяя молодым людям сотрудничать со старшими политиками для разработки более комплексной и инклюзивной политики.

Программа молодежных делегатов ООН ввела молодежную квоту, направляя молодых делегатов для участия в Генеральной Ассамблее Организации Объединенных Наций и других международных форумах. Эта инициатива позволяет молодым людям участвовать в решении глобальных проблем и отстаивать интересы молодежи на международной арене [39]. Программа привела к более широкому признанию голосов молодежи в разработке международной политики. Присутствие делегатов от молодежи привело к обсуждению проблем, связанных с молодежью, включая образование, здравоохранение и изменение климата, среди мировых лидеров. Программа молодежных делегатов ООН предоставляет молодым участникам обучение дипломатии, ведению переговоров и международным отношениям. Это дает им возможность эффективно отстаивать свои интересы и создавать сети для будущей работы по их защите.

Эти примеры демонстрируют, как введение молодежной квоты в ОС может привести к положительным результатам, таким как увеличение представительства молодежи, адвокационная деятельность с участием молодежи, политическое влияние, сотрудничество между поколениями и расширение прав и возможностей молодых людей в процессе принятия решений. Такие квоты играют решающую роль в содействии вовлечению молодежи, расширении прав и возможностей и разработке политики, направленной на удовлетворение конкретных потребностей и чаяний молодых граждан.

Подытоживая вышесказанное, можно отметить, что введение молодежной квоты при формировании ОС может оказать значительное положительное влияние на работу и динамику ОС.

Представительство и разнообразие. Молодежная квота гарантирует, что молодые люди будут представлены в ОС, предоставляя им прямой голос в процессах принятия решений. Эта мера увеличит разнообразие точек зрения в ОС и позволит лучше представлять интересы и проблемы молодого поколения.

Решение проблем молодежи. Имея специальную квоту для молодежи, ОС с большей вероятностью будут заниматься вопросами, непосредственно затрагивающими молодых людей, такими как образование, занятость, социальное обеспечение, экологические проблемы и программы расширения прав и возможностей молодежи. Это помогает создавать более инклюзивную и ориентированную на молодежь государственную политику.

[38] *Timor Leste Youth Parliament. Режим доступа: yptoolbox.unescapsdd.org/portfolio/1959/.*

[39] *UN Youth Delegate Programme. Режим доступа: social.desa.un.org/issues/youth/un-youth-delegate-programme.*

Новый взгляд и инновации. Молодые люди часто предлагают нестандартный взгляд и инновационные идеи. Их включение в ОС может привести к творческим решениям сложных проблем и формированию культуры инноваций в процессе принятия решений.

Преодоление разрыва между поколениями. Присутствие представителей молодежи в ОС может сократить разрыв между поколениями и создает предпосылки к диалогу между ними. Это способствует лучшему взаимопониманию между различными возрастными группами и совместному подходу к формулированию социально ориентированной государственной политики.

Вовлеченность и гражданское участие. Молодежная квота побуждает молодых людей более активно участвовать в гражданских делах. Членство в ОС может вдохновить молодежь на больший интерес к управлению и государственной политике, что приведет к повышению гражданского участия и чувству причастности к процессу принятия решений.

Повышение доверия и легитимности. Включение молодых людей в ОС будет демонстрировать приверженность инклюзивности и признание молодежи важным стейкхолдером в обществе. Это может повысить доверие общества к работе ОС и легитимности его решений, особенно среди молодежи.

Расширение прав и возможностей молодежи. Молодежное представительство может дать молодым людям шанс взять на себя роль лидера и отстаивать свои права и интересы. Квота предоставит возможности для развития навыков молодых членов ОС, создания сетей профессиональной коммуникации и наращивания потенциала будущих лидеров.

Осведомленность о проблемах молодежи. Наличие представителей молодежи в ОС повышает осведомленность других членов ОС о проблемах, с которыми сталкиваются молодые люди. Это углубленное понимание может привести к более всеобъемлющим и гибким политическим рекомендациям.

Положительное влияние на культуру ОС. Привлечение молодежи может придать ОС больший динамизм, энергию и энтузиазм, а также стимулировать более открытые и совместные обсуждения.

Сотрудничество между поколениями. Представители молодежи могут сотрудничать с другими членами ОС для разработки политики, которая уравновешивает потребности и интересы разных возрастных групп, способствуя созданию более инклюзивного и сплоченного общества.

Однако важно учитывать и потенциальные риски:

Представителям молодежи может не хватать опыта и знаний их старших коллег, что, вероятно, вызовет первоначальный скептицизм со стороны других членов ОС и соответствующих государственных органов или квазигосударственных субъектов.

ОС должны найти баланс между представлением интересов молодежи и учетом более широких интересов общества, чтобы избежать любого восприятия фаворитизма или исключенного отношения.

Преодоление стереотипов об способностях и вкладе молодых людей, по всей видимости, будет сопряжено с трудностями, что может повлиять на то, как будут восприняты их идеи и предложения.

В целом введение молодежной квоты в ОС в Казахстане может стать значительным шагом на пути к расширению прав и возможностей молодежи, инклюзивности и более гибкому формированию государственной политики. Используя потенциал молодых людей, ОС могут оказать влияние на выстраивание политики, которая лучше отвечает потребностям всего населения и способствует долгосрочному благополучию общества.

3.4. Выявление потенциальных возможностей для увеличения влияния общественных советов на государственную политику

Исходя из описанных тенденций развития ОС и формирующейся практики общественного контроля, можно с определенной долей прогнозируемости сформулировать следующие перспективные направления развития ОС в мире, которые окажут воздействие и на развитие института ОС в Казахстане.

1. Продолжение цифровизации и технологической интеграции. ОС, вероятно, будут все чаще использовать цифровые платформы и технологические инструменты для облегчения взаимодействия как с населением, так и с государственными и квазигосударственными субъектами, а также для улучшения процессов принятия решений — повышения прозрачности, обоснованности и устойчивости. Это может включать использование виртуальной реальности, искусственного интеллекта и анализа больших массивов данных для оценки результатов деятельности и выявления социального эффекта принимаемых на основе рекомендаций ОС решений. В целом дальнейшая цифровизация и технологичность деятельности ОС может привести к позитивным результатам:

- **Улучшенная доступность,** предполагающая, что цифровые платформы (в частности, портал Открытого Правительства) позволяют гражданам участвовать в деятельности ОС из любого региона страны, преодолевая географические барьеры и повышая общую вовлеченность.

- **Анализ данных в режиме реального времени** (в форме dashboard) позволит технологической интеграции проводить более быстрый анализ данных, обеспечивая ОС визуальными агрегациями массивов данных для принятия более обоснованных решений на основе отзывов и тенденций в реальном времени.

- **Экономическая эффективность** связана с тем, что цифровизация может привести к экономии затрат на связь, документацию и управление данными, что сделает работу ОС более эффективной.

2. Виртуальное участие. Технологии дополненной и виртуальной реальности могут сыграть роль в создании иммерсивных и интерактивных впечатлений для встреч и консультаций ОС, позволяя гражданам быть максимально вовлеченными в дискуссию и совместные мероприятия. Конечно, внедрение таких технологий в практику общественного контроля будет осуществляться не в развлекательных целях, а для повышения эффективности работы ОС, максимального вовлечения гражданского общества в дискуссию и принятие решений и, более того, для полноценного восприятия уполномоченными органами позиции и настроений общественности, что в целом соответствует концепции «Слышащего государства». Кроме того, ожидаются следующие позитивные результаты:

- **Расширенное понимание,** обусловленное применением инструментов дополненной реальности и виртуального взаимодействия, которые могут обеспечивать интерактивную визуализацию, делая восприятие сложных вопросов и дискуссий более доступными и понятными для общественности.

- **Повышение вовлеченности** благодаря иммерсивному опыту, который может увлечь участников и стимулировать устойчивое вовлечение членов гражданского общества, что приведет к более активному и значимому вкладу каждого из них в принятие совместного общезначимого решения.

- **Инклюзивное участие** будет обеспечено благодаря различным вариантам виртуального взаимодействия, которые могут учитывать интересы людей с проблемами мобильности или другими ограничениями, способствуя инклюзивности в деятельности ОС.

3. Применение технологии блокчейн для прозрачности и подотчетности. Технология блокчейн может быть использована для повышения прозрачности

и доверия к процессам принятия решений ОС, гарантируя неизменность и защиту данных и записей от несанкционированного доступа. Применение блокчейна в общественном контроле имеет ряд перспективных преимуществ:

- **Неизменяемые записи** предполагают, что децентрализованный характер блокчейна гарантирует защищенность записей о решениях и транзакциях ОС от несанкционированного доступа, что повышает прозрачность и доверие к процессу.

- **Поддающиеся проверке данные** возможны благодаря тому, что блокчейн позволяет гражданам проверять подлинность и происхождение данных, используемых при принятии решений ОС, способствуя его подотчетности.

- **Безопасное голосование** может быть обеспечено при помощи внедрения систем голосования на основе блокчейна, что повысит безопасность и честность выборов и консультаций.

4. Расширенные меры по обеспечению конфиденциальности данных. В связи с растущим беспокойством по поводу конфиденциальности данных ОС, вероятнее всего, примут меры по защите данных, чтобы развеять опасения граждан и сохранить доверие к их деятельности. Участие различных заинтересованных групп всегда предполагает конфликт интересов, что в случае утечки данных (результаты голосования, предварительные итоги экспертизы и другое) может привести к торможению принятия решений или окажет негативное воздействие на общественный интерес через принятие нелегитимного решения. Меры по обеспечению безопасности и конфиденциальности данных будут способствовать:

- **Укреплению доверия,** когда усиленные меры по обеспечению конфиденциальности данных демонстрируют приверженность ОС защите личной информации граждан, укреплению общественного доверия к ОС и поощрению участия в работе ОС и проводимых им мероприятиях.

- **Соблюдению конституционных прав граждан и требований законодательства,** в том числе применение строгих мер по обеспечению конфиденциальности данных, которые помогают ОС соблюдать меняющиеся правила защиты данных и избегать потенциальных юридических проблем.

- **Поощрение индивидуального вклада** предполагает, что будут применены надежные меры конфиденциальности, которые могут побудить граждан предоставлять более откровенные и критические отзывы, не опасаясь возмездия или разоблачения.

5. Больший акцент на инклюзивности и разнообразии: ОС будут уделять больше внимания обеспечению разнообразного и инклюзивного представительства, уделяя особое внимание привлечению гендерных, возрастных, этнических, а также маргинализированных сообществ и недостаточно представленных групп. Повышение инклюзивности состава и деятельности ОС позволит:

- **Принимать комплексные решения** благодаря разнообразному представительству, которое гарантирует, что решения ОС учитывают широкий спектр точек зрения, что приводит к более всесторонней и справедливой политике.

- **Бороться с неравенством** благодаря сосредоточению внимания на инклюзивности, что помогает устранить сложившуюся маргинализацию и социальное неравенство, способствуя более справедливому распределению ресурсов и возможностей.

- **Укрепить социальную сплоченность** за счет вовлечения различных сообществ в процесс принятия решений, что будет способствовать формированию чувства принадлежности и единства, укрепляя социальную сплоченность и взаимопонимание.

6. Развитие гражданских жюри и собраний предполагает, что ОС в своей работе будут прибегать к механизму гражданских жюри и собраний для углубленного обсуждения сложных вопросов, способствуя выработке рекомендаций по политике, основанных на данных и фактах. Такой формат работы имеет ряд преимуществ:

- **Углубленное обсуждение:** гражданские жюри и собрания предлагают больше времени для углубленного обсуждения, позволяя участникам тщательно изучить сложные вопросы и рассмотреть несколько точек зрения.
- **Рекомендации, основанные на фактических данных:** совещательные процессы часто включают презентации экспертов и углубленные обсуждения, в результате которых вырабатываются обоснованные практические рекомендации.
- **Общественная поддержка:** решения, принятые через гражданские жюри и собрания, с большей вероятностью получат общественную поддержку, поскольку граждане чувствуют, что они были частью процесса принятия решений.

7. Трансграничное сотрудничество и инициативы глобального управления. Поскольку глобальные проблемы сохраняются, ОС на международном уровне могут укреплять сотрудничество и совместное принятие резолюций для решения транснациональных проблем, таких как изменение климата, пандемии и миграция. Работа в данном направлении позволит выявить потенциал таких направлений, как:

- **Общие ресурсы и опыт:** сотрудничество с другими странами позволяет ОС объединять ресурсы, лучшие практики и передовой опыт для более эффективного решения общих глобальных проблем.
- **Коллективная ответственность**: совместное принятие резолюций укрепляет принцип общей глобальной ответственности в решении общезначимых проблем, таких как изменение климата и пандемии.
- **Использование сравнительных преимуществ:** сотрудничество между странами может позволить им использовать свои сильные стороны и ресурсы для достижения более комплексных решений.

8. Более активное внедрение гибридных моделей участия, предполагающих сочетание методов личного присутствия и онлайн-участия, что может стать более распространенной формой организации совместных мероприятий, что позволит ОС максимизировать участие граждан с учетом различных предпочтений и обстоятельств. Преимущества гибридной модели участия очевидны:

- **Широкое участие:** сочетание оффлайн- и онлайн-взаимодействия учитывает различные предпочтения и обстоятельства, поощряя участие более широкого круга граждан.
- **Гибкость:** гибридные модели обеспечивают гибкость, позволяя гражданам выбирать формат взаимодействия, который лучше всего соответствует их возможностям.
- **Устойчивость к сбоям:** сочетание вариантов взаимодействия помогает поддерживать деятельность ОС во время непредвиденных событий или сбоев, которые могут повлиять на одну из форм участия.

9. Искусственный интеллект для анализа политики. Искусственный интеллект (нейросети, machine learning, data analytics) можно использовать для анализа больших объемов данных, оценки результатов реализуемой политики и получения ценной информации для более эффективного принятия решений. В целом освоение методов обработки данных и внедрение их в повседневную практику институтов гражданского общества, осуществляющих общественный контроль, имеет ряд перспектив:

Принятие решений на основе данных. Искусственный интеллект (далее — ИИ) может быстро анализировать огромные объемы данных, предоставляя ценную информацию и доказательства для обоснованных политических решений.

Предиктивная аналитика, возможная благодаря анализу на основе ИИ, который может помочь спрогнозировать потенциальные результаты политики, помогая ОС предвидеть проблемы и оценивать вероятную эффективность различных вариантов.

Эффективное распределение ресурсов: ИИ может оптимизировать распределение ресурсов и определять области, в которых вовлечение гражданского общества может оказать наиболее значительное влияние, способствуя эффективному использованию ресурсов.

10. Усиление антикризисного управления, когда ОС могут сосредоточиться на укреплении возможностей антикризисного управления и устойчивости в ответ на стихийные бедствия, пандемии и другие чрезвычайные ситуации. Практика показывает, что именно механизмы гражданской самоорганизации имеют наибольшую оперативность и эффективность, благодаря таким характеристикам, как:

Быстрое реагирование: управление кризисными ситуациями на местном уровне позволяет быстро реагировать, уменьшая воздействие стихийных бедствий и чрезвычайных ситуаций на пострадавшие сообщества.

Расширение прав и возможностей сообщества: антикризисное управление на уровне сообщества дает возможность местным жителям активно участвовать в подготовке к стихийным бедствиям и реагированию на них, способствуя устойчивости сообщества.

Адаптация к меняющимся условиям: в условиях участившихся кризисов внимание ОС к антикризисному менеджменту позволит им адаптироваться и эффективно реагировать на новые вызовы.

Важно отметить, что приведенные прогнозы развития института ОС на глобальном уровне сложно гарантировать. Фактическое развитие ОС будет зависеть от множества факторов, включая политический контекст, потребности общества, технологические достижения и готовность государственных учреждений принять изменения и инновации. По мере того как мировое сообщество развивается, ОС будут продолжать адаптироваться к изменяющемуся социальному, политическому и экономическому ландшафту, чтобы удовлетворять требования граждан и продвигать демократические принципы государственного управления и самоуправления.

При этом приведенные ожидаемые положительные эффекты от реализации прогнозов демонстрируют, как каждая прогнозируемая тенденция может привести к различным преимуществам и улучшениям в функционировании ОС, вовлечении граждан и эффективности публичной политики. Реализация и развитие обозначенных тенденций может способствовать более эффективному инклюзивному и гибкому управлению в будущем.

Важно рассмотреть **примеры наиболее эффективных ОС,** которые задают тон развитию института ОС на глобальном уровне. От того, какие успешные практики будут складываться в мировом сообществе, будет отчасти зависеть и выбор направления развития ОС в Казахстане.

Национальный экономический и социальный совет Ирландии (NESC) обеспечивает всестороннее представительство. В его состав входят представители различных групп стейкхолдеров, таких как работодатели, профсоюзы, экологические организации и гражданские группы. Такое широкое представительство обеспечивает учет различных точек зрения в рекомендациях по реализации го-

сударственной политики [40]. Кроме этого, NESC проводит исследования и анализ, чтобы предоставить основанные на научных данных рекомендации по экономической и социальной политике, делая их вклад хорошо информированным и влиятельным. Совет также реализует модель социального партнерства, способствуя диалогу и сотрудничеству между правительством, работодателями, профсоюзами и гражданским обществом для достижения консенсуса по важнейшим вопросам, влияющим на экономику и общество Ирландии.

Датский совет по технологиям (DBT) организует процессы общественного обсуждения сложных технологических и социальных вопросов с участием граждан, экспертов и заинтересованных сторон. Такой подход способствует хорошо обоснованным и сбалансированным политическим рекомендациям [41]. Совет использует различные методы участия, такие как консенсусные конференции и общественные панели, чтобы обеспечить учет различных общественных точек зрения при разработке политики, связанной с технологиями. DBT сохраняет независимость от политических или коммерческих интересов, гарантируя, что его рекомендации основаны на объективном и беспристрастном опыте.

Гражданская ассамблея по социальному и экономическому неравенству в Канаде уделяет особое внимание решению проблем неравенства. Обсуждения здесь сосредоточены на политике и мерах по сокращению экономического и социального неравенства, обеспечивая целенаправленный и действенный подход. Члены ассамблеи выбираются случайным образом гражданами разного происхождения, чтобы обеспечить репрезентативность и избежать предубеждений, которые могут возникнуть в результате традиционных избирательных процессов. Ассамблея получает поддержку от экспертов в различных областях, которые предоставляют информацию и рекомендации в процессе обсуждения, способствуя принятию обоснованных решений.

Национальный совет здравоохранения Бразилии (Conselho Nacional de Saúde) включает представителей правительства, гражданского общества, медицинских работников и пользователей системы здравоохранения, что обеспечивает широкое представительство заинтересованных сторон в секторе здравоохранения [42]. Национальный совет по здравоохранению работает как на национальном, так и на региональном уровнях, что позволяет интегрировать местные и региональные соображения в национальную политику и стратегии в области здравоохранения. Совет регулярно проводит консультации с общественностью для сбора отзывов граждан, работников здравоохранения и других заинтересованных сторон по различным вопросам, связанным со здоровьем, обеспечивая вклад общественности в разработку политики в области здравоохранения.

Гражданская ассамблея по изменению климата во Франции занимается решением проблем, связанных с изменением климата, и предоставляет рекомендации по климатической политике и действиям [43]. Члены собрания выбираются случайным образом гражданами, чтобы обеспечить разнообразную и репрезентативную группу участников, отражающую более широкое представительство общественности. Обсуждения на собраниях ассамблеи проводятся независимыми экспертами, чтобы обеспечить беспристрастность процесса и помочь участникам понять сложные вопросы, связанные с климатом.

Приведенные примеры подчеркивают разнообразие подходов, используемых ОС для эффективного достижения своих целей. Если одни из них делают акцент на решении конкретных проблем, таких как неравенство или изменение климата, другие фокусируются на более широкой повестке, связанной со здравоохранением. Случайный отбор участников обеспечивает инклюзивное пред-

[40] *The National Economic and Social Council of Ireland. Режим доступа: nesc.ie/our-organisation/*

[41] *The Danish Board of Technology. Режим доступа: tekno.dk/about-danish-board-of-technology/?lang=en*

[42] *Conselho Nacional de Saúde. Режим доступа: conselho.saude.gov.br/*

[43] *La Convention Citoyenne pour le Climat. Режим доступа: conventioncitoyennepourleclimat.fr/*

ставительство, а экспертная поддержка помогает активным гражданам более эффективно заниматься сложными темами.

В целом хорошо развитые и эффективные ОС имеют общие черты, такие как инклюзивность, принятие решений на основе данных, прозрачность формирования и работы, а также тесное сотрудничество с различными стейкхолдерами. Успех ОС зависит от того, насколько хорошо он уравновешивает эти функции и адаптируется к конкретному контексту и задачам, которые он призван решать.

Для успешного развития ОС важна реализация (полная или частичная) следующих факторов:

1. Широкое представительство. Успешные ОС часто включают представителей различных социальных групп, секторов и социально-демографических групп, чтобы обеспечить рассмотрение широкого спектра точек зрения.

2. Инклюзивное обсуждение. Эффективные ОС способствуют инклюзивным и информированным процессам обсуждения, в которых граждане, эксперты и стейкхолдеры участвуют в дискуссиях, способствуя выработке всесторонних политических рекомендаций.

3. Принятие решений на основе данных. ОС делают упор на принятие решений на основе данных, опираясь на надежные исследования, анализ фактов и мнения экспертов для обоснования своих рекомендаций.

4. Независимость и беспристрастность. Уровень независимости от политического влияния и коммерческих интересов повышает авторитет и надежность работы ОС и доверие общества к ним.

5. Прозрачность и подотчетность. Эффективные ОС отдают приоритет прозрачности и подотчетности, гарантируя, что их решения и действия доступны и понятны общественности.

6. Расширение методов участия. Многие ОС используют разные методы гражданского участия, такие как собрания граждан, консенсусные конференции или онлайн-платформы взаимодействия, для расширения участия граждан и сбора различных мнений.

Важно отметить, что эффективность ОС может зависеть от его институционального контекста, политической поддержки, имеющихся ресурсов и готовности лиц, принимающих решения, серьезно рассматривать их рекомендации. Кроме того, функции и эффективность ОС могут продолжать развиваться по мере появления инноваций в управлении и участии общественности.

Исходя из современных тенденций и прогнозных трендов развития ОС по вопросу прогнозов развития ОС в Казахстане можно определить следующие направления:

Цифровизация и онлайн-взаимодействие. В Казахстане с высокой вероятностью продолжится внедрение цифровых решений для расширения участия граждан в деятельности ОС. Онлайн-платформы и инструменты виртуального взаимодействия могут быть реализованы для расширения доступности и поощрения более широкого участия общественности в процессах принятия решений.

Усиление инклюзивности и разнообразия. В Казахстане будут уделять больше внимания инклюзивности и разнообразию при формировании состава ОС, обеспечивая, чтобы недостаточно представленные группы, включая женщин, молодежь и людей с ограниченными возможностями, имели весомый голос в общественном контроле и политических дискуссиях.

Общественные консультации по ключевым национальным приоритетам. Правительство Казахстана могло бы инициировать больше общественных консультаций через ОС по важнейшим национальным приоритетам, таким как экономическое развитие, защита окружающей среды и социальное обеспечение,

чтобы получить различные точки зрения и улучшить результаты реализуемой государственной политики в соответствующих сферах.

Гражданское образование и информирование общественности. В условиях Казахстана важно инвестировать в программы гражданского образования, чтобы информировать жителей о роли и значении институтов гражданского общества, в том числе ОС, поощряя более активное и информированное участие.

Советы регионального и местного уровня. Необходимо поощрять создание ОС на местном уровне для решения конкретных вопросов и продвижения децентрализованных процессов принятия решений, что позволит сообществам иметь более прямое влияние на местное управление.

Сотрудничество с организациями гражданского общества. ОС в Казахстане могут укрепить сотрудничество с организациями гражданского общества и НПО, чтобы способствовать более тесному сотрудничеству в разработке и реализации гражданских инициатив и системы самоуправления.

Оценка воздействия и прозрачность. В перспективе можно сосредоточить внимание на проведении оценки воздействия рекомендаций ОС для оценки их эффективности, прозрачности и подотчетности, чтобы граждане могли отслеживать результаты своего вклада в общественный контроль и самоуправление на разных уровнях.

Вовлечение молодежи. Одним из вопросов на повестке развития ОС в Казахстане будет поиск инновационных способов вовлечения молодежи в ОС, признавая важность участия молодых граждан в процессах принятия решений и способствуя диалогу между поколениями.

Внедрение новых технологий. ОС в Казахстане могут изучить возможность использования новых технологий, таких как искусственный интеллект и анализ данных, для исследования общественного мнения и выявления социальных тенденций, чтобы вырабатывать более обоснованные рекомендации.

Международное сотрудничество. Поскольку институт ОС в его нынешнем виде в Казахстане проходит этап становления, важно искать возможности для международного сотрудничества с ОС других стран, что позволяет обмениваться знаниями, передовым опытом и совместными усилиями для решения общих проблем.

Выше определены направления развития ОС в Казахстане, исходя из современных тенденций и прогнозных трендов развития ОС в мире. В действительности фактическое развитие ОС будет зависеть от множества факторов, включая политический контекст, потребности общества, технологические достижения и готовность государственных учреждений принять изменения и инновации.

Были проанализированы международные примеры взаимодействия государственных органов и гражданского общества через призму взаимодействия ОС как одного из более бурно развивающихся институтов, нацеленных на эффективное влияние общества на принимаемые государственными органами решения.

Рост влияния ОС на государственную политику станет возможным лишь при всемерном укреплении и раскрытии человеческого потенциала путем удовлетворения социальных требований народа и придания политике государства по преимуществу гуманитарной направленности. Реформы и социальные преобразования должны проходить в рамках существующего или складывающегося гражданского общества, способного обеспечить поступательное развитие всего социума без катаклизмов, разрушающих и производительные силы, и культуру, и нравственные начала человеческой жизни и человеческого потенциала.

ВЫВОДЫ

Институт ОС в Казахстане развивается достаточно интенсивно. За короткий период были сформированы и дополняются законодательные основания деятельности ОС, созданы общественные советы при квазигосударственных субъектах, отдельные эксперты отмечают значительный вклад ОС в реализацию концепции «Слышащего государства». При этом сложившиеся тенденции не всегда имеют определенную эффективность в оценках экспертного сообщества. Так, устойчивые формы взаимодействия ОС и государственного органа или квазигосударственного субъекта, при которых совет был создан, воспринимаются, с одной стороны, как успешный симбиоз, плодотворное сотрудничество в деле учета общественных интересов в процессе принятия решений, а с другой — как фактор зависимости ОС от органа, при котором он создан. При этом вопросы финансирования деятельности ОС, предоставления помещения для заседаний и иных мероприятий ОС, в том числе для оффлайн-участия интересующихся граждан, оплаты командировки и поездок членов ОС на места и многие другие остаются открытыми.

На сегодняшний день у ОС сложились как минимум две сильные стороны: экспертно-аналитическое сопровождение процесса принятия решений соответствующих органов и выполнение роли коммуникатора между обществом и государством. Данные характеристики также получают неоднозначные оценки со стороны самих членов ОС. Одни считают, что такая роль ОС в полной мере соответствует целям и задачам ОС как медиатора между гражданами и властью. Другие видят в этом замещение функций местной исполнительной и представительной власти в лице акиматов и маслихатов по коммуникации с местным сообществом и мониторингу объектов. Вместе с тем зачастую информационное освещение деятельности ОС становится работой самих членов ОС, поскольку работа через СМИ в формате пресс-релизов не дает достаточный охват аудитории, что в свою очередь негативно сказывается на доверии общества к институту ОС.

В Казахстане дальнейшее развитие ОС видится в контексте таких процессов, как углубление цифровизации, оперирование данными при выработке решений, повышение инклюзии и вовлеченность граждан как в состав ОС, так и в работу советов, а также расширение полномочий ОС в соответствии с социальным запросом. Глобальные тенденции развития общественных советов, а также лучшие их практики показывают, что институт ОС имеет высокий потенциал для укрепления принципов совещательной демократии в Казахстане. И на данном этапе развития ОС следует быть нацеленными на расширение представительства разных социальных групп, горизонтальной коммуникации с другими ОС и институтами гражданского общества, выработку малобюджетных и эффективных способов коммуникации с местным сообществом и аудиторией в информационном поле.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Комплексный анализ активности ОС в течение текущего календарного года недвусмысленно иллюстрирует их кардинальную значимость в рамках государственного регулирования и мониторинга. Общественные советы занимаются разнообразными задачами, внося предложения в государственные программы с целью улучшения их работы. Особое внимание они уделяют вопросам градостроительства, следя за строительными проектами и контролируя соблюдение городского планирования.

Методология, включающая опросы среди гражданского населения и глубинные экспертные интервью, породили ценные аналитические данные, на основе которых были сформированы рекомендации. Эти рекомендации затрагивают широкий спектр аспектов работы ОС — от улучшения механизмов общественного контроля до активного участия в формировании политики и государственных программ.

В разделе 1 «Ключевые направления деятельности общественных советов» приводится оценка эффективности деятельности ОС посредством опроса населения и мониторинга СМИ и социальных сетей, показаны роль ОС в превенции коррупции и инструменты привлечения граждан к работе ОС, выявляются эффективность деятельности ОС и успешные кейсы их деятельности.

По результатам исследования было выявлено, что более половины граждан имеют общее представление о задачах и функциях ОС, а наибольшее взаимодействие граждан с общественными советами наблюдается в городах, нежели в сельской местности. Большая часть опрошенных убеждены в неэффективности деятельности ОС, хотя у той же доброй половины отношение к ним изменилось в лучшую сторону. Согласно полученным данным, наименее всего ОС могут повлиять на регулирование цен на продовольственные и непродовольственные товары, жилищное обеспечение, строительство и ремонт дорог и градостроительство. При этом наиболее успешными сферами члены ОС назвали поддержку социально незащищенных слоев населения, вопросы ЖКХ, общие вопросы благоустройства населенных пунктов.

Важным условием улучшения деятельности ОС остается совершенствование законодательства, регулирующего их деятельность. Например, в настоящее время законодательством не урегулированы процедуры ответственности для государственных органов или их руководителей за невыполнение рекомендаций ОС или за задержку в предоставлении обоснованных ответов.

Результаты социологического исследования демонстрируют, что члены ОС недостаточно осведомлены о различных способах привлечения специалистов и сотрудничества с экспертами. Соответственно, можно сделать вывод, что важно улучшить информированность членов ОС о методах и потенциале вовлечения экспертов в работу организации, включая сотрудничество с НПО.

Одним из важных вопросов является отсутствие четких критериев для оценивания деятельности ОС. Формально оценить эффективность ОС можно по количеству публикаций в СМИ и социальных сетях либо по количеству рассмотренных обращений. Однако это не раскрывает весь спектр работы ОС. Кроме того, почти половина опрошенных членов работает в составе ОС меньше года, к тому же они не проходили специализированного обучения.

ОС играют важную роль в обеспечении устойчивого развития и сохранении городской среды в случае нарушения застройки. Они имеют возможность следить за текущими строительными проектами и оценивать их с точки зрения соблюдения городского планирования и архитектурных стандартов. При выявлении нарушений они выступали в качестве посредников между жителями и государственными органами, а также давали рекомендации по принятию мер по нормализации ситуации.

Во втором разделе «Общественный контроль на республиканском и региональном уровне: анализ реализации» рассматриваются проблемы и вызовы общественного мониторинга, особенности проведения общественных слушаний и общественной экспертизы. Особенно привлекает внимание роль ОС в качестве медиаторов между широкими гражданским обществом и государственными структурами.

Механизмы общественного контроля остаются важной составляющей их операционной деятельности. Посредством соответствующих обращений в ОС и участия в проводимых ими мероприятиях заинтересованные граждане и институты гражданского общества оказывали определенное влияние на принятие решений государственными органами и субъектами квазигосударственного сектора.

В рамках общественного контроля ОС имеют возможность влиять на работу общественного мониторинга и общественной экспертизы. Например, члены ОС запрашивали у соответствующих государственных и квазигосударственных структур необходимую информацию, относящуюся к предмету мониторинга. Наиболее распространенной формой общественной экспертизы являются проведение экспертизы и обсуждение проектов нормативных правовых актов членами ОС по инициативе преимущественно соответствующих центральных и местных государственных органов.

Процедурными особенностями общественного контроля являются общественные слушания, которые проводятся для публичного обсуждения общественно значимых решений государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора, включая проекты нормативных правовых актов, бюджетных программ, стратегических планов, программ развития территорий.

В результате мониторинга официальных сайтов некоторых министерств в 2023 году выяснилось, что ОС большинства центральных и региональных органов исполнительной власти либо не практикуют проведение общественных слушаний по актуальным вопросам деятельности данных органов, либо не освещают эти мероприятия в должной мере.

В третьем разделе «Перспективы развития общественных советов и повышение их роли» анализируются современные тенденции института ОС и их влияние на укрепление демократии и гражданского общества, на государственную политику в Республике Казахстан. Одним из важных вопросов, описанных в данном разделе, является влияние увеличения квоты для молодежи на работу ОС республиканского и местного уровня.

Мировой опыт подсказывает, что для реализации потенциала ОС необходимо обеспечивать представительство различных социальных групп, улучшать

координацию между различными ОС и создавать механизмы взаимодействия с населением. Современные тенденции подтверждают, что активное включение ОС в процесс принятия решений и мониторинга деятельности государственных органов усиливает прозрачность и открытость, обеспечивая глубокое понимание и решение актуальных проблем.

Укрепление связей между различными ОС и другими общественными структурами может обеспечить обмен опытом, улучшить координацию работы и усилить влияние общественного мнения на принятие решений. Сотрудничество с гражданским обществом укрепляет демократический характер работы ОС, делая их еще более эффективными в реализации интересов населения.

По итогам экспертного опроса можно сделать вывод о том, что введение молодежной квоты в ОС расширяет права и возможности этой социальной группы. Молодежь, как носитель прогрессивных идей, может инициировать новые идеи и инновационные подходы в решение проблем.

В долгосрочной перспективе, интенсивное развитие и модернизация ОС в Казахстане может стать одним из ключевых факторов укрепления демократических институтов в стране. Поддерживая активное взаимодействие с населением и обеспечивая их активное участие в принятии решений, ОС могут сыграть важную роль в формировании справедливого общества.

ОБЩИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ

На основе проведенного исследования центральным и местным органам государственного управления рекомендуется:

- обеспечить подготовку членов ОС к работе с различными группами населения — гражданами, госорганами, НПО и гражданскими активистами. Для этого рекомендуется устраивать регулярные тренинги и вебинары для улучшения навыков общения, чтобы члены ОС могли эффективно взаимодействовать с различной аудиторией. В этих целях можно использовать потенциал взаимодействия с международными организациями, общественными фондами и волонтерскими движениями;

- включить в обучение членов ОС работу с различными социальными медиа, чтобы эффективно доносить информацию до целевой аудитории. Освоение инструментов визуализации данных, таких как инфографика, видеоматериалы и аудиоподкасты, позволит лучше представить сложную информацию, делая ее более понятной и доступной;

- внедрить инструменты визуализации данных для улучшения информационной работы ОС. Использование инфографики, видеоматериалов и подкастов поможет более наглядно представить сложную информацию;

- рассмотреть возможности финансирования для программ по гражданскому образованию с целью информирования населения о роли институтов гражданского общества, включая ОС, и стимулирования активного и осведомлённого участия;

- привлечь экспертное сообщество для улучшения качества итоговых рекомендаций ОС. Установление взаимодействия с профессиональными ассоциациями и НПО способствует более качественной работе и мониторингу;

- принять меры по разработке общих стандартов и процедур, регулирующих функционирование ОС, совместно с уполномоченным органом по ОС и взаимодействуя с ОС. Это обеспечит стандартизацию работы ОС на разных уровнях и улучшит их деятельность;

- способствовать системной информационной работе ОС. Для общения с населением активизировать использование информационных платформ, в частности официальных веб-сайтов ОС, рассылок новостей и информационных бюллетеней. Это позволит своевременно донести до населения информацию о целях, задачах и результатах деятельности ОС. Кроме того, необходимо обеспечивать регулярное обновление отчетов и сведений о деятельности ОС на ресурсе kazkenes.kz, в СМИ и на страницах социальных сетей;

- внести изменения и дополнения в Закон Республики Казахстан «Об общественных советах», расширяющие права и полномочия ОС по линии осуществления общественного контроля. В том числе:

- включить в перечень направлений проведения общественного мониторинга выполнение работ и оказание услуг поставщиками и их субподрядчиками в рамках исполнения договора о государственных закупках;

- ввести в обязанность центральных государственных органов, МИО и субъектов квазигосударственного сектора реализацию (исполнение) не менее 70 % рекомендаций ОС, разработанных ими по результатам осуществления общественного контроля по каждой из его форм.

- рекомендуется обеспечить сотрудничество уполномоченных государственных органов и территориальных департаментов с местными ОС в вопросах проведения мониторинга цен на товарных рынках в соответствующих административно-территориальных единицах, включая участие заинтересованных членов ОС в данной деятельности;

- целесообразно предложить уполномоченному органу по противодействию с коррупцией вовлекать членов ОС в работу по антикоррупционной экспертизе проектов законодательных актов;

- рекомендуется уполномоченному органу по противодействию с коррупцией обеспечить содействие ОС на всех уровнях в реализации задач по предотвращению коррупции в различных отраслях и регионах;

- рекомендуется рассмотреть вопрос о введении дисциплинарной ответственности для государственных служащих, сотрудников государственных учреждений, организаций, субъектов квазигосударственного сектора и иных юридических лиц с государственным участием за несвоевременное предоставление, предоставление с некачественным содержанием либо непредоставление ОС информации, необходимой им для осуществления общественного контроля;

- обеспечить заслушивание отчетов руководителей структурных подразделений и подведомственных организаций, соответствующих ЦГО, МИО, и субъектов квазигосударственного сектора по результатам их деятельности (в поочередном порядке в течение календарного года) с онлайн-трансляцией ОС всех уровней на ежемесячной основе;

- рекомендуется уполномоченным органам в области бюджетного планирования предусмотреть в бюджетах ЦГО, МИО и субъектов квазигосударственного сектора статьи расходов на проведение общественного контроля в размерах, согласованных с соответствующими ОС;

- при рассмотрении проектов бюджетных программ, стратегических планов, государственных программ и программ территориального развития, а также при контроле выполнения бюджетных задач и целевых показателей следует принимать меры для предотвращения коррупции и защиты от проявления личных интересов;

- предлагается внедрение цифровых решений для расширения участия граждан в деятельности ОС. Активно применять платформу Открытого Правительства для расширения доступности и поощрения более широкого участия общественности в процессах принятия решений;

- уполномоченному органу в сфере общественного развития инициировать больше общественных консультаций через ОС по наиболее важным вопросам общенациональной повестки развития;

- поощрять создание ОС на местном уровне для решения конкретных вопросов и продвижения децентрализованных процессов принятия решений, что позволит местным сообществам иметь прямое влияние на местное государственное управление;

- сосредоточить внимание на проведении оценки регуляторного воздействия рекомендаций ОС для оценки их эффективности, прозрачности и подотчетности, чтобы граждане могли отслеживать результаты работы ОС при осуществлении общественного контроля.

Общие рекомендации для общественных советов:

- для повышения эффективности и прозрачности работы ОС внедрить детализированную систему оценки их деятельности, принимая во внимание отраслевые и региональные особенности;

- составам ОС принять участие в процессе разработки общих стандартов и процедур, регулирующих дальнейшее улучшение деятельности ОС;

- проведение на республиканском уровне комплексного и социологического исследования с охватом не менее 8 тысяч респондентов для разработки критериев оценки эффективности ОС на местах в зависимости от уровня. Это позволит более точно измерять результаты и уязвимости ОС;

- поэтапное внедрение рекомендаций предыдущих национальных докладов и мониторинг их реализации. Регулярный мониторинг позволит отслеживать динамику и эффективность работы ОС;

- обеспечить участие заинтересованных членов ОС в мероприятиях по осуществлению общественного контроля, предполагающих поездки по территории республики за счет финансовых средств соответствующих государственных и квазигосударственных структур;

- для усиления прозрачности процедур государственных закупок и избегания коррупции активнее привлекать членов ОС к участию в этих процессах;

- принимать дополнительные меры для усиления общественного контроля, улучшая прозрачность бюджетных процессов и предоставления государственных услуг;

- обеспечить четкое отражение в планах работы ОС всех уровней на определенный календарный год конкретных мероприятий по всем формам осуществления общественного контроля и размещение этих документов на официальных сайтах соответствующих ЦГО, областных, районных и городских маслихатов и субъектов квазигосударственного сектора;

- обеспечить проведение на ежеквартальной основе всеми действующими ОС ЦГО, МИО и субъектов квазигосударственного сектора общественных слушаний по актуальным вопросам их деятельности;

- обеспечивать прямые трансляции заседаний и других мероприятий ОС на их официальных страницах и сайтах;

- рекомендуется усовершенствовать процедуру формирования состава ОС, сделав её более прозрачной для общественности. Для этого предлагается внедрить аудио- и видеотрансляцию процесса собеседования. Кроме того, с целью поддержания высоких стандартов профессионализма и непредвзятости членов ОС, следует разработать и ввести кодекс этики ОС;

- для гарантии коллективного и сбалансированного принятия решений необходимо обеспечить, чтобы голосование и принятие ключевых решений проходило коллегиально;

- обеспечить освещение мониторинговых мероприятий и общественных слушаний ОС в государственных печатных и электронных СМИ, а также негосударственных масс-медиа в рамках выполнения государственного информационного заказа;

- организовать и провести в оффлайн- и онлайн-режиме серию внутри- и меж- региональных семинаров-совещаний с участием членов ОС разных уров-

ней с целью рассмотрения практик и обмена опытом по вопросам осуществления общественного контроля;

- исключить практику дублирования общественного мониторинга и заслушивания отчетов о результатах работы государственных и квазигосударственных структур;
- со стороны ОС повысить уровень общественного контроля за деятельностью субъектов квазигосударственного сектора;
- разработать, издать и распространить среди членов ОС всех уровней единое методическое пособие по вопросам общественного контроля, содержащее методы, инструменты, практические примеры и рекомендации по всем формам его осуществления;
- совместно с ЦГО и МИО внедрить программы гражданского образования для повышения информирования граждан о роли и значении институтов гражданского общества, в том числе ОС, поощряя более активное и информированное участие;
- ОС необходимо проводить работу по интенсификации сотрудничества с другими ОС и НПО, чтобы способствовать более тесному сотрудничеству в разработке и реализации гражданских инициатив и системы самоуправления;
- уделять больше внимания инклюзивности и разнообразию при формировании состава ОС, обеспечивая включение женщин, молодежи и людей с ограниченными возможностями;
- для обеспечения активного участия молодежи в ОС рекомендуется провести информационно-разъяснительную работу среди молодёжи и предусмотреть реализацию социальных проектов по популяризации института ОС в молодежной среде;
- внедрить молодежную квоту при формировании ОС (в первую очередь при МИО) для создания дополнительного канала политической социализации молодежи в регионах;
- установить международные контакты и постоянное сотрудничество казахстанских ОС с ОС в других странах, обмениваться знаниями, передовым опытом;
- использовать искусственный интеллект и методы анализа данных для исследования общественного мнения и выявления социальных тенденций, что станет основой для выработки более обоснованных рекомендаций.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Аналитический отчет об оценке потребностей членов общественных советов. — Гражданский Альянс Казахстана, 2023 г.

2. Искакова Ж. А. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық кеңестер қызметін құқықтық реттеу ерекшеліктері / Искакова Ж. А., Сулейменова А. Б. // Актуальные проблемы современности. — 2023. — № 2 (40). Р. 24–29.

3. Исследование эффективности деятельности общественных советов. — ОФ «Еркіндік қанаты», 2023 г.

4. Итоги заседаний Общественного совета АО «Самрук-Қазына» за 2023 год // Официальный сайт АО «Самрук-Қазына». Режим доступа: sk.kz/public-council/about/documents/?lang=ru.

5. Кодекс рекомендуемой практики гражданского участия. — Режим доступа: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/16802eedd4. Дата обращения 21.08.2023.

6. Материалы интернет-портала KazKENES. Режим доступа: www.kazkenes.kz

7. Национальный доклад о противодействии коррупции за 2022 год. Агентство Республики Казахстан по противодействию коррупции. 14.07.2023 г. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/494573?lang=ru.

8. Новостные материалы официального сайта АО «Самрук-Қазына». Режим доступа: www.sk.kz.

9. О восприятии общественных советов в Республике Казахстан: Исследование. — Казахстанский институт общественного развития, 2023.

10. О деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2022: Национальный доклад. — Казахстанский институт общественного развития, 2022 г.

11. Об общественных советах: Закон Республики Казахстан от 2 ноября 2015 года № 383-V ЗРК. — Режим доступа: adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000383. Дата обращения: 21.08.2023.

12. Общественные советы: фарс или эффективный институт участия граждан? ORDA. 11 октября 2022 г. Режим доступа: orda.kz/obshhestvennye-sovety-fars-ili-effektivnyj-institut-uchastiya-grazhdan/.

13. Опрос членов общественных советов в Республике Казахстан. — Экспертная группа подготовки Национального доклада «О деятельности общественных советов в Республике Казахстан – 2023», 2023 г.

14. Оптимизация деятельности комитетов и усиление общественного контроля в фокусе внимания Общественного совета по вопросам деятельности МИД РК (23.06.2023 г.) // Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Казахстан.

15. План работы Общественного совета по вопросам деятельности органов внутренних дел на 2023 год. // Официальный сайт Министерства внутренних дел Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/425324?lang=ru.

16. План работы Общественного совета по вопросам труда и социальной защиты населения Республики Казахстан на 2023 год. // Официальный сайт Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/490979?lang=ru.

17. План работы Общественного совета по вопросам деятельности органов гражданской защиты на 2023 год. // Официальный сайт Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/emer/documents/details/417451?lang=ru.

18. План работы Общественного совета по государственным финансам на I полугодие 2023 года. // Официальный сайт Министерства финансов Республики Казахстан Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/446990?lang=ru.

19. План работы Общественного совета на 2023 год. // Официальный сайт Министерства здравоохранения Республики Казахстан Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/442276?lang=ru.

20. План работы Общественного совета АО «Самрук-Қазына» на 2023 год.

21. Протокол заседания Общественного совета в сфере цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности № 6 (09.03.2023 г.). // Официальный сайт Министерства цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/440609?lang=ru.

22. Протокол заседания Общественного совета по госфинансам от 01.03.2023 г. № 9 (27.03.2023 г.) // Официальный сайт Министерства финансов Республики Казахстан Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/447062?lang=ru.

23. Протокол заседания Общественного совета по вопросам деятельности органов внутренних дел № 3 (20.06.2023 г.) // Официальный сайт Министерства внутренних дел Республики Казахстан. Режим доступа: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/484847?lang=ru.

24. Ради доверия граждан. Степной маяк. 13.10.2022. Режим доступа: smnews.kz/radi-doveriya-grazhdan/.

25. Conselho Nacional de Saúde. Режим доступа: conselho.saude.gov.br/

26. La Convention Citoyenne pour le Climat. Режим доступа: conventioncitoyennepourleclimat.fr/

27. Open Method of Coordination. EUR-Lex. Access to European Union Law. Режим доступа: eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html#:~:text=The%20open%20method%20of%20coordination,introduce%20or%20amend%20their%20laws.

28. Regulatory Sandbox. FCA Innovation Hub. Режим доступа: fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox.

29. Shubayev, A. K.; Karzhasova, G. B. Main trends of development of public council in the Republic of Kazakhstan // ЭКОНОМИКА и право — 2023 : сборник статей II

Международной научно-практической конференции. — Петрозаводск, 15.06.2023 г. — Петрозаводск: Международный центр научного партнерства «Новая Наука» (ИП Ивановская И.И.), 2023. — P. 8–13.

30. The Sami Parliament. Режим доступа: sametinget.se/english.

31. The Scottish Youth Parliament. Режим доступа: syp.org.uk/.

32. The National Economic and Social Council of Ireland. Режим доступа: nesc.ie/our-organisation/

33. The Danish Board of Technology. Режим доступа: tekno.dk/about-danish-board-of-technology/?lang=en

34. Timor Leste Youth Parliament. Режим доступа: yptoolbox.unescapsdd.org/portfolio/1959/.

35. UN Youth Delegate Programme. Режим доступа: social.desa.un.org/issues/youth/un-youth-delegate-programme.

36. What GAO does. U.S. Government Accountability Office. Режим доступа: gao.gov/about/what-gao-does.

37. YourSay ACT Government's online consultation hub. Режим доступа: yoursay.act.gov.au/about-us.

NATIONAL REPORT
ON THE ACTIVITIES OF PUBLIC COUNCILS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN – 2023

Astana, 2023

CONTENTS

ABBREVIATIONS 205

INTRODUCTION 206

Section 1. Key areas of the activity of public councils 208

1.1. Evaluating the effectiveness of public councils through media coverage and social networks 209

1.2. Evaluating the effectiveness of public councils based on the opinion of the population 217

1.3. Strengthening the role of public councils in corruption prevention 222

1.4. Involvement of citizens to public councils: tools and practices 227

1.5. Criteria for assessing the effectiveness of public councils 230

1.6. Identification of trends and successful practices in the activity of public councils from the point of view of case solutions 233

Section 2 . Public control at the republican and regional level: analysis of implementation 240

2.1. Review and assessment of public monitoring: analysis of problems and challenges 241

2.2. Peculiarities of public expertise 247

2.3. Public hearings as a form of control 252

2.4. Study of the process of hearing and analyzing the reports on the results of work submitted by state bodies and subjects of quasi-state sector in Kazakhstan 258

Section 3. Development perspectives of public councils and increase of their role 265

3.1. Analysis of modern tendencies of the institute of public councils in the Republic of Kazakhstan 265

3.2. The role of public councils in strengthening democracy and civil society in the Republic of Kazakhstan 273

3.3. The impact of increasing the quota for young people in the public councils of the republican and local level 279

3.4. Identification of potential opportunities for increasing the influence of public councils on public policy 282

CONCLUSIONS 290

RECOMMENDATIONS 293

BIBLIOGRAPHY 297

ABBREVIATIONS

ALE	Association of Legal Entities
AOC	Apartment Owners Cooperative
AI	Artificial Intelligence
APO	Association of property owners
CAK	Civil Alliance of Kazakhstan
CGB	Central government body
DEI	Department of Economic Investigation
EU	European Union
IE	Individual entrepreneur
JSC	Joint Stock Company
KIPD	«Kazakhstan Institute of Public Development»
KMG	«KazMunaiGas»
LEB	Local Executive Body
LLP	Limited Liability Partnership
NAC	National Atomic Company
NGO	Non-governmental organization
NHC	National Holding Company
NMH	National management holding
NPJSC	Non-profit joint stock company
NPO	Non-profit organization
PA	Public Association
PC	Public Council
PF	Public Foundation
PPP	Public-Private Partnership
RK	Republic of Kazakhstan
RLA	Regulatory legal act
SI	State Institution
SME	Small and Medium Business
SVGP	Socially vulnerable groups of population
UN	Organization of the United Nations
USA	The United States of America

INTRODUCTION

In the era of rapid socio-political change and active participation of citizens in decision–making, the National Report «on the Activities of Public Councils in the Republic of Kazakhstan - 2023» offers an in-depth look at their key functions. Today, public councils (hereinafter referred to as the PC) have successfully fit into the concept of a «Listening State» and entered the structure of civil society. Social transformations and the transformation of the political system significantly affect the lives of ordinary citizens. Understanding the links between these processes is extremely important for the formation of civil society and the refinement of current socio-cultural foundations. Solving the problems of modern society requires comprehensive large-scale research and subsequent scientific substantiation of approaches to the implementation of reforms in the prevailing political, economic and social spheres.

To adequately respond to the challenges of our time, in-depth analytical research is needed, as well as scientifically sounds strategies for reforming the political, economic and social landscape of the country. In this context, the institution of PC seems to be a bridge linking the interests of the state and society.

A new impetus to the progressive and comprehensive development of the PC started in the Address of President Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan «A Fair State. One Nation. Prosperous Society» dated September 1, 2022. The President called for paying close attention to the issues of local self-governance and also stated the importance of transformation of the work of the PC. As part of the implementation of the Address of the Head of State, the III Republican Mazhilis of the PC was held. The event was attended by more than 200 delegates from all regions of the country, and based on the results of the work of the Mazhilis, recommendations were developed for further improvement of the activities of the PC Institute. In addition, to strengthen the quality of the composition of the PC, proposals are provided for expanding the powers of public councils, regulating the procedure for selecting members of Working Groups and PC in the draft Law «On Amendments and Additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on public control».

The «Kazakhstan Institute of Public Development» (hereinafter — KIPD) began its work on the study of the activities of the PC with the release of the «Comprehensive Report on the Activities of Public Councils – 2020». This document was the first in a series of reports developed by KIPD devoted to the analysis and assessment of the contribution of PC to the socio-political life of Kazakhstan.

Immediately after the release of the «Comprehensive Report on the Activity of Public Councils – 2020», the standard for naming the report was revised. Now, starting in 2021, it becomes a «National Report». These changes and the reorientation of names show that the PC is gaining more and more weight and recognition at the state level. In 2023, the «National Report on the activity of Public Councils in the Republic of Kazakhstan – 2023» is the third National Report (hereinafter referred to as the report).

The «Comprehensive Report on the Activity of Public Councils – 2020» identifies and analyzes the role of the PC in the context of Five institutional reforms initiated in

2015. This report focuses on the progress and importance of PC in the Republic of Kazakhstan (hereinafter — RK), indicating their key role in the socio-political landscape of the country.

The «National Report on the Activity of Public Councils in the Republic of Kazakhstan – 2021» continues the theme, emphasizing the importance of public control in the context of public administration. The report pays special attention to the role of the PC in articulating the interests of citizens and in promoting transparency in the actions of state bodies. It pinpoints innovations in legislation that have expanded the powers of the PC, making them more effective tools for feedback between the population and the state.

The «National Report on the Activities of Public Councils in the Republic of Kazakhstan – 2022» studies the main trends, successful practices, and problems of the activities of public institutions in the Republic of Kazakhstan. The analysis of the quantitative and qualitative composition of the Activity of the PC at the Republican and local levels is carried out. The report also highlights various aspects of their activities, including their role in the quasi-public sector and mechanisms of interaction with national companies.

«The National Report on the Activities of Public Councils in the Republic of Kazakhstan – 2023» examines in detail the role of the PC in strengthening democratic values and strengthening Civil engagement. The purpose of the report is to analyze the key aspects of the PC activity and assess their role and contribution to the decision-making process at different levels. Through the consideration of specific cases, the report identifies successful methods that improve the operation of the PC and suggests ways to further improve them.

For a more accurate understanding of the situation, a sociological mass survey was conducted covering 1,200 respondents. In addition, in-depth interviews were organized in Kazakh and Russian languages with 20 representatives of the PC at various levels. In addition, the survey among PC representatives helped to gather valuable information and take into account a variety of points of view.

At the legislative level, the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan is defined as the authorized body for the activities of the PC. The authorized body prepares and submits a national report on the activities of public councils in the Republic of Kazakhstan for consideration by the Head of State.

Transparency and accessibility of information are the key principles of the PC. The report explores how effectively the PC has conveyed information about its activities to citizens through the mass media and social networks and how it is perceived by society. In addition, attention is focused on the role of the PC in preventing corruption.

In the context of the fight against corruption, the report highlights the importance of the PC and analyzes their actions about corruption risks and the level of their participation in anti-corruption initiatives. This analysis helps to assess how effective the PC is in this critical area.

About attracting citizens to participate in the activities of the PC, the report highlights methods and approaches that promote active interaction of citizens with the PC. The report also analyzes how successful these methods have been in the context of the real influence of citizens on decision-making.

The focus is on the criteria for evaluating the effectiveness of the PC. These criteria offer a multidimensional approach to assessing the PC and identifying areas for improvement.

Next, the report examines the issues of public control at various levels, analyzing the forms of public monitoring and their impact on the decision-making process. Special attention is paid to the role of public hearings and their significance for democratic processes.

In conclusion, the report says about the prospects of the PC, attention is focused on their role in the formation of civil society and the promotion of democratic principles. The prospects of further development and strengthening of the role of PC in Kazakhstan are considered. The whole analysis is summarized, providing a generalized overview of the main conclusions and recommendations.

SECTION 1

SECTION 1. KEY AREAS OF THE ACTIVITY OF PUBLIC COUNCILS

PC today plays an important role in the formation of an open and responsible management system, actively interacting with government agencies and the public. In this section, the main activities of the PC will be considered, and their importance and impact on the modernization of state structures will be emphasized.

The authorized body for the activities of the PC plays a key role in their functioning, coordinating educational initiatives and cooperating with non-governmental organizations (hereinafter referred to as NGOs) to improve the skills of their members. He also organizes dialogue platforms, including the Republican Mazhilis of the PC, actively supports legislative reforms aimed at strengthening the PC, analyzes their activities, as well as provides an information presence in the media space through the Internet portal kazkenes. kz and through the mass media.

One of the fundamental functions of the PC is to monitor current trends and identify best practices within their responsibility. A comprehensive analysis of implemented projects provides an opportunity to systematize the accumulated experience, identify universal methods of productive activity and contribute to further improvement of mechanisms.

To assess the effectiveness of PC functioning, their representation in the media and on digital communication platforms is of critical importance. Systematic and transparent coverage of achievements, discussions on topical issues and interactive communication with the public form the basis for strengthening trusting relationships and enhancing citizen participation.

An essential aspect of the PC performance analysis is the perception of the wider public presence. The use of questionnaires and opinion polls allows us to interpret the opinion of the population, assess the level of satisfaction with the activities of the PC and determine potential optimization vectors.

The role of the PC in the context of anti-corruption measures is gaining particular relevance. Ensuring transparency and exercising public control have an impact on reducing the risk of corruption, as well as stimulating increased responsibility and productivity of state apparatuses.

To optimize the operation of the PC, attention is focused on the maximum involvement of citizens. The choice of tools and techniques aimed at activating a wide range of participants in the PC processes guarantees a comprehensive analysis and versatility in decision-making.

An important element of PC functioning is the formation of objective criteria for evaluating their effectiveness. The development of clearly structured evaluation mechanisms provides an opportunity for quantitative and qualitative analysis of the results, as well as the design of recommendations for further improvement of the operating system.

The analysis of the key areas of PC activity allows us to assess their importance in the context of the development of society and the state, as well as to identify ways to improve and increase the efficiency of their work.

The applied part of the section is devoted to identifying trends and successful practices of PC activity through the prism of solved cases.

1.1. Evaluation of the effectiveness of the activities of public councils through media coverage and social networks

In Kazakhstan, many democratic institutions are still in the process of formation, evolving together with civil society in all its diversity. As a key mechanism for future interaction between citizens and government agencies, the PC has also become one of such institutions.

At the moment, the PC has a high growth potential, according to the results of various independent studies. Addresses of the members of the PC to solve topical issues are not yet the most popular for Kazakhstani people and the activity of the PC is in the process of formation.

In modern society, where citizens' participation in decision-making processes is becoming increasingly important, the PC is becoming an essential tool for ensuring democratic principles and guaranteeing citizens' involvement in management processes. In the context of the tasks of the «Listening State» set by the President of the Republic of Kazakhstan to state institutions, the importance of informing citizens about the work of the PC is undeniable. This awareness is a key factor contributing to the strengthening of public confidence in state bodies and institutions.

One of the most significant aspects that should be highlighted is the ability of citizens to actively participate in decision—making processes through the PC. Informed citizens have a more complete understanding of the mission, goals and activity of the PC, which, in turn, allows them to effectively make their suggestions and opinions to conduct expertise.

This interacting process leads to better solutions and more relevant recommendations presented by the PC, which ultimately contributes to the improvement of policies and programs focused on the public good.

In addition, the awareness of citizens about the work of the PC contributes to the formation of greater confidence in state institutions as a whole. Citizens who are aware of the processes and results of the PC have the opportunity to better understand how their interests and needs are taken into account in the decisions taken.

This, in turn, contributes to strengthening the relationship between the state and society, which is one of the key aspects of democratization as a process. A deeper understanding and transparency of the work of the PC in Kazakhstan create the basis for the development of an open and responsible political culture, where citizens see themselves not only as recipients of decisions but also as active participants and influential actors in the management of processes in the country.

The first section offers an analysis of the key areas of PC activity in Kazakhstan. A review of their functioning makes it possible to deepen the understanding of their role in promoting social justice, economic stability and political stability in our country.

The analysis of the effectiveness of the PC for 2023 is mainly based on the study of the KIPD «On the perception of public councils in the Republic of Kazakhstan 2023» as well as on the data of the study of the effectiveness of the PC of Public Foundation «Erkindik Qanaty» - an analytical report on the needs assessment of the members of the PC of the Civil Alliance of Kazakhstan (hereinafter — CAK) and a survey of the members of the PC in the Republic of Kazakhstan as part of the preparation of the «National Report on the Activity of Public Councils in the Republic of Kazakhstan – 2023».

The PC perception study conducted by the Kazakhstan Development Institute in 20231 covered the population of all regions of Kazakhstan. In the KIPD study, respondents were distributed as follows: 62.7% of the urban and 37.3% of the rural population, which made it possible to study the assessment of the effectiveness of PC in rural areas. The study also covers citizens of different groups in a balanced way: by age, nationality, education and social status. Therefore, the conclusions presented in this report are based mainly on KIPD data.

Of particular interest are the data on the sources of information about the activity of the PC, given in the study.

The leading position of awareness about the activities of the PC is occupied by national and local television (47.2%), as well as Instagram accounts (32.8%), a high level of influence on the dissemination of information on the activities of the PC is played by relatives and friends — every third respondent indicated them as a source of information (29.6%), online publications became sources for a quarter respondent (25.8%).

Thus, the KIPD study revealed the most effective ways to inform citizens as an institution working with civil society mainly on solving local issues. If Facebook is used to solve politically significant issues in Kazakhstan, then Instagram is more effective for discussing local issues and information about the PC's work activities. The leading role of television in informing about the work of the PC can be further strengthened by stimulating the interaction of PC at different levels and the media through support from the regulator, which in both cases is the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan.

Note. By the Decree of the Head of State «On measures to further improve the public administration system of the Republic of Kazakhstan» dated September 1, 2023, the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan was reorganized into the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan. However, considering that the research part of the «National Report on the activity of Public Councils – 2023» was carried out in the first half of 2023, it is advisable to use the original name of the Ministry in the form of the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan.

A high level of awareness through relatives and friends about the activities of the PC will help to increase confidence in the institution of the PC on the part of citizens in the event of increased work in this area.

Table 1

PC Information Sources

How do you receive updates about PC activities?

Response	Percent
Making personal requests to the PC on topics of interest	8,8 %
Participating in PC-sponsored events	16,7 %

[1] *The research «On perception of Public councils in the Republic of Kazakhstan» – Kazakhstan Institute of Public Development*

Continuation of Table 1

Communicating with individual PC members.	14,4 %
Receiving updates from family and friends	29,6 %
Interacting with neighbors	17,0 %
Visiting official government and quasi-government websites	10,9 %
Watching television	47,2 %
Reading newspapers	11,1 %
Online publications	25,8 %
Vkontakte	2,1 %
Instagram	32,8 %
Facebook	14,4 %
Telegram	6,7 %
Twitter	0,6 %
Odnoklassniki	2,3 %
Moi Mir	1,2 %
Was a member of PC	0,9 %
Interacting with colleagues	0,6 %
Social media platforms	0,3 %
I do not know	0,3 %

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

According to an expert survey of PC members2, more than half of respondents (56.1%) receive no more than 5 requests per month. From 6 to 20 appeals are received by 38.83% of PC members, from 21 to 50 appeals — 1%, and more than 50 appeals — 3.88%. The variation in the activity of PC members suggests that the activity of citizens' appeals depends on various factors that determine the level of popularity and effectiveness of the PC in the field.

Table 2

Number of requests to the PC per month

Number of requests	Percent
1–5 requests	56,1 %
6–20 requests	38,83 %
21–50 requests	1 %
More than 50 requests	3,88 %

Source: Expert survey of PC members for the National Report – 2023

The data of the research conducted by KIPD confirm that more than half of the respondents (56.8%) are still unaware that PC are operating in Kazakhstan. Half of the respondents (49.9%) have only a general idea of the tasks and functions of the PC. At the same time, a fifth of the population (19.9%) knows nothing about the activities

[2] *Survey of PC members in the Republic of Kazakhstan. The expert group in preparation of the National report «On Activity of public council in the Republic of Kazakhstan – 2023», 2023.*

of the PC. 82.1% of respondents did not contact the PC at different levels to discuss significant social issues. And only 15.8% of citizens interact with the PC in their locality to solve socially significant issues. According to KIPD, 65.8% of those who are aware of the operation of the PC are familiar with the activities of the PC. At the same time, urban operating systems became the most popular, 49.3% of respondents are aware of their work.

Table 3

Awareness of the RK citizens about the existence of PCs in Kazakhstan

Are you aware that there are PCs working in the country?

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

Table 4

Awareness of the RK citizens about the work of the PC in Kazakhstan

Are you familiar with the activities of the PC?

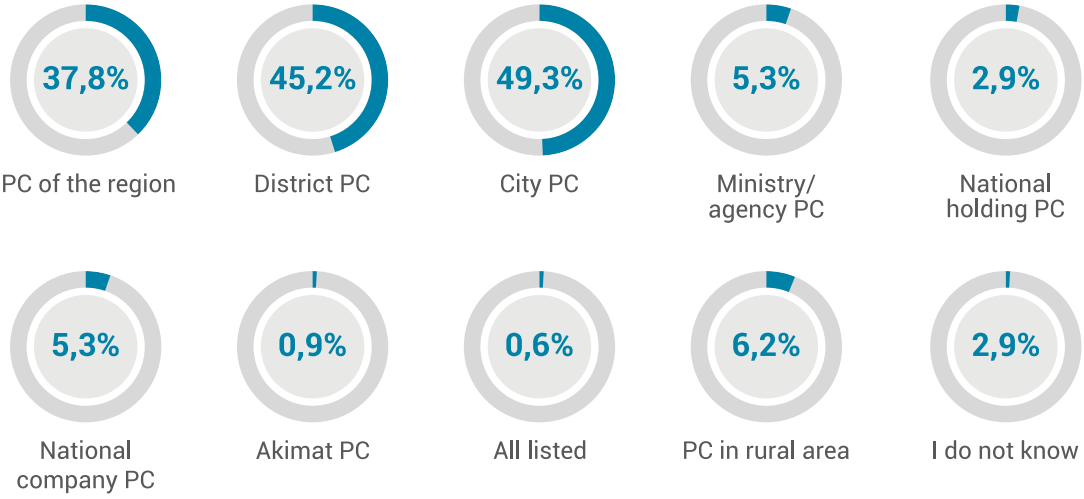

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

Table 5

Awareness of the RK citizens about the work of the PC in Kazakhstan by levels

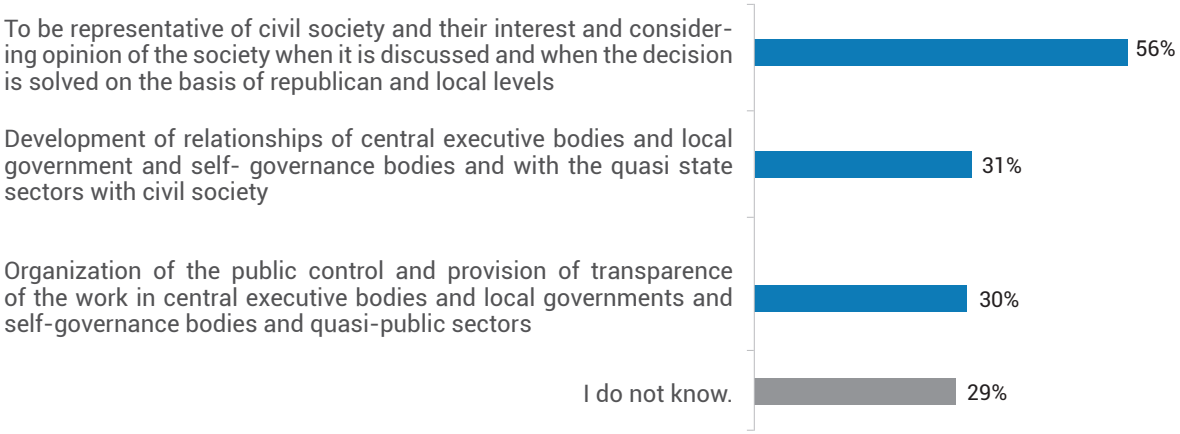
What level of PC activity are you aware of?

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

The data from the Public Foundation «Erkindik Qanaty», which conducted its own study of the effectiveness of the PC[3], show a more loyal result for the PC: only a third of the respondents surveyed by them (29%) do not know what the tasks of the PC are. At the same time, 56% of respondents expressed the opinion that the main tasks of the PC are to represent the interests of civil society and to take into account the opinion of the public when discussing and making decisions at the republican and local levels.

How do you think what are the main tasks of the public councils?

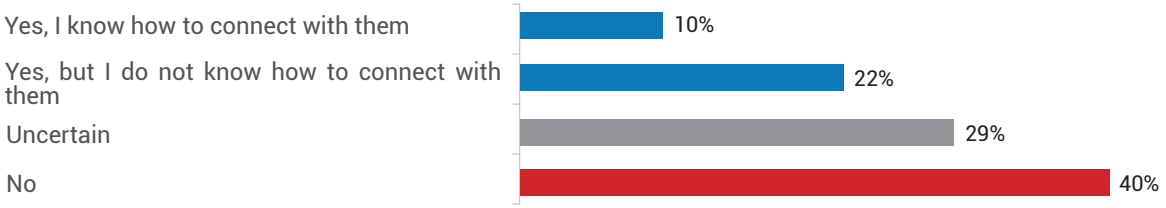
Pict 1. Awareness of RK citizens about the tasks of the PC

Source: PF «Erkindik Qanaty»

A third of respondents (31%) noted in their responses as a task «the development of interaction between central executive bodies (hereinafter referred to as CEBs) and local government and self—government bodies, as well as quasi-public sector entities with civil society.» A third of respondents (30%) noted as a task «the organization of public control and ensuring transparency of the activity of CEBs and local government and self-governance bodies, as well as quasi-public sector entities.»

At the same time, according to the results of the same study, the majority of respondents believe that there is no PC in their city (40%), or are not sure if there is a PC in their city (29%). Only 10% know how to contact the city PC.

Do you know about the existence of public councils in your city?

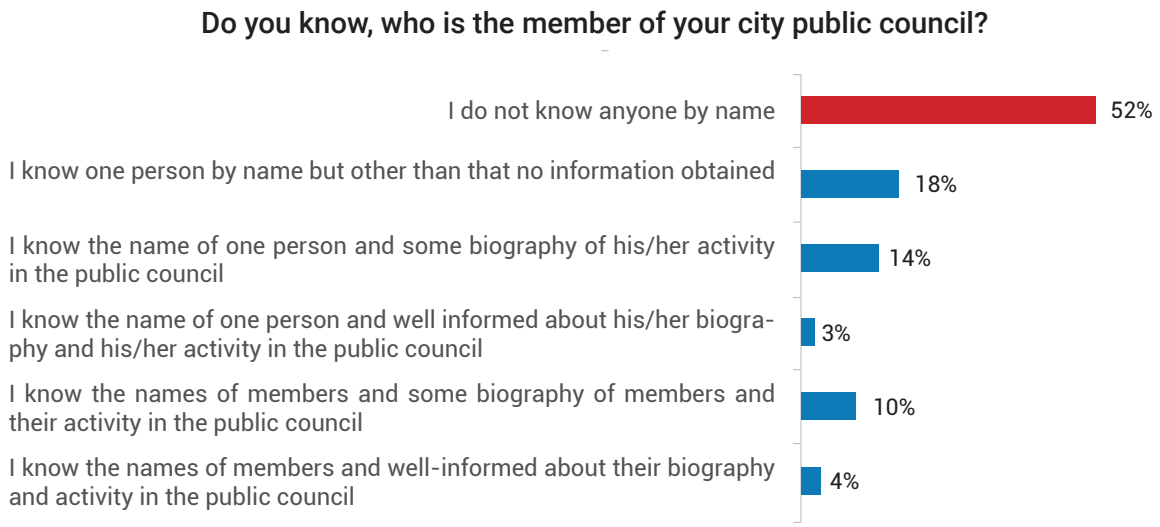

Pict. 2. Awareness of RK citizens about the work of the PC in the place of residence

Source: PF «Erkindik Qanaty»

The difference between large cities in correlation is also significant: in Almaty 71% of respondents believe that there is no PC in their city, and then in Aktobe 52% of respondents know about the current activities of the PC and how to communicate with its members.

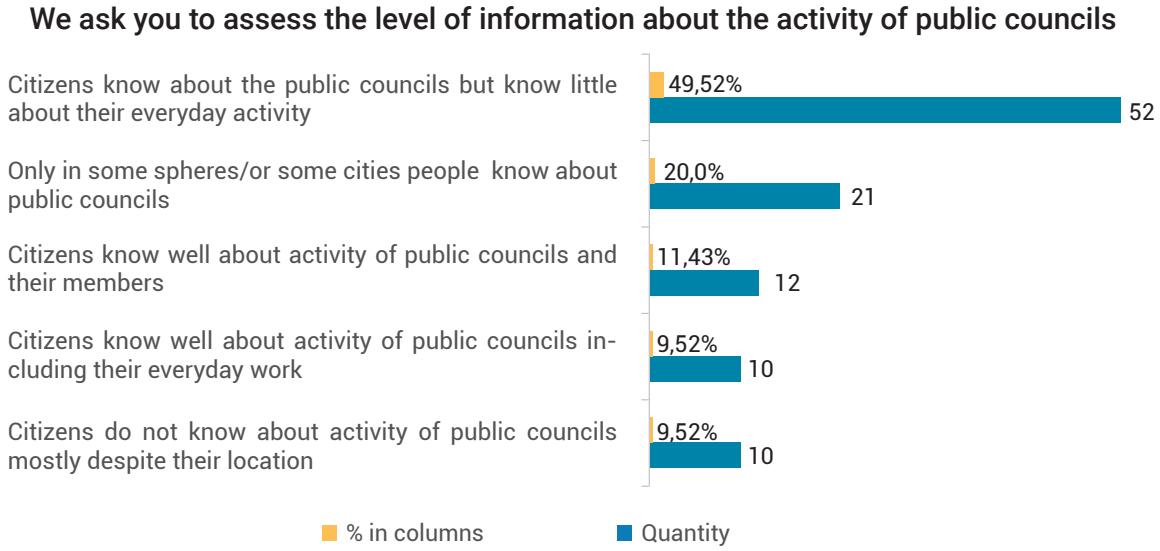
[3] *Research on Effective Activity of Public Councils — PF «Erkindik Qanaty», 2023.*

Pict. 3. Citizen awareness about the members of PCs

Source: PF «Erkindik Qanaty»

It is interesting to note the data regarding the knowledge of citizens about the members of the PC. According to the data of Erkindik Qanaty, more than half (52%) of all respondents found it difficult to name at least one member of the PC. The answer option: «I only know the name of at least one PC member, but I don't know anything else about them» was chosen by 18% of respondents, 10% of respondents know the names and are slightly familiar with the activities of several PC members. And only 4% know the names and are very familiar with the activities of several PC members. In Astana (84 %) and Almaty (69%) citizens do not know any PC member by name, Aktobe has the highest recognition rates – 36% of citizens know at least one PC member by name.

Pict. 4. Citizen Awareness about the activities of PC

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

Half of the PC members (49.52%) believe that citizens, in general are aware of the existence of the PC, but are poorly aware of their daily activities. The survey conducted as part of the preparation of the report[4] shows a further discrepancy in the perception

[4] *Survey of members of PC in the Republic of Kazakhstan. The expert group for preparation of the National report «On the activity of public councils in the Republic of Kazakhstan – 2023», 2023.*

of citizens' awareness. Only one in ten PC members (9.52%) believes that citizens do not know about the activities of the PC in their majority, regardless of the region of residence or sphere, 11.43% of PC members believe that citizens are generally well aware of the activities of the PC and 20% believe that citizens know about the work of the PC only in some cities. As a result, 90.48% of EU members believe that citizens to varying degrees are unaware of the activities of the PC.

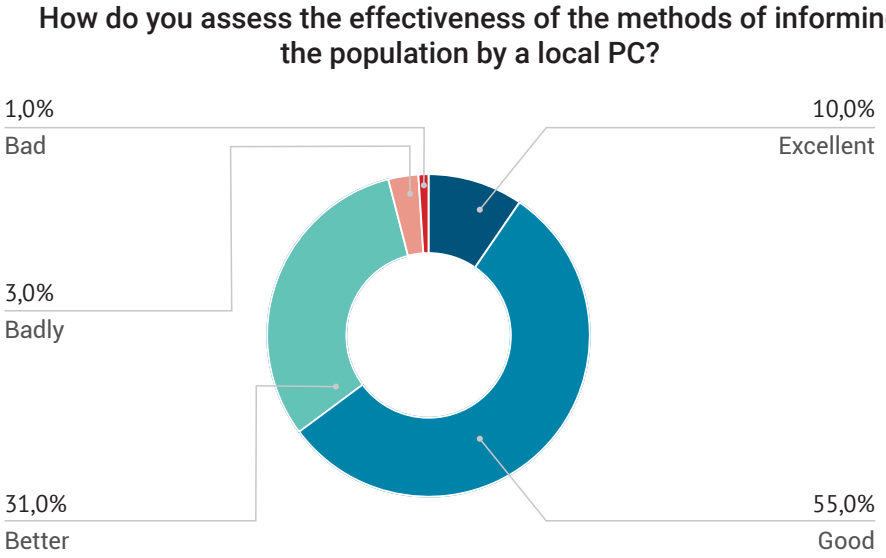
Table 6

Citizen awareness about the presence of PC

Are people of Kazakhstan aware of the existence of PCs?

Source	Yes	No
KIPD	43,2 %	56,8 %
EK	32 %	40 %
Survey of the PC members	90,48 %	9,52 %

The discrepancy in the parties' assessment of citizens' awareness of the activities of the PC is confirmed by a survey of PC members conducted by the CAK, the data of which show the lack of an objective perception of the effectiveness of informing the population. To the question «How do you assess the effectiveness of the methods of informing the population of your PC?» 95.5% of the surveyed PC members positively assess the effectiveness of the information work of their PC. And only 4% give a negative assessment.

Picture 5. Assessment of awareness efficiency about PC

Source: Civil Alliance of Kazakhstan ALC

At the same time, according to the results of the CAK study, 73% of EU members who took part in the survey consider it necessary to inform the population; the remaining 27% answered negatively or found it difficult to answer[5]. It should be noted that the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» obliges the members of the PC to inform the public about their work.

[5] *Analytical Report on assessment of PC members' necessities, Civil Alliance of Kazakhstan, 2023.*

According to the CAK, PC members in Kazakhstan use the following tools to inform citizens about their activities:

Table 7

PC Informing tools

Tool	Percent
PC has a website	17 %
Social media account	83 %
Post information on the website of the state body	70 %
Publish information in local media	23 %
E-mailing	14 %
Release booklets and leaflets	2 %
None of the above	3 %

Source: Civil Alliance of Kazakhstan ALC

Only 45% of PC members actively support their pages on social networks, which may limit the availability of information and interaction with the public. At the same time, 12% of members regularly send out information by e-mail, but the frequency and systematic nature of this practice remain unspecified. More than a third, namely 32%, do not use any of these methods of communication, which indicates limited awareness of citizens about the activities of the PC.

According to the data of Public Foundation «Erkindik Qanaty», about half (53%) of the surveyed citizens are aware of the presence of PC on social networks, 20% are subscribed to them, 43% of respondents chose the answer «I don't know», 4% confidently answered «No».

Table 8

PC Informing Tools in Social Media

Does your city PC have a social media account/channels?

Response	Percent
Yes, I'm subscribed	20 %
Yes, but I'm not subscribed	33 %
I don't know	43 %
No	4 %

Source: PF «Erkindik Qanaty»

Thus, the analysis of the practice of PC activity revealed an important problem — the weak communication with the population. To increase trust and improve the perception of PCs by the population, it is necessary to actively introduce training methods and tools into their activities.

Based on the data of independent studies for the formation of tasks to inform citizens about the activities of the PC, it is proposed to assume that only half of the citizens know about the existence and main tasks of the PC.

1.2. Evaluation of the effectiveness of public councils through the eyes of the population

This subsection of the report is entirely based on the conducted mass and expert survey of KIPD. According to the KIPD data, 71.3% of citizens have a generally positive attitude towards the activities of the PC, and half of the respondents (50.1%) have changed their attitude towards the PC for the better. At the same time, 47.5% of respondents noted that their attitude to the PC had not changed, and 2.3% reported deterioration in their attitude to the PC.

When asked about the impact on political decision-making, less than a third of citizens (27.3%) believe the impact is great, almost half (49.6%) believe that the PC is partially able to influence political decision-making, and 23.2% of citizens believe that the PC is not able to influence political decisions. At the same time, speaking about the benefits of the PC, most of the respondents (84.2%) consider the activity of the PC as a whole useful.

Table 9

PC usefulness assessment

Do you consider the activities of the PC useful?

Response	Percent
Yes, the benefits are great	37,0 %
Little benefit	47,2 %
No benefit at all	15,8 %

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

Respondents consider the PC activity useful based on the following criteria:

Table 10

Criteria for positive assessment of the PC

Why do you consider the activities of the PC useful?

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

At the same time, respondents who consider the activity of the PC useless argued their position with the following statements:

Table 11

Criteria for negative assessment of PC

Percent	Information
21,7 %	In 2022, PC activities were formal, with a decrease of 43.8% compared to the previous year.
18,2 %	The influence of the PC is restricted by the state and its associated entities, accounting for 25, 4% in 2022.
20,8 %	In 2022, the activities of PCs were contingent upon the organizational and logistical support provided by relevant bodies, making up 17.2%.
31,4 %	In 2022, the majority of citizens remained unaware of and unable to observe the activities of PCs, with a figure of 34.9%.
19,1 %	In 2022, there was virtually no media coverage of PC activities, as it was not included in the survey.
16,4 %	The composition of PCs in 2022 was primarily composed of individuals focused on resolving their own issues, at 14.8%.
15,2 %	State bodies and quasi-governmental structures were not obliged to implement the recommendations put forth by PCs, a figure that stood at 10.7% in 2022.
10,6 %	In 2022, PC activities were formal, with a decrease of 43.8% compared to the previous year.
5,3 %	PCs in national holdings and national companies effectively assumed the roles of the Board of Directors, accounting for 5.9%.

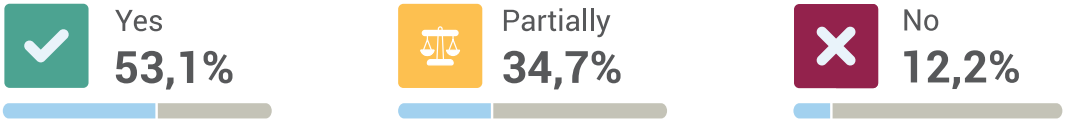
Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

When asked about the effectiveness of applying the PC, the overwhelming majority of respondents (87.8%) answered in the affirmative, which should be interpreted as a positive experience of implementing the PC project in Kazakhstan.

Table 12

Assessing the usefulness of PC

Did applying to PC of your region/city help you?

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

In the course of the research of the Public Foundation «Erkindik Qanaty», data were collected from residents with an assessment of the effectiveness of PC activities in cities using a 5-point scale. Following the results obtained, the assessment of the work of urban PC turned out to be at a low level — only 2.0 points out of the available 5.

In this context, 65% of respondents expressed their belief in the inefficiency of the PC. Such a low assessment is mainly due to the limited information provided to the public about the current state and achievements of these bodies. Due to the lack of information about the practical results and significance of the PC activity, respondents tend to conclude that their work is not effective enough.

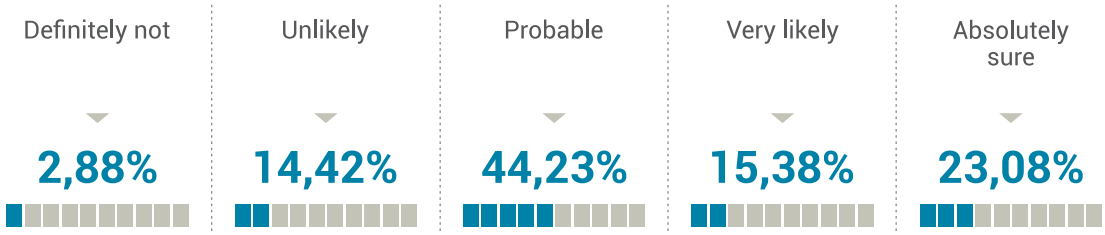
According to experts, in a study conducted by Public Foundation «Erkindik Qanaty», it is assumed that the low efficiency of the PC can be explained by the fact that the current system and model do not correspond to the specifics of Kazakhstan. According to the foundation's data, some experts either initially believed that creating a PC was a useless idea, or had an incomplete idea of their activities. The results of the study also confirm that there currently are a significant number of activists in the PC who are aimed at bringing positive changes to social processes.

It is interesting to evaluate the effectiveness of the PC by the members themselves. According to an expert survey in preparation of the report, 44.23% of PC members believe that, subject to changes in other spheres of socio-political life, the effectiveness of the PC will be likely. 38.46% of respondents from among the PC members see even more positive prospects: 23.08% are sure that the PC will become more efficient in the next 1-2 years, and 15.38% believe such changes are very likely. 17.3% of respondents have pessimistic expectations of the PC performance in the coming years: 2.88% will not be, and 14.42% is unlikely.

Table 13

Opportunities for enhancing the efficiency of the PC

IN YOUR OPINION, CONSIDERING YOUR LIFE EXPERIENCES AND THE CURRENT SITUATION IN KAZAKHSTAN, DO YOU ANTICIPATE THAT THE EFFECTIVENESS OF THE PC WILL IMPROVE IN THE NEXT 1-2 YEARS?

Source: Expert survey of PC members for this report

At the same time, more than a third (36.11%) of PC members do not hold receptions of citizens as PC members. Of those who work with the population, 69% rate the effectiveness of decisions on oral and written appeals of citizens over the past year as positive. And according to the results of the PC activity as a whole, it is twice as weak — 31%.

Data on the areas in which the members of the PC consider their efficiency to be higher are of interest. According to the data obtained, the least likely PC can affect the regulation of prices for food and non-food products (9,16%), housing (7,28%), construction and repair of roads and urban planning (6,74%). At the same time, the members of the PC called the most successful areas to support for socially vulnerable segments of the population (10,55%), housing and communal services (8.72%), and general issues of improvement of settlements (8,52%). To the question «In which spheres of life of your region/city can you note certain achievements due to the activities of the PC?» the opinion of the members of the PC was distributed as follows:

Table 14

PC Effective areas

Response	Percent
Other (including production issues, enhancing public service quality)	2,03 %
Efforts to eliminate antisocial phenomena (such as drug addiction, alcoholism, vagrancy)	2,23 %
Urban development	3,04 %
Promotion of inter-ethnic and inter-confessional harmony	3,25 %
Housing	4,06 %
Cultural and leisure activities	4,26 %
Support for small and medium-sized businesses	4,67 %
Ensuring law enforcement and security	4,67 %
Price regulation for food and non-food products	5,07 %
Protection of human and civil rights and freedoms	5,48 %
Environmental protection	5,68 %
Addressing employment challenges	6,09 %
Healthcare	6,49 %
Road construction and repair	7,51 %
Education	7,71 %
Settlement improvements	8,52 %
Housing and communal services	8,72 %
Assistance for socially vulnerable population groups	10,55 %

Source: Expert survey of PC members for this report

To the question «In which spheres of life are the PC least effective, in your opinion?» the opinion of the PC members was distributed as follows:

Table 15

PC areas of least efficiency

Response	Percent
Other (covering all aspects of city residents' lives)	2,16 %
Cultural and recreational activities	3,23 %
Environmental preservation	3,77 %
Fostering interethnic and interconfessional harmony	4,58 %
Settlement enhancement	4,58 %
Ensuring law and order and security	4,85 %
Safeguarding human and civil rights and freedoms	5,12 %
Support for small and medium-sized businesses	5,12 %

Continuation of Table 15

Healthcare	5,66 %
Assistance for socially vulnerable population segments	5,93 %
Addressing employment challenges	6,20 %
Eradicating antisocial issues (such as drug addiction, alcoholism, vagrancy)	6,20 %
Education	6,20 %
Housing and communal services	6,47 %
Urban development	6,74 %
Road construction and maintenance	6,74 %
Housing	7,28 %
Price regulation for food and non-food products	9,16 %

Source: Expert survey of PC members for this report

When asked to identify the reasons for low efficiency in several areas, the PC members chose the following reasoning:

Table 16

Causes of poor PC efficiency

Response	Percent
Insufficient support from other PC members when addressing various socially significant issues	0,66 %
Absence of a rotation system for PC members	2,99 %
Inadequate institutional communication between new and existing PC members	2,99 %
Ineffectiveness in establishing a communication mechanism between the PC and the mass media	4,32 %
Absence of permanent premises for hosting events and citizen receptions at the PC	7,64 %
Utilization of personal funds by PC members for various expenses during their activities	8,64 %
Limited attention given by the organization to PC recommendations during working sessions	10,30 %
Lack of legitimate authority for intervention and decision-making in the procurement process	14,62 %
Limited influence on the procurement budget planning process	15,28 %
Insufficient opportunities for the PC to exercise real control over procurement, assignments, and the achievement of key performance indicators (KPIs)	15,95 %
Absence of well-defined mechanisms for implementing PC decisions as a supervisory body at the practical level in the future period	16,61 %

Source: Expert survey of PC members for this report

According to the KIPD, 62.5% of respondents want to receive more information about the activities of the PC, which confirms the interest of citizens in awareness of the situation in the region from independent institutions. This need of the

population provides for a high potential for the development of the PC as a tool for the democratization of Kazakhstan, and the strengthening of its institutions and ties between the state and the citizen.

At the same time, it should be noted that 64.1% of the surveyed citizens to some extent trust the composition of the PC.

Table 17

Level of trust to PC

Do you trust the members of the PC of your region/city?

I trust the entire membership **35,9%**		I do not trust anyone in the PC **17,2%**
I trust only certain members of the PC **28,2%**		I do not know anything about the structure and members of the PC **18,7%**

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

At the same time, it should be noted that the level of PC efficiency in the eyes of citizens requires a more dynamic assessment since the effectiveness of the PC is very differentiated depending on several factors. Therefore, to track the level of effectiveness of various operating systems, it makes sense to conduct an assessment on the website kazkenes.kz by some parameters. Based on a comparative analysis of various studies, it is proposed to accept an estimate of 50.1% approval of the PC activity (based on the data of the KIPD) with a high growth potential.

1.3. Strengthening the role of public councils in preventing corruption

For Kazakhstan, the topic of corruption and corruption risks remains relevant, which can be reduced by increasing the transparency of the decision-making process and conducting tenders and procurement. That is why the members of the PC in the survey answered that the main reasons for the low efficiency of the PC are: the lack of legitimate powers of intervention or decision-making in the process of organizing and conducting procurement (14.62%), the lack of real power in planning the procurement budget (15.28%), the lack of real control by the PC for the execution of purchases, assignments, KPI achievements (15.95%).

As part of the «National Report on the Activities of Public Councils» for 2022[6], the developers have already proposed recommendations that include solving the problems noted by the members of the PC during in-depth interviews in 2023:

- consider the possibility of introducing responsibility of heads of state bodies for violating the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» in terms of failure to provide information, motivated responses to recommendations PC and citizens' appeals;

[6] *National Report «On activity of public councils in the Republic of Kazakhstan – 2022». Kazakhstan Institute of Public Development, 2022.*

- to exclude the facts of corruption and conflict of interests, provide the members of the PC with the opportunity to exercise legally established powers during the procurement procedure;

- to ensure public law and order and prevent corruption manifestations, together with the PC, take measures to organize the work of hearings at the local level of the heads of law enforcement agencies, following the results of the hearings, make decisions and recommendations aimed at combating offenses and corruption;

- recommend to the authorized anti-corruption body and the authorized body for the activities of the PC to assist the PC at all levels in the implementation of tasks to prevent corruption in the relevant industry or region;

- recommend to the authorized anti-corruption body to consider the application of the practice of involving members of the PC in the process of conducting an anti – corruption examination of draft regulatory legal acts (hereinafter referred to as the RLA).

According to the members of the PC, the improvement of legislation regulating the activities of the PC remains an important condition for improving the activities of the PC. In the survey prepared as part of the report, this factor became the leading one among all the needs indicated by the PC members themselves.

Table 18

Tools for PC efficiency improvement

In your opinion, what measures should be taken to improve PC performance?

Response	Percent
The election of regional and city PC members by maslikhats	1,27 %
Implementation of online broadcasting for meetings and other activities of PCs at all levels	5,32 %
Issuing documents certifying the status of PC members	6,08 %
Expanding the number of public hearings and other PC activities on relevant regional/city development issues	6,33 %
Developing websites for PCs at all levels with regular information updates	6,58 %
Enhancing information support for PC activities through press releases, social media, and engagement by PC members	7,09 %
Increasing the level of reporting from local government and subordinate organization leaders to the PC on their primary areas and pertinent issues	7,85 %
Conducting an annual nationwide meeting between the President of the RK and heads of PCs at both the republican and regional levels	7,85 %
Direct election of PC members in regions and cities by the local population	10,38 %
Allocating funding for PC activities, particularly for organizational expenses	11,90 %
Making it obligatory for Ministries of Information and Public Development to implement PC recommendations and proposals	12,41 %
Enhancing legislation governing PC activities	16,96 %

Source: Expert survey of PC members for this report

Therefore, to reduce corruption risks, the role of the PC should be strengthened in terms of regulations governing the activities and the process of interaction with government agencies and quasi-governmental organizations.

The main form of decisions that the PC makes are recommendations. Given the status of the PC as advisory bodies, their decisions are advisory in nature. Following the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» dated November 2, 2015, the recommendations of the PC are mandatory for consideration by state bodies and quasi-public sector entities (paragraph 1, Article 1 of the Law)[7]. According to these recommendations, State bodies make legally prescribed decisions and/or provide a reasoned response, which is signed by the first head of the relevant state body or its authorized person.

In particular, if draft budget programs, strategic plans or territorial development programs are being considered, the response of the state body must be provided to the relevant PC within 10 working days. The law also provides for one month for the submission of a reasoned response by state bodies to the recommendations of the PC sent within the framework of their powers provided for by the relevant articles of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils».

Currently, the legislation does not regulate liability procedures for state bodies or their managers for non-compliance with the recommendations of the PC or for delay in providing reasonable answers.

It should be noted that on July 1, 2021, the Administrative Procedural Code of the Republic of Kazakhstan began to operate, which regulates the internal administrative procedures of state bodies and sets standards for their implementation.

According to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils», the legislator proposes four forms of public control:

1. Public monitoring is a procedure of public control, which is an observation by the subjects of public control over the activities of state bodies, and subjects of the quasi-public sector.

2. A public hearing is understood as a procedure of public control carried out by holding a meeting for public discussion of issues, as well as socially significant decisions of state bodies, quasi-public sector entities on their compliance with public interests.

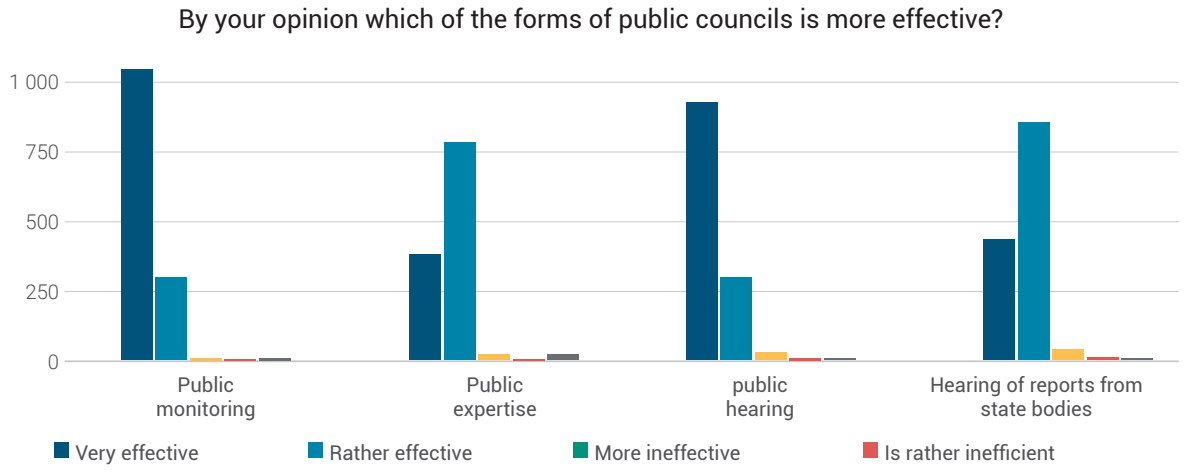
3. Public expertise is a procedure of public control based on the use by subjects of public control of special knowledge and/or experience for research, analysis and evaluation for compliance with public interests to preserve the environment favourable to the life and health of citizens, as well as the exclusion of factors that hurt the safety of individuals, settlements points and production facilities.

4. Hearing a report on the results of the work of a state body, a quasi-public sector entity is a public control procedure and represents a public discussion at a meeting of the PC of the results of the activities of state bodies, local self-government bodies and their officials.

The activity of the PC is of interest from the point of view of public control. According to the CAK report, in response to a question about the use of various forms of public control in the operation of their operating systems, the survey participants stressed that they actively use all four forms of public control. However, among all the forms presented, public expertise was the least popular, accounting for only 57%. At the same time, other types of public control are applied with a frequency varying from 76 to 88%.

Regarding the frequency of using forms of public control, the results showed the following: 13% of respondents have never used any of the forms, 26% have used only one of them, 36% have used up to three times, and 26% have used three to five times.

[7] *The Law of the Republic of Kazakhstan «On public Councils». Access mode: adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000383*

Pict. 6. Use of instruments of public control

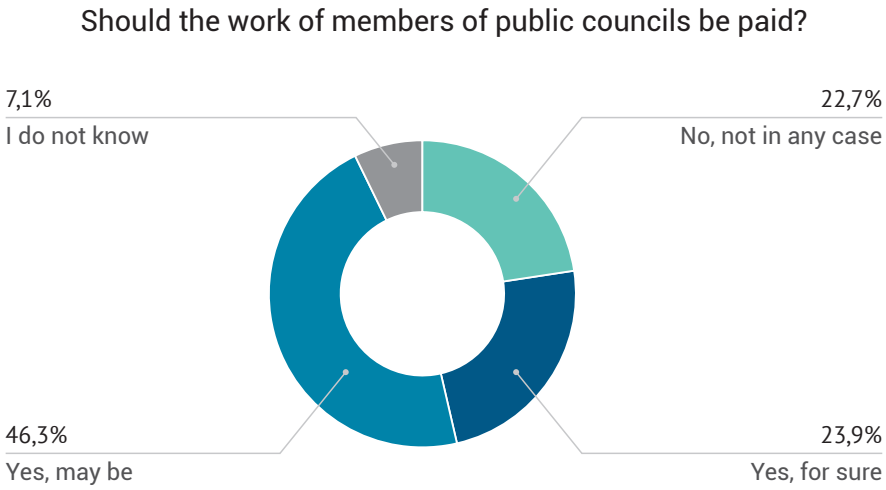
Source: Civil Alliance of Kazakhstan ALC

According to the respondents' position, the most effective forms of public control are public monitoring and public hearings. Public expertise and analysis of reports of state bodies are assessed by respondents as less effective, and they characterize them as «rather effective».

The qualitative implementation of the tasks of the PC in representing the interests of civil society in decision-making at the republican and local levels, as well as increasing the transparency of the activities of central state bodies and local government bodies, quasi-public sector entities, is largely based on the understanding by the members of the PC themselves of the regulatory framework governing their activities.

According to the results of independent research, significant proportions of PC members is not familiar with the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» and are not familiar with the rules of the PC.

According to the conclusions obtained as a result of the research conducted by the CAK, less than a quarter of the surveyed PC members (23.9%) are aware of the need for independent and impartial work, adhering to the principles of overcoming personal or corporate interests in favour of the public good, observing the principles of independence.

Pict. 7. Financial incentives of PC members

Source: Civil Alliance of Kazakhstan ALC

The response statistics clearly demonstrate that the majority of PC members do not yet have full awareness that their activities assume a public nature and should not be paid. It is important to lay in the understanding of the members of the PC their key mission – interaction with the population, taking into account the needs of society and the implementation of independent public control, independent of state or business interests. PC members should not receive any remuneration from the state or other sources, especially if they already have their main activity. Unfortunately, three-quarters of respondents do not realize their mission as representatives of the public in the PC.

The responses provided in the survey of PC members conducted by the CAK clearly indicate that PC members are well aware of the areas of activity of the commissions, mainly related to budgetary issues, social aspects, the agricultural sector, housing and communal services, as well as efforts to combat corruption and ensure law and order. Nevertheless, about half of the respondents do not have a complete understanding of the activities of their commissions, which may indicate a limited activity of these members in the work of their PC or a lack of awareness about the activities of other PC commissions. The general structure and focus of the commissions in the PC do not have a unified character, which is explained by the variety of territorial and institutional features. In different regions and institutions, public work is focused on different issues. With a more detailed examination of the directions and topics of the work of the commissions, it is possible to identify their relationship with the structure of state bodies, which may indicate that the greatest efforts of the PC are focused on issues related to state authorities, and not on the real problems of the region and the society they represent.

To intensify the fight against corruption in Kazakhstan, special attention is paid to the joint work of various state and public structures.

In the city of Almaty, a meeting of the PC was held at the Antikor ortalygy place, at which innovative methods of combating corruption were discussed. It was proposed to intensify cooperation with anti-corruption volunteers and youth. The importance of expanding the expert community in this area was emphasized. The results of monitoring the Management of State Assets were also announced, indicating systemic violations. At the same time, attention was focused on the need for effective interaction between anti-corruption bodies and civil society.

At the meeting of the PC of the city of Ust-Kamenogorsk, anti-corruption activities in various departments of the city administration were actively discussed. The main attention was focused on the work of the Department of Housing and communal services, passenger transport and highways, in the work of which the largest number of comments were revealed. As part of the discussion, proposals were put forward to strengthen control over the quality of work performed and compliance with warranty obligations by contractors.

In the PC of Pavlodar region, a meeting was held with the participation of members of commissions on ensuring the rights, and legitimate interests of citizens and countering corruption manifestations of the regional PC, the cities of Pavlodar, Aksu, Uspenskiy and Shcherbaktinskiy districts, corruption risks of departments and akimats were considered. The event was attended by heads of departments responsible for agriculture, employment, social development, environment, veterinary medicine, construction control and economic planning. Based on the results of the meeting, recommendations were developed on the accounting and elimination of identified corruption risks.

Then, on June 14, 2023, a joint meeting of the commissions of the regional public council and the PC of Aktogay, Zhelezinskiy, Irtyshskiy, Maiskiy and Pavlodar districts was held. During the meeting, corruption risks of district administrations and akimats

were considered. The opinions of the heads of the departments of architecture, health, education and road management were heard. Based on the analysis, recommendations were formed to take into account risks and implement measures to prevent them.

On the eleventh of July, 2023, a joint meeting of the commissions of the regional PC and the city of Ekibastuz, the districts of Bayanaul, Akkuly and Terenkol took place. The agenda included issues related to ensuring the rights and legitimate interests of citizens, as well as countering corruption. Within the framework of the meeting, the results of an internal analysis of corruption risks conducted by the departments and akimats of these districts were considered. According to the results of the meeting, the heads of districts were recommended to send their proposals for further combating corruption to the akimat of the region. From there, these materials are planned to be initiated for transfer to the relevant branch ministries.

Thus, corruption risks are actively discussed at the sites of cities and districts of Kazakhstan, all this indicates increased attention to the problem at the state and public levels. Special attention is paid to the initiative of involving volunteers and youth groups in the fight against corruption, which contributes to increasing the awareness and activity of citizens. At the same time, the opinion is expressed about the particular importance of increasing the number of experts in the field of combating corruption to solve the problem more effectively. Some specific departments and institutions, in particular housing and communal services and passenger transport, are named as particularly susceptible to corruption risks. Based on the results of discussions at different levels, recommendations aimed at countering corruption manifestations and taking them into account are being actively formed.

1.4. Attracting citizens to work in public councils: tools and practices

The formation and activity of the PC ensures the demand for and active implementation of the constitutional right of citizens to participate in the management of state affairs, increasing their socio-political activity. The participation of representatives of civil society institutions not only increases the openness of state policy but also creates prerequisites for discussion and implementation of initiatives «from below» in various spheres of Kazakh society.

PC, not being a component of the state apparatus, as a result, can be considered an effective, balanced exponent of the position of civil society, being part of it. Consequently, the involvement of citizens working in the PC and the promotion of civil initiatives is of key importance, since the civil initiative, being the «initial cell» of civil society, accumulating the demands put forward by citizens, can find optimal solutions to social and other issues in the shortest possible time. At the same time, the lack of bureaucratic delays and the enthusiasm of civil activists also contribute to the prompt solution of problems.

It is important to emphasize that the activation of public participation in State and local government is a priority task for both civil society and State authorities. Improving the quality of policy decisions being developed and adopted, as well as strengthening the effectiveness of state and regional governance depends both on the state and on active public participation.

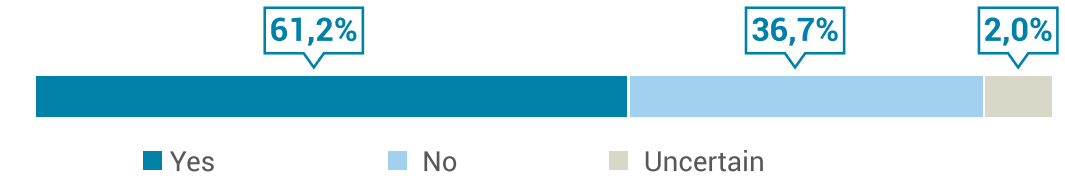
The problems of civil society development and increasing Civil engagement occupy an important place in Kazakhstan's political science discourse. Despite the existing skepticism about civil passivity, the data on the high interest of citizens to participate in the activities of the PC are noteworthy.

According to the KIPD study, 61.2% of respondents answered affirmatively, 36.7% negatively, and -2% found it difficult to answer the question: «Would you like to become a member of the PC of your region/ city and personally participate in its activities?»

Table 19

Interest in PC

Would you like to become a member of the PC of your region/city and personally participate in its activities?

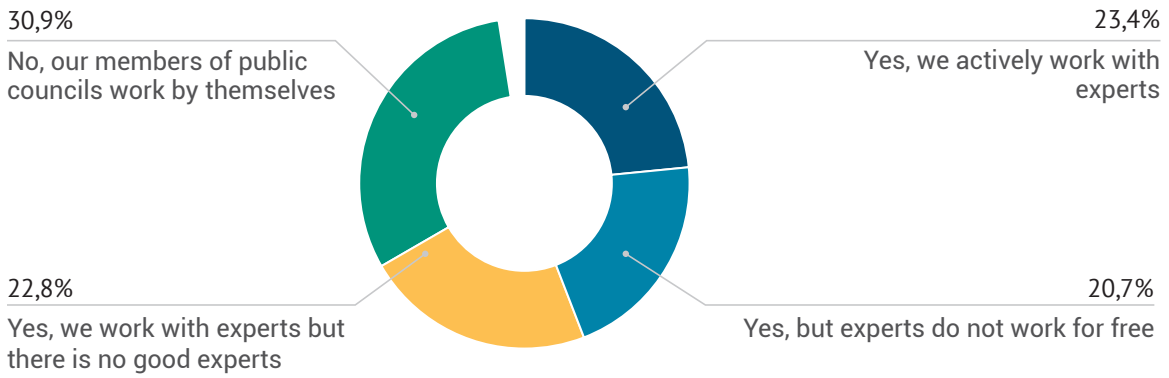

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

The data presented in the survey of PC members conducted by the CAK inform that, since work in the PC does not involve financial compensation, PC members need to provide the necessary resources. According to the respondents, many of them pointed out the importance of budget allocations for attracting experts. These answers correlate with previous questions related to the work of experts since some PC members see payments as the only incentive to attract experts to public councils. In this regard, there is a difficulty in attracting active citizens with expert knowledge as PC consultants.

From the data provided by the CAK, it can be concluded that only 23% of respondents actively cooperate with experts. An additional 23% also interact with experts but indicate a lack of highly qualified specialists. 21% say that they also work with experts, but they are not ready to contribute without payment. At the same time, 31% of respondents stated that they cope with the tasks with the help of the efforts of PC members, without involving external experts. Only a small number of respondents concluded that to provide additional resources, it is necessary to attract additional technical and administrative staff.

Do you invite experts of public councils to your work?

Pict. 8. Involvement of experts to PC

Source: Civil Alliance of Kazakhstan ALC

These results highlight the lack of awareness among PC members about the various ways to engage and collaborate with experts. The lack of understanding about the possibilities of cooperation with NGOs and other resources is also a significant aspect. Based on these data, it can be concluded that it is necessary to improve the awareness of PC members about the methods and potential of involving experts in the work of the PC, including cooperation with NGOs.

As part of the public expertise of the PC, it is possible to involve NGOs, scientific organizations, and individual experts to organize consultations and a full-fledged partnership. This format of cooperation in Kazakhstan is insufficiently implemented and has a high growth potential within the framework of the PC.

It should be considered that, according to the Code of Recommended Practice of Civil Participation, partnership is the form of the greatest involvement[8] and can be used as an important tool to improve the efficiency and transparency of the PC.

Taking into account the level of trust that NGOs enjoy from their members and the local society as a whole, they become key representatives who are aware of important public problems and interests. This allows NGOs to influence the adoption of effective final decisions and actively participate in the processes of public expertise aimed at the implementation of the final tasks of the PC. The contribution of NGOs becomes a significant factor in ensuring sustainable and balanced development and also contributes to the formation of a more equitable and responsible environment within the framework of the PC.

At the same time, NGOs contribute to an effective decision-making process, thanks to their accumulated knowledge and independent expertise. This contribution has an impact on government bodies at various levels — from local and regional to national, as well as on international organizations. The governing bodies apply the experience and competencies of NGOs to develop and implement policies.

Therefore, the involvement of stable, developed NGOs and public experts in various thematic areas in the composition of the PC and its commissions can significantly increase the level and potential of the PC. It is necessary to gain your own practical experience, study and adapt international practices. Public expertise and control should be focused on the use of their results in the practice of local public administration. Unfortunately, it happens that the results of public expertise, even with a positive attitude of program administrators, remain on paper. They are not followed by any logical, organizational, or any other conclusions, which significantly hinders the development of this activity. After submitting the results of the examination to the akimat, they should be analyzed and discussed. Next, the recommendations given by public experts are considered and appropriate management decisions are made. Decision-making can be considered the logical conclusion of the procedure of public control and examination conducted by the PC. At the same time, it is necessary to diversify the sources of funding and mobilize resources through the contribution of the community and NGOs for monitoring and expert work, so as not to depend on one source of funding.

Attracting citizens to work in the PC and creating appropriate conditions involves, first of all, close cooperation, pooling the resources and potentials of the PC and NGOs with the support of state bodies.

It is also important to note that the timing of the PC development of recommendations is not regulated by the current legislation, which makes it possible for the PC to generate proposals on an ongoing basis. Therefore, it is necessary for the population to be more actively involved in the activities of public control in order to maximize the potential of the PC institute.

[8] *Code of Recommended Practice of Civil Participation. - Access mode: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/16802eedd4. Date of access 21.08.2023.*

Thus, at this stage of the current development of the PC, it is necessary to continue working to create favourable conditions for the implementation of forms of public participation and involvement of citizens in the process of making state decisions. Any civil initiative promoted within the framework of the PC, first of all, should be based on the desire of citizens to make not only their lives but also the life of society a little better. The values of citizens play a key role in this issue. The task of the state is to cultivate such sentiments in society and promote the active citizenship of all members of society. Indifference and apathy should be criticized and censured, and activity and initiative should be supported and encouraged in every possible way. Both society and the state are interested in this, since the modernization of the state and society is impossible without responsible and proactive citizens, as well as without state structures that support people and take into account the opinion of their civil society.

1.5. Criteria for evaluating the effectiveness of the activities of public councils

According to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils», the main purpose of the PC is to express the opinion of civil society on socially significant issues.

The tasks of the PC include:

1) representing the interests of civil society and taking into account the opinion of the public when discussing and making decisions at the republican and local levels;

2) development of interaction between CSBs and local government and self-government bodies, as well as quasi-public sector entities with civil society;

3) organization of public control and ensuring transparency of the activities of CSBs and local government and self-government bodies, as well as quasi-public sector entities.

At the same time, the criteria for the effectiveness of the PC remain blurred. Formally, the effectiveness of the PC can be assessed by the number of publications in the media and social networks or by the number of applications considered.

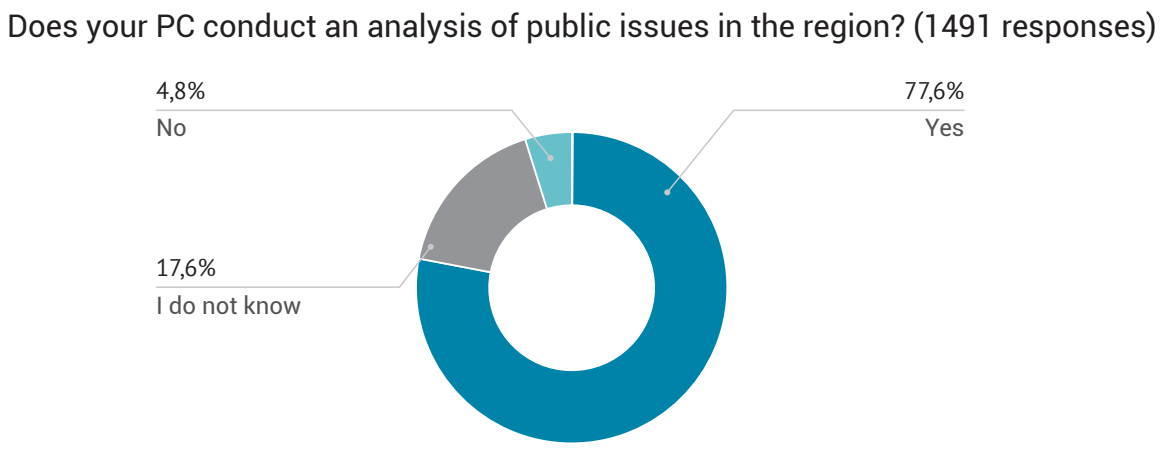
The total number of requests to the PC for the 1st half of 2023, according to the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan, amounted to 788. Of these, 463 appeals were sent to state agencies, the number of satisfied appeals — 432.

The assessment of the formal number of appeals may show a difference in the activity of PC members: for example, 220 appeals were registered in the Pavlodar region in the 1st half of the year, and only 3 in the neighbouring North Kazakhstan region. However, the number of PCs with pages in social networks in the North Kazakhstan region is the largest in the country - 15, and Pavlodar region — unknown, possibly missing.

Such a dissonance could be explained by the active activity of PC members on their social media accounts, but only 26 posts were noted in the Pavlodar region for six months.

Therefore, without the absence of standards for the work of public councils, the PC (in the example of the North Kazakhstan region) can be both a leader and an outsider in terms of efficiency.

The initiative activity of the PC to identify socially significant problems also plays a role.

Pict. 9. Analyzing societal issues

Source: Civil Alliance of Kazakhstan ALC

According to the presented chart, 78% of the surveyed participants indicated that they were conducting a needs assessment. The remaining 22% either answered in the negative or found it difficult to answer. But when the method by which this assessment is carried out is analyzed, some optimistic trends are revealed. For example, 19% of respondents stated that they receive a needs assessment from government agencies, 65% conduct their own research and 73% independently study the situation.

Nevertheless, it is worth noting that these results raise doubts about their reliability among researchers. The CAK report also identifies constraints on the ability to conduct a proper needs assessment. Respondents express concern about the lack of necessary resources for independent activities, the lack of experts and professionalism among them, as well as limited public monitoring and other factors. This leads to the conclusion that, in practice, the opportunities for proper self-assessment of needs are very limited, even despite the optimistic responses in the survey.

According to the report of the CAK, it becomes clear that the PC does not properly assess the needs and prioritize the problems of the region, and its members find it difficult to name methods by which such work can be carried out. This indicates the lack of knowledge and competencies of PC members in this area.

When analyzing the data, it is obvious that there are difficulties in understanding what should be a priority, from this it can be assumed that there is a risk of low involvement of PC members in the process of solving real problems of residents of their regions and territorial units, which also affects the relevance of the needs assessment that PC members see and conduct at their level.

According to the results of the CAK study, the situational approach in the work of the PC members is visible, when their work consists only of solving the appeals received from residents, while the installation of the consistency of the needs assessment work itself within their region or territorial authority is not visible.

It should be noted that, according to the CAK, 49.2% of respondents are newly elected and are part of the PC for the first year, 40.3% — more than 3 years, and 10.5% — more than 5 years.

At the same time, 38.2% of PC members did not receive any training. This suggests that the composition of the PC 2023 has insufficient work experience and requires specialized training to improve the efficiency of the PC. To do this, it is necessary to develop common simplified standards and procedures that define the rules for the operation of the PC. This will help to ensure uniformity and greater efficiency in the operation of the PC at different levels.

The standards can also be used as a tool for evaluating and monitoring the activities of the PC. However, in this case, it is necessary to understand the importance of a flexible approach to assessing the effectiveness of the PC depending on the scale (region, city, district) and the complexity of the situation in the region.

The work standards for a member of the PC should include mandatory training in the legal basics related to the PC processes, communication skills, criteria for evaluating the effectiveness of a member of the PC through the number of applications considered and, possibly, solutions initiated within the committee of socially significant problems of the region, the basics of document management with local government bodies and central state bodies.

This proposal is based on the study of PC functioning practices, which allowed researchers to identify typical problems that are characteristic of all operating systems.

Since many PC members do not fully understand the role and status of the public council and their rights and obligations within it, it is necessary to check how well they know the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils». This measure is necessary both for the members of the local PC and for the members of the central state body's PC. The lack of knowledge of many PC members, often due to the lack of educational programs, reduces the effectiveness of its work.

The weak point of all public councils remains the document flow, the reflection of many events remains insufficiently formalized. This is due to both limited time and insufficient qualifications of members of the public council and the secretariat. The problem is also the lack of legal status of the PC, which prevents it from having its own seal and electronic digital signature. This aspect of the organization has not been adequately reflected in the legislation.

The CAK proposes to include the following components in the training:

1) practical application of forms of public control, as well as the use of the results of public control in the decision-making process by the relevant state agency (and/or the object of public control);

2) forms and methods for attracting experts to work in the PC, which will improve the effectiveness of PC recommendations to government agencies;

3) knowledge module on needs assessment and prioritization;

4) elements of interpersonal communication, emotional intelligence, stress and conflict management;

5) theory and practice on international and national norms of public participation;

6) the module «Portrait of a member of the PC» for members of a public organization to understand their role and the essence of public work, knowledge of rights and obligations and the ability to attract resources for their work.

As a result, the introduction of simplified basic operating standards for the PC, on the one hand, will improve the quality of its work, on the other hand, this criterion will leave the most interested citizens in candidates for membership in the PC.

According to the survey in the framework of this report, every tenth member of the PC (10.38%) believes that the election of the members of the PC of regions and cities should be carried out by the local population or from among NGOs. Since NGOs, as confirmed by the data of the «Erkindik Qanaty» Public Foundation, are much more involved in studying the work of the PC, the possibility of organizing the electoral process among NGOs is a promising direction.

According to representatives of non-profit organizations, the most important is the participation in the PC of representatives of the civil society sector (NGOs, Nonprofit organizations), which is supported by 67% of respondents. In addition, 64% also

consider it important to include influential representatives of society at the city level in the PC.

In conclusion, it can be concluded that during the formation period, each public council should develop its own concept of work. There is no need to try to cover the entire scope of work prescribed in the Law at once, you should count on your own resources and potential, move in stages, independently and do real work.

1.6. Identification of trends and successful practices in the activity of public councils from the point of view of case solutions

Currently, the study and analysis of the functioning of the PC is impossible without considering certain cases, since the practical use of PC tools is an important factor in the development of low-cost recommendations aimed at creating optimal conditions for the disclosure of all the strengths of public councils as a mechanism of public control over state power.

This subsection will consider the practices of PC 2023 in various industries in solving socio-economic problems. The practices in question are designed to share experiences and discuss and promote the most effective methods and approaches.

PC case of Aktobe region. To study successful practices in the framework of this report, the case of the PC of the Aktobe region is of interest. The data of «Erkindik Qanaty» Foundation confirm that 22% of respondents applied to the PC in the regional center of Aktobe to solve socially significant issues, this is 7 times more than in Almaty (3%), and 5.5 times (4%) exceeds the average in Kazakhstan.

Analyzing the data on various cities, it should also be emphasized that there are significantly more residents in Aktobe than in other cities, and opportunities for participation in the public life of the country have significantly expanded. This criterion, as well as the number of appeals from citizens, is proposed to be considered a priority in assessing the effectiveness of work. We consider this practice to be extremely successful for such a young institute.

Comparing the data on the operation of the PC of the Aktobe region with other regions, it can be argued that the activity of the PC of the Aktobe region is one of the highest in the country. During the first half of the year, 64 meetings were held in the region, at which 90 recommendations were made to state bodies and organizations, 10 public hearings were held with 13 final recommendations, 55 public monitoring sessions with 50 final recommendations, 91 RLA were reviewed, 96 aims of all levels were heard. Attention is drawn to the fact that all 12 received appeals were considered independently — without waiting for the decision of state bodies. 136 materials of various natures about the activities of the PC were published on social networks.

The study of the activity of PC practices in the Aktobe region allowed us to formulate a strategy for high-quality interaction with citizens, which, in turn, affects the final perception of the PC by the population as an institution that inspires confidence. The active involvement of members of public councils in the prompt resolution of issues that cause criticism of citizens in social networks, as well as perseverance in receiving answers from government agencies, can increase the effectiveness and degree of satisfaction of citizens.

It should also be noted that the high overall effectiveness of the PC of the Aktobe region is explained by the appearance of one efficiently working PC, which, in turn, forms a benchmark for all social institutions, since the local level of competition for the loyalty of citizens increases.

The case of PC Almaty «Analysis and monitoring of determining the effectiveness of state support programs for the population of the category of socially vulnerable segments of the population (hereinafter — SVSP). Social dependency». The phenomenon of social dependency is considered by the PC of Almaty as a multifaceted problem both for reasons of occurrence and for socio-economic consequences. To do this, according to the members of the PC, monitoring and quality control of the implementation of state support programs for the population, as well as the development of recommendations aimed at reducing social dependency, are necessary.

As a result, the PC recommendations included a proposal to amend the regulation on the accrual of targeted social assistance so that pensioners with minimal deductions who have additional real estate could receive state assistance. It is also proposed to monetize the state social package within the framework of targeted social assistance for individual family choice. For mothers with many children, preferential placement of children in kindergarten is offered. In addition, it is recommended to create an ID card for families of the SVSP category, which allows a comprehensive approach to family problems. The creation of a single benefit for children under 18 is being considered to ensure equal opportunities. It is also proposed to create a state refundable alimony fund for a quick and legal solution to the issue. It is recommended to hold a meeting with the Deputy Akim of Almaty and the working group on social issues. It is proposed to revise the accrual of targeted social assistance to persons with temporary registration in order to prevent unjustified receipt of assistance.

The members of the PC also made other recommendations aimed at supporting, monitoring and providing timely assistance to the individual needs of families of children with disabilities, including the creation of a single integrated database with possible access for representatives of all government departments and high-quality interdepartmental interaction.

Case study «On the establishment of a Permanent interdepartmental commission on the problems of development in Almaty». A large number of citizens' appeals to state bodies and to the PC of Almaty are connected with unresolved problems with construction. Citizens often have decisions of urban planning control bodies or court decisions in their hands. Nevertheless, they are not being implemented, which makes all the previous work of citizens, state bodies and courts meaningless.

Often the problem is not solved due to shortcomings in the current legislation or the lack of law enforcement practice.

The PC of Almaty, within the framework of public monitoring, proposed to solve this problem by creating a permanent interdepartmental commission at the PC site, the objectives of which will be:

1) monitoring of execution of decisions of state and judicial bodies;

2) creating practices in solving problematic issues;

3) preparation of proposals for changes in legislation.

PC can solve diverse tasks by offering adjustments to government programs to improve their effectiveness. Also of great importance is the level of involvement of PC members in solving issues of their city in the example of Almaty, the construction of which creates not only environmental but also high social risks.

That is why PC plays an important role in ensuring sustainable development and preserving the urban environment in the event of a violation of the building order. PC, consisting of representatives of civil society, has the opportunity to monitor current construction projects and evaluate them in terms of compliance with urban planning, architectural standards and zoning. This makes it possible to identify violations and inconsistencies, as well as to warn against negative consequences for the environment and the comfort of residents.

The case of the PC of Satpayev city in Ulytau region «Monitoring works on landscaping and landscaping»[9]. The members of the PC monitored the improvement and landscaping of the city. They checked the work on watering and maintaining green spaces in Park of Pobeda, city squares, pruning trees on central streets and cleaning dead wood in the courtyards of houses.

The monitoring was attended by representatives of the contractor organization of the PA «Zhas Urpak» and the State Institution «Department of Housing and Communal Services, Passenger Transport and Highways» of Satpayev city, who answered questions and comments from the members of the PC.

One of the main problems for the city of Satpayev is the provision of irrigation water to the main streets and sections of residents of the city. According to the contracts and rules of technical operation, the release of water is carried out by Kazakhmys Distribution LLP, and its transportation and supply to the quarterly networks is carried out by Satpayev Heat Supply Enterprise LLP.

However, on the day of monitoring, the schedule for the supply of irrigation water was disrupted, and it was not supplied to the Park of Pobeda, and Ulytau Street was served behind schedule. PA «Zhas Urpak» mainly carries out watering of green spaces with a watering machine.

The PC members informed the heads of the departments of housing and communal services, passenger transport and highways of the Akimat of the city and the administration of enterprises about all the identified shortcomings in order to take the necessary measures to eliminate violations.

The case of the PC of Taraz «Monitoring the stabilization of prices for socially significant food products». As part of the activities of the Taraz City PC from April to May 2023, public monitoring and research of price trends for basic food products were carried out, as well as monitoring of the activities of JSC «Social and Entrepreneurial Corporation «Taraz» was carried out.

The main attention was paid to three aspects: the rate at which products were purchased from manufacturers, their quality and storage conditions, and the price of goods in social stores. The process covers the entire chain — from warehouses to store shelves, including specialized ones.

During the public monitoring, the PC of Taraz identified a number of problems in the field of food. Among the most significant problems, it is worth noting the following: the volumes of delivered products do not correspond to the land plots of producers, there are no land documents, proper control over the condition of warehouses and food storage is not carried out, the amounts allocated to the «Social Pavilions» for supplying social stores with basic foodstuff have not been fully returned, despite the continued financing of the specified company, in some key products are missing from the assortment. It was also noted that the location of the stores is unsuccessful, and the methodology of price monitoring requires improvement. Following the discussion, the members of the PC of Taraz sent recommendations to eliminate the identified shortcomings.

Case PC of Astana city «Effectiveness of measures to stabilize prices for socially significant food products». The PC of the city conducted monitoring in Astana. It included visits to 4 shopping facilities and was carried out in accordance with the powers of public control of the activities of the State Institution «Astana Investment and Entrepreneurship Development Department» in ensuring the stabilization of prices for socially important food products.

[9] *Web portal KazKENES. Access mode: kazkenes.kz*

During the public monitoring, current prices for socially significant food products were recorded in trade organizations of Astana, including participants in contracts with JSC «Social and Entrepreneurial Corporation «Astana».

It should be noted that during the public monitoring conducted in August and September 2022, a price discrepancy was revealed: for example, in the Magnum network, the price of sunflower oil «Maslozavod No. 1» exceeded the established one by 26%, although the permissible trade premium is only 15%. During the inspection of the PC, they demanded to remove low-quality goods from sale and sent comments to JSC «Astana Social and Entrepreneurial Corporation». In addition, there was no sugar in one of the shopping centers, despite the existence of a contract for its supply. After the comments of the PC, the sugar was put up for sale.

In June 2023, the PC of the capital conducted another monitoring of retail facilities in order to fix current prices for socially important food products, assess the effectiveness of measures taken in relation to previous comments and recommendations of the PC, and strengthen the protection of the interests of residents of the city.

PC case of National Welfare Fund JSC «Samruk-Kazyna». «Samruk-Kazyna» got acquainted with the results of Kazakhtelecom activities at the meeting of the PC of National Welfare Fund JSC «Samruk-Kazyna». The largest Internet provider and operator in the country reported on the results of its activities for 2022. In addition to financial and economic indicators, representatives of Kazakhtelecom talked about implemented and planned projects, and measures taken to provide the population with telecommunication services and services to reduce digital inequality between residents of cities and rural areas.

In general, Kazakhtelecom Group of Companies intends to invest about 370 billion tenge in the development of its infrastructure to provide modern telecommunications services to Kazakhstanis in the next few years. In the first half of this year, the Group of Companies plans to invest about 160 billion tenge in a project to introduce a fifth-generation communication standard.

Summing up the meeting, the Chairman of the PC noted that the telecom operator can be not only a strong market player but also the best company in the country in the field of corporate governance.

Based on the results of the meeting, recommendations will be sent to the telecom operator and control over their implementation will be provided.

PC case of the Financial Monitoring Agency of the Republic of Kazakhstan. The PC of the Financial Monitoring Agency of the Republic of Kazakhstan was one of the first to introduce the practice of visiting meetings with hearing reports on the ground. The next visiting session included the following questions:

1) on the mechanisms of implementation of the Law «On the Return of illegally Acquired Assets to the State»;

2) report of the head of the Department of Economic Investigations (hereinafter — DEI) in the Almaty region.

On the first issue, the legal parameters of the implementation were discussed, and the PC and the DEI identified them as the most important priority in the work.

According to the report of the head of the DEI for the Almaty region, the PC gave a positive assessment of the work of the department. Systemic problems and possible hotbeds of social discontent over the lack of land have been identified in the region. The Department has identified a scheme that contributed to the shortage of land funds: initially, vast lands leased for farming are segmented into smaller plots for personal subsidiary farming and subsequently transferred to private ownership. At the same

time, the mandatory payment of the cadastral value was not made, and the preliminary amount of damage caused to the state amounted to about half a billion tenge. The fact of abuse of official powers by employees of the Akimat of the Almaty region was established — a company with foreign participation was illegally provided with a land plot of 400 hectares, the systematic nature of the facts of illegal subsidies under the state program for the development of the agro-industrial complex of the country by officials of the Department of Agriculture of the Almaty region was revealed. Assets of LLP «Eurotransit Nur Zholy» in the amount of more than 5.3 billion tenge were transferred to the state income. The ongoing systematic monitoring of the implementation of the national project «Comfortable School» and the general education of the DEI revealed significant violations in this area. As a result, several pre-trial investigations were initiated against employees of the Department of Education.

The Public Council as a whole gave a positive assessment of the work of the Almaty Regional Department of the Financial Monitoring Agency of the Republic of Kazakhstan on the execution of the instructions of the Head of State, solving priority tasks and systemic problems. PC noted the positive impact of the department on the socio-economic situation in the region, as well as work to prevent corruption among the personnel of financial monitoring bodies.

PC case study on the activities of civil protection bodies (under the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan). In June 2023, the PC on the activities of civil protection bodies (under the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan) held public hearings.

At the meeting, the heads of the civil protection units of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan were heard on the following issues: on the work of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan on the prevention of natural and man-made emergencies, development plans in this direction and on the republican budget of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan for 2023 and its execution in 2022.

Following the results of the PC meeting, the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan was given recommendations: to assign the functions of emergency warning in the Darmen mobile application to the state body, as well as to resume training of the population and heads of state bodies, organizations on actions in case of an earthquake on the territory of the republic.

It is recommended to provide financial resources for the development of military units of civil defense, because they are among the first to respond to emergencies as part of large civil protection forces, and to work out the issue of creating an information and digital database of corruption risks of the department to collect and analyze information about corruption in the ministry, for which to provide and make appropriate changes to the republican budget for 2024.

In general, there is a noticeable trend that the PC is actively engaged in the study and analysis of current socio-economic issues, in turn, this allows us to formulate reasonable proposals and recommendations. However, the PC is not only engaged in analysis but also actively interacts with society, holding meetings, discussions and consultations. Also, after analyzing the cases of PC activities, it can be concluded that regular monitoring and control over the implementation of programs and initiatives allows for transparency and responsibility in the actions of state bodies. Thus, the activities of the PC are aimed at creating a bridge between government agencies and society, ensuring the active participation of citizens in making key decisions.

CONCLUSIONS

In conclusion, it can be confidently stated that the development of the PC institute in Kazakhstan is proceeding at a dynamic pace. This trend should be interpreted as the readiness of Kazakhstan's civil society to actively engage in decision-making processes at all levels. However, it should be noted that there are certain shortcomings along the way that require attention and correction.

Sociological measurements confirmed the high degree of interest of citizens in participating in the activities of the PC. Thus, at this stage of the current development of the PC, it is necessary to continue working to create favourable conditions for the implementation of forms of public participation and involvement of citizens in the process of making state decisions.

First of all, it is important to continue working on improving the mechanisms of interaction between the PC and the authorities. This requires more open interaction and consideration of PC proposals when making decisions. It is also necessary to ensure closer interaction between the various operating systems in order to ensure a more complete representation of the interests and opinions of diverse groups of the population.

One of the main drawbacks is the need to strengthen feedback mechanisms between the PC and citizens. In order to ensure a more accurate and relevant reflection of public opinion, it is necessary to increase awareness and involvement of citizens in the activities of the PC. In this context, it is important to develop programs and initiatives aimed at raising awareness about the functioning of the PC and encouraging active participation of citizens in the discussion of key issues.

Operating systems in 2023 continue to face a number of organizational and qualitative problems. The analysis showed that more than a third (38.2%) of PC members had no training experience. This fact requires a revision of approaches and the organization of specialized training to improve the effectiveness of their activities.

The analysis of the PC's functioning revealed typical problems, such as insufficient understanding of the role and status of the PC by their members. This implies the need to check the knowledge of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» in order to increase the efficiency of the work of public councils.

Another weakness of the PC is the insufficient formalization of document flow, which is due to the limited time and qualifications of the members of the PC and the secretariat. The lack of legal status also restricts the activities of these organizations.

The survey of PC members indicates that a significant part of respondents (10.38%) supports the idea of electing PC members among the population or from among NGOs based on data on their activity and participation.

Of particular importance is the participation in the PC of representatives of the civil society sector, which is supported by 67% of respondents, and the inclusion in the PC of influential personalities at the city level who consider it important (64%).

In the end, despite some shortcomings, the very process of development of the PC institute in Kazakhstan causes confidence in its public expediency and effectiveness. Taking into account the positive cases and consistent persistent efforts to overcome the identified problems, the PC will contribute to further democratic transformations and the active participation of citizens in shaping the future of Kazakhstan.

In this aspect, an active discussion of various corruption risks contributes to the positive perception of the PC. Special attention is paid to the initiative of involving volunteers and youth groups in the fight against corruption, which contributes to increasing the awareness and activity of citizens. Based on the results of discussions at different levels, recommendations aimed at accounting and countering corruption manifestations are being actively formed.

The proposed standards and recommendations are aimed at improving the efficiency of the PC and creating conditions for their more active participation in solving public problems at various levels.

SECTION 2

PUBLIC CONTROL AT THE REPUBLICAN AND REGIONAL LEVELS: ANALYSIS OF IMPLEMENTATION

Public control is one of the key activities of the PC at all levels. Its implementation, in turn, allows interested citizens and civil society institutions, through appropriate appeals to the PC and/or participation in their activities, to exert a certain influence in the decision-making process of state bodies and quasi-public sector entities.

According to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» dated November 2, 2015, the tasks of public control are:

1) to improve efficiency, openness and transparency of the activities of state bodies, local self-government bodies and quasi-public sector entities;

2) to implement civil initiatives aimed at protecting public interests;

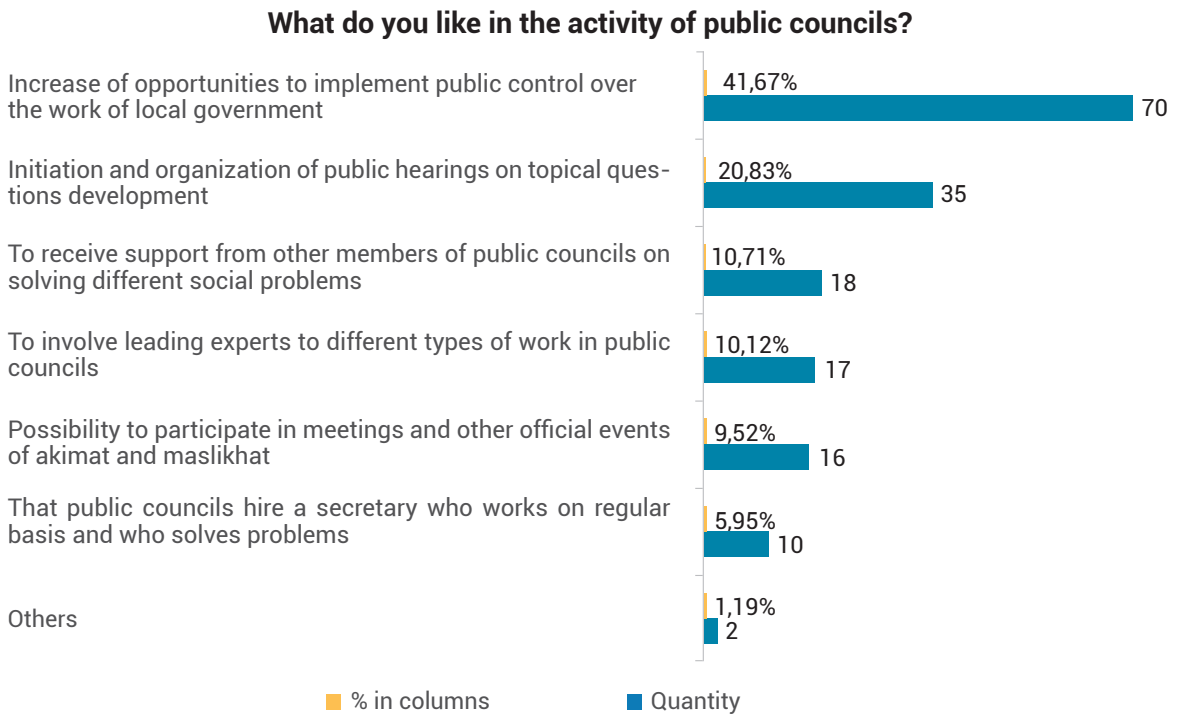
3) to increase the level of citizens' trust in the activities of the state and its bodies, local self-government bodies, quasi-public sector entities, providing feedback between society and the state, preventing and resolving social conflicts;

4) to involve citizens in the process of combating corruption.

At the same time, public control can be carried out not only directly by the PC but also on their behalf by individual citizens and/or non-profit organizations.

At the same time, according to the results of a sociological survey, only almost a quarter of respondents (24.4%) consider public control as a criterion for evaluating the activities of the PC as useful to society. The regional cross-section shows that this point of view is most shared in the Ulytau region (100%), Akmola (66.7%) and Kostanay (57.1%) regions. In turn, this circumstance indicates an insufficient level of informing citizens about the area of activity of PCs of all categories under consideration.

Unlike fellow citizens, members of various PC, according to the results of a survey conducted among them, note an increase in the ability to exercise public control over the activities of local executive bodies (hereinafter — LEB) as a key factor that attracted them to work in the respective PC (41.67%).

Pict. 10. The primary factors that contribute to the appeal attractiveness of working in a PC

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

It should also be noted the results of a survey conducted among the members of the PC at all levels of the CAK. Respondents noted the practical application of all forms of public control in the framework of the activities of the relevant PC in the following ratio:

1. Hearing the report on the results of work — 88.4%.
2. Public monitoring — 76.7%.
3. Public hearing — 76%.
4. Public expertise — 57.4%[10].

2.1. Review and evaluation of public monitoring: analysis of problems and challenges

Public monitoring is carried out over the activities of state bodies and subjects of the quasi-public sector in the provision of public services, the implementation of state programs, strategic plans, budget programs, territorial development programs and plans for the development of quasi-public structures in order to identify negative consequences for citizens and facts of infringement of public interests. To do this, the members of the PC have the right to request from the relevant state and quasi-state structures the necessary information related to the subject of monitoring.

The result of public monitoring is a conclusion drawn up by the persons who conduct it. It contains:

[10] *Analytical report on assessment of PC members' necessities. – Astana: Civil Alliance of Kazakhstan, 2023. – P. 3*

1) information on the identified negative consequences for citizens and on the infringement of public interests as a result of the provision of public services;

2) recommendations to eliminate the causes and conditions identified during public monitoring of violations of the legislation of the Republic of Kazakhstan;

3) proposals to improve the efficiency of controlled facilities;

4) proposals for amendments and additions to regulatory legal acts, and internal documents of quasi-public sector entities.

In the first half of 2023, 404 monitoring activities were carried out by PC of various categories on public transport, drinking water supply, the condition of water pipes, housing construction, land allocation for construction, road repairs, the creation and activities of associations of property owners (hereinafter referred to as APO), monitoring prices for essential goods, etc.

Based on the results of public monitoring, 303 recommendations were developed and submitted to the relevant state bodies and quasi-public sector entities. Most of all, this form of public control is used in their activities by members of the local level PC (384).

Table 20

Results of public monitoring in January-June 2023[11]

№	Public Councils	Public monitoring	
		Number of activities	Number of recommendations
Republican level (central government bodies)			
1.	Ministry of the Internal Affairs	1	–
2.	Ministry of Healthcare	1	1
3.	Ministry of Industry and Infrastructure Development	2	1
4.	Ministry of Culture and Sports	1	–
5.	Ministry of Agriculture	2	–
6.	Ministry of Emergency Situations	2	2
7.	Ministry of Justice	3	8
8.	Anti-Corruption Agency	6	6
Republican level (quasi-state sector entities)			
1.	National Management Holding «Baiterek»	1	–
Local level			
1.	Akmola region	24	28
2.	Aktobe region	55	50
3.	Almaty region	7	12
4.	Atyrau region	34	40
5.	East Kazakhstan region	115	35
6.	Zhambyl region	11	9
7.	Zhetysu region	6	12
8.	West-Kazakhstan region	18	23

[11] *Provided information was obtained through public councils in 8 out of 23 central state bodies, 2 out of 12 quasi-state structures, and 16 out of 20 regions in Kazakhstan.*

Continuation of Table 20

9.	Karaganda region	3	3
10.	Kyzylorda region	11	–
11.	Kostanay region	27	13
12.	Mangystau region	37	37
13.	Pavlodar region	17	19
14.	Turkestan region	12	–
15.	Astana	4	4
16.	Almaty	3	–

Source: Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

Specific directions and examples of public monitoring of operating systems of different categories are mainly reflected in their annual work plans, minutes of meetings and other official documents published on the official websites of the relevant state bodies and quasi-public sector entities, as well as in the news information of the kazkenes.kz Internet portal and various mass media.

In particular, the PC Work Plan on the activities of internal affairs bodies for 2023 provides for two areas of public monitoring:

1. Visits of PC members to the regions, including police departments, to study and monitor the activities of internal affairs bodies and the state of their interaction with the population and civil society institutions.

2. Monitoring of publications in the media and social networks on the activities of internal affairs bodies[12].

According to the Work Plan of the PC on labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan for 2023, public monitoring of the activities of the Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan is carried out through the participation of PC members at collegiums, meetings and meetings of this body[13].

The work plan of the PC on the activities of civil protection bodies for 2023 provides for public monitoring regarding the execution of the instructions of the President of the Republic of Kazakhstan on equipment and development of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan. In addition, through this procedure, the PC has the right to monitor the execution, first of all, of its own decisions by the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan and its structural divisions[14].

Following the results of the PC meeting on the activities of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, held on June 22, 2023, it was decided to monitor the work of the Department of the Consular Service of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan with citizens abroad. The public monitoring plan will be developed jointly by the members of the PC and the staff of this department[15].

At the same time, in some central state bodies, there is actually a duplication of public monitoring with another public control procedure — hearing reports on the results of the work of these bodies for a certain period and/or in certain areas.

[12] *Work plan of the Public Council on the activities of internal affairs bodies for 2023. // Official website of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. Mode of access: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/425324?lang=en.*

[13] *Work plan of the Public Council on labor and social protection of the population of the Republic of Kazakhstan for 2023. // Official website of the Ministry of Labor and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan. Access mode: gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/490979?lang=en.*

[14] *Work plan of the Public Council on the activities of civil protection agencies for 2023. // Official website of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan. Access mode: gov.kz/memleket/entities/emer/documents/details/417451?lang=en.*

[15] *Optimization of the activity of committees and strengthening of public control in the focus of attention of the Public Council on the activities of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan (23.06.2023) // Official website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan.*

For example, the implementation of public monitoring of the activities of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan involves the hearing by the members of the Public Finance Committee of the report of the Deputy Prime Minister - Minister of Finance «On the results of the work of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan» and the co–report of the Chairman of the PC[16].

According to the Work Plan of the PC of the Ministry of Healthcare of the Republic of Kazakhstan until 2024, public monitoring is carried out through reports of officials of this state body on the implementation of the national project «Quality and affordable healthcare for every citizen «Healthy Nation» in 2022, as well as the Development Plan of the Ministry of Healthcare of the Republic of Kazakhstan and the provision of public services in the field of healthcare[17].

However, this practice, firstly, contradicts the provisions of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils», which clearly define the essence and procedure for organizing and conducting public monitoring. Secondly, it does not allow members of the above-mentioned PC and other state bodies that adhere to a similar approach in their relations with the PC to carry out effective public control over their activities. Therefore, it is necessary to abandon such duplication of two forms of public control carried out by the PC.

Examples of public monitoring at the local level include the following:

1. A group of PC members of the Denisovskiy district (Kostanay region) monitored the cleaning of roads from snow in the village of Denisovka after a blizzard. This work was carried out by the contractor SP «Track-3» (Kostanay) (24.02.2023)

2. A group of members of the PC of Astana city monitored the activities of the State Institution «Public Health Department of Astana city» for the quality of medical services and social support of medical workers in the capital of the republic. During the monitoring, they visited the city multidisciplinary hospitals No. 1 and 2 and the multidisciplinary Children's Hospital No. 2. The monitoring included a visual inspection of the condition, equipment and provision of hospitals, as well as interviews with staff and patients (26.05.2023).

3. Monitoring by a group of members of the PC of the city of Satpayev (Ulytau region) on issues of improvement and sanitary cleaning of the city. In particular, the activities of «Sat Tazalyk» LLP for the cleaning and removal of solid household waste and «Yerstroy» LLP were checked according to the state of maintenance of bus stops (26.05.2023).

4. On-site monitoring of the Central Library System of the megalopolis by members of the Commission for Social Development, Culture, Sports and Youth of the PC of the city of Almaty. In the process of monitoring, the activities of the library-branch No. 14, the library-branch No. 39 and the Central City Children's Library named after S. Begalin were studied in terms of their accessibility to residents of the city, logistics, personnel, protection of employees' rights, etc. (13.07.2023).

5. Conducting an on-site monitoring (raid) by a group of PC members of the Bayterek district (West-Kazakhstan region) to check the condition of children's and sports grounds in the village of Rubezhka. According to the results of the raid, their shortcomings were revealed and substandard sites were found that pose a danger to children. Contractors and the local akimat were presented with a three-day deadline for correcting deficiencies (22.06. 2023).

6. Monitoring of the activities of kindergartens No. 86, 96 and 111 of the city of Pavlodar by a group of members of the PC of the Pavlodar region. During the monitoring, the territories of each kindergarten, video surveillance cameras and the presence of

[16] *Work plan of the Public Council on public finances for the first half of 2023. // Official website of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan Mode of access: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/446990?lang=en.*

[17] *Work plan of the Public Council for 2023. // Official website of the Ministry of Healthcare of the Republic of Kazakhstan Mode of access: gov.kz/memleket/entities/dsm/dsm/documents/details/442276?lang=en.*

video recordings were examined, public activists got acquainted with the work of the food department, medical personnel, studied various documents. As a result, it was proposed to solve the issue of increasing the wages of kindergarten workers and carry out the necessary repairs in them (10.07.2023).

7. A group of Shymkent PC members monitoring the quality of completed construction of multi-storied residential buildings and social facilities in the Turan microdistrict and the Bozaryk residential area. During the monitoring process, its participants got acquainted with the progress of works on landscaping and creating conditions for citizens with disabilities (18.07.2023).

Members of the PC of various categories, with whom in-depth interviews were conducted, express a variety of assessments regarding the use of the form of public control in the activities of the respective PC.

One of the positive aspects of public monitoring is its holding before certain events (meetings, conferences, public hearings, etc.) of the PC and/or relevant state bodies, which address specific issues of national or local significance. At these events, PC members present information about the real state of affairs in certain areas with an emphasis on the identified problems and recommendations for their solution. This approach makes it possible to supplement the information voiced by officials of central or local state bodies and come to a consensus on eliminating critical moments in the relevant areas. The recommendations and proposals of the PC, developed on the basis of the results of public monitoring, are taken as the basis for the activities of certain government agencies to address relevant issues.

At the same time, the members of the PC also note the following negative aspects of conducting public monitoring:

1. The lack of methods of public monitoring, reflecting both general approaches, tools and technologies, and suitable for use in specific areas and industries. In turn, this leads to the conduct of various monitoring activities on an insufficiently effective basis.

2. The lack of interest, for various reasons, of the heads of various central and local state bodies and quasi-public sector entities in conducting public monitoring of certain areas of activity of their structural divisions and/or subordinate organizations. In this regard, the monitoring activities of the respective operating systems do not receive any support from them.

3. Untimely provision, provision with poor-quality content, or failure by certain state and quasi-state structures to provide members of the PC with the necessary information related to the subject of monitoring.

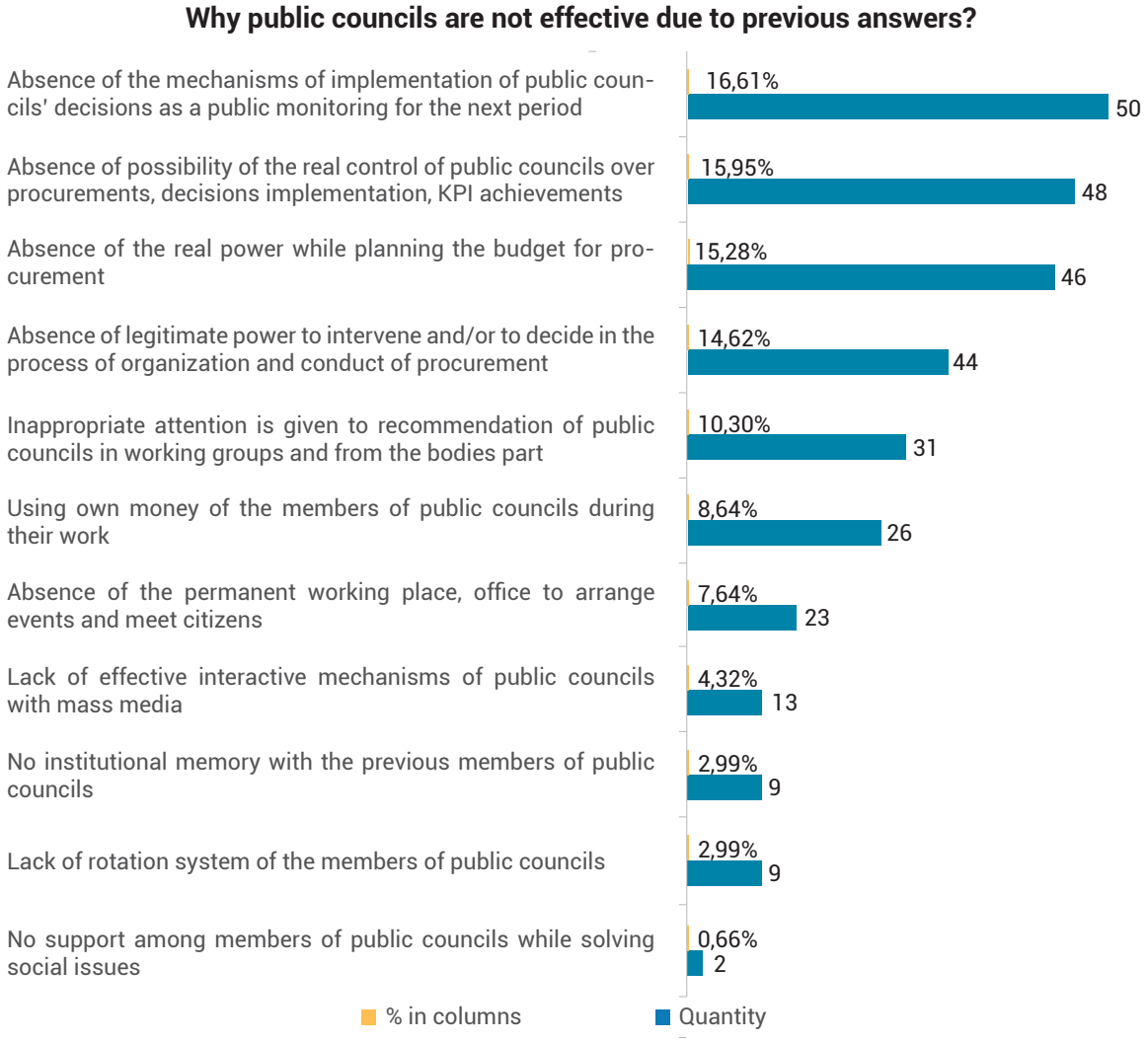
4. Implementation failure happens due to various reasons (lack of necessary budgetary funds, the presence of certain legislative restrictions, disagreements between different government agencies, etc.) by state and quasi-state structures of certain recommendations and proposals of the PC developed based on public monitoring.

This position is shared by other members of various PCs who were interviewed through a questionnaire. 10.3% of them note insufficient attention on the part of state bodies to the recommendations of the PC.

5. The legal limitations of the powers of the members of the PC to conduct public monitoring of objects belonging to state and quasi-state structures. Whereas they have practically no access to private commercial structures. In turn, this does not allow the PC to conduct, in particular, monitoring of prices for various goods, as well as the activities of private structures through public procurement.

This fact is confirmed by their interviewed colleagues, who consider the activities of the PC to be the least effective in regulating prices for food and non-food products (9.16%). Among the main reasons for the inefficiency of the PC, they note the lack of

opportunities for these bodies to control the execution of works and services within the framework of public procurement (15.95%).

Pict. 11. Main inefficiency reasons of PC

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

6. The absence of competent specialists among the members of certain PCs in matters that are the subject of public monitoring in certain areas. In turn, this circumstance reduces the level of effectiveness of this procedure.

7. The PC does not have the material and technical resources necessary to carry out certain monitoring activities. This is especially observed in the activities of:

— PC of central state bodies, which are limited in independently monitoring the activities of their territorial divisions;

— PC of quasi-public sector entities those are limited in independently monitoring the activities of their subsidiaries operating in different regions of the country;

— PC of regions those are limited in independently monitoring the activities of LEB and their subordinate organizations throughout the territory of these regions.

8. Participation in the public monitoring of a relatively small number of members of various PCs. This is largely due to the employment of many PC members within their main work activity and outside it.

It should also be noted that there are citizens living in Almaty and other regions of Kazakhstan among the members of PC from CGB. In this regard, they are limited in participating in monitoring activities of these PCs, held mainly in the city of Astana.

9. Low level of information support for PC monitoring activities, as well as their entire activities in general. In particular, this is expressed in the absence of relevant information on the official websites of most central state bodies, regional, district and city Maslikhats and quasi-state structures.

Thus, the activity of the PC at all levels in the line of public monitoring requires improvement. The identification and elimination of actual deviations of administrative and managerial activities from the normatively established parameters are subject to public monitoring and control. In this regard, it is important to implement large-scale tasks of strengthening and developing public control mechanisms.

2.2. Features of public expertise

Public expertise is carried out about draft decisions of state bodies and quasi-public sector entities for the observance of the rights and legitimate interests of individuals and legal entities, the preservation of a favourable environment for the life and health of citizens, as well as the exclusion of factors that have a negative impact on the safety of citizens, settlements and industrial facilities. This procedure involves the use of methods and tools of research, analysis and evaluation.

From the point of view of involving interested citizens and civil society institutions in the process of preparing and making decisions on socially significant issues, it is important that individuals and/or non-profit organizations of Kazakhstan can act as initiators of public expertise. The PC, in turn, make decisions on its implementation and entrusts its execution to expert commissions created by the involved public associations.

At the same time, in practice, the most common form of public expertise is the examination and discussion of draft regulatory legal acts by the members of the PC on the initiative of mainly relevant central and local state bodies.

3615 RLA projects were considered in various categories, including 1851 at the LEB level and 1764 within the framework of central state bodies during the first half of 2023. The total number of recommendations prepared based on the results of this activity was 3413, 2903 of these were approved in full, 510 with certain comments.

Table 21

The outcomes of the review of draft regulatory legal acts from January to June 2023.[18]

№	Public Councils	Review of draft regulatory legal acts		
		Draft regulatory legal acts	Approved draft suggestions	Draft regulatory legal acts
Republican level (central government bodies)				
1.	Ministry of the Internal Affairs	120	–	–
2.	Ministry of Healthcare	174	174	13
3.	Ministry of Foreign Affairs	47	47	–
4.	Ministry of Industry and Infrastructure Development	302	288	14

[18] *Provided information was obtained through public councils in 22 out of 23 central state bodies.*

Continuation of Table 21

5.	Ministry of Information and Social Development	42	40	10
6.	Ministry of Culture and Sports	81	70	–
7.	Ministry of Science and Higher Education	3	–	–
8.	Ministry of National Economy	52	–	–
9.	Ministry of Education	133	133	3
10.	Ministry of Agriculture	107	–	–
11.	Ministry of Trade and Integration	54	–	–
12.	Ministry of Labor and Social Protection	118	118	2
13.	Ministry of Finance	125	125	–
14.	Ministry of Emergency Situations	46	–	–
15.	Ministry of Energy	92	92	-
16.	Ministry of Ecology and Natural Resources	120	65	15
17.	Ministry of Justice	37	34	14
18.	Agency for Civil Service Affairs	30	30	–
19.	Agency for Protection and Development of Competition	8	–	–
20.	Anti-Corruption Agency	11	11	–
21.	Agency for Strategic Planning and Reforms	32	–	–
22.	Financial Monitoring Agency	30	–	–
Local level				
1.	Abay region	39	–	41
2.	Akmola region	158	146	2
3.	Aktobe region	91	94	45
4.	Almaty region	69	–	73
5.	Atyrau region	220	220	
6.	East Kazakhstan region	96	96	4
7.	Zhambyl region	111	119	64
8.	Zhetysu region	48	–	14
9.	West-Kazakhstan region	139	173	54
10.	Karaganda region	81	81	12
11.	Kyzylorda region	56	39	3
12.	Kostanay region	226	226	4
13.	Mangystau region	36		30
14.	Pavlodar region	98	171	76
15.	North Kazakhstan region	182	182	17
16.	Turkestan region	54	54	–
17.	Ulytau region	25	–	–
18.	Astana	36		
19.	Almaty	32	32	–
20.	Shymkent	54	54	–

Source: Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan

Thus, the largest numbers of RLA projects were considered at the local level, including Kostanay (226), Atyrau (220), North Kazakhstan (182) and Akmola (158) regions. At the republican level, in this case, the PC of the Ministry of Industry and Infrastructure Development (302), the Ministry of Healthcare (174), the Ministry of Education (133), the Ministry of Finance (125), the Ministry of Internal Affairs and the Ministry of Ecology and Natural Resources (120) succeeded.

An important point of consideration of the draft RLA of the PC in CGB is that these are often not only drafts of official documents of these bodies, but also draft laws, decrees of the President of the Republic of Kazakhstan and resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan developed by them. Thanks to this, the members of the relevant PC participate in the process of preparing and making decisions of a national nature.

It should also be noted that the consideration of draft RLA is carried out not only at the meetings of the PC, but also by sending these documents to their members for further review and development of recommendations on them. At the same time, this activity is not mandatory for all members of any PC. In this regard, only those of them who show a certain interest in this case develop their recommendations on certain projects of the RLA and send them to the relevant state bodies.

Table 22

The draft regulatory legal acts reviewed by the Public Councils of specific central state bodies during the first half of 2023

№	Central Government Bodies	Draft Name	Review Date
1.	Ministry of Healthcare	Government of the Republic of Kazakhstan Resolution: Approving the 2023-2025 Comprehensive Plan for Combating Cancer in Kazakhstan.	16.03.2023
		Government of the Republic of Kazakhstan Resolution: Ratifying the Agreement Between Kazakhstan and the World Health Organization for Hosting the Seventy-Third Session of the European Regional Committee in Astana.	19.06.2023
		Minister of Health of the Republic of Kazakhstan's Order: Approval of the Professional Standard for Social Workers in Healthcare.	26.06.2023
2.	Ministry of Information and Social Development	Order of the Minister of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan: Approval of the Rules for Providing Rental Housing without the Right of Redemption for Working Youth.	22.02.2023
		Order of the Minister of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan: Approval of the Rules of creation, organization, provision of youth labor groups, as well as monitoring of their activities.	28.02.2023
		Law of the Republic of Kazakhstan: On Mass Media.	28.03.2023
3.	Ministry of Finance	Law of the Republic of Kazakhstan: Amendments and Additions to the Law of the Republic of Kazakhstan on the Republican Budget for 2023-2025.	1.03.2023

Continuation of Table 22

4.	Ministry of Ecology and Natural Resources	■ Government Resolution in the Republic of Kazakhstan: Approval of Updated Nationally Determined Contributions for the Republic of Kazakhstan. ■ Minister of Ecology and Natural Resources Order in the Republic of Kazakhstan: Amendments and Additions to the Government Resolution No. 479 of July 29, 2020, Approving the Action Plan for Implementing the Concept for the Transition of Kazakhstan to a Green Economy for 2021-2030. ■ Government Resolution in the Republic of Kazakhstan: Approval of the Concept for the Development of the Water Resources Management System in Kazakhstan for the Period 2023-2029.	23.02.2023 02.03.2023 30.06.2023
5.	Agency for Strategic Planning and Reforms	■ Presidential Decree: Amendments and Additions to the October 5, 2020 Decree (No. 427) Regarding the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. ■ Chairman's Order of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan: Amendments and Additions to the February 11, 2022 Order (No. 2) Approving the List of Activities Technologically Related to the Production of Goods, Works, and Services Subject to State Monopoly in the Field of State Statistics.	04.05.2023 г. 23.06.2023 г.

Source: Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

As for the examination of RLA projects at the local level, it can be noted:

1. Consideration by the commission of the issues of the development of the agro-industrial complex of the PC of the Pavlodar region according to the draft Resolution of the regional Akimat «On some issues in the field of the agro-industrial complex in the Pavlodar region for 2023». The deputy head of the Department of Agriculture of the region answered the questions of the commission members. Following the discussion, the members of the commission decided to send proposals to the Department of Agriculture of the region on amendments and additions to the Rules for subsidizing the development of livestock breeding, increasing the productivity and quality of livestock products for further referral to the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan (12.01.2023).

2. Consideration at the meeting of the PC of the city of Kostanay of the draft decision of the Kostanay city Maslikhat «On approval of the project (scheme) of zoning of the lands of the city of Kostanay». A report on this issue was made by the deputy head of the State Institution «Department of Land Relations of the Akimat of Kostanay» (16.01.2023).

3. Consideration at the meeting of the PC of the Inder district (Atyrau region) of the draft decision of the district maslikhat «On approval of tariffs for collection, transportation, sorting and disposal of solid household waste for the population in the Inder district of Atyrau region». The head of the district department of Housing and communal services, passenger transport, highways and housing inspection spoke on this issue (15.03.2023).

4. Consideration at the meeting of the PC of the Kyzylzhar district (North Kazakhstan region) of the list of regulatory legal acts concerning the issues of methodology for assessing the activities of administrative civil servants, the formation of polling stations in the district, the list of positions of specialists in the field of social security, culture,

who are civil servants and working in rural areas, clarification of the tariff for regular intra-district socially significant automobile passenger transportation in the district, etc. (15.05.2023).

5. Consideration at the meeting of the Presidium of the PC of the Tolebiysky district (Turkestan region) of the draft decision of the district maslikhat «On approval of the amount and procedure for providing housing assistance to low-income families (citizens) in the Tolebiysky district» (29.05.2023).

6. Consideration at the PC meeting at Satpayev city (Ulytau region) of the draft decision of the Satpayev city Maslikhat «On amendments to the decision of the city Maslikhat dated December 28, 2022 No. 240 «On the city budget for 2023-2025». Information on this document was presented by the head of the State Institution «Department of Economics and Finance of the city of Satpayev» (20.07.2023).

7. Consideration of the PC of the Chingirlau district (West Kazakhstan region) of the draft decision of the district maslikhat «On amendments and additions to the decision of the session of the Chingirlau district Maslikhat dated December 23, 2022 No. 34-2 «On the district budget for 2023-2025» and the draft resolution of the district Akimat «On determining and approving the locations of non-stationary retail facilities on the territory Chingirlau district» (07.08.2023).

At the same time, members of various PC, with whom in-depth interviews were conducted, note the following main problems with conducting public expertise:

1. The absence of competent specialists among the members of different PCs in matters requiring public expertise. In this regard, the expertise carried out by the members of these PC themselves and the people they have engaged on a volunteer basis is often of poor quality.

2. The PC does not have its own budget and as a result opportunity to attract competent specialists in certain socially significant issues.

This opinion is actually shared by the members of the PC with whom the survey was conducted. They consider the possibility of involving leading experts in various issues in the activities of these bodies as one of the important factors positively influencing the results of this activity (10,12%).

3. Employment of many PCs members within their main work activity and outside it.

4. Limited time limits for consideration of draft regulatory legal acts sent to the members of the PC by officials of the relevant state and quasi-state structures. This is especially noticeable when sending them several or more projects of the RLA.

5. Poor quality of explanatory notes to the draft RLA, compiled by employees of the relevant state and quasi-state structures. In this regard, the content of these notes does not allow us to understand many important aspects of the documents under consideration.

6. Implementation failure by state and quasi-state structures of certain recommendations and proposals of the PC developed on the basis of public expertise, including due to the disagreement of their management with the assessments and conclusions of this expertise.

Taking all this into account, it is obvious that mainly the initiators of the public examination are not interested citizens and/or non-profit organizations, but central and local executive authorities. However, this circumstance does not contribute to the participation of the general public in the process of preparing and making decisions on socially significant issues of a republican and regional nature. In addition, the level of interaction between citizens and representatives of civil society institutions with PC of different categories remains low.

The implementation of the considered procedure of public control of the PC at all the above critical moments contributes to the low quality of its results. In turn this negatively affects the quality of the RLA adopted by the relevant state bodies.

In addition, there is no clarity regarding the subject, frequency and results of the public examination of the PC of quasi-public sector entities. As a result, there is a low level of public control over their activities.

2.3. Public hearings as a form of control

Public hearings are a procedure of public control carried out by holding meetings for public discussion of socially significant decisions of state bodies and quasi-public sector entities, including draft regulatory legal acts, budget programs, strategic plans, territorial development programs, etc. The Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils» defines the following procedure for organizing and conducting public hearings:

1. Holding hearings on the initiative of the members of the PC within the time agreed with the relevant state bodies or subjects of the quasi-public sector.

2. Advance notification of the participants of the hearings about the time and place of their holding through the media and/or written invitations, no later than 10 calendar days in advance.

3. Early, no later than 10 calendar days before the day of the public hearings, introduction of their participants with the draft regulatory legal acts and decisions submitted for consideration of the hearings.

4. Keeping a protocol containing the date and place of the public hearing, the number of those present, the full name of the chairman and secretary of the hearing, the agenda and the content of speeches.

5. Adoption of the final protocol based on the results of the hearing by voting of the members of the relevant PC participating in it which is signed by the chairman and the secretary. At the same time this protocol is considered adopted if more than half of the PC members present voted for it.

The final protocol of the public hearing includes:

— information on compliance by controlled state bodies and their officials or subjects of the quasi-public sector with the legislation of the republic;

— recommendations on the elimination of the provisions of the document under consideration identified during the public hearing that infringe or restrict the rights and legitimate interests of individuals and legal entities;

— proposals for amendments and additions to regulatory legal acts or internal documents of quasi-public sector entities.

6. Sending by the Chairman of the PC of recommendations adopted on the basis of the final protocol to the relevant state bodies or quasi-public sector entities for study and taking certain measures, as well as in the media.

312 public hearings were held for different categories of PC during the first half of 2023. According to their results, 301 recommendations were developed and submitted to the relevant state bodies and subjects of the quasi-public sector.

Table 23

Results of public hearings in January-June 2023[19]

№	Public Councils	Public Hearings	
		Number of Hearings	Number of Recommendations
Republican level (central government bodies)			
1.	Ministry of Industry and Infrastructure Development	1	–
2.	Ministry of Agriculture	1	–
3.	Ministry of Emergency Situations	3	–
Republican level (quasi-state sector entities)			
1.	National Management Holding «Baiterek»	3	–
Local level			
2.	Akmola region	23	12
3.	Aktobe region	10	13
4.	Almaty region	59	
5.	Atyrau region	9	16
6.	East Kazakhstan region	50	26
7.	Zhambyl region	18	10
8.	Zhetysu region	16	26
9.	West-Kazakhstan region	4	2
10.	Karaganda region	2	3
11.	Kyzylorda region	1	–
12.	Kostanay region	42	5
13.	Mangystau region	38	39
14.	Pavlodar region	1	9
15.	North Kazakhstan region	7	36
16.	Turkestan region	17	29
17.	Almaty	1	16
18.	Shymkent	6	54

Source: Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

It is obvious that the practice of holding public hearings is most common among the PC of regions, districts, and cities of republican and regional significance.

According to the results of a sociological survey, 29.9% of respondents are in favour of holding public hearings under the auspices of the PC regularly. In the regional context, this intention is manifested as follows.

[19] *Provided information was obtained through public councils in 3 out of 23 central state bodies, 1 out of 12 quasi-state structures, and 17 out of 20 regions in Kazakhstan.*

Table 24

The regional viewpoint on citizens' intentions regarding recurring public hearings

№	Region/city	Number of respondents
1.	Abay region	100 %
2.	Almaty region	75 %
3.	Akmola region	50 %
4.	Pavlodar region	
5.	North Kazakhstan region	42,9 %
6.	Turkestan region	40,9 %
7.	West-Kazakhstan region	33,3 %
8.	Kyzylorda region	30 %
9.	Zhambyl region	25 %
10.	Kostanay region	9,1 %
11.	Almaty	33,3 %
12.	Astana	9,1 %

Source: Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

At the same time, respondents from the remaining 8 regions of the republic do not consider it necessary to implement the measure under consideration. In many ways, this opinion is explained, in particular, by the confidence of the surveyed citizens that state and quasi-state structures are not obliged to implement the recommendations of the PC on various issues. Such an attitude, for example, is present among residents of the Zhetysu region (7.7%) and the city of Shymkent (5.6%).

At the same time, there is a low level of informing the population of the republic on public hearings held under the auspices of the PC of various levels. This also concerns the reflection of this information in work plans and other official documents of the PC.

Table 25

Reflection of public hearings into the work plans of specific PCs for the year 2023

№	Public Councils	Number of Hearings	
		Number of Hearings	Topic
Republican level (central government bodies)			
1.	Ministry of the Internal Affairs	1	■ Discussing the Draft Concept for Ensuring Public Security in Partnership with Civil Society for the Period 2024-2028.
2.	Ministry of Healthcare	1	■ Regarding the Draft Law on Professional Liability Insurance for Medical Workers.

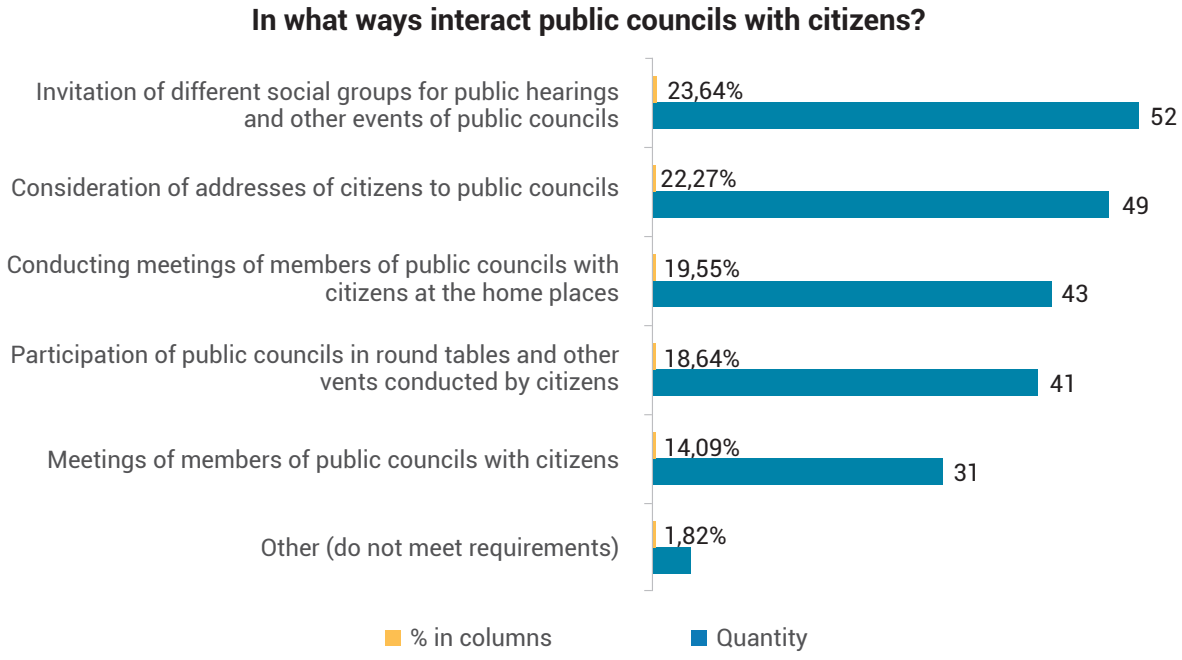
3.	Ministry of Industry and Infrastructure Development	4	■ Exploring Public-Private Partnership Opportunities in Digitalization. ■ Ensuring Housing Affordability for the Population. ■ Challenges and Prospects of Summer House Cooperatives. ■ Safeguarding Fertile Soil Layers During Construction.
4.	Ministry of Emergency Situations	6	■ Assessing the Preparedness of State Civil Protection Resources to Respond to Flood Emergencies. ■ Addressing Incidents of Violations in Organizing Fire Extinguishing and Employee Fatalities in Fires from 2020-2022, and more.
Local level (region/city)			
1.	Aktobe region	1	■ Promoting the use of the state language within the region.
2.	East Kazakhstan region	3	■ Engaging in discussions on draft budget programs and territorial development plans. ■ Participating in conversations about draft laws and regulations pertaining to the rights, freedoms, and responsibilities of citizens. ■ Deliberating on the upcoming regional budget.
3.	Kostanay region	5	■ Ensuring the provision of medical assistance to children. ■ Extending support to citizens with disabilities. ■ Reviewing draft decisions from the regional akimat and maslikhat. ■ Analyzing proposals from the regional maslikhat regarding the specification of the ? Kostanay region's budget for 2023-2025. ■ Examining the draft regional budget for the years 2024-2026.
4.	Pavlodar region	1	■ Enhancing the environmental landscape of Pavlodar city.
5.	Turkestan region	1	■ Ensuring compliance with land-related legislation in Kazygurt district.
6.	Astana	2	■ Assessing the progress of the «City without Suburbs» program in the capital city. ■ Reviewing the draft budget for Astana city for the years 2024-2026.
7.	Almaty	10	■ Evaluating the implementation of the police service model. ■ Addressing issues related to the organization of property owners' associations. ■ Monitoring air quality. ■ Overseeing law enforcement agencies' efforts to combat corruption within city departments and district akimats. ■ Addressing challenges in providing ambulance and emergency medical assistance. ■ Assessing the state of palliative care services, and more.

Source: Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

In this case, it is necessary to highlight the PC of Almaty city, which approves and publishes on its official website www.almatykenes.kz annual work plans of all five of its commissions. In turn, each of these commissions independently determines the number and subject of public hearings for the corresponding year.

At the same time, the PC of most central and regional executive authorities either do not practice holding public hearings on topical issues of the activities of these bodies (for example, the PC on Labor and Social Protection of the citizens (the Ministry of Labor and Social Protection of the citizens of the Republic of Kazakhstan), on public finance (the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan), or did not take care about presenting their work plans for 2023 to the attention of the general public on their official websites.

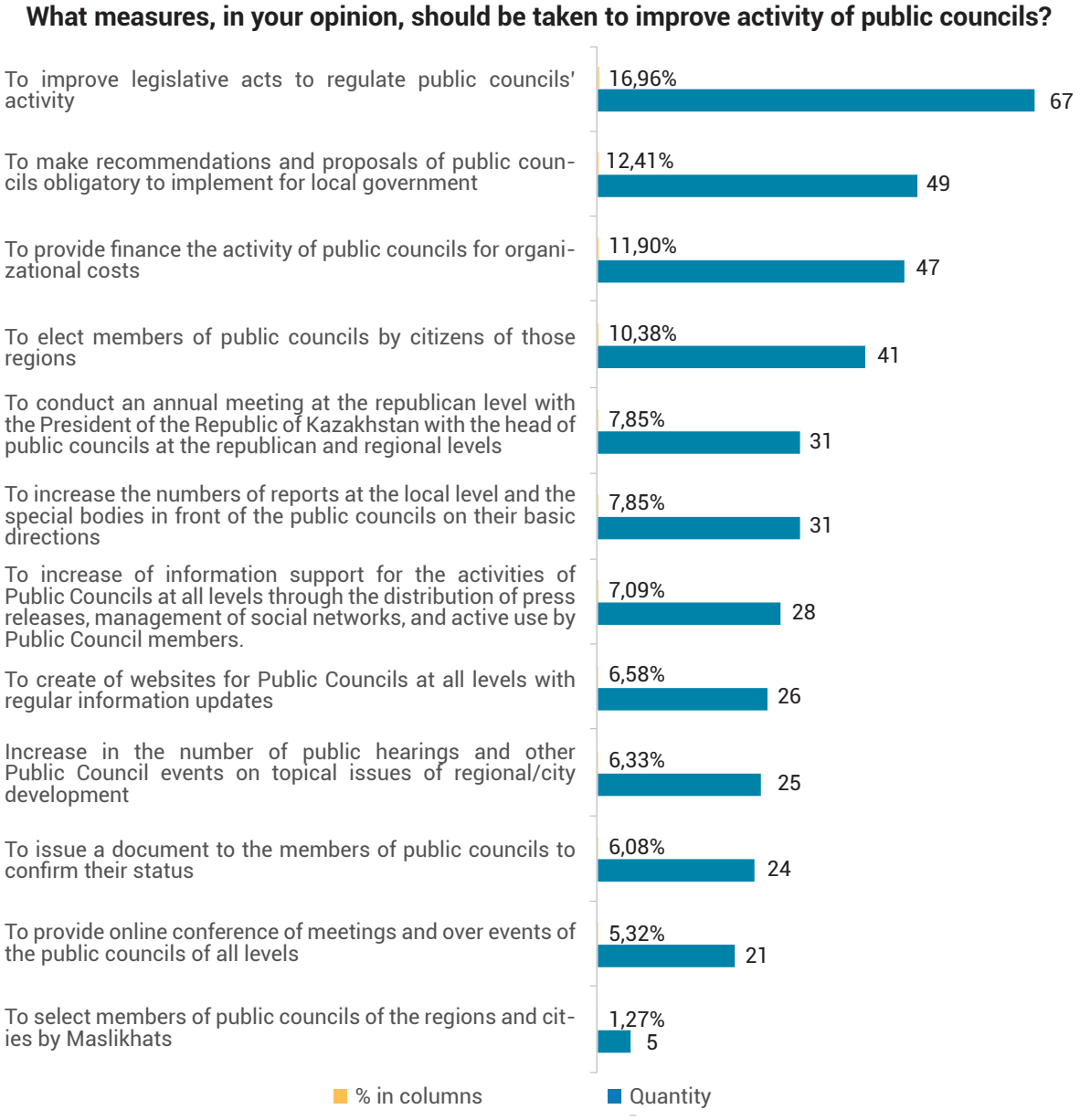
According to the results of a survey among the members of different PC, they themselves consider the initiation and holding of public hearings on topical issues of the development of a particular region or city one of the serious advantages in the activities of the PC (20.83%). In addition, public hearings and other events of these structures are considered as the most effective mechanisms of their interaction with citizens. First of all, this is due to the invitation of representatives of different social groups of Kazakh society to participate in the events under consideration (23.64%).

Pict. 12. The primary ways of interaction between the PC and citizens

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

At the same time, only 6.33% of the PC members surveyed are in favour of increasing the number of public hearings as one of the conditions necessary to improve the activities of the studied bodies. It is preferable for them to make the recommendations and proposals of the PC mandatory for the implementation of LEB (12.41%).

Pict. 13. Steps to enhance the effectiveness of the Public Council

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

According to the generalized results of in-depth interviews with PC members of different levels, the following critical moments occur during the preparation and conduct of public hearings:

1. Interest failure of a large number of citizens and representatives of civil society institutions to participate in public hearings on certain socially significant issues. In this regard, the assessments and proposals of the PC members on these issues voiced at them do not find serious public support.

2. Formal participation in public hearings of a certain number of people, mainly invited by officials of the relevant state bodies.

3. Frequent cases of participation in public hearings of people who are destructive and seeking to attract attention by their behavior. Thus, they use participation in this event to their advantage, ignoring the importance of a positive solution to the issues considered at it.

4. The PC does not have the material and technical resources necessary for holding public hearings with the participation of nonresident members of the PC and other potential participants, as well as with visits to the territory of a certain region or to other regions.

5. Implementation failure for various reasons, by the relevant state bodies of recommendations and proposals voiced by the members of the PC and other participants and included in the final protocol of public hearings.

6. Low level of coverage of public hearings and their results in the media, as well as on the official websites of central and local government agencies.

Attention is also drawn to the lack of practice of holding public hearings in the course of the activities of the PC of quasi-public sector entities. Although the relevant structures are responsible for such important issues for the citizens of the republic as gasification, energy supply, rail and air communication, postal and telephone communications, etc.

2.4. Study of the process of hearing and analyzing reports on the results of the work submitted by the state bodies and subjects of the quasi-public sector in Kazakhstan

Another form of public control carried out by PC of different categories is the hearing of reports on the results of the work of the relevant state bodies and subjects of the quasi-public sector. This procedure includes:

1) at the republican level — the report of the first head of a state body or a quasi-public sector entity and the co-report of the Chairman of the PC;

2) at the local level — the report of the akim of the relevant administrative-territorial unit and the co-reports of the chairmen of the maslikhat and the PC.

Based on the results of hearing the report, a resolution is adopted by the majority of the meeting participants, which should contain:

— an assessment of the activities of the relevant state and quasi-state structures and their officials on issues within their competence;

— recommendations on the elimination of provisions identified during the hearing of the report that infringe or restrict the rights and legitimate interests of individuals and legal entities;

— proposals for improving the activities of these structures.

948 reports on the results of the work of state bodies and quasi-public sector entities were heard by PC of different categories in the first half of 2023. At the same time, the largest numbers of reports (897) were submitted by akims of regions, districts, cities of republican and regional significance.

Table 26

The outcomes of the reports from hearings on the performance of state and quasi-state entities during January to June 2023 [20]

№	Public Councils	Number of reports on work results.
Republican level (central government bodies)		
1.	Ministry of the Internal Affairs	6
2.	Ministry of Healthcare	2
3.	Ministry of Industry and Infrastructure Development	9
4.	Ministry of Information and Social Development	1
5.	Ministry of Culture and Sports	3

[20] *Provided information was obtained through public councils in 14 out of 23 central state bodies, 2 out of 12 quasi-state structures, and 18 out of 20 regions in Kazakhstan.*

Continuation of Table 26

6.	Ministry of Agriculture	3
7.	Ministry of Finance	1
8.	Ministry of Emergency Situations	2
9.	Ministry of Energy	1
10.	Ministry of Ecology and Natural Resources	1
11.	Ministry of Justice	2
12.	Agency for Civil Service Affairs	1
13.	Anti-corruption Agency	4
14.	Agency for Protection and Development of Competition	1
Republican level (quasi-state sector entities)		
1.	JSC National Welfare Fund «Samruk-Kazyna»	11
2.	National Management Holding «Baiterek»	4
Local level		
1.	Akmola region	62
2.	Aktobe region	96
3.	Almaty region	59
4.	Atyrau region	47
5.	East Kazakhstan region	50
6.	Zhambyl region	39
7.	West-Kazakhstan region	45
8.	Karaganda region	15
9.	Kyzylorda region	54
10.	Kostanay region	83
11.	Mangystau region	36
12.	Pavlodar region	49
13.	North Kazakhstan region	97
14.	Turkestan region	116
15.	Ulytau region	19
16.	Astana	1
17.	Almaty	12
18.	Shymkent	17

Source: Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan

At the same time, 213 recommendations were submitted by members of individual local-level PC within the framework of hearing the reports of the akims of the relevant administrative-territorial units on them. In the regional context, we are talking about the PC of East Kazakhstan (70), Zhambyl (48), West-Kazakhstan (47), Pavlodar (23), Karaganda (8) regions and the city of Almaty (17).

According to the results of a sociological survey, 29.9% of respondents are in favour of the participation of heads of state and quasi-state structures at meetings of the PC with reports in their areas. In the regional context, this is manifested as follows.

Table 27

The regional viewpoint on citizens' attitudes towards hearing reports from the Public Council (PC) on the performance of state and quasi-state entities

№	Region/city	Number of respondents
1.	Kyzylorda region	50 %
2.	Zhambyl region	37,5 %

Continuation of Table 27

3.	Kostanay region	36,4 %
4.	Turkestan region	31,8 %
5.	Pavlodar region	28,6 %
6.	Zhetysu region	14,3 %
7.	North Kazakhstan region	
8.	Astana	63,6 %
9.	Almaty	33,3 %

Source: Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan

At the same time, respondents from the remaining 11 regions of the republic do not consider an increase in the level of accountability of state bodies and quasi-public sector entities to the PCs as a measure necessary to improve the activities of public councils in general. Most likely, the role in this is played by such ideas in society about PC as bodies whose activities in organizational and logistical terms depend on state support (20.8%) and whose influence is limited by the state and its bodies (18.2%). In this regard, the reporting of state and quasi-state structures to the PC can be considered as a formal procedure.

At the republican level, the most common are the reports of the first heads of central state bodies on the results of their work for the past (at the beginning of the year) or the current (at the end of the year) calendar year. In particular, the first meetings of the public councils of the Financial Monitoring Agency (02.02.2023), the Ministry of Emergency Situations (24.02.2023) and the Ministry of Internal Affairs (27.02.2023) were devoted to this issue.

The reports to be heard may also relate to the results in certain areas of activity of certain central state bodies. For example, on February 21, 2023, the PC in the field of digital development, innovation and aerospace industry was informed by the Vice Minister of Digital Development, Innovation and Aerospace Industry about the results of the development of the space industry in Kazakhstan for 2022[21].

Reports of the heads of the structural divisions of the CSO are also frequent. For example, on March 1, 2023, the PC on Public Finance reviewed the report on the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the restoration of solvency and bankruptcy of Citizens of the Republic of Kazakhstan» dated December 30, 2022. The corresponding report was made by the Deputy head of the Department for Work with Debts and Failed Debtors of the State Revenue Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan[22].

At the meeting of the PC on the activities of the internal affairs bodies, held on May 26, 2023, information was heard from the Deputy Chairman of the Migration Service Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan on the activities of the migration service. In turn, the members of the PC proposed to strengthen the work on identifying the facts of labor and sexual exploitation among foreign citizens with the transfer of relevant information to the departments for combating organized crime of local police departments[23].

Examples of hearing reports at the local level include:

[21] *Minutes of the meeting of the PC on the activity of digital development, innovation and aerospace industry No 6 (09.03.2023)// Official website of the Ministry of Digital Development Innovation and aerospace industry of the Republic of Kazakhstan. gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/440609?lang=ru*

[22] *Minutes of the meeting of the PC on the activity of state budget from 01.03.2023 No (27.03.2023)// Official website of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan. gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/447062?lang=ru*

[23] *Minutes No. 3 of the meeting of the PC on the activity of questions of internal affairs (20.06.2023)// official website of the Minsitry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/484847?lang=ru*

1. Consideration at the meeting of the PC of the city of Satpayev (Ulytau region) of the issue «On the progress of the heating season and planned repairs for 2023». Information was heard from the head of the State Institution «Department of Housing and Communal Services, Passenger Transport and Highways of Satpayev» and officials of the relevant enterprises. During the discussion, the members of the PC made their proposals on the need to build an installation for backup electrical power in the area of the Eskulinsky water pipeline and to take measures to increase the capacity of the boiler house (20.01.2023).

2. Consideration at the meeting of the PC of Pavlodar district (Pavlodar region) the report of the district police department on the results of work for 2022 and measures to strengthen law and order in the district. During the discussion, the members of the PC drew attention to the growth in sales of electronic cigarettes, as well as emergency situations on the highways due to teenagers riding motorcycles and scooters at high speed. The Police Department was also asked to produce a memo on Internet fraud with subsequent distribution among the population, including through social networks (02/19/2023).

3. Consideration at the meeting of the PC of the Syrdarya district (Kyzylorda region) the report of the akim of the district on the work done for 2022 with an emphasis on priority areas of socio-economic development and upcoming tasks in the current year. The members of the PC generally gave a positive assessment of the activities of the district akimat (04/28/2023).

4. Consideration at the meeting of the PC of Burlinsky district (West-Kazakhstan region) reports of akims of Zharsuat rural district and Karaganda rural district on the provision of public services by their offices to the population of these rural districts (30.05.2023).

5. Consideration at a meeting of the PC of Auliekolsky district (Kostanay region) of information from the specialist of the district akimat for work with youth of the NEET category «On attracting self-employed youth to the implementation of youth programs» (31.05.2023).

6. Consideration of the situation in the religious sphere at the meeting of the PC of the West-Kazakhstan region. The information of the head of the Department for Religious Affairs of the West-Kazakhstan region was heard. During the discussion, the members of the PC noted the poor quality of work in this area and made certain recommendations (06.06.2023).

7. Consideration at the meeting of the PC of Arshaly district (Akmola region) report of the head of the State Institution «Department of Culture, Language Development, Physical Culture and Sports of Arshaly district» on the results of work (02.08.2023).

Of the operating systems of quasi-public sector entities, the most actively considered public control procedure is applied by the operating system of JSC National Welfare Fund «Samruk-Kazyna».

Table 28

Reports from managers of portfolio companies presented during hearings JSC National Welfare Fund «Samruk-Kazyna» during the first half of 2023 [24]

№	Company	Topics	Date
1.	JSC «SK Construction»	National Project «Comfortable School» requirements for suppliers and contractors, etc.	10.02.2023

[24] *The information provided is sourced from the Work Plan of the Public Council of Samruk-Kazyna JSC for 2023 and official news materials available on the website of Samruk-Kazyna JSC. Access mode: sk.kz.*

Continuation of Table 28

2.	JSC NC «QazaqGaz»	Extending gas supply to various regions and examining tariff-related matters.	24.02.2023
3.	JSC «Samruk Energo»	Progress on investment projects, including their status and efforts to enhance energy efficiency, environmental sustainability, and energy security.	21.04.2023
4.	JSC «Air Astana»	Expanding the aircraft fleet, ensuring punctual flight performance, maintaining service quality, and providing training for personnel and flight crews.	21.04.2023
5.	JSC «Kazaktelecom»	A review of performance in 2022, including completed projects, upcoming initiatives, the quality of telecommunications services, and bridging the digital divide between rural and urban areas.	30.05.2023
6.	JSC NNC «KazAtomProm», JSC NC «KazMunayGas», JSC NC «Kazakhstan Temir Joly», JSC «KEGOC»	Summary of activities and accomplishments in 2022	27.06.2023

Source: Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

In particular, following the hearing of JSC «NC «QazaqGaz» by the members of the PC of JSC National Welfare Fund «Samruk-Kazyna», 7 recommendations were formulated and reflected in the minutes of the relevant meeting of the PC, including consideration in the long-term development strategy of the company of issues of providing the citizens with gas for domestic needs, ensuring broad access of private investors to commercial natural gas, involvement of SMEs in the construction of gas facilities for the infrastructural development of gas engine fuel, strengthening work with the customer base and the media[25], etc.

In just the first half of 2023, members of the PC of the JSC National Welfare Fund «Samruk-Kazyna» formulated and recorded 56 recommendations in the minutes.

Among the direct members of different PC, only 7.85% support the need to increase the level of accountability of heads of local executive bodies and organizations subordinate to them to the PC in the main areas and topical issues of their activities.

Separately, it should be noted that the reporting of heads of central and local state bodies and quasi-public sector entities on various issues to the members of the PC is facilitated by the practice of holding various official events simultaneously in offline and online modes, which has been developing since 2020 (under the influence of the COVID—19 coronavirus pandemic factor - approx.). This makes it possible to ensure the participation in the relevant meetings of the PC of their members staying in other cities or countries and, as a result, has a positive impact on the content and results of the discussion of the reports being heard.

[25] *The summaries of the PC of JSC «Samruk-Kazyna» for 2023 // official website of JSC «Samruk-Kazyna». sk.kz/public-council/about/documents/?lang=ru*

CONCLUSIONS

Even though public control is one of the leading activities of the PC at all levels, its implementation is associated with various critical moments. The latter, in turn, contributes to a decrease in the level of efficiency of this activity and, as a result, negatively affects the overall potential and image of the bodies under consideration.

First of all, many members of the PC of different categories, firstly, do not possess sufficient knowledge and skills regarding the application of all forms of public control in the process of its implementation. Secondly, they do not have the financial and other resources necessary for the high-quality implementation of the relevant activities.

This is more typical for public expertise, which is limited mainly to the consideration by the members of the PC of various draft laws and by-laws on the initiative of the leadership of the relevant republican and local state bodies. The practice of conducting it on the initiative of citizens and/or non-profit organizations by specially created PC expert commissions, as established by the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils», is virtually absent.

Within the framework of public monitoring, attention is drawn to the large quantitative gap between the relevant activities carried out by PC at different levels in the first half of 2023 and the practical recommendations developed based on their results (404 and 303, respectively). A similar situation is also observed following the results of the PC hearing reports on the results of the work of relevant state bodies and quasi-public sector entities (948 hearings and 213 recommendations).

Thus, the activities of the PC at all levels during the specified period in the line of public monitoring and hearing reports on the results of the work of state and quasi-state structures should be considered low productive.

Public hearings are conducted mainly by the PC at the local level. At the republican level, in the first half of 2023, only 8 public hearings were held, including:

— 5 — PC in central state bodies (Ministry of Industry and Infrastructure Development, Ministry of Agriculture and Ministry of Emergency Situations);

— 3 — PC in «Baiterek».

At the same time, specific practical recommendations based on the results of public hearings were developed and presented exclusively by the PC on the activities of civil protection bodies (Ministry of Emergency Situations – note).

In turn, these indicators indicate the non-use of the Republican-level PC of all the opportunities and tools provided by the current legislation for the implementation of public control. This is especially true for the operating systems of quasi-public sector entities, which are distinguished by the lowest indicators according to the results of the activity under consideration.

Of particular note is the low level of information support for the activities of PCs of all categories through all four forms of public control. In turn, this circumstance contributes to the fact that more than half of the citizens of Kazakhstan are completely unfamiliar with the work of these bodies (56.8%) and, as a result, are not able to evaluate it properly.

SECTION 3

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF PUBLIC COUNCILS AND THE INCREASE OF THEIR ROLE

3.1. Analysis of modern trends of the Institute of Public Councils in the Republic of Kazakhstan

Today the PC has taken place as an institutionalized form of interaction between society, the state and the quasi-public sector. There are legislative norms regulating the formation, activities and powers of the PC. Despite the existence of legal grounds and the established practice of interaction with state bodies of the republican and local levels, as well as quasi-state entities, there are a number of problematic issues that make the task of further transformation of the PC institute topical.

To identify the current achievements and problems of the PC, sociological studies were conducted in the form of a mass questionnaire and an expert survey to compile this national report. The research results revealed several features that characterize the current state of the PC institute.

In particular, experts note the following achievements in the development of the PC:

1. The intensity of mediated communication via PC between the state and society has increased. Experts note that the PC acts as a link between citizens and the state in the person of local executive and representative authorities (akimats and maslikhats).

2. PC members often act as experts, providing analytical support for the decision-making process. The experience and qualifications of PC members allow them to better understand the reasons for making certain decisions and make appropriate recommendations.

At the same time, the expert community noted several shortcomings in the operation of the PC, which largely determine the current trends in the development of the PC. These include the following points:

1. Limited power of PC. Due to the nature of the PC institute itself, its decisions are not binding, all recommendations of the PC members are advisory in nature. On the one hand, this helps to prevent the risks of illegitimate interference in the activities of state and quasi-state organizations. On the other hand, the lack of legal authority often prevents the PC from performing its functions of monitoring various objects, which is caused by limited access to objects.

2. Low intensity of cooperation with government agencies. Experts note the absence of meetings of the PC with the akims of the relevant localities, the operation

of the PC as a mechanism for legitimizing decisions, the interference of state bodies in the work of the PC through members of the PC who are current or former employees of state bodies, as well as deputies of the maslikhat.

3. The practical lack of communication between the PC. The members of the PC note that in connection with the creation of the PC directly under each individual state body or quasi-state entity, the PC are not related to each other in any way. At the same time, the expert community notes the reasonable difference of each PC, the uniqueness of the set of problems under consideration, which casts doubt on the effectiveness of the attempt at general coordination of the activities of all PC. As a result, each PC, in fact, remains autonomous, which reduces its potential for public control.

4. The presence of current and former civil servants in the PC. The members of the PC, who acted as respondents in the expert survey, note that the PC should consist only of representatives of the public — active citizens, NGO employees. The presence of civil servants casts doubt on the independence of the PC as an institution of civil society.

The listed omissions only partially reflect the problematic aspects of the PC activity, but give grounds for judgments about the promising directions of the PC development. At the same time, it should be noted that among the various forms of Civil activity, PC are relatively effective. In the academic literature, the question of the further development of the PC institute is of particular relevance. So, some scientists (Zh. Iskakova and A. Suleimenova) believe that increasing the information transparency of PC activities can become a promising area of scientific research[26].

Kazakhstani scientists A. Shubaev and G. Karzhasova note as the main problems of the PC institute the superficial and fragmentary legal regulation of public control, the unsystematic nature of the activities of subjects of public control, as well as the low involvement of the population and civil society institutions in the process of public control. The latter, in turn, according to scientists, is associated with a low level of interpersonal trust in society, as well as a low level of public trust in civil society institutions. The authors conclude that the process of institutionalization of public control is an important step towards the democratization of Kazakhstan and unilateral activity of the state is not enough, it is necessary to increase Civil engagement[27].

Based on the above, it is possible to determine the following **current trends in the work of the PC,** characteristic of both world experience and Kazakhstani practice.

1. Digitalization and online participation. With the increase of access and active use of digital technologies, there is a growing trend towards the use of digital communications to improve the operation of the PC. To date, online platforms for e-Government and electronic document management are successfully functioning in Kazakhstan, which, constitutes an infrastructure for online public participation. In world practice, virtual town halls and joint websites operate to promote broader and more accessible public participation in the decision-making process. Digitalization of the PC opens up a number of opportunities and risks at the same time.

An example is the online platforms of citizens' interaction. Many countries and local governments have created online platforms that allow citizens to participate in decision-making processes. For example, the «Your Voice, Your Canberra» (YourSay) platform in Australia allows residents to share their opinions on various issues, such as urban planning, budget allocation and utilities[28]. This digital approach promotes greater citizen participation and provides them with a convenient way to be heard.

[26] *Zh.A. Iskakova. Peculiarities of legal regulation of public council activities in the Republic of Kazakhstan/ Zh.A Iskakova., A.B. Suleimenova // Actual problems of contemporality. — 2023. — № 2(40). — P. 24–29*

[27] *Shubayev A. K.; Karzhasova G. B. Main trends of development of public council in the Republic of Kazakhstan // Economics and Law - 2023 : Collection of articles of II International scientific and practical conference, Petrozavodsk, June 15, 2023. — Petrozavodsk, International Center of Scientific Partnership "New Science" (SP Ivanovskaya I.I.), 2023. — P. 8–13.*

[28] *YourSay ACT Government's online consultation hub. Access mode: yoursay.act.gov.au/about-us.*

Opportunities:

Increase the accessibility of participation: Online platforms provide broader and more accessible participation, allowing citizens from various social groups, remote areas and those with disabilities to participate in the activities of the PC.

Increased engagement: Online participation allows citizens and PC members to contribute to the process of public control at a convenient time for them, increasing the likelihood that different points of view will be heard.

Providing real-time feedback: Online platforms facilitate faster data collection and feedback, which in the future will allow the PC to respond faster to problems.

Risks:

Digital divide: Not everyone has equal access to the Internet and modern devices, which may deprive some citizens or local communities of the opportunity to participate effectively. Not all government agencies are ready to provide facilities and technical means to ensure the operation of the PC, especially at the local level. On the one hand, digitalization can act as a way to simplify and reduce the cost of participation of PC members in public control, on the other hand, it can become an obstacle to the personal participation of citizens who want to attend events or do not have sufficient technical and software tools to participate.

Loss of privacy: Online interactions can raise concerns about privacy and data security, potentially deterring some people from participating due to concerns of data misuse. The activity of PC members is often associated with involving the public in discussions on certain issues. It is the resource of the involved citizens that allows the PC to give priority to certain socially significant problems, which accelerates their solution by the relevant authorities. Therefore, it is important to create trust-based mechanisms of virtual participation.

2. Inclusivity and diversity. In world practice, efforts have been made to ensure that the PC represent different strata of society. This includes promoting gender balance, ethnic and cultural diversity, and engaging marginalized communities to ensure that their voices are heard and their points of view are taken into account. The issues of gender and age quotas, which imply an increase in the number of women and youth in the PC, are relevant to the Kazakhstani PC development agenda.

In some countries, measures have been taken to ensure that PC are more inclusive and diverse in their composition. For example, the Swedish Sami Parliament reserves seats specifically for the indigenous Sami community, which allows them to have their own voice in matters affecting their rights and interests[29].

Opportunities:

Better representation: An inclusive PC reflects the rich diversity of views and experiences of society, which leads to more legitimate sustainable decision-making.

Increasing legitimacy: Inclusive representation gives credibility to the recommendations of the PC, since they are considered to be based on a wide range of points of view.

Combating marginalization: Inclusivity assumes that marginalized communities have a voice in decision-making processes, helping to solve their unique problems.

Risks:

Selection criteria: Ensuring fair representation can be a difficult task, and there may be disputes about the criteria for selecting representatives from different groups.

Limited participation: Achieving full inclusivity can be difficult, and some voices

[29] *The Sami Parliament. Access mode: sametinget.se/english.*

may be underrepresented, especially when it comes to groups with fewer resources or political influence.

Potential symbolism: In some cases, the inclusion of certain representatives may be seen as symbolism rather than genuine participation, leading to skepticism about the effectiveness of the council.

3. Joint creativity and cooperation. PCs are moving away from a top–down approach to decision-making (top-down) and are increasingly using methods of joint creativity and cooperation (equal contribution). This involves the involvement of citizens, stakeholders and experts in the development and implementation of individual projects and self-government policy as a whole.

At the same time, there is a positive experience of participatory (joint) budgeting. This approach involves involving citizens in solving questions about how to allocate part of the state budget. Cities such as Porto Alegre in Brazil and Paris in France have implemented successful joint budgeting processes where residents propose projects for financing and vote for them, which gives them the opportunity to actively participate in budget allocation decisions. In Kazakhstan, such a case is related to the project «Participation Budget», implemented in the cities of Almaty and Astana, but not yet fully scaled to the national level.

Opportunities:

Improving the quality of decisions: As the practice of democratic states shows, joint decision-making often leads to well-reasoned and comprehensive decisions based on the experience of various stakeholders.

Increased interest: When stakeholders are actively involved in joint policy development, the likelihood of their support and willingness to implement solutions is higher.

Prevention of problems in the implementation of the decisions taken: cooperation helps to identify potential problems of their implementation at an early stage, which leads to more effective implementation of the policy.

Risks:

Time-consuming: Approval processes can be time-consuming and require extensive coordination and collaboration between stakeholders.

The need for conflict resolution: Joint decision-making may involve reconciling conflicting points of view, which can be difficult and urgent.

Power dynamics: An imbalance of power between stakeholders can affect the outcome of decisions, potentially marginalizing certain voices or interests.

4. Political innovations. Some operating systems take an experimental approach, allowing for pilot projects and testing policy innovations to assess their effectiveness before implementing them on a larger scale.

In some countries, regulatory sandboxes have been created, which are controlled environments in which innovative solutions or projects can be tested. These «sandboxes» allow the PC to evaluate the feasibility and effectiveness of new approaches before scaling them. An example is the regulatory sandbox of the Financial Supervision Authority (FSA) of the UK[30], where fintech startups can test their products and services under the supervision of regulatory authorities.

Opportunities:

[30] *Regulatory Sandbox. FCA Innovation Hub. Access mode: fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox.*

Adaptive management: experiments and innovations in self-management policy implementation mechanisms allow the PC to test their effectiveness in real scenarios and make the necessary adjustments, contributing to adaptive management.

Decision-making based on new data: Policy innovations provide new data and ideas that are used in evidence-based decision-making processes.

Promoting innovation: Openness to experimentation promotes creativity and innovation in the development and implementation of self-government.

Risks:

Unforeseen challenges («black swans»): innovations in politics may not always bring the desired results, leading to unforeseen consequences or negative impact on certain groups of society.

Limited scalability: Successful policy experiments may find it difficult to scale to larger populations or other contexts because the results may vary in different settings.

Resistance to change: Some stakeholders may hesitate to introduce policy innovations in the field of public control due to the uncertainty and risks associated with untested approaches.

5. Assessment of regulatory impact: PCs in the world practice are paying more and more attention to assessing the impact of their recommendations and decisions on the policy being implemented and the social effect. Regular evaluations help to measure the effectiveness of recommendations and initiatives, ensuring that they meet the intended results.

In world practice, some large operating systems, such as the U.S. Government Accounting Chamber (GAC), regularly conduct impact assessments and evaluation of policies, programs and projects. The GAC issues reports addressed to the US Congress detailing the results and effectiveness of various initiatives to ensure accountability and inform decision-making[31].

Opportunities:

PC accountability: Impact assessment holds the PC accountable for the effectiveness of their decisions and actions, promoting transparency and good governance.

Learning and improvement: An interim evaluation of the results of the work provides feedback, allowing the PC to learn from past experiences and improve its future initiatives.

Data-based decision-making: Impact assessment should be based on a data set, which allows for more informed decisions.

Risks:

Resource intensity: Conducting a comprehensive regulatory impact assessment may require significant time, experience and financial resources.

Measurement challenges: Evaluating complex solutions and accurately assessing their impact can be difficult, especially when it comes to long-term or indirect effects.

Subjectivity: Impact assessments may include subjective judgments about what counts as success or failure, which leads to different interpretations of the results.

6. International cooperation. There is a growing interest in cross-border and international cooperation between the PC and similar bodies. This allows the exchange of best practices, knowledge and joint efforts to solve global problems.

For example, the European Union uses the Open Method of Coordination (OMC)

[31] *What GAO does. U.S. Government Accountability Office. Access mode: gao.gov/about/what-gao-does.*

to facilitate cooperation and exchange between EU member States[32]. Through the OMC, countries share best practices and benchmarks on various issues, including employment, education and social integration, to improve policy outcomes in the EU.

Opportunities:

Knowledge sharing: Cross-border cooperation allows the exchange of best practices, lessons learned and innovative approaches between different countries and regions.

Solving global problems: cooperation on international issues, such as climate change or pandemics, contributes to the consolidation of actions and increases the effectiveness of response measures.

Building trust: Cooperation with other countries or regions can help build trust and cooperation by facilitating joint efforts to solve common problems. At the same time, in the Kazakhstani context, we are talking about strengthening institutional trust in the PC, which is important to take into account, since this form of Civil activity is at the stage of formation, and the success of public control largely depends on how society will perceive the institution of the PC.

Risks:

Conflict of priorities: Different contexts and national interests that guide the PC can lead to a conflict of priorities, which will make it difficult to reach consensus or significant progress.

Policies synchronization: Policy alignment in different jurisdictions may require compromise and is not always possible due to differences in legal and political systems.

Geopolitical issues: Joint efforts may be hindered by geopolitical tensions or international conflicts, which limits opportunities for cooperation.

7. Data transparency and confidentiality. As the PC collects and uses more data to make decisions, ensuring data transparency and protecting personal information becomes a serious problem. It is very important to find the right balance between data access and privacy protection.

Governments around the world are launching open data initiatives, making massive databases accessible to citizens. These initiatives prioritize data transparency while maintaining confidentiality. For example, the US Open Data Portal provides access to various datasets on topics such as healthcare, education, and transportation.

Opportunities:

Public trust: Open data initiatives increase transparency and accountability by strengthening public trust in PC decision-making processes.

Informed participation: Access to open data allows citizens to make an informed contribution and participate meaningfully in the activities of the PC.

Data-driven solutions: Open data provides a wealth of information that can be used to develop evidence-based measures. As a rule, evidence-based solutions have higher efficiency and legitimacy among the population.

Risks:

Data security threats: The provision of publicly available data may pose a security risk if confidential information falls into the wrong hands or is improperly processed. PC may require transparency from government agencies, but if the information falls under the status of limited consideration, the transparency of decisions taken or the legitimacy of PC recommendations may be questioned.

[32] *Open Method of Coordination. EUR-Lex. Access to European Union Law. Access mode: eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html#:~:text=The%20open%20method%20of%20coordination,introduce%20or%20amend%20their%20laws.*

Poor data quality: Ensuring the accuracy and reliability of open data can be challenging, which can lead to misinformation or misinterpretation.

Insufficient data: Some communities or groups may be underrepresented in open data sets, which leads to underrepresentation in decision-making processes.

8. Crisis management and sustainability. In the face of crises such as pandemics or natural disasters, PCs adapt their structures to address urgent problems and ensure greater resilience and preparedness.

Community-based Emergency response Teams (CERTs) have been established in disaster-prone regions to enhance local preparedness and resilience. CERT members are trained to respond effectively to emergencies such as earthquakes, floods or forest fires, providing a more decentralized and rapid response to disasters.

Opportunities:

Rapid response: crisis management at the level of local communities allows for a faster response, since in the event of natural disasters and disasters, local rescuers are often the first to arrive at the scene.

Point solutions: Localized crisis management considers the unique needs and problems of specific communities, which leads to more effective solutions.

Empowering the community: crisis management with the participation of local communities expands the opportunities of residents and PC, as well as strengthens ties in the community.

Risks:

Limited resources: Crisis management at the community level may face a lack of resources, which makes it difficult to overcome large-scale or protracted crises, the work of the PC in such cases may be ineffective.

Coordination problems: Coordination of various public initiatives with government agencies and other response services can be difficult and requires intensive communication. At the same time, in emergencies, the executive authorities, represented by authorized state bodies, can make so-called «unpopular» decisions that may run counter to the interests of the local community or a large number of social groups.

Deepening inequality: Community-based crisis management may inadvertently exacerbate existing inequalities, as some communities may have more resources and capacity to respond effectively.

9. Increasing participation at the local level. In the PC development strategy, special attention is paid to expanding the activities of the PC at the local level, increasing the opportunities for communities to participate in local government decisions that directly affect them.

In some cities, such as Los Angeles (USA), there are district councils that allow residents to participate in local decision-making processes. These councils represent specific areas and provide community members with the opportunity to raise concerns, propose projects and have a direct impact on local issues.

Opportunities:

Making unique (individual) decisions: Participation at the local level ensures that solutions meet the unique needs and priorities of specific communities.

Strengthening democratic principles: The involvement of citizens at the local level contributes to the development of direct democracy and increases Civil engagement and participation in political life.

Involvement and commitment: When residents participate in decision-making at the local level, they feel more involved and committed to the well-being of their

community. This has a positive effect on their behavior and increases their interest in active Civil participation.

Risks:

Limited scope: Participation at the local level may not address broader regional or national issues that require coordination and cooperation beyond local borders.

Reduced capacity: Some local communities may lack the expertise or resources needed for effective participation, which may lead to unequal representation.

NIMBYism (acronym with «not in my backyard» — literally: «not in my backyard» or in the sense: «my hut on the edge»): participation at the local level can be influenced by NIMBYism, when residents resist certain projects or initiatives that they consider undesirable or potentially negatively affecting their immediate environment.

10. **Introduction of mixed participation models**: the combination of traditional personal consultations with digital interaction methods allows the PC to reach a wider audience and receive a variety of information from citizens.

Citizens' assemblies, such as the Irish Civil Assembly, bring together randomly selected citizens to discuss and provide advice on important issues. Combining face-to-face meetings with online discussions ensures more comprehensive participation, ensuring that different points of view are considered. For the second year in a row, meetings of the National Kurultai have been held in Kazakhstan, which, according to the plan, also involves a broad discussion on issues of national importance with the participation of representatives of various regional, ethnic and other social groups.

Opportunities:

Synergy of points of view: the combination of personal presence and online interaction allows you to consider a more complete and diverse range of points of view, which should lead to informed decisions.

Increased Engagement: Offering multiple forms and opportunities increases the likelihood of citizens' participation in PC activities, satisfying different preferences and accessibility.

Overcoming barriers: Mixed models help to overcome some limitations associated with an exclusively personal or online approach, such as lack of Internet access or limited physical collection capabilities (territorial remoteness, lack of appropriate premises, transportation difficulties, and others).

Risks:

Coordination problems: Managing both virtual participation and personal presence can be complex, requiring effective coordination and communication between different channels of interaction.

Technological barriers: Some people may find it difficult to navigate online platforms, which may prevent them from fully participating in digital discussions.

Ensuring representation: The PC should ensure that the mixed approach does not exclude unintentionally certain groups that may have limited access to digital technologies or personal meetings.

It is important to note that the trends considered are dynamic and can be implemented as social needs and political dynamics develop. The given foreign examples illustrate how the PC developed within the framework of the trend of increasing public participation in decision-making processes. It is important to note that the opportunities and risks that each trend carries may vary depending on the political context, the practice of public control, as well as the cultural and political dynamics of a particular region or the whole country. The PC should take these factors into account when implementing its functions to maximize benefits and effectively

solve emerging problems. In addition, constant monitoring of the PC performance and feedback from stakeholders can help the PC to adjust its approaches and constantly improve the methods of interaction and decision-making.

3.2. The role of public councils in strengthening democracy and civil society in the Republic of Kazakhstan

The Public Council, as an institution of civil society, is an organization that serves as a forum for open discussions, consultations and representation of various stakeholders within society. The main purpose of the PC is to promote dialogue and interaction between the public and government agencies or other decision-making bodies.

PC can exist at various levels of government, from local to national, and they can deal with specific issues, whole areas or the widest possible range of national issues. Their composition may be different but usually they include representatives of different social groups, NGOs, experts, activists and concerned citizens.

PC functions can cover a wide range of activities, such as:

Providing feedback and advice. The PC can offer recommendations and feedback on the policies being implemented, the activities of a public authority or quasi-public entity, as well as programs and legislation to ensure that they reflect the needs and concerns of the public.

Supervision and monitoring. Some operating systems in the world practice are tasked with monitoring the implementation of government policies or projects to ensure transparency and accountability.

Interaction with the public. PC act as a platform on which citizens can express their opinions, participate in decision-making processes and solve their problems.

Mediation. PC can act as intermediaries between conflicting parties to find common ground and promote cooperation.

Awareness and education. PC can participate in public awareness campaigns to inform citizens about specific problems or policies being implemented to address current issues.

In general, PC can play a vital role in strengthening democratic governance principles, ensuring transparency and guaranteeing Government accountability. The effectiveness of the PC depends on how well they represent and interact with various segments of society and how seriously their recommendations are considered by the relevant authorities.

For more accurate coverage of the state of PC development in Kazakhstan, as well as determining the place of PC in the process of strengthening democratic procedures, it is necessary to refer to the results of an expert survey.

According to some experts, PC has only a formal meaning. Even if the position of a member of the PC was elected by the population, the PC, as an advisory body, would still not bring real changes. As individual members of the PC note, provided that the deputies of the maslikhats would carry out their functions properly, there was no need in PC: «If the maslikhats were really elected at all, and these deputies would be elected, i.e. by the population, then these PC would be purely like this, they would not be needed legislatively.»

There are often former heads of state structures in the PC, whose views remain limited and rather pro-state than pro-citizen. At the same time, experts note that the

experience of working in public service hinders the adequate defense of the interests of society in the work of the PC: «The main part is former heads of administrative departments of the akimat, state bodies. They are not because they are people, they know their field, but they have a purely bureaucratic look. And here the PC should look a little differently. To express people's opinions.»

Experts believe that the PC should express the opinion and interests of people, but it turns out that often the recommendations of the PC are not taken into account and ignored by the executive authorities. *«The PC has to work with people. Monitor, travel, communicate, talk, disclose, write and make decisions. Here's the problem, here's the solution. Then I understand, and some people don't understand. They say the best people, famous people, artists, or someone else is sitting down. So, an ignorant person just says the problem, you say the solution to the problem. How can this problem be solved, what are you sitting for?! This is called PC, expertise. Public expertise works very poorly in our country, I think so,»* one of the interviewed experts notes. It is important not only to be aware of public sentiment, but also to understand the subject of the PC, have a narrow specialization and experience in interacting with government agencies. This allows, on the one hand, to adequately assess the capabilities of the authorized bodies, and on the other — to correctly aggregate and articulate public interests in order to achieve the most effective consensus. In this role, the PC allows state bodies to clearly feel the boundaries of what is permissible, and civil society to openly influence the decision-making process within the limits of what is permissible.

At the same time, experts noted that *«there is still a twofold attitude to the activities of the PC on the part of the executive branch. Sometimes they listen, which is good, and sometimes they ignore us, as they say. And this issue, what they ignore, accumulates, and then one day the problems are more serious».* Selective consideration of PC recommendations negatively affects not only the credibility of the PC and the legitimacy of its acts, but also negatively affects the image of the state body itself, the level of public trust in it.

There are problems with the sovereignty of the PC institute, since the state body or quasi-state entity under which the PC is created provides them with assistance and support in organizing the work and monitoring of projects. Nevertheless, the PC has the potential to become a bridge between ordinary citizens and executive bodies. They should actively communicate with the population, monitor the situation on the ground, identify problems and propose solutions. According to experts, for an objective picture, it is necessary that the composition of the PC should consist entirely of representatives of civil society, excluding the presence of officials and thereby ensuring the independence and objectivity of the work of the PC. According to the expert, *«PC should consist of public figures. Government agencies should not sit there at all. It should be an absolute public body, there should be no representatives of the state body there, and that's it. At least one secretary can work».*

However, many operating systems currently face a lack of authority, which complicates their role in monitoring and decision-making. Contractors are not always ready to cooperate with public figures, but this has to be solved in a working order. The PC does not always have legal powers, which leads to problems with the implementation of their activities. So one of the respondents of the expert survey, who is a member of the PC, noted that «there are contractors who react very sharply to the presence of public figures in the place of work. Of course, there are such moments. But they are resolved in a working order. If a person does not agree to work with public figures, then, of course, no one really insists».

On the other hand, PC can act as important mediators in the relations between the state and society. According to experts, the PC should find compromises and strive to solve issues that interest citizens. The Public Council also acts as communication «prosthesis» of maslikhats and akimats: *«what I can say about the PC, I would say, is a kind of bridge between ordinary people and, as it were, our executive bodies. Therefore,*

in my opinion, it is necessary. You know yourself, the question is always raised that ordinary people cannot reach their elected deputies. And here at least we are working here now, we are always open when necessary, people always come by themselves. And when we feel some problematic issues, then we go there ourselves, study this issue and try to work out an acceptable option for the executive branch and for the people. Basically, as they say, we respond to those urgent questions from the people, of course».

At the same time, it cannot be denied that there is a positive experience of interaction of the PC with both quasi-state entities and local executive authorities. *«And besides, the PC helps very well, so to speak, the akimat of the city of Ust-Kamenogorsk in monitoring the quality of work, in particular road works, the quality of yard improvement. They help to work in order to ensure that all this is carried out as efficiently as possible and efficiently for the population of the city» the expert noted. Active interaction with the executive authorities will help ensure more efficient and high-quality work of the PC in the interests of the population: «If necessary, field raids are organized for monitoring, and the akimat also provides assistance».*

The members of the PC also highly appreciate the potential of interaction with state bodies in the interests of society: *«Our task, as they say, is to find the middle ground so that this issue is resolved. Plus, this issue was finally resolved. In this regard, of course, the executive branch would like a little more active interaction with our positions».* Thus, in order for the PC to really become useful tools, it is necessary to pay attention to their independence, powers and actions. This will make their work more effective and focused on solving real problems of citizens and the development of society as a whole.

Nevertheless, there are certain omissions in the operation of the PC that affect the perception of their effectiveness. These include: autonomous functioning (the practical absence of horizontal communication between the PC), rare meetings both with representatives of the state body under which the PC was created, and with other members of the PC (1-2 times a month), experts also add rare contacts with the population, which, as a rule, are carried out only by the chairmen and less often — members of the PC.

One of the proposed ways to solve the problem is to intensify the operation of the PC in the regions. At the same time, this format of work involves holding field meetings, meetings with the population in the regions and paid business trips, which will help better cover the opinions and interests of citizens, as well as involve a wider range of citizens in the process of political participation.

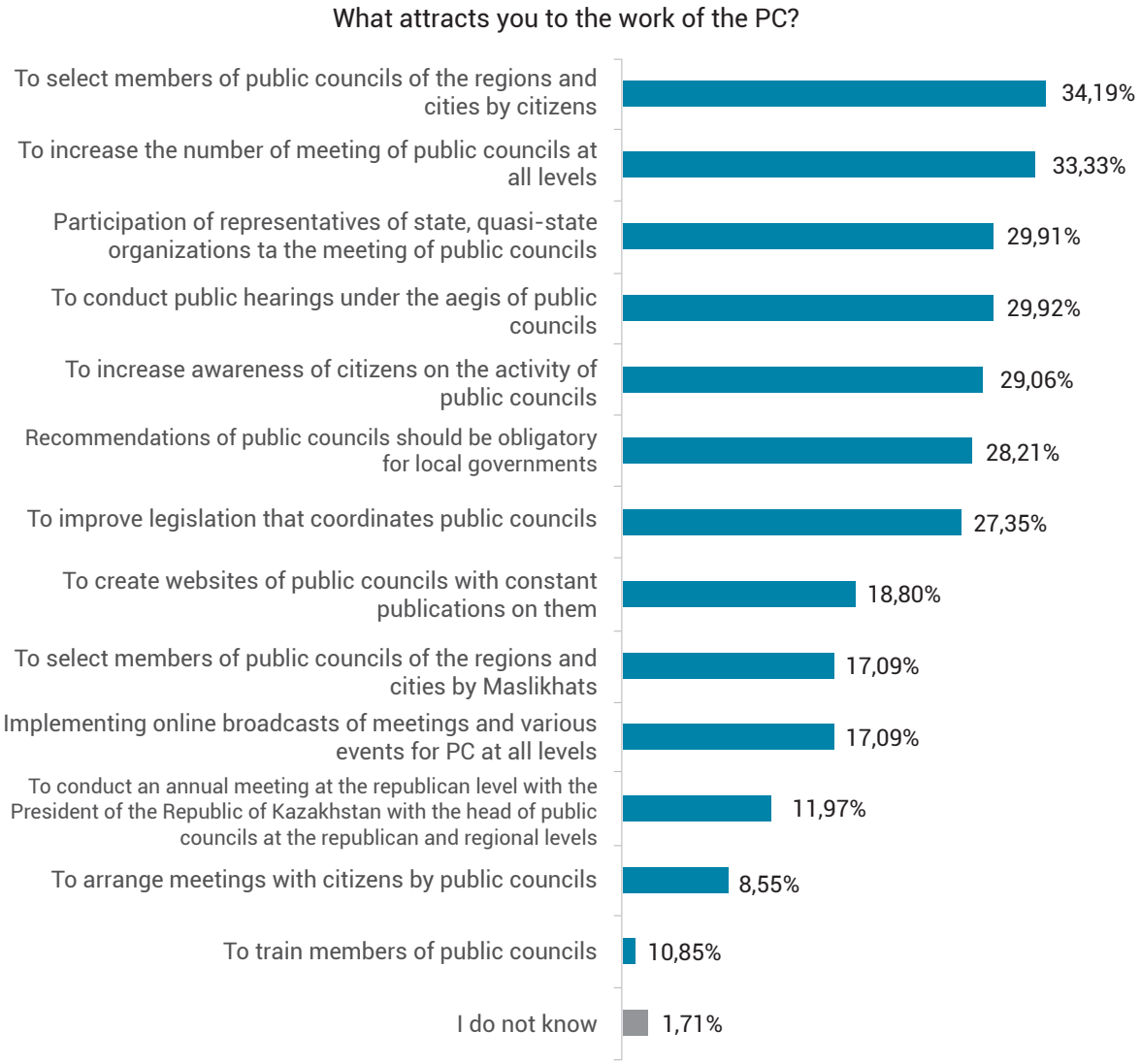
Thus, information support and coverage of PC activities are important aspects of their work that need to be developed. Proposals for the creation of websites, the use of various resources for information coverage and active work in the regions can make the PC more accessible and effective for the population and interaction with executive authorities.

The potential opportunities for increasing the influence of PC on public policy are clearly reflected in the results of a mass survey conducted on the topic of PC. The distribution of answers to the question «What, in your opinion, should be done to improve the activities of the PC at all levels?» shows that every third respondent believes that the introduction of an election mechanism (34.19%) and an increase in the frequency of meetings of the PC at all levels (33.33%) will contribute to the development of the PC in Kazakhstan (see Pict. 14).

Three out of ten respondents believe that the improvement of the work of the PC in Kazakhstan will be facilitated by: the participation of heads of state bodies and quasi—state structures at meetings of the PC — 29.91%, holding public hearings under the auspices of the PC on a permanent basis — 29.91%, raising public awareness about the activities of the PC - 29.06%, giving the proposals of the PC for state bodies and quasi-state structures the status of mandatory for execution — 28.21%, as well as the improvement of legislation regulating the activities of the PC — 27.35%.

Only one in five respondents stated that the improvement of the PC at all levels will be affected by: the creation of PC sites with constant updating of information — 18.80%, the election of PC members of regions and cities as deputies of maslikhats — 17.09%, the implementation of online broadcasts of meetings and other PC events - 17.09%.

Fewer respondents said that the improvement of the PC will be affected by the holding of the annual republican meeting of the PC with the participation of the President of the Republic of Kazakhstan (11.97%), the introduction of receptions by members of the PC of interested individuals and legal entities (8.55%), as well as improving the level of qualification of members of the PC (0.85%).

Pict. 14. The breakdown of responses to the question, «In your opinion, what actions should be taken to enhance the effectiveness of the Public Councils (PCs) at all levels?»

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

The prospects for the development of the PC as a civil institution are dictated to a certain extent by public demand. According to the results of a sociological study, 62.5% of respondents would like to receive more information about the activities of PC, while 37.5% of respondents do not need it. At the same time, respondents with high incomes and representatives of other ethnic groups express the greatest interest. The villagers are also a little more interested than the townspeople in getting information about the activities of the PC, in age groups the differences are insignificant and comparable to the national values (see Table 29).

Table 29

The breakdown of responses to the question «Would you like to receive more information about the Public Council (PC) activities?» in various social groups, in %

	RK	Type of settlement		Income level					Ethnicity		
		City	Village	High	Higher than average	Average	Lower than Average	Low	Kazakhs	Russians	Others
Yes	62,5	61,0	65,0	77,7	71,1	64,6	62,8	64,4	63,7	53,4	70,7
No	37,5	39,0	35,0	22,2	28,8	35,3	37,1	35,5	36,2	46,5	29,2

Source: NJSC «Kazakhstan Institute of Public Development»

The issue of the effectiveness of the PC institute is actively discussed in public discourse. So, there are different opinions about the composition of the PC: *«Despite the formal observance of the limit of the civil sector in the PC (at least 2/3), it is often represented by former civil servants, ex-akims, deputies, heads of social facilities expressing loyalty to the leadership of the region».* It is obvious that the issue of inclusion for the PC is relevant and will set the agenda for the development of the PC in the coming years[33].

The National Anti-Corruption Report for 2022 notes a number of achievements in the transformation of the PC institute[34]: «In 2022, the compositions of 90% of the PC were updated. The representation of civil society has increased by 23.5% and accounts for 86% of the total number of members in general». The report also notes that at the initiative of the Anti-Corruption Agency of the Republic of Kazakhstan, anti-corruption commissions have been established and operate at the local level, at which the heads of local executive bodies are regularly heard. Experts who are members of the PC under the Anti-Corruption Agency of the Republic of Kazakhstan also note the high interest of the body itself in increasing the transparency of its activities. At the same time, the report notes that informing about the activities of the PC is carried out through the preparation by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan of the annual «National Report on the activities of Public councils in Kazakhstan». In addition to this, information about the activities of the PC, their compositions, analytical and other materials, as well as the opportunity to leave an appeal are available on a special website Kazkenes.kz.

Often the PC acts as a «communication prosthesis» for local executive and representative bodies. For example, the PC of Kokshetau carried out such work. Public activists visited RK-2 and Micro district Saryarka, they figured out why the construction of budget houses stopped; explained to the population the importance of creating and Association of property owners and simple partnerships instead of Housing and communal services. They went to the construction site of the educational complex, which they cannot complete since 2016, where they found that it was necessary to equip the territory and parking spaces. The members of the PC responded to the request

[33] *Public Councils: Falsification or effective institute of citizens' participation??— ORDA. 11.10.2022. Access mode: orda.kz/obshhestvennye-sovety-fars-ili-effektivnyj-institut-uchastiya-grazhdan/.*

[34] *The National Anti-corruption report for 2022. 14.07.2023. Access mode: gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/494573?lang=ru.*

of the residents of Micro district Kulager to launch an additional bus to transport 147 children to the city's schools; revealed that street lighting was working during the day; suspended the increase in the fare for public transport[35].

This kind of activity distinguishes all public councils of localities. But the nature of their activities shows that local government agencies do not have enough resources to monitor the situation, methods of identifying local problems at the initial stage do not allow monitoring the situation on an ongoing basis. These problems are partly solved with the help of citizens living in a particular area, who apply to state bodies with demands and complaints. As a result, a symbiosis is formed when civil society institutions are included in the life support system of a settlement. But citizens continue to note low awareness about the activities of the PC. At the same time, it is difficult to determine whether the PC faces the task of legitimizing already adopted or planned «unpopular» decisions of local executive and representative bodies, or whether they are designed, in fact, to lobby the interests of local communities. The same applies to the PC at the central state bodies and quasi-state entities. As the established practice shows, PC are often limited by a consultative and advisory mandate, which does not allow them to cross the border from a communicative buffer between the state and society into an influential body of civil society expressing the rational and reasoned interests of the majority.

At the same time, the style of work of the PC is determined by the established formats of state bodies - meetings, seminars, field visits and others. Designed to become a communication assistant to government agencies, the PC themselves need more effective coverage of their activities. At the same time, it should be borne in mind that the public interest in the work of civil society institutions often depends on the perception of the importance of politics in a person's life.

The most frequently used format of PC work is the examination of draft regulatory legal acts of the relevant authorities, which has become the only effective way of public control. This mechanism assumes the possibility of independent expertise, that is, the «ecosystem» of civil society will not be harmonious without the parallel development of all institutions. At the same time: *«if we speak in the language of numbers, it is obvious that the work of the PC, with all the desire, is difficult to attribute to the imitation of the participation of citizens in the management of state affairs and control over the activities of state agencies. In general, over the past year, about 3 thousand draft regulatory legal acts concerning the rights, freedoms and duties of citizens were considered by the PC of all levels. As a result of the review, 98 percent of them were approved, returned with recommendations and 37 regulatory legal acts were not approved»*[36].

It is expected that the PC, as an institution of civil society, will facilitate democratic transformations in the spirit of deliberative tendencies. But the activity of PC members duplicates the behavior of employees of state bodies and deputies of maslikhats, which increases the risk of blurring the boundaries between the image of the PC and the state body in the perception of society. Therefore, it is important to emphasize the Civil nature of the PC institution every time, despite the fact that the state or quasi-state body that creates it has in fact an excessive influence both on the process of PC formation and on its activities as a whole. The anti-corruption mechanism in the form of participation of PC members in tender commissions and in public procurement commissions of the relevant state agency creates, rather, risks of personal interest of PC members in the results of public procurement.

A public council cannot replace a state body. There is a risk that the PC institute may level the relevance of improving communications between government agencies and the population. Moreover, the desire to expand public control over the widest possible range of issues of public life indicates that state bodies do not perform their

[35] *For citizen's trust. — Stepnoi Mayak. 13.10.2022. Access mode: sm-news.kz/radi-doveriya-grazhdan/.*

[36] *In the world of stereotypes: what role plays public councils? - Momitor. 20.02.2023: Access mode: qmonitor.kz/politics/4849.*

functions properly — there is no control over the state of urban infrastructure, there is no monitoring of the growth of prices for goods and services, etc. In this situation, the PC does not act as a collective civilian controller, but as a «democratic» cover for inefficient state bodies. It is important that the development of the PC institute does not become an argument in favor of the stagnation of the reform of the public administration system, especially locally.

3.3. The impact of increasing the quota for young people in the public councils of the republican and local level

The results of the expert survey showed that there are different positions on the issue of introducing an age (youth) quota when forming the composition of the PC. Many experts believe that having experience is very important for working in the PC, while in his work there should be continuity between the youth and the older generation. *«After all, experience is something that young people do not have, so this experience is very important, and there should also be some kind of continuity»* the expert believes.

The issue of age and gender quotas is controversial. Some experts believe that gender policy does not necessarily have to be a prominent factor. It is important that PC members are active and interested in improving society, regardless of gender or age. Some experts believe that *«someone young, he/she can help a lot in the PC for development, someone may be older, and he /she can share his /her experience. I cannot say there should be a gender quota»*.

Some experts believe that if quotas are used, then the education and competence of the PC members should be considered in order to ensure the effectiveness of their work on the issues under consideration: *«the fact that young people should be part of the PC is, of course, good. This, on the one hand, educates both the youth and the older generation, so it is mandatory. And the fact that gender policy, I would not particularly highlight it. If it's a woman and she doesn't work at the same time, there is no benefit from this person. Or vice versa. There are active ones, the most important thing is that this person is for the people, for improvements,» experts say. There is an opinion that «if we make a quota, then we probably need to consider it on the issue of human education, the sphere of activity of PC members, because we now have to put women or young people there, and these young people are generally incompetent in the issues under consideration, then what will be the effectiveness of these people?»*

Among the experts there are also those who express support for young and progressive people who want to bring a fresh look and change. The participation of young people in the PC is considered useful, since they can bring energy and new ideas, especially in the fight against corruption: *«Since we want a new look, we need to give an opportunity to young progressive people, and not to those natural people who do not want to change their own, are used to privatizing everything, who are used to everything for themselves»*- experts believe. The special role of young people is emphasized by those experts who consider them carriers of new progressive ideas and values: *«If there are worthy, if there are willing, why not? And young people, on the one hand, the plus is that energetic young guys who carried out the work that you cannot engage in corruption... Participation of young students, youth organizations, they can expand their participation in their environment, campaigning, intolerance of corruption manifestations»*.

The PC is also considered as an important tool for ensuring transparency and openness of the work of state bodies. Communication with the population, representatives of society and their participation in the PC promote transparency and democratic processes. *«I think the PC is a step forward. Why? Because after all, the connection of the state agency with the population, with representatives of our society,*

which is being laid, is the connection of the state agency about work, and as our citizens, as if we are representatives of our people, so that there is openness and transparency», experts say.

For young people, participation in the PC is a type of social activity, a form of political socialization, in which there is an opportunity to gain experience and learn from experienced members of the PC. Experts believe that the experience of senior colleagues is valuable and helps young people in their development: *«Let the youth know, this is a kind of social activity for young people. This is also a job. Firstly, they look at such an external view of internal processes. Then, anyway, there are people with sufficient experience in the PC, with a certain baggage, this is experience for them, firstly, they will watch how the meetings are held, gain experience, read, and delve into it later».*

Thus, experts emphasize the importance of the experience of PC members, as well as their activity in work. At the same time, great hopes are pinned on the participation of young people as carriers of progressive ideas in the PC. An influx of new ideas and innovative approaches to solving problems is expected from the participation of young people in the work of the PC.

There is a successful foreign experience of introducing a youth quota when forming a PC.

The Scottish Youth Parliament (SYP) has introduced a youth quota to ensure that young people aged 14 to 25 are represented in Parliament. As a result, young people have a special platform to express their opinions and concerns and can more widely represent young people in political discussions[37]. With the help of the youth quota, SYP has been successful in protecting important issues that directly affect young people, such as mental health support in schools, climate change action, and job opportunities. The SYP youth quota allowed young people to participate more actively in civil and democratic processes. This approach encourages young citizens to take on the role of leaders, develop skills to protect interests and actively participate in decision-making.

The National Youth Parliament of Timor-Leste has introduced quotas for young people so that young people have the right to vote in shaping the future of the country. The initiative allowed young people to actively participate in debates on critical issues and propose policies relevant to their generation[38]. The National Youth Parliament successfully influences policy discussions at the national level. Young representatives participate in debates on education, employment and social issues, ensuring that the views of young people are taken into account in the decision-making process. With the help of the youth quota, the National Youth Parliament promoted intergenerational dialogue, allowing young people to collaborate with senior politicians to develop more comprehensive and inclusive policies.

The UN Youth Delegates Program has introduced a youth quota, sending young delegates to participate in the United Nations General Assembly and other international forums. This initiative allows young people to participate in solving global problems and defend the interests of youth in the international arena39. The program has led to greater recognition of the voices of youth in international policy-making. The presence of youth delegates led to a discussion of youth-related issues, including education, health and climate change, among world leaders. The UN Youth Delegates Program provides young participants with training in diplomacy, negotiation and international relations. This gives them the opportunity to effectively defend their interests and create networks for future work to protect their interests.

[37] *The Scottish Youth Parliament. Access mode: syp.org.uk/.*

[38] *Timor Leste Youth Parliament. Access mode: yptoolbox.unescapsdd.org/portfolio/1959/.*

[39] *UN Youth Delegate Programme. Access mode: social.desa.un.org/issues/youth/un-youth-delegate-programme.*

These examples demonstrate how the introduction of a youth quota in the PC can lead to positive results, such as increased youth representation, advocacy with youth participation, political influence, intergenerational cooperation and empowerment of young people in the decision-making process. Such quotas play a crucial role in promoting youth engagement, empowerment and policy development aimed at meeting the specific needs and aspirations of young citizens.

Summarizing the above, it can be noted that the introduction of a youth quota in the formation of the PC can have a significant positive impact on the work and dynamics of the PC.

Representation and diversity. The youth quota ensures that young people will be represented in the PC by giving them a direct voice in decision-making processes. This measure will increase the diversity of points of view in the PC and will allow better representation of the interests and problems of the younger generation.

Solving the problems of youth. With a special quota for young people, PC are more likely to deal with issues that directly affect young people, such as education, employment, social security, environmental issues and youth empowerment programs. This helps to create a more inclusive and youth-oriented public policy.

A new look and innovation. Young people often offer a non-standard view and innovative ideas. Their inclusion in the PC can lead to creative solutions to complex problems and the formation of a culture of innovation in the decision-making process.

Bridging the gap between generations. The presence of youth representatives in the PC can reduce the gap between generations and creates prerequisites for a dialogue between them. This contributes to a better understanding between different age groups and a joint approach to the formulation of socially oriented public policy.

Engagement and Civil engagement. The youth quota encourages young people to participate more actively in Civil affairs. Membership in the PC can inspire young people to take a greater interest in governance and public policy, which will lead to increased Civil participation and a sense of involvement in the decision-making process.

Increasing trust and legitimacy. The inclusion of young people in the PC will demonstrate a commitment to inclusivity and recognition of youth as an important stakeholder in society. This can increase public confidence in the work of the PC and the legitimacy of its decisions, especially among young people.

Youth empowerment. Youth representation can give young people a chance to take on the role of a leader and defend their rights and interests. The quota will provide opportunities for developing the skills of young PC members, creating professional communication networks and building the potential of future leaders.

Awareness of youth issues. The presence of youth representatives in the PC increases the awareness of other PC members about the problems faced by young people. This in-depth understanding can lead to more comprehensive and flexible policy recommendations.

Positive impact on PC culture. The involvement of young people can give the PC more dynamism, energy and enthusiasm, as well as stimulate more open and collaborative discussions.

Cooperation between generations. Youth representatives can collaborate with other PC members to develop policies that balance the needs and interests of different age groups, contributing to a more inclusive and cohesive society.

However, it is important to take into account the potential risks:

Youth representatives may lack the experience and knowledge of their senior colleagues, which is likely to cause initial skepticism from other members of the PC and relevant state bodies or quasi-state entities.

The PC must find a balance between representing the interests of youth and taking into account the broader interests of society in order to avoid any perception of favoritism or excluded attitude.

Overcoming stereotypes about the abilities and contributions of young people is likely to be fraught with difficulties, which may affect how their ideas and proposals will be perceived.

In general, the introduction of a youth quota in the PC in Kazakhstan can be a significant step towards empowering young people, inclusivity and more flexible formation of public policy. Using the potential of young people, PC can influence the formation of policies that better meet the needs of the entire population and contribute to the long-term well-being of society.

3.4. Identifying potential opportunities to increase the influence of public councils on public policy

Based on the described trends in the development of PC and the emerging practice of public control, it is possible to formulate with a certain degree of predictability the following promising directions for the development of PC in the world, which will have an impact on the development of the PC institute in Kazakhstan.

1. Continuation of digitalization and technological integration. PCs are likely to increasingly use digital platforms and technological tools to facilitate interaction with both the public and state and quasi-state actors, as well as to improve decision-making processes - increasing transparency, validity and sustainability. This may include the use of virtual reality, artificial intelligence and the analysis of large amounts of data to evaluate the results of activities and identify the social effect of decisions made based on PC recommendations. In general, further digitalization and technological effectiveness of PC activities can lead to positive results:

- **Improved accessibility,** suggesting that digital platforms (in particular, the Open Government portal) allow citizens to participate in PC activities from any region of the country, overcoming geographical barriers and increasing overall engagement.

- **Real-time data analysis** (in the form of dashboard) will allow technological integration to conduct faster data analysis, providing the PC with visual aggregations of data arrays to make more informed decisions based on feedback and trends in real time.

- **Cost-effectiveness** is related to the fact that digitalization can lead to cost savings on communication, documentation and data management, which will make the PC more efficient.

2. Virtual participation. Augmented and virtual reality technologies can play a role in creating immersive and interactive experiences for PC meetings and consultations, allowing citizens to be maximally involved in discussions and joint events. Of course, the introduction of such technologies into the practice of public control will not be carried out for entertainment purposes, but to increase the efficiency of the PC, maximize the involvement of civil society in discussion and decision-making, and, moreover, for the full perception by authorized bodies of the position and mood of the public, which generally corresponds to the concept of a «Listening State». In addition, the following positive results are expected:

- **Enhanced understanding** due to the use of augmented reality and virtual interaction tools that can provide interactive visualization, making the perception of complex issues and discussions more accessible and understandable to the public.

- **Increased engagement** through immersive experiences that can engage participants and stimulate the sustained engagement of civil society members, which will lead to a more active and meaningful contribution of each of them to making a joint meaningful decision.

- **Inclusive participation** will be ensured through various virtual interaction options that can consider the interests of people with mobility problems or other limitations, contributing to inclusiveness in the activities of PC.

3. The use of blockchain technology for transparency and accountability. Blockchain technology can be used to increase transparency and trust in the decision-making processes of the PC, ensuring the immutability and protection of data and records from unauthorized access. The use of blockchain in public control has a number of promising advantages:

- **Immutable records** suggest that the decentralized nature of the blockchain guarantees the security of records of PC decisions and transactions from unauthorized access, which increases transparency and trust in the process.

- **Verifiable data** is possible due to the fact that the blockchain allows citizens to verify the authenticity and origin of the data used in PC decision-making, contributing to its accountability.

- **Secure voting** can be ensured by implementing blockchain-based voting systems, which will increase the security and integrity of elections and consultations.

4. Confidence-building, when enhanced data privacy measures demonstrate the commitment of the PC to protecting citizens' personal information, strengthening public confidence in the PC and encouraging participation in the work of the PC and its activities.

- **Compliance** with the constitutional rights of citizens and legal requirements, including the application of strict data privacy measures that help the PC comply with changing data protection rules and avoid potential legal problems.

- **Encouraging individual contributions** implies that robust privacy measures will be applied that can encourage citizens to provide more candid and critical feedback without fear of retaliation or exposure.

5. Greater emphasis on inclusivity and diversity: The PC will pay more attention to ensuring diverse and inclusive representation, focusing on the involvement of gender, age, ethnic, as well as marginalized communities and underrepresented groups. Increasing the inclusiveness of the composition and activities of the PC will allow:

- **Make comprehensive decisions** through diverse representation, which ensures that PC decisions consider a wide range of viewpoints, resulting in a more comprehensive and equitable policy.

- **To combat inequality** by focusing on inclusivity, which helps to eliminate existing marginalization and social inequality, contributing to a more equitable distribution of resources and opportunities.

- **Strengthen social cohesion** by involving different communities in the decision-making process, which will contribute to the formation of a sense of belonging and unity, strengthening social cohesion and mutual understanding.

6. The development of civil juries and assemblies assumes that the PC in its work will resort to the mechanism of civil juries and assemblies for in-depth discussion of complex issues, contributing to the development of policy recommendations based on data and facts. This format of work has a number of advantages:

- **In-depth discussion:** Civil juries and meetings offer more time for in-depth discussion, allowing participants to scrutinize complex issues and consider multiple points of view.

- **Evidence-based recommendations:** Deliberative processes often include expert presentations and in-depth discussions, resulting in sound practical recommendations.

- **Public support:** Decisions made through civil juries and assemblies are more likely to receive public support because citizens feel they have been part of the decision-making process.

7. Cross-border cooperation and global governance initiatives. As global challenges persist, PC at the international level can strengthen cooperation and joint decision-making to address transnational issues such as climate change, pandemics and migration. Work in this direction will reveal the potential of such areas as:

- **Shared resources and experience:** Cooperation with other countries allows the PC to combine resources, best practices and best practices to more effectively solve common global problems.

- **Collective responsibility:** Joint decision-making strengthens the principle of shared global responsibility in solving common problems such as climate change and pandemics.

- **Using comparative advantages:** Cooperation between countries can allow them to use their strengths and resources to achieve more comprehensive solutions.

8. More active introduction of hybrid participation models involving a combination of methods of personal presence and online participation, which may become a more common form of organizing joint events, which will allow the PC to maximize the participation of citizens, considering different preferences and circumstances. The advantages of the hybrid participation model are obvious:

- **Broad participation**: the combination of offline and online interaction considers different preferences and circumstances, encouraging the participation of a wider range of citizens.

- **Flexibility:** Hybrid models provide flexibility by allowing citizens to choose the interaction format that best suits their capabilities.

- **Fault tolerance:** A combination of interaction options helps to maintain the operation of the PC during unforeseen events or failures that may affect one of the forms of participation.

9. Artificial intelligence for policy analysis. Artificial intelligence (neural networks, machine learning, data analytics) can be used to analyze large data sets, evaluate the results of implemented policies and obtain valuable information for more effective decision-making. In general, the development of data processing methods and their introduction into the daily practice of civil society institutions exercising public control has a number of prospects:

- **Making decisions based on data. Artificial** intelligence can quickly analyze huge amounts of data, providing valuable information and evidence for informed policy decisions.

- **Predictive analytics, made possible** by AI-based analysis, which can help predict potential policy outcomes by helping the PC anticipate problems and evaluate the likely effectiveness of various options.

- **Efficient resource allocation:** AI can optimize resource allocation and identify areas where the involvement of civil society can have the most significant impact, contributing to the efficient use of resources.

10. Strengthening crisis management, where the PC can focus on strengthening crisis management capabilities and resilience in response to natural disasters, pandemics and other emergencies. Practice shows that it is the mechanisms of civil self-organization that have the greatest efficiency and effectiveness, thanks to such characteristics as:

- **Rapid Response:** Crisis management at the local level allows for rapid response, reducing the impact of natural disasters and emergencies on affected communities.
- **Empowering the community:** community-based crisis management enables local residents to actively participate in disaster preparedness and response, contributing to community resilience.
- **Adaptation to changing conditions:** in conditions of frequent crises, the attention of PC to crisis management will allow them to adapt and respond effectively to new challenges.

It is important to note that these forecasts of the development of the PC institute at the global level are difficult to guarantee. The actual development of the PC will depend on many factors, including the political context, the needs of society, technological advances and the willingness of government agencies to accept change and innovation. As the global community evolves, the PC will continue to adapt to the changing social, political and economic landscape in order to meet the demands of citizens and promote democratic principles of public administration and self-government.

At the same time, the above expected positive effects from the implementation of forecasts demonstrate how each predicted trend can lead to various advantages and improvements in the functioning of the PC, the involvement of citizens and the effectiveness of public policy. The implementation and development of these trends can contribute to more effective inclusive and flexible management in the future.

It is important to consider examples of the most effective operating systems that set the tone for the development of the PC institute at the global level. The choice of the direction of PC development in Kazakhstan will partly depend on what successful practices will develop in the world community.

The National Economic and Social Council of Ireland (NESC) provides comprehensive representation. It consists of representatives of various stakeholder groups, such as employers, trade unions, environmental organizations and Civil groups. Such a broad representation ensures that different points of view are considered in the recommendations for the implementation of public policy[40]. In addition, NESC conducts research and analysis to provide evidence-based recommendations on economic and social policy, making their contributions well-informed and influential. The Council also implements a model of social partnership, facilitating dialogue and cooperation between the Government, employers, trade unions and civil society to reach consensus on the most important issues affecting the economy and society of Ireland.

The Danish Technology Council (DBT) organizes public discussion processes on complex technological and social issues with the participation of citizens, experts and stakeholders. This approach contributes to well - informed and balanced policy recommendations[41]. The Council uses various methods of participation, such as consensus conferences and public panels, to ensure that different public perspectives are taken into account when developing technology-related policies. DBT maintains independence from political or commercial interests, ensuring that its recommendations are based on objective and impartial experience.

[40] *The National Economic and Social Council of Ireland. Access mode: nesc.ie/our-organisation/*

[41] *The Danish Board of Technology. Access mode: tekno.dk/about-danish-board-of-technology/?lang=en*

The Citizens' Assembly on Social and Economic Inequality in Canada pays special attention to addressing the problems of inequality. Discussions here focus on policies and measures to reduce economic and social inequality, providing a focused and effective approach. The members of the Assembly are randomly selected by citizens of different backgrounds in order to ensure representativeness and avoid prejudices that may arise as a result of traditional electoral processes. The Assembly receives support from experts in various fields who provide information and recommendations during the discussion process, facilitating informed decision-making.

The National Council of Health of Brazil (Conselho Nacional de Saúde) includes representatives of the Government, civil society, medical professionals and users of the health system, which ensures a broad representation of stakeholders in the health sector[42]. The National Health Council works at both the national and regional levels, which enables the integration of local and regional considerations into national health policies and strategies. The Council regularly holds public consultations to collect feedback from citizens, health workers and other stakeholders on various health-related issues, ensuring public input into the development of health policy.

The Citizens' Assembly on Climate Change in France addresses climate change issues and provides recommendations on climate policy and action[43]. The members of the assembly are randomly selected by citizens to ensure a diverse and representative group of participants reflecting a broader representation of the public. Discussions at the Assembly meetings are conducted by independent experts to ensure the impartiality of the process and to help participants understand complex issues related to climate.

These examples highlight the variety of approaches used by the PC to effectively achieve its goals. While some of them focus on solving specific problems, such as inequality or climate change, others focus on a broader health-related agenda. Random selection of participants ensures inclusive representation, and expert support helps active citizens to deal with complex topics more effectively.

In general, well-developed and effective operating systems have common features, such as inclusiveness, data-based decision-making, transparency of formation and operation, as well as close cooperation with various stakeholders. The success of the PC depends on how well it balances these functions and adapts to the specific context and tasks that it is designed to solve.

For the successful development of the PC, the implementation (full or partial) of the following **factors** is important:

1. Wide representation. Successful PC often include representatives of various social groups, sectors and socio-demographic groups to ensure that a wide range of points of view are considered.

2. Inclusive discussion. Effective PC promote inclusive and informed discussion processes in which citizens, experts and stakeholders participate in discussions, contributing to the development of comprehensive policy recommendations.

3. Making decisions based on data. The PC focuses on making decisions based on data, relying on reliable research, analysis of facts and expert opinions to substantiate their recommendations.

4. Independence and impartiality. The level of independence from political influence and commercial interests increases the credibility and reliability of the PC and public confidence in them.

[42] *Conselho Nacional de Saúde. Access mode: conselho.saude.gov.br/*

[43] *La Convention Citoyenne pour le Climat. Access mode: conventioncitoyennepourleclimat.fr/*

5. Transparency and accountability. Effective operating systems prioritize transparency and accountability, ensuring that their decisions and actions are accessible and understandable to the public.

6. Expanding the methods of participation. Many operating systems use different methods of Civil participation, such as citizen meetings, consensus conferences, or online interaction platforms, to expand citizen participation and gather diverse opinions.

It is important to note that the effectiveness of the PC may depend on its institutional context, political support, available resources and the willingness of decision makers to seriously consider their recommendations. In addition, the functions and effectiveness of the PC can continue to evolve as innovations in governance and public participation become available.

Based on current trends and forecast trends of PC development on the **issue of forecasts of PC development in Kazakhstan, the following directions can be determined:**

Digitalization and online interaction. In Kazakhstan, the introduction of digital solutions to expand the participation of citizens in the activities of the PC is highly likely to continue. Online platforms and virtual interaction tools can be implemented to increase accessibility and encourage wider public participation in decision-making processes.

Strengthening inclusivity and diversity. Kazakhstan will pay more attention to inclusivity and diversity when forming the composition of the PC, ensuring that underrepresented groups, including women, youth and people with disabilities, have a significant voice in public control and political discussions.

Public consultations on key national priorities. The Government of Kazakhstan could initiate more public consultations through the PC on the most important national priorities, such as economic development, environmental protection and social security, in order to get different points of view and improve the results of the implemented state policy in the relevant areas.

Civil education and public awareness. In Kazakhstan, it is important to invest in civil education programs to inform residents about the role and importance of civil society institutions, including the PC, encouraging more active and informed participation.

Regional and local level councils. It is necessary to encourage the creation of PC at the local level to address specific issues and promote decentralized decision-making processes, which will allow communities to have a more direct influence on local governance.

Cooperation with civil society organizations. PC in Kazakhstan can strengthen cooperation with civil society organizations and NGOs in order to promote closer cooperation in the development and implementation of civil initiatives and self-government systems.

Impact assessment and transparency. In the future, we can focus on assessing the impact of the PC recommendations to assess their effectiveness, transparency and accountability, so that citizens can track the results of their contribution to public control and self-government at different levels.

Youth involvement. One of the issues on the agenda of PC development in Kazakhstan will be the search for innovative ways to involve young people in PC, recognizing the importance of involving young people in decision-making processes and promoting dialogue between generations.

Introduction of new technologies. PC in Kazakhstan may explore the possibility of using new technologies, such as artificial intelligence and data analysis, to study public opinion and identify social trends in order to develop more informed recommendations.

International cooperation. Since the PC institute in its current form in Kazakhstan is undergoing a stage of formation, it is important to look for opportunities for international cooperation with the PC of other countries, which allows the exchange of knowledge, best practices and joint efforts to solve common problems.

The directions of PC development in Kazakhstan are defined above, based on current trends and forecast trends of PC development in the world. In reality, the actual development of the PC will depend on many factors, including the political context, the needs of society, technological advances and the willingness of government agencies to accept change and innovation.

The international examples of interaction between state bodies and civil society were analyzed through the prism of the interaction of the PC as one of the more rapidly developing institutions aimed at the effective influence of society on the decisions taken by state bodies.

An increase in the influence of the PC on state policy will be possible only with the full strengthening and disclosure of human potential by meeting the social demands of the people and giving the state policy primarily a humanitarian orientation. Reforms and social transformations should take place within the framework of an existing or emerging civil society capable of ensuring the progressive development of the entire society without cataclysms that destroy productive forces, culture, and the moral principles of human life and human potential.

CONCLUSIONS

The PC Institute in Kazakhstan is developing quite intensively. In a short period, the legislative bases of the PC activity have been formed and supplemented, public councils have been established under quasi-state entities, some experts note the significant contribution of the PC to the implementation of the concept of a «Listening State». At the same time, the current trends do not always have certain effectiveness in the assessments of the expert community. Thus, stable forms of interaction between the PC and a state body or quasi-state entity, under which the council was created, are perceived, on the one hand, as a successful symbiosis, fruitful cooperation in taking into account public interests in the decision-making process, and on the other hand, as a factor of dependence of the PC on the body under which it was created. At the same time, the issues of financing the activities of the PC, providing premises for meetings and other events of the PC, including for offline participation of interested citizens, payment for business trips and trips of members of the PC to the field, and many others remain open.

To date, the PC has at least two strengths: expert and analytical support of the decision-making process of the relevant authorities and the role of a communicator between society and the state. These characteristics also receive mixed assessments from the PC members themselves. Some believe that such a role of the PC fully corresponds to the goals and objectives of the PC as a mediator between citizens and the authorities. Others see this as a replacement of the functions of local executive and representative authorities in the person of akimats and maslikhats for communication with the local community and monitoring of facilities. At the same time, information coverage of the PC activities often becomes the work of the PC members themselves, since working through the media in the format of press releases does not provide sufficient audience coverage, which in turn negatively affects public confidence in the PC institute.

In Kazakhstan, further development of the PC is seen in the context of such processes as deepening digitalization, data manipulation in decision-making, increasing inclusion and involvement of citizens both in the PC and in the work of councils, as well as expanding the powers of the PC in accordance with social demand. Global trends in the development of the PC, as well as the best practices of the PC show that the PC institute has a high potential to strengthen the principles of deliberative democracy in Kazakhstan. And at this stage of PC development, we should be focused on expanding the representation of different social groups, horizontal communication with other PC and civil society institutions, developing low-budget and effective ways of communicating with the local community and the audience in the information field.

CONCLUSIONS

A comprehensive analysis of PC activity during the current calendar year clearly illustrates their cardinal importance in the framework of state regulation and monitoring. Public councils are engaged in various tasks, making proposals to state programs in order to improve their work. They pay special attention to urban planning issues, monitoring construction projects and monitoring compliance with urban planning.

The methodology, including surveys among the civilian population and in-depth expert interviews, generated valuable analytical data on the basis of which recommendations were formed. These recommendations address a wide range of aspects of the PC work — from improving public control mechanisms to active participation in the formation of policies and government programs.

Section 1 «Key areas of Activity of Public Councils» provides an assessment of the effectiveness of the PC through a survey of the population and monitoring of the media and social networks, shows the role of the PC in preventing corruption and tools for attracting citizens to the work of the PC, identifies the effectiveness of the PC and successful cases of their activities.

According to the results of the study, it was revealed that more than half of citizens have a general idea of the tasks and functions of the PC, and the greatest interaction of citizens with public councils is observed in cities rather than in rural areas. Most of the respondents are convinced of the inefficiency of the PC, although the same good half of the attitude towards them has changed for the better. According to the data obtained, the least likely PC can affect the regulation of prices for food and non-food products, housing, construction and repair of roads and urban planning. At the same time, the members of the PC called the most successful areas the support of socially vulnerable segments of the population, housing and communal services, general issues of improvement of settlements.

An important condition for improving the activities of the PC remains the improvement of legislation regulating their activities. For example, currently, the legislation does not regulate liability procedures for state bodies or their managers for non-compliance with the recommendations of the PC or for a delay in providing reasonable answers.

The results of the sociological study demonstrate that the members of the PC are not sufficiently aware of the various ways to attract specialists and cooperate with

experts. Accordingly, it can be concluded that it is important to improve the awareness of PC members about the methods and potential of involving experts in the work of the organization, including cooperation with NGOs.

One of the important issues is the lack of clear criteria for evaluating the activities of the PC. Formally, the effectiveness of the PC can be assessed by the number of publications in the media and social networks or by the number of applications considered. However, this does not reveal the full range of PC operation. In addition, almost half of the surveyed members have been working in the PC for less than a year, besides; they have not received specialized training.

PCs play an important role in ensuring sustainable development and preserving the urban environment in the event of a building disturbance. They have the opportunity to monitor current construction projects and evaluate them in terms of compliance with urban planning and architectural standards. When violations were detected, they acted as intermediaries between residents and government agencies, and also gave recommendations on taking measures to normalize the situation.

The second section «Public control at the republican and regional level: analysis of implementation» examines the problems and challenges of public monitoring, the specifics of public hearings and public expertise. The role of the PC as mediators between broad civil society and state structures is particularly noteworthy.

Public control mechanisms remain an important component of their operational activities. Through appropriate appeals to the PC and participation in their activities, interested citizens and civil society institutions exerted a certain influence on decision-making by state bodies and quasi-public sector entities.

Within the framework of public control, PC have the opportunity to influence the work of public monitoring and public expertise. For example, the members of the PC requested from the relevant state and quasi-state structures the necessary information related to the subject of monitoring. The most common form of public expertise is the examination and discussion of draft regulatory legal acts by the members of the PC on the initiative of mainly relevant central and local state bodies.

Procedural features of public control are public hearings, which are held for public discussion of socially significant decisions of state bodies and subjects of the quasi-public sector, including draft regulatory legal acts, budget programs, strategic plans, territorial development programs.

As a result of monitoring the official websites of some ministries in 2023, it turned out that the PC of most central and regional executive authorities either do not practice holding public hearings on topical issues of the activities of these bodies, or do not adequately cover these events.

The third section «Prospects for the development of public councils and increasing their role» analyzes the current trends of the PC institute and their impact on strengthening democracy and civil society, on state policy in the Republic of Kazakhstan. One of the important issues described in this section is the impact of increasing the quota for young people on the work of the PC at the republican and local levels.

World experience suggests that in order to realize the potential of the PC, it is necessary to ensure the representation of various social groups, improve coordination between different PC and create mechanisms for interaction with the population. Current trends confirm that the active inclusion of the PC in the decision-making process and monitoring of the activities of state bodies enhances transparency and openness, providing a deep understanding and solution of current problems.

Strengthening ties between various PC and other public structures can ensure the exchange of experience, improve coordination of work and strengthen the influence of public opinion on decision-making. Cooperation with civil society strengthens the democratic nature of the work of the PC, making them even more effective in realizing the interests of the population.

According to the results of the expert survey, it can be concluded that the introduction of a youth quota in the PC expands the rights and opportunities of this social group. Young people, as the bearer of progressive ideas, can initiate new ideas and innovative approaches to solving problems.

In the long term, the intensive development and modernization of PC in Kazakhstan can become one of the key factors in strengthening democratic institutions in the country. By maintaining active interaction with the population and ensuring their active participation in decision-making, PC can play an important role in the formation of a just society.

RECOMMENDATIONS

Based on the conducted research, central and local government bodies are recommended to:

- provide training for PC members to work with various groups of the population: citizens, government agencies, NGOs and civil activists. To do this, it is recommended to organize regular trainings and webinars to improve communication skills so that PC members can effectively interact with different audiences. To this end, the potential of interaction with international organizations, public foundations and volunteer movements can be used;

- include work with various social media in the training of PC members in order to effectively convey information to the target audience. Mastering data visualization tools, such as infographics, video materials and audio podcasts, will allow you to better present complex information, making it more understandable and accessible;

- implement data visualization tools to improve the information work of the PC. The use of infographics, videos and podcasts will help to present complex information more clearly;

- consider funding opportunities for civil education programs to inform the public about the role of civil society institutions, including PC, and to encourage active and informed participation;

- involve the expert community to improve the quality of the final PC recommendations. Establishing interaction with professional associations and NGOs contributes to better work and monitoring;

- take measures to develop common standards and procedures governing the operation of the PC, together with the authorized PC body and interacting with the PC. This will ensure the standardization of the PC at different levels and improve their activities;

- contribute to the system information work of the PC. To increase the use of information platforms to communicate with the population, in particular the official PC websites, newsletters and newsletters. This will allow timely informing the public about the goals, objectives and results of the PC. In addition, it is necessary to ensure regular updating of reports and information about the activity of the PC on the resource kazkenes.kz, in the media and on social media pages;

- make amendments and additions to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Councils», expanding the rights and powers of the PC in the line of public control. Including:

- include in the list of objects of public control the activities of private business entities carried out on the basis of the execution of the public procurement contract;

- include in the list of areas of public monitoring the performance of works and the provision of services by suppliers and their subcontractors within the framework of the execution of the public procurement contract;

- to make it the duty of central state bodies, local bodies and quasi-public sector entities to implement (execute) at least 70% of the PC recommendations developed by them based on the results of public control in each of its forms.

- it is recommended to ensure the cooperation of authorized state bodies and territorial departments with local PC in matters of monitoring prices on commodity markets in the relevant administrative-territorial units, including the participation of interested PC members in this activity;

- it is advisable to propose to the authorized anti-corruption body to involve the members of the PC in the work on the anti-corruption expertise of draft legislative acts;

- it is recommended that the authorized anti-corruption bodies provide assistance to the PC at all levels in the implementation of tasks to prevent corruption in various industries and regions;

- it is recommended to consider the introduction of disciplinary liability for civil servants, employees of state institutions, organizations, quasi-public sector entities and other legal entities with state participation for late provision, provision with substandard content or failure to provide the PC with the information they need to exercise public control;

- ensure hearing of reports of heads of structural divisions and subordinate organizations, relevant CGBs, local bodies, and quasi-public sector entities on the results of their activities (in turn during the calendar year) with online broadcasting of PC at all levels on a monthly basis;

- it is recommended that the authorized bodies in the field of budget planning provide in the budgets of CGBs, local bodies and quasi-public sector entities expenditure items for public control in the amounts agreed with the relevant PC;

- when considering draft budget programs, strategic plans, state programs and territorial development programs, as well as when monitoring the implementation of budget tasks and targets, measures should be taken to prevent corruption and protect against the manifestation of personal interests;

- it is proposed to introduce digital solutions to expand the participation of citizens in the activities of the PC. Actively use the Open Government platform to increase accessibility and encourage wider public participation in decision-making processes;

- the authorized body in the field of public development to initiate more public consultations through the PC on the most important issues of the national development agenda;

- encourage the creation of a local PC to address specific issues and promote decentralized decision-making processes, which will allow local communities to have a direct impact on local government;

- focus on assessing the regulatory impact of the PC recommendations to assess their effectiveness, transparency and accountability, so that citizens can monitor the results of the PC when exercising public control.

General recommendations for public councils:

- to improve the efficiency and transparency of the PC, implement a detailed system for evaluating their activities, taking into account industry and regional specifics;
- PC teams to participate in the process of developing common standards and procedures governing the further improvement of PC activities;
- conducting a comprehensive and sociological study at the national level with coverage of at least 8 thousand respondents to develop criteria for evaluating the effectiveness of PC in the field, depending on the level. This will allow you to more accurately measure the results and vulnerabilities of the PC;
- phased implementation of the recommendations of previous national reports and monitoring of their implementation. Regular monitoring will allow you to track the dynamics and efficiency of the PC;
- to ensure the participation of interested PC members in public control activities involving travel on the territory of the republic at the expense of financial resources of the relevant state and quasi-state structures;
- to enhance transparency of public procurement procedures and avoid corruption, more actively involve members of the PC to participate in these processes;
- take additional measures to strengthen public control, improving the transparency of budget processes and the provision of public services;
- ensure a clear reflection in the work plans of the PC at all levels for a certain calendar year of specific measures for all forms of public control and the placement of these documents on the official websites of the relevant CSOs, regional, district and city maslikhats and quasi-public sector entities;
- ensure that public hearings on topical issues of their activities are held on a quarterly basis by all operating CSOs, local bodies and quasi-public sector entities;
- provide live broadcasts of meetings and other events of the PC on their official pages and websites;
- it is recommended to improve the procedure for forming the composition of the PC, making it more transparent to the public. To do this, it is proposed to introduce audio and video broadcasting of the interview process. In addition, in order to maintain high standards of professionalism and impartiality of PC members, a PC code of ethics should be developed and introduced;
- in order to guarantee collective and balanced decision-making, it is necessary to ensure that voting and key decision-making take place collectively;
- provide coverage of monitoring events and public hearings of the PC in the state print and electronic media, as well as non-state mass media within the framework of the implementation of the state information order;
- organize and conduct in offline and online mode a series of intra- and interregional seminars and meetings with the participation of PC members at different levels in order to review practices and exchange experience on the implementation of public control;
- eliminate the practice of duplicating public monitoring and hearing reports on the results of the work of state and quasi-state structures;
- on the part of the PC to increase the level of public control over the activities of quasi-public sector entities;
- develop, publish and distribute among the members of the PC at all levels a single methodological manual on public control, containing methods, tools, practical examples and recommendations on all forms of its implementation;

- jointly with CGBs and local bodies to introduce civil education programs to increase awareness of citizens about the role and importance of civil society institutions, including the PC, encouraging more active and informed participation;
- the PC needs to work on intensifying cooperation with other PC and NGOs in order to promote closer cooperation in the development and implementation of civil initiatives and self-government systems;
- pay more attention to inclusivity and diversity in the formation of the composition of the PC, ensuring the inclusion of women, youth and people with disabilities;
- in order to ensure the active participation of young people in the PC, it is recommended to carry out information and explanatory work among young people and to provide for the implementation of social projects to popularize the institute of PC among young people;
- introduce a youth quota in the formation of the PC (primarily in the M&E) to create an additional channel for the political socialization of youth in the regions;
- establish international contacts and permanent cooperation of Kazakhstani PC with PC in other countries, exchange knowledge, best practices;
- use artificial intelligence and data analysis methods to study public opinion and identify social trends, which will become the basis for making more informed recommendations.

BIBLIOGRAPHY

1. Analytical Report on assessment of PC members' necessities, Civil Alliance of Kazakhstan, 2023.

2. Zh.A. Iskakova. Peculiarities of legal regulation of public council activities in the Republic of Kazakhstan/ Zh.A Iskakova., A.B. Suleimenova // Actual problems of contemporality. — 2023. — № 2(40). — P. 24–29.

3. Study of the effectiveness of public councils. - Public Foundation «Erkindik Qanaty», 2023.

4. Results of the meetings of the Public Council of Samruk-Kazyna JSC for 2023 // Official website of Samruk-Kazyna JSC. Access mode: sk.kz/public-council/about/documents/?lang=en.

5. Code of Recommended Practice of Civil Participation. - Access mode: ef aidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/16802eedd4. Date of access 21.08.2023.

6. Materials of the Web portal KazKENES. Access mode: www.kazkenes.kz

7. National Anti-Corruption Report for 2022. Anti-corruption Agency of the Republic of Kazakhstan. 14.07.2023. Mode of access: gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/494573?lang=en.

8. News materials of the official website of Samruk-Kazyna JSC. Access mode: www.sk.kz.

9. On the perception of public councils in the Republic of Kazakhstan: Research. - «Kazakhstan Institute of Public Development», 2023.

10. On the Activities of Public Councils in the Republic of Kazakhstan - 2022: National Report. - «Kazakhstan Institute of Public Development», 2022.

11. On Public Councils: The Law of the Republic of Kazakhstan of November 2, 2015 № 383-V ZRC. - Mode of access: adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000383. Date of circulation: 21.08.2023.

12. Public Councils: Falsification or effective institute of citizens' participation??— ORDA. 11.10.2022. orda.kz/obshhestvennye-sovety-fars-ili-effektivnyj-institut-uchastiya-grazhdan/.

13. Survey of members of public councils in the Republic of Kazakhstan. - Expert group of preparation of the National Report «On the Activity of Public Councils in the Republic of Kazakhstan - 2023», 2023.

14. Optimization of the activity of committees and strengthening of public control in the focus of attention of the Public Council on the activities of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan (23.06.2023) // Official website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan.

15. Work plan of the Public Council on the activities of internal affairs bodies for 2023. // Official website of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. Mode of access: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/425324?lang=en.

16. Work plan of the Public Council on labor and social protection of the population of the Republic of Kazakhstan for 2023. // Official website of the Ministry of Labor and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan. Access mode: gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/490979?lang=en.

17. Work plan of the Public Council on the activities of civil protection agencies for 2023. // Official website of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Kazakhstan. Access mode: gov.kz/memleket/entities/emer/documents/details/417451?lang=en.

18. Work plan of the Public Council on public finances for the first half of 2023. // Official website of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan Mode of access: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/446990?lang=en.

19. Work plan of the Public Council for 2023. // Official website of the Ministry of Healthcare of the Republic of Kazakhstan Mode of access: gov.kz/memleket/entities/dsm/dsm/documents/details/442276?lang=en.

20. Work plan of the Public Council of Samruk-Kazyna JSC for 2023.

21. Minutes of the meeting of the Public Council in the sphere of digital development, innovation and aerospace industry No. 6 (09.03.2023). // Official website of the Ministry of Digital Development, Innovation and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan. Access mode: gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/440609?lang=en.

22. Minutes of the meeting of the Public Council on state finances from 01.03.2023 № 9 (27.03.2023) // Official website of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan Mode of access: gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/447062?lang=ru.

23. Minutes of the meeting of the Public Council on the activities of internal affairs bodies № 3 (20.06.2023) // Official website of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. Access mode: gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/484847?lang=en.

24. For the trust of citizens. Stepnoi Mayak. 13.10.2022. Access mode: sm-news.kz/radi-doveriya-grazhdan/.

25. Conselho Nacional de Saúde. Access mode: conselho.saude.gov.br/.

26. La Convention Citoyenne pour le Climat. Access mode: conventioncitoyennepourleclimat.fr/.

27. Open Method of Coordination. EUR-Lex. Access to European Union Law. Access mode: eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html#:~:text=The%20open%20method%20of%20coordination,introduce%20or%20amend%20their%20laws.

28. Regulatory Sandbox. FCA Innovation Hub. Access mode: fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox.

29. Shubayev A. K.; Karzhasova G. B. Main trends of development of public council in the Republic of Kazakhstan // Economics and Law - 2023 : Collection of articles of II International scientific and practical conference, Petrozavodsk, June 15, 2023. — Petrozavodsk, International Center of Scientific Partnership «New Science» (SP Ivanovskaya I.I.), 2023. — P. 8–13.

30. The Sami Parliament. Access mode: sametinget.se/english.

31. The Scottish Youth Parliament. Access mode: syp.org.uk/.

32. The National Economic and Social Council of Ireland. Access mode: nesc.ie/our-organization/.

33. The Danish Board of Technology. Access mode: tekno.dk/about-danish-board-of-technology/?lang=en

34. Timor Leste Youth Parliament. Mode of access: yptoolbox.unescapsdd.org/portfolio/1959/.

35. UN Youth Delegate Program. Mode of access: social.desa.un.org/issues/youth/un-youth-delegate-programme.

36. What GAO does. U.S. Government Accountability Office. Access mode: gao.gov/about/what-gao-does.

37. YourSay ACT Government's online consultation hub. Access mode: yoursay.act.gov.au/about-us.

ЖАЗУ ҮШІН